

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

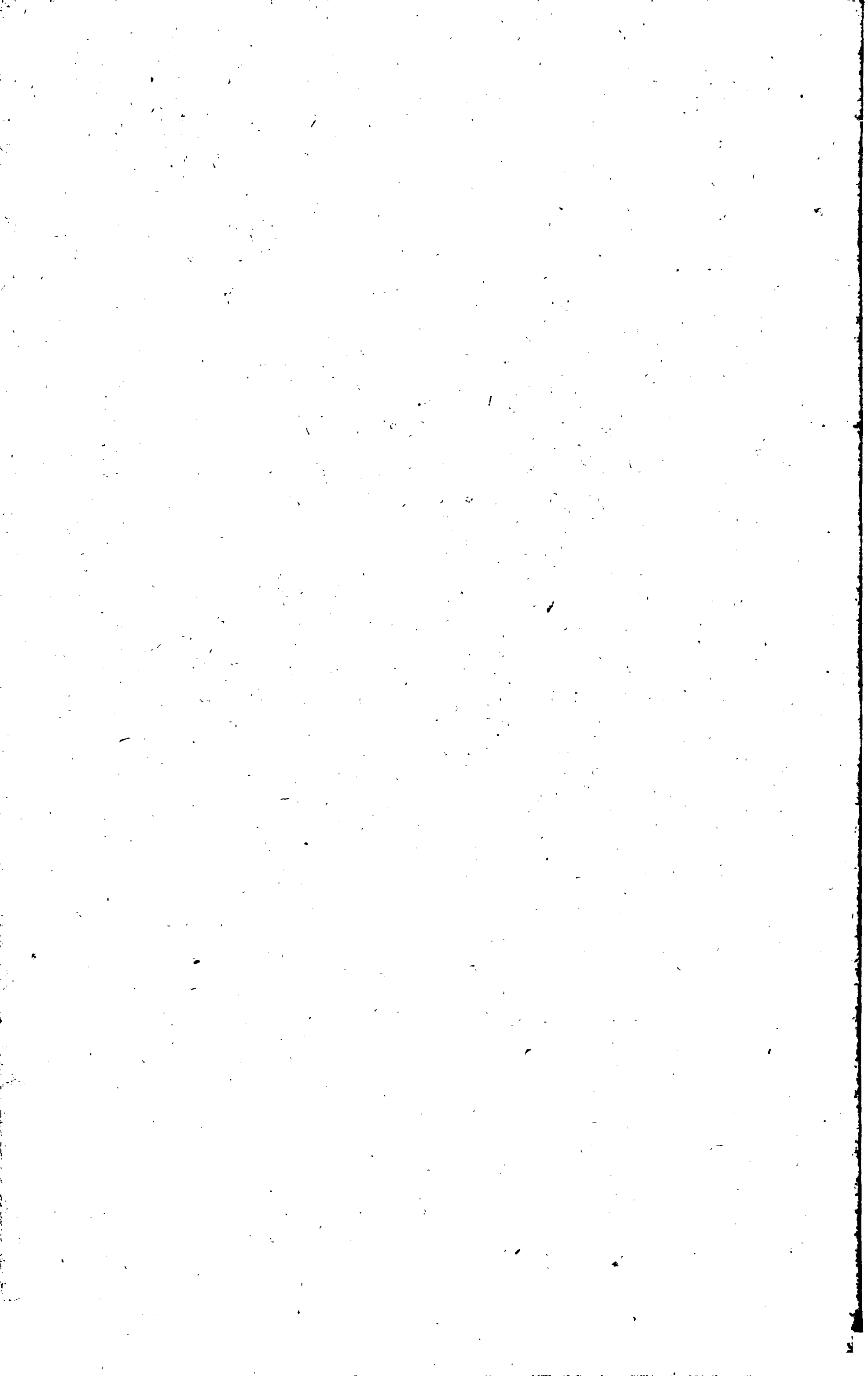
Span 2213. 8

**HARVARD COLLEGE
LIBRARY**

**FROM THE FUND OF
CHARLES MINOT**

CLASS OF 1828

Completed

Historia de Catalunya

Reservats los drets de propietat

TORIA CRÍTICA

CIVIL Y ECLESIASTICA

DE

TALUNYA

PER

TONI DE BOFARULL Y BROCA

LLICENCIAT EN JURISPRUDENCIA;
INDIVIDU CORRESPONENT DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, DE LA ARQUEOLÒGICA DE BÈLGICA SOCIETAT MEXICANA DE GEOGRAFIA, ESTADÍSTICA Y DE NÚMERO DE LA DE BONES LLETRES DE BARCELONA: MER GRAU DEL CÒS FACULTATIU D'ARXIVERS, BIBLIOTECA-AB DESTÍ A L' ARXIU GENERAL DE LA CORONA D' ARAGÓ; PRE-NIMITAT, AL CERTAMEN OBERT PER L' ATENEU CATALÀ BRE ESTUDIS HISTÒRICS, CRITICHS Y DOCUMENTATS DE JDE DE LA HISTORIA DE CATALUNYA; AL DE GIRONA 875 PER TREBALLS HISTÒRICS-CRITICHS D' OB-ECTE ANÀLECH, Y EN ALTRES DIVERSOS CERTAMENS DE CARÀCTER LITERARI.

Enriquida ab apèndechs
cuments aclaratoris segons les més modernes descobertes històriques

TOMO XIII

COMTES-REYS

BARCELONA
BIBLIOTECA CLÀSSICA CATALANA
1907

Span 2213.8

✓

HARVARD COLLEGE LIBRARY

MINOT FUND

July 20, 1928

CAPITOL XXXV

re (lo del Punyalet ó lo Ceremoniós)

III de la Coróna d'Aragó

segons los historiadors del antich reyalme)

Dés del any 1335 al 1345

obre lo caràcter del rey En Pére. Duptes entre aragonesos y catalans
er acte de coronació. Mutuats ofertes, no senceres, del Rey e la Ma-
a ab Yucef de Granada. Sospita d'ecziatir entredit: paga del cens de
ronació del Rey a Çaragoça: singular escena entre lo Rey y l'arquebis-
eja per coronar-lo. Competencies entre Valencia y Catalunya, y entre
Lleyda per los altres actes de coronació. En aquesta ciutat rep En
ient dels catalans, y endrécala la paraula. Pacificació de Sardenya.
Valencia: objecte de les córts que hi celebrà. En Pére d'Exèrica promou
e detura lo Rey ab miá forta. Conferencia o junta a Castelló y Gandesa
de les questions ab Na Llionor. Enveges y malvestats del arquebisbe
ent del Rey ab Maria de Navarra. Assentada cèlebre dels comissio-
ab lo Papa. Se mor En Frederich de Sicília: lley de successió en la
cordia no realitzada per espelir los irruptors africans. Conflictes a
natge del rey de Mallorques al d'Aragó, a Barcelona. Traslació de les
anta Eularia, del presbiteri de la catedral a la cripta. Convit al palau.
Lleyda, de la infanta Na Violant ab un Luna. Va lo Rey, ensemps ab
ues, a Avinyó la infanta a prestar homenatge per Sardenya al Papa,
ra que allà esdevinguèren. Se retrau de la córt l'infant En Pére y ocu-
N. Jamvilla. La nostra armada, en ajuda de Castélla, bat la dels
de Ceuta, emperò hi mor l'almirall Cruilles: la siciliana romana des-
la napolitana davant Lipari. Lo rey de França no vol donar po-
mtat de Comenge a la esposa del infant En Jaume, y lo Rey se n
se ab l'Anglés. Bándols a Sardenya. Batalla del Salado: quina
fren los Catalans. Rebaxa de censos solicitada per lo Rey al Papa.
el dels reys de França, de Mallorques y d'Aragó: preludis del rompi-
t ab lo segón. Pèrdna de Mont-peller y d'Omelades y Carlades. Requi-
allorquí e inculpacions. Arbitrarietats contra lo castellá d'Amposta,
tra en la privadesa del Rey. Astucies d'aquest. Guerra entre lo rey
cília y son germá En Joan: se mort lo primer y-l succeheix son fill
allorquí és declarat contumaç: en detriment seu se convénen lo rey
le França. En Jaume de Mallorques arriba a Barcelona: notables
urant la seua estada. Judici sòbre lo procehir d'abdós reys: procès
mallorques.

spayosa pintura qui premençam a descriure en t qui dés la seua minyomassa primerenques, de l setial que li ha legat lo magestat Reyal modifiable les qualitats ab què successor, car tot en axí infóndre major serenitat l que l'exerceix, la satisfé representar la més suar la perspicacia en haveritat, transformant, en

Semblant calificatiu ha d'alguns historiadors, y pasa menaçant a quants projectada política: si bé ats de cada terra, lluyta b los Genovesos, ab los nió, y sosté embregades o la propria Castélla en germans, ab la Cambra e Tarragona.

astre rey con trobam que e de Castélla y un Père Cruels, y un Carles l'Avol n d'atribuir-ne, donchs, a n allevar al personatge. en absolut, car alguna a obrar com los demés en éll los actes qui són ent y del mal exemple, necessaries, separant-los tesa inteligencia, de son uptará que si devegades es se distingeix com a lor, y fins com a devan-

st que, al morir En Alfons, se trobava Eu a, y çò que allí disposà per lo be de la ànima pare. Tant necessari li éra podèr cenyir la còient estava per aquesta honor. considerada a necessitat apremiant, que, al saber la nova pare, y de que ja li havien fèt les funeralies y rat a Barcelona, crehent ja com a inútil aquesta ciutat, y per lo contrari molt convi- e assoliment del seu afany, sèns més perillon- títol de rey d'Aragó, de Valencia y de Sar- te de Barcelona, aparellant-se a complir la ial corresponent als dits senyoríus.

que açó esdevingués havien de brollar difi- rien a prova lo caràcter d'En Père, tant res- le la coronació, com de la manera de posar-lo u rey, essent infant y en pugna ab sa ma- nas a Aragó, y la ciutat de Çaragoça éra es- , l'avant-pit y resguart, dés de ón obrava éll ia y energia. Encare més: l'arquebisbe de Ça- e de Luna, aragonès, éra estat tudor y nodri- d'ençà de la infantesa d'aquest príncep y pos- ia molt ben dir-se que éra son conseller y pro- e als seus consells tots los principals actes ab distingit lo perspicaç primogènit d'Aragó ans sceptre.

e per llinatge, per la llenga y les costums, fóren tots los seus antecessors, y fóra perfi- gar-ho, sóts pena de que la nostra dinastia re- ie com a una excepció entre totes les que han re ab preferencia, per ésser la més natural, lo ia masclina y de la casa paterna, que tal éra comtes de Barcelona y la permanència més iesta ciutat per los reys d'Aragó. Duptós, per a lo successor d'En Alfons, sóbra-tót si tenia sell de famtlia que tingué a Mont-blanch son en igual cas que éll, y estant a Çaragoça con- quelcom forçat abandonar aquesta ciutat, per

anar e Barcelona a complir y jurar com a comte, y tornar-se-n després a aquella per rebre la coróua del antich reyalme.

Sia que en la nostra sospitassen aquest compromís. sia que complissen solament un pacte d'acostumada cortesía, lo cas és que, com en comissió més bé en representació de Catalunya, anaren a Çaragoça per fer reverencia al monarca,

infants En Père y En Ramon Berenguer, l'arragona, En Arnau Ces-Comes, que ans era leyda, lo bisbe de Barcelona, En Arnau Rollars, En Ot de Montcada, En Ramon de Villem de Cervelló, y molts altres nobles y catalunya, comprengueren endemés los prohoms y síndichs y de ciutats y viles catalanes, y requeriren ab cartes o escriptures públiques del meteix rey En Père) que ans d'ésser via anar personalment a Barcelona, per jurar llurs usatges y constitucions, en virtut del qual faria jurament de fehelitat per rahó del comte, axicom tenien per costum de fer-ho tots antecessors seus. No-res decidí de primer manant que li dexassen tenir son acort, y ja

no havèu alegat públicament lo costum, y no lo meteix rey En Père en sa Crònica a no ésser encare que al contestar negativament, li respongueren defalliment los dos oncles infants y l'arragona, dihent-li, segons llurs propries paraules, «consell havém seguit en volèr mudar la coses dels altres reys antecessors nostres, car d'ells no may provar cosa tal ni que li ressemblas, a acreditar que no éra estat bò l'acort tiníam, anavem a establir coses noves.»

Enurita dóna compte d'aquest compromís del qual que molts rich-homes y cavallers, y ciutadans per lo capítol y concell de la ciutat de Çaragoça, uéren davant lo Rey, y dihent-li çò que en

ien dels catalans, requerint-li primerament juras en Aragó, com éra costum antich d'aquest reyalme, y que ho trobà bõ manifestant accedir al llur préch, ne als privilegis que per sa part s'alegaven y que no ría per ninguna causa.

No s'és mostrat parcial aquesta vegada, l'autor dels , ha obrat com a jutge poch explícit qui dóna un jut-
séns motivar-lo, car aragonesos y catalans fundaren llur requeriment o súplica en cartes, escriptures o pri-
uns y altres alegaren lo costum, y no sabèm quins s que mentien: endemés, al parlar del requeriment talans, no diu çò que lo metéix rey En Pére nos re-
que vé a ésser una manifestació atenta per no per-
honra de preferencia, sinó una eczigencia per lo
nent d'un acte que res no té que veure ab lo dupte
rimer havia d'anar lo Rey a Çaragoça, o a Barcelona,
que ans que ells li prestassen la feheltat y home-
per los feus que tenien, los hi juras públicament, y
nas la relacsació que havia fét als catalans del bovatge,
ge y herbatge, ab públich instrument.» cosa que se-
nt no podria provar l'Annalista ab ningun docu-
per fi, a desvirtuar la rahó de gréuge que los nos-
guéren al rebre la negativa, recompta que los infants
iebisbe y lo procurador de Catalunya y altres «vol-
ordenar lo regiment de la casa del Rey, y posar los
quèls aparía ésser necessaris,» transformació mani-
errada interpretació de les paraules del metéix Rey,
ningun paragraf de la Crònica reyal s'hi llig aquest
y solament si les paraules que anam a reproduhir,
ació alguna ja ab la qüestió de preferencia; «Estant
a ciutat de Çaragoça: venguéren a veure-ns tots o la
part dels oficials e curials del témps del nostre pare,
-ls ocupassem en en la nostra casa o ja-ls féssem al-
e vehent que éra justa e rahonable llur pretensió,
em lo nostre acort, e allogarem en la dita nostra casa
ls los que coneguérem que-ns havien de fer servey;

, no dexà de
ntre los dos
no volènt
er altra part
lorir ab apa-
onderant la
citar la llar-
queriren lo
fant En Jau-
confermaria
d'aquesta
ua cura En
parlar de la
e no-n ro-
ns catalans
i Ramon de

nenys cerja
n los cata-
promogué,
ada, fòu la
o cor d'En
lo Zurita.
lia negar-se
ns, y profi-
, decantà la
Rey estimà
havia de ve-
ab l'afany
y que des-

és cert que
m que l'es-
sar-se a tót,
arribaren a

a solameot que juras a Aragó abans que a encare als dels régne de Valencia qui volts lo Fur d'Aragó, de mauéra que bastava 'aragonès en terra més moderna conquestada a Catalunya, lo pahis conqueridor; y més rrem, a la fésta de la coronació, arribà a tal visme dels richs-homens aragonesos, com si los bons: qui no volien dexar alternar ab élls i què també està parcial lo Zurita; perçò com n recomta sinó la part favorable, dihent entre los richs-homens, als quals fôu permès ab élls. per ésser persónes tan assenyalades vent ans esplicar lo grosser menys-preu ab y dir (com lo metéix Rey en sa Crònica) que rian e En Joan, germans del jutge d'Arbons en les régnes, diguéren los richs-homens s régnes sols élls havien a tocar-les, e encare es del dit reyalme.»

a rahó del gran desayre que se-n duguéren successió d'En Père, desayre que esplica ab Blancas al parlar del antecessor d'aquest is conèxer, encare menys que no lo Zurita, otivas, çò és, la indiscreció o l'ergull del arçà, podènt açò havèr introduhit divisions en is, que éren tinguts d'esquivar tots-témps los s, com aytambé deurien los historiadors no ningnn témps ab interpretacions, giragonces i ofenguen la amor-propria de tot una terra. aquesta estreitor, no tingué altre remey que er complaure lo seu preceptor y tudor, em: trigar gayre en experimentar nna altra to: ebisbe, en la qual lo bon prelat ja no obrava incial, com diríem are, y si en rebaxament eral aragonesa, de les seues prerogatives y ncia, volènt que-l seu favorejat fés açò que n dels seus antecessors.

ts los catalans, se-n tornaren, donchs, a Bar-

d'ajustar parlament general,
a hora, y romanent En Père
sos, donaren principi als pre-

ta, convé recordar què tan bell
lora de la mort del seu marit,
qui ja havia prèls lo títol de
per uns missatgers que éra ar-
Janer, anant-se-n tantost al seu
i veritable propòsit de fer tot
onra del Rey y benefici de les
de certes persones qui havien
que per les grans obligacions
és a élla y als seus fills rebre
defensa, cosa que li agrahiria
: en açò respongué lo Rey que
envias a dir tals paraules, que
voluntat de fer tot allò que fós
: reyalmes y en bé de la Rey-
en lloch de mare y al infaut En
ie élla complis per obra çò que

no éra sinó la realitat d'aquel
spigola, y axí féu bé en humi-
judicar essent rey: emperò ni
: del fillastre no hi vehèm sin-
ndre-li En Père pensà axime-
iya a qui. Tant és açò cert, en-
/ de Castella a pretendre, per
favor de la reyna Na Lionor, y
primeres córts tingudes a Ara-

i fà no fà, con se conferma tré-
de Granada, per cinch anys,
del 26 de Març, essent aquest
tica internacional que sots-sig-

que la visita que li féren los curials fôu a la
lo die senyalat per la coronació éra la Pasca
que no pogué fer-se per estar entredit, per
amès un correu al papa Benet, ab la fi de que
arquebisbe de Çaragoça per absoldre-l: mas
la resposta lo die senyalat, tingué de retras-
ció vuyt dies, resultant-ne que lo die en què
corónà lo rey En Pére fôu lo diumenge après
11 1336, primera data que veritablement po-
aquest any de la Incarnació, per havèr co-
lies abans, segóns se comprova en la metéxa
ón les dates anteriors al Març s'hi compten
ekehent.

una referencia que s'observa en aquesta nova,
Lurita en los seus Annals, qual és la del en-
m ab lo poch témps que havia mijançat d'en-
sió d'En Pére, tant que ni encare no s'éra co-
havèr donat peu lo nou Rey a caure en la es-
r éll son pahis en entredit—per més que per
Climent hagué de menaçar lo Rey ab sem-
er retrassar la paga del cens de Sardenya,—
d'esperimentar-se aquesta mala situació en la
a en témps d'En Alfons, ignorant nosaltres lo
asionas, y podènt solament calcular que se-
ersonal del antecessor, y a conseqüència d'al-
i intriga de la reyna Na Lionor, tocant a la
el cas, poch li mancaríen satisfaccions a En
r-se la favor del pontífech.

uesta segóns apar, ja que la resposta apos-
a la celebració del sumptuós acte se verificà
la indicada data. Seguirèm en aquesta part,
e, lo test de la Crònica reyal, fent emperò les
ie sien convinents. Essent infant, havia-li ser-
. En Pére lo convent de Frares menors, de ón
la Aljaferia tan bell punt com fôu sabidor de
pare. D'aquest antich palau aràbich isqué,
rey lo dissapte, a hora de véspre, encami-

nant-se, segons costum, a la església de Sant-Salvador. Mal-
 a bé ab lo témps, lo renom de *Cerimoniós* En
 arat de sa comitiva ni ómbra d'aquell qui
 y, son pare y antecessor, y lo llegidor dis-
 podrà endevinar la causa de tanta senzillesa.
 ges acompanyaren lo Rey, entre los quals
 tres catalans, a sabèr, lo bisbe de Lleyda,
 ada (d'aquest no és d'estranyar, car éra pa-
 eguía en tots los seus actes) y En Ramon
 pendencia del qual no éra probablement de
 n tots los altres (llevat del bisbe de Santa-
 1ya) aragonesos inclús l'arquebisbe Luna,
 t en primer terme, y no és de meravellar,
 a aquella facenda, aparellant-se ab cautela
 afillat o protegit, obehint-li, dexava córrer
 s que havien fètes tots los reys d'Aragó al
 cionava ab aquesta inadvertencia un dret
 Església des de molt témps, y ja may acon-

reverencies y oracions de costum, per tal
 hi la nit En Pére, aparellaren-li un llit a la
 i-n prenia de reposar, y recompta éll metéix
 a que l'acceptà per conèxer que si dormia li
 gradós lo compliment de la fésta, y axí re-
 mà matí a hora d'alba, mentre que los vas-
 fora la nit cantant, deportant-se y rahonant.
 it, s'abillà En Pére ab la dalmàtica y demés.
 equerexen en tal acte, segons demostrarem
 erior, y ensémps revestiren-se aximetéix l'ar-
 bes y restants eclesiàstichs qui devien ofi-
 més o menys en lo cerimonial de la corona-
 gran oportunitat disposta per l'arquebisbe
 à no més que ab son talent, emperò no ab lo
 xeble ja rey. Esplica lo metéix En Pére que
 va a la sagristia esperant la hora del ofici,
 ent en què aquest devia començar, vingué-
 bisbe y li digué ab gest suplicatiu que a éll

li la coróna al cap davant tot lo poble. Tal vulgarment, lo Rey véu-lo venir, y, previngut
vant, si bé escoltà les rahons que li alegava
axí devia ésser, dexà que per éll respongués
t-cada (padrí séu), lo qui digué al arquebisbe
er-se çò que deya, car seria en perjuhi de la
Rey fós coronat per mans de prelats. Confer-
t-seguit les paraules del padrí; mas contorba-
pensa, conforme declara y conféssa éll-metéix,
ingun dels seu consellers ni dels prohomens
Çaragoça s'oposava a les paraules del arque-
aprobaven: ¡tanta éra la ascendencia que te-
rét prelat en los coratges dels seus compa-

és lo troç de la Crònica en què son autor reci-
quexa torbació que experimentà, puix, jove
nblà, diu, que estava en gréu perill y no sabia
ava l'arquebisbe ab gran pertinacia retrassant-
ofici; callava lo Rey; insistia lo prelat, y per
í, exint d'angunia, digué lo Rey que éll me-
re-s la coróna, no s'acabà del tot la volença,
ient forma de súplica, féu-la lo toçut arquebis-
al Rey que-s servis almenys permetre-li li adre-
con ell estigués davant l'altar de Sant Salva-
poble. De segur que, a otorgar-lo-y, de tal
es mans en lo preciós símbol de la magestat
bisbe, que ja per sempre més justificaria lo po-
prelats los qui coronaven lo seu rey e se-

eria torbà En Père, més hagué de torbar-lo la
spitar séns dupte la intenció del solicitant, al
tantes consideracions, y solament una ventu-
ncare que arriscada, podia salvar en aquell
, havent agreujat los catalans, podia axime-
andonat dels aragonesos, en l'acte més solem-
«Essent aquell jón lo més honrat de quants
i en aquest segle (diu lo regi cronista), veyèm

e pare en aquest
honrar sa esgle-
b subgecció del
ops los sus-dits
s per que acce-

, que l'ofici e la
ra part, éra de
tit, del qual lla-
rant-se en sí-me-
ollà d'aquest es-
lel anguniós fa-
agat de promp-
sagristía tota la
t al altar, com
rop, girà la cara
li digué: «que
s allà; per tant,
coróna, car en

rible, que lo fins
seu afillat. Di-
a sortosa empe-
t que no dexava
ar ans d'exir de
de complir. No
de, y si testarut
Rey davant de
gristía, de segur
e tal semblaria
monarca en lo
no tingué altre
llavi, y ab tot
gontà (séns go-
hent bé y com-
ecutant ab igual
: après de què,

os se requeria y era costum, los Furs y or-
alme d'Aragó, entraren los vassalls ab pal-
i rebre lo nou monarca, y cavalcant aquest,
es insignies de la magestat, portant la co-
lo pom, se-n tornà al seu palau de la Alja-
en diferents indrets de la ciutat era de
de justadors, taules rodones y balls. Se-
frè del cavall, exien llargues cadenes d'ar-
n los individus de la comitiva, per afigu-
el destre, y en aquesta ocasió fôu com tin-
spreu als Arborees, que va sabèr lo Rey
ría, de manera que a quiscun pas que do-
y d'ençà que havia heretat la corón, ha-
quant espinós era aquell suprèm càrrech,
ificatius exemples la seua pensa s'ocuparia
nt ja camins per vèncer los altres obstà-
que induptablement li haurien de sobre-

Aljaferia, ón estaven ja aperallades les
axicom de costum, lo reyal convit, al qual
iu lo Rey, son germà En Jaume, acompa-
ichs-homens, cavallers, y altres persónes,
ven, durant lo convit, ab cants y melodies,
e la *nostra terra*, y d'altres bandes. A con-
o Rey los qui devien servir-lo a taula tal
doblement estrany és que hom veja com a
infant En Jaume, que acaba de dir que
e en lloch de designar lo càrrech que de-
n ho refereix dels altres, esprés solament
alçà abans los esperons. Entre los servi-
d'altres catalans sinó lo dit infant, En Pe-
(pot-ser parent d'En Ot), senyalat per co-
a de Tramecet per donar ayga-mans. Les
ació haguèren compliment tenint aquell
aula pública al palau, ón s'hi donà menjar,
'l'escrivà de racció y altres oficials, a pas-
sónes.

aren nous des-
ts solament del
nogué la lluyta

Rey de sanch
ers actes de sa
i nova lluyta o
Valencia, y una
s, entre Barce-
resent lo llegendi-
d'allà se-n ana-

Rey havia no-
r fer-se càrrech
s dels anteriors

la madrastra)
fer-se: emperò
gant per rahó
atenent a que
erçò metéix no
nts.

ue diu éll eren
llavors tement
és de merave-
sa autoritat la
ons declara és-
tilles y demés.
de Barcelona,
atalunya, y, en-
, se restablí la
rò, si bé aques-
sió inesperada
l monarca res-
ys anava trans-
y los represen-
alegaren certs
quals, lo Rey,
ir-se los trenta
Prescindint de

la intenció que hi hagués o del origen y mòvil dels valencians, si certs eren los privilegis alegats, no dexaven de tenir rahó: emperò ab los poch's dies que restaven ¿còm podia En Pére complir tot-d'una ab Valencia y Catalunya? Propri o consellat, apelà lo Rey a un recurs mijà per contentar a abdós pahissos, car los síndichs de les ciutats de Catalunya no dexaren d'alegar privilegis y costums, y requerien En Pére per que anas a Barcelona a confirmar los llurs usatges y constitucions: dexant sempre En Pére sèns contestar de prompte als uns y als altres suplicants, sóts la costumada fórmula o estudiat pretést de que volía tindre son acort, a la fi va manifestar-los, que estant Lleyda al pas, aniria a aquesta ciutat en compte d'anar a Barcelona, y que allà s'aplegassen tots los representants de Catalunya per complir ab ells çò que éra de costum, y que de Lleyda partiria tantost cap a Valencia ab igual objécte.

Conformaren-se juhiciosament los valencians, y no cal dir si-l rebéren ab palmes los lleydatans; emperò no ho podien consentir los prohomens barcelonins, puix éra Barcelona lo cap de Catalunya y en tots-témps s'éra acostumat a jurar en ella, declarant aquells zelosos magistrats, que si insistia lo Rey de bell-nou en volèr que lo contrari fós, Barcelona se tindria per molt injuriada y com privada dels seus privilegis, y al efecte, tras les súpliques estenguéren protést y adhuc se-n alçà acta pública.

Aquesta qüestió éra la metéxa que en lo regnat anterior s'éra promoguda a Çaragoça sóbre si lo Rey tenia o no dret a complir ab los aragonesos en qualsevol ciutat del antich reyalme: favoriren a En Pére los lleydatans ab les metéxes rahons que llavors les ciutats aragoneses, dihent que lo Rey podia jurar ón-se-volgués, y afegint (tan previnguts estarien ner endavant) que lo rey no aniria a Barcelona, noresmenys que Lleyda estava tocant al camí que li tocava fer al par-de Çaragoça, Lo Rey adoptà y confirmà lo consell dels ydatans, y fós manya, justicia o necessitat, no hi hagués remey que passar per la innovació, y passats uns quants dies, après d'haver tingudes córts als aragonesos, se-n anà

lo Rey a Lleyda, ón fôu rebut alegrement ab gran fésta y honor, exint-lo a rebre gran multitud de gent armada, axí de

ére, com de costum,
matges de Déu y la
yalà díe ón tots los
regar-se, axicom ho
n que hauríem pre-
stumades,—y en éll
tat, obiren la veu ael
l metéix la confer-
y usatges «segóns
agó y comte de Bar-
nista, emperò infun-
nicament regonegut
venir, com tindrèm
ònica s'hi llig que
ny, y axí no hagué
n se dirigí tot-seguit
avien transcorregut
senyalaven per que,
personalment après

é la questió del ju-
a «que restaren molt
ivilegi de 4 *idus jultii*
e lo Rey *fins a havèr*
t aquest document,
rtantíssima condició;
duhir o interpretar,

en diferents còdechs del
r Cronista de la ciutat de
xiu, car 'no-n féu referencia
b lleus cambis de paraules
per més que aquest autor
ure-ho, séns veure abans lo
-nos-ne les mans dexant-ne

puix no és sinó la confirmació per En Pére dels privilegis otorgats per los seus antecessors, des d'En Jaume I, als cancellers, prohoms y ciutat de Barcelona.

En aquest entremitg tinguéren lloch dos fets, l'un molt notable, perçò que havém adés referit, y l'altre de suma transcendencia per lo benestar dels reyalmes. Los partidaris de la Reyna anaren al Pontífex, manifestant-li que lo trabucador arquebisbe Luna, canceller del reyalme, governava tot lo concell d'Estat del Rey, y que éra esta causa, tantost après la successió d'En Pére, de gran novitats y alteracions introduhint la discordia entre lo Rey y los infants En Pére y En Ramón Berenguer, los seus oncles; axí que, li ordenas fer cap personalment a la seua córt, cosa que procurà rebujar En Pére anant al Papa a excuses d'aquesta defensa, per sollicitar al metéix témps algunes gracies, y entre elles, la de que hom facultas al arquebisbe per rebre l'homenatge per lo régne de Sardenya y Còrcega, y la rebaxa del cens que per les metéxes illes se pagava a la Esglesia. Poch devia témbre l'arquebisbe la embestida dels partidaris de Na Lionor, méntre cregués dominar en lo cor del Rey e del seu concell; emperò no sabia que la mala fama de sa ambició anava crexent, y no calia trigar gayre a veure los metéixs partidaris del Rey, clamant contra éll, y desijant tallar-li lo vol que ab ses manyes emprès havia.

L'altre afer fôu a conseqüencia del triumphe conseguit per lo governador de Sardenya En Ramon de Cardona sóbre los Ories rebetles, apres de què, per mijà o volença del Rey En Frederich, del de França y fins del Papa, se tractà d'una concordia ab la senyoria de Gènova, que hom portà a fí, arrenglant-se al metéix témps certes diferencies que hi havia ab lo rey de Mallorques per efecte d'unes preses que s'éren fetes entre catalans y genovesos, avantatge molt gran per lo nostre Rey, car, entre tants perills com lo menaçaven, veyà al mençament del seu regnat apaybegada de colp la llunyana que conquerí son pare, fèta la pau ab un amich poderós, per la propia causa, assegurat y lliure lo comerç dels catalans per tot-arreu.

La entrada del Rey al reyalme valencià fôu d'alguns me-
conduhi-l, perçò
ragoneximent, y
-mas per causes
n originaren. Lo
Lionor, las d'En
stélla, y les ben
seu nebot y rey
en aquella regió
ll que projectat
ectes.

t de que per tot-
ue lo rey de Cas-
essió de les seues
rellar-se: tot cer-
ònica reyal, féu
Pére d'Exèrica,
egués un colp ci-
En Jaume, com-
reyal se-n anas a
ca: emperò com
'ur d'Aragó)com
s qui anaven ab
ssen a protestar
castéll, car, se-
ts richs-homens,
a caçar conills
ar-se-n En Jau-
al seu germà y

gull d'un rey jó-
tenía més camp
ictamen dels qui
eure'ho lo jóve
que sentía con-
rey lo qui obra-
es per donar-se

a conèixer, que ell éra lo rey y encare més lo rey En Pére; axí que, tras lo desayre arreplegat per l'infant En Jaume, no podèr refrenar la ira que sentía, se resolgué a portar a fi en persóna l'afer, y pujant a cavall, brocà en les terres y propietats del Exèrica, disposat a pasar-ho tót a sanch y a foch, essent aquesta la primera campanya ab què s'inaugurà, bastant a donar a entèndre que si sabia ésser rey, no dexaria tampoch de sabèr ésser bon capità.

Partí En Pére de Valencia sèns parar fins a Murvedre, ón passà la nit, y avançant tantost, cremà y talà tot lo territori que éra del senyor d'Exèrica, abrasa lo poble d'Alcubles y féu sotsmetre, lo vinent jórñ, los llochs de Pina y Toro ab llurs respectius castells y fortalezes. En aquest darrer punt se presentà al Rey un comissionat d'En Pére d'Exèrica, sollicitant que li trametés uns comissionats per resoldre l'afer, los quals nomenarèm per ésser la major part d'ells catalans, a saber: En Bernat, vescomte de Cabrera, En Jofre Gilabert de Cruilles almirall, En Llóp d'Urrea, porter major, En Ferrer de Bella (Abella ?) marit de la dida del infant En Jaume, En Bertran Desvall escrivà de manament y En Pére Dantist porter y qui havia ensenyat d'escriure al metéix rey En Pére. No dexà d'enviar aquest los sobre-dits comissionats, emperó entretant, sèns perdre témps, se-n anà a Vivers ab l'obgecte de passar d'allà a posar setge a Exèrica: més no pogué en aquell punt fer estada, car los séus calaren foch a la població per tots costats, y axí emprenia la anada vers Segorb con los cavallers catalans qui anaven en sa companyia li consellaren molt encertadament que, per dissimular quant menys la sortida estranya d'aquell punt, anas a combatre Exèrica fent tot lo mal possible; y acceptant lo consell, se-n hi nnà y va combatre la vila—en lo qual fét d'armes recompta lo Rey que fòu ferit d'un git al ull l'Aymerich senyor de Centélles, de resultes del qual colp morí després a Segorb, ón fòu soterrat—romanent després alguns dies en aquest darrer punt y se-n tornà a Valencia. Consigna la re-a Crònica que tinguéren lloch aquests fets en lo mes d'Octubre.

ada féta del jóve
y reflexiva cone-
r legalment fi a
Rey un tirà,

fésta de Nadal y
arnestoltes y en-
ll ab l'infant En
xa del any se tin-
Burriana; emperò
Pére y si dels al-
fós encare més
o passèm avant,
a fóрма d'asam-
que-s disputaven

nfederació arago-
sentació nacional
y ab un obgécte
encare cada Es-
nerals de la Coró-
ats qui les consti-
mpre en un punt
olia ésser comu-
donchs, may per
rts lo que venía
io ésser exclusiu
epresentants dels
Catelunya, empe-
y notables cava-
ls ciutats del re-
at de Catalunya,
ant als afers de-
colp la qüestió
b los nostres ger-
y patrimoni.»
telló més que una
vulla, en la qua,

urien juristes, per jutjar sóbre una qüestió de dret, per la semblança, li donarien al pahis lo nom de t, car hi anaven a discutir, rahonar o *parlar*, vehènt cosa no-ns sobreprèn que a la altra reunió per lo me- encare que de major trascendencia,—emperò que nia de la institucio representativa, puix que no éra ompromis,—fós tan comunament nomenada parla- n axí fóu lo de Casp, en la vinent centuria, per re- successió a la Coróna.

les persónes qui componien lo parlament hi havia bisbes de Tarragona y Çaragoça, l'infant En Père, idor del Rey, y En Ot de Mont-cada, padrí seu, los de Barcelona, Çaragoça, Valencia y Lleyda, y final- legats del Papa, l'un dels quals éra lo bisbe d'A- apellat Bertramines, y ua altre qui no éra bisbe y nom Mícer Enrich Dast (1). Un altre personatge o Rey al parlar dels concorrents, a sabèr, En Llop nebot del arquebisbe de Çaragoça, qui hi vingué riyat de tres-cents homens de cavall ab llur corres- arell de guerra, tal com si entrar degués en terra is, essent lo seu obgecte veure si podia destorbar s avant lo parlament... e jatsia fós lo dit mi senyor de la nostra edat, com-se-vulla que éra un dels oles del reyalme d'Aragó, calgué admetre-l en lo nent al tractar dels afers e demés compostes que urien.»

aquests los tres que al començament indicarem, anyint-nos are al que-ns ocupa, dirèm que conti- s debats y sessions, y ans nos prengué delibera- a, sèns que ningú sabés per què, tractaren de mu- lladar lo dit parlament a Gandesa, havènt-se con- nfant En Père, per çò que després dirèm, que no el qual consell o avís no-n féu cabal lo dit infant. s se-n anaren tan prést a Castélla per tractar del uell rey, lo qui nomenà aquí un representant per

lo Rey al nomenar-lo li anteposa lo *mícer*, és de creure que seria car tal éra lo dictat ab què-s distingien a la nostra terra.

infant
lonà-s
qual
s se-n

ta de-
éu, de
per lo
roma-

L'in-
a pos-
netria
ment,
fi van
sober-
aquell
y en
le que

comp-
i, em-
sojor-
mperò
a Bur-
l aple-
tant
espon-
intent
mps a
volien
perçò
quals
lència
rnar a
d'Elx
nguer,
ibé en

on subjecte de què cuydaren parlar en lo parlament. Un exemple palès de la mala fè y de la informalitat dels temps d'aquell témps. Ningú no podria creure que en una forma formada tota de naturals d'aquests reyalmes hi intervingués un príncep castellà. Donchs allà estigué En Joan Manuel, com a representant, en aparença o nomina de les parts los drets de la qual se debatien, a Na Lionor, y admirats han de restar los nostres. El saber que tal representació la tenia per senyalar que ell havia fèt per aquest càrrech lo rey de Castella un personatge, parent del metéix rey qui l'havia notificat aquella ocasió per interpelar o suplicar lo al seu concell en aquella pesant assamblea, no que li valguessen, tot fent guerra, contra lo menestrell castellà. Ab estremada gracia explica En Père dihent que ell res no respongué, emperò que donà una resposta ullada al infant En Père, qui la penetrà tot contestant ab gran energia, esquiva lo compromís del seu pubill y rey-car, com si donas consell, diu que si a ell havia de creure lo Rey, ni l'ajudaria, ni signaria cap lley de guerra, vehent lo qual don Joan Manuel no podent complir lo seu objecte se'n anà tot-seguít. El subjecte que havém indicat mereix ésser conegut per tot-hom veja la confirmació del nostre judici tot-hom és d'èsser predominant y ambiciós del arquebisbe infant En Père éra lo veritable tutor del Rey, segons testament d'En Alfons, y d'aquest càrrech, recompençat Cronista, estava cobdiciós l'arquebisbe, lo qui impedint la celebració del parlament; per què, haurien més lo seu jóve nebot ab forces militars. L'una de les hipoteses que feyen a posar per clar en aquella asamblea que lo dit arquebisbe fós apartat lluny del Rey quedés davant los legats del Papa; cosa que no pogués impedir l'Infant. Emperò los legats (segons diu lo text) no podèren que tenien, vehent que lo dit arquebisbe era superior a tot-hom en la cort, y servia alhora d'entremès entre En Père, lo citaren per que dins los sexanta

m axí de fét
 slladar-se lo
 del infant En
 és que altre-
 i per moure a
 en lo consell
 referencia al
 r en perill sa
 los aragone-
 ats el llur ar-

uell agosarat
 çà per dividir
 y lo nebot la
 nbició, acon-
 énit, los uns
 Barcelona ab
 or natural en
 re del seu lli-
 stinat a intro-
 solament per
 ou a deturar
 . y lo respéc-
 obgécte que

. del rey En
 sta part, durà
 fins al No-
 tornà de Da-

s avantatges
 mes estigués-
 e témps s'era
 Navarra, ape-
 ment polítich
 s per aquest
 ven constant-

rra y Aragó, de regularitzar-se la limitació
ses abdues que de fét s'obtinguèren, y de la
enir més en sa favor lo navarrench en qual-
a que atemptas Castèlla, resultava per En
ó eventual possible si no probable, al régne
ò que ab tót que tenien los reys successió
filla gran maridada a Bretanya, ab lo ves-
, preferien la filla segón, o sia la promesa
s de mancar la linia mascle.

ferit mes, envià, donchs, lo rey En Pére los
s llà ón residien lo rey y reyna de Navarra,
actes, se celebraren les esposalles, ab podèr
lo Zuriça, en la diada de la Epifania del
ra aquest autor que los reys de Navarra van
solemnitzaria lo matrimoni con la infanta
los dótze anys, essent de suposar que nol-s
nyalà térme per dur-la a Tudela lo mes de
it, ón se posaria en custodia del concell
ue ab l'alcayt qui tenia lo castèll, havien de
ge de lliurarla con tingués la edat referida:
vació y hauria, sia que la edat núbil s'ade-
ultra rahó desconeguda que alegas lo Rey,
aquest recompta lo fét no confórme al com-
se pactà, mas d'una manera molt distincta.
ue a la entrada del any de Incarnació del
sser del mes de Març en avant, segons lo
n tota la Crónica), inseguint lo costum dels
, féu demandes a tots los reyalmes y torres,
que devia fer per rahó del matrimoni ab Na
ey de Navarra, qui fôu dona de santa vida y

r que lo Zurita, en aquest punt, y en tot lo capítol ón tracta
eparat del seu costum, car vehent que la Epifania es poste-
at ja lo mes de Janer, que, segóns lo seu compte, és any
it aytat fêsta en lo metéix any de 1337, y encare més estrany
questa volta del seu costum, ne diga del any de Incarna-
ins al Març, any 1337 del naximent de Nostre Senyor. Açò
e tenim per segnir lo nostre sistéma, y quant gran uo és lo
olps nos ha calgut posar per no caure en anacronismes.

any de-
stava a
ribar a
sa ma-
a pren-
tant-los
la dita
çoça ón
s de la
per lo
a y de

féu En
de feli-
rdenya:
e resol-
larç del
que in-
at de sa
ont e in-
père per
mal en

oaxada,
estas la
i fét, ço
sa que
una in-
s émuls
En Joan
o Rey,
-se, en-
s coses
, y séns
procu-
als qui
no em-

algunes coses, qui fóssen en detriment y ofensa de la Esglesia, essent açò a gran culpa del Papa qui-l consellaven; car si Rey hi havia al món qui ió de plànyer-se de la disfavor que en lo Sobirà / en son colegi trobava éra lo d'Aragó.»

llegidor rumiu bé lo significat y valor que tinen les paraules emboltes en aquesta indirecta. Una vegada com aquesta segona vé a manifestar que fóren les súplices treball debades, per tal que qui influen en lo cor del Pontífech y dels cardinals sols com abans los partidaris de Na Lionor, t En Père, per mijà del rey Robert, més influència aquella córt que no lo rey de Navarra qui advoca el gendre. Poch pès farien a la balança de la justícia aquexes favors e intrigues de magnats y reys, sobreix de la metéxa Historia no bastas a donar qui la meresca: ningun cabal tampoch no-n féu l'aragonès, emperò prescindint també de quant la declara, de tal manera s'inclina a favor del arquebisbe arribant a fer d'aquest personatge lo panegírich cert, dolent-se, per tant, de ses persecucions, y diu «persóna de gran llinatge y de molta autoritat pública, y de llarch ús y practica en los afers y tenia no poca cosa que, salvant la prudencia, que moltes vegades parent, per res no recomana l'home, perçò que ambició e intrigant pot un hom ésser, malgrat lo poder y la llarga pràctica d'afers.

Però tam nosaltres los motius que pogué tenir lo Zurita en aquest decantament, y pot-ser lo fundara en los documents que de fét En Père s'interessava a fer d'un bon protector, emperò nosaltres no-l podèm setar una vegada, en primer lloch perçò com los diferents arguments explicats nos convencen del caràcter del arquebisbe, y després perçò com ab tot que eczistesquen documents escrits per En Père a la primeria del seu Regne Crònica del metéix rey, escrita sèns dupte convingent inespert éra ja home experimentat, nos conven-

autor
enlay-
zelant
ngués
nante-
final-
s féts
lerant
, pro-
cessa-
és los
s, da-
venen

ey En
Pére,
noti-
es des
ntece-
a unió
ucces-
setial
s fills,
erents
r dels
quest,
n dels
ey En
sidera-
n, per
Pére
rades,
ére fill
s ger-
, mar-
tones-
e vé a

si la nova d'estar-hi soterrada la reyna Cons-
lia esser-ho a costat de sa mare: emperò no-s
i disposició, y fôu sepelit, com éra molt regu-
la esglesia de Catania.

s'éra celebrat lo parlament de Gandesa que
tat la composta de les diferencies entre lo Rey
y germans, havien tractat de fer preparatoris
defensa, car sabien que Albuacèn, rey del
ab lo Granadí, y ab l'avantatge de possehir
ar, anava passar a la conquesta d'Espanya,
punts senyalats per lo desembarcament les
ncia, puix hi havia tantes families moresques
ar favor; y aquesta temor, llunyana emperò
splica lo continuat sojorn d'En Père en aquell
lo perill comú a tot Espanya, natural éra que
a defensa tots los reys, y aquesta fóra la cau-
nostraria lo nostre generós en transigir ses di-
a Lionor y que tot-just si volgué escoltar les
'Eduart d'Anglaterra per fer ensénps guerra
prou feyna tenia En Père a casa séua.

à en lo transcurs d'aquest any de no dormir-se
nostre rey, perçò com suplicá al Papa que li
cima eclesiàstica per sis anys, emperò de fóma
a l'antigor, que ordenas procehir contra los
quals s'éren aliats ab los del Marroch, favor
care al rey Robert, per son predomini en la
tractaren d'armar trenta galéres, algunes per-
de Mallorques, nomenant almirall de les me-
re Xilabert de Cruilles, per estar llavors lo ve-
l d'Aragó, En Ramon de Peralta, al servey
lia.

questa prevenció no s'hi gonyà res en quant a
ormalment los reys de Castélla y d'Aragó,
urita, qui suposa ésser anat a Barccelona En
es de Març. diu que d'allà estant trameté lo
sionat a Castélla al dit obgécte, emperò que lo
ns si bé va rebre ab gran alegría la oferta,

...s calia que-s concertassen de tót-en-tót les
havia entre lo rey d'Aragó y la reyna sa
nts fills seus,» cosa que, si fós certa, pro-
rgull per part del castellà, noresmenys de
estaven ja a-les-hores resoltes, y per molt
de restassen, no podia rebujar la poderosa
essent ell com éra, lo més esposat als
vinguéssen les grans hosts africanes. No-
i solament a dir, s'ens gosar a determinar-
per an aquella hora no passà avant la con-

eralta a Sicilia seria ben segur ab alguna
„ per tal com per aquest témps hi hagué
ls comtes de Vintimilia, y d'Antiochia, y
i disposat a obehir la Esglesia, estant-hi
e rey e sa córt, tant que un dels infants,
havia d'anar a la córt pontificia per la
sobrevinguéren noves trahicions e infor-
obert no dexà de profitar la ocasió per fer
a la fi lluny de favorir lo Papa al rey
omminà ab censura y entredit lo en son re-

ardenya no-n tenia de basquejar gayre lo
afalagat Marià d'Arborea ab lo titol de
ab la vigilancia estréma del infant En
del rey En Jaume, y del nou governador
elles, no hi havia en aquella illa més de-
ats mútuamens per los Ories y Malespines,
major benifét dels aragonesos y catalans

com no la concordia ab Castélla, no man-
que lo nostre rey, per seguretat complerta
embaraçadament en los seus reyalmes, rea-
federacions qui eczistiren ab los reys de
fi envià En Père a aquest reyalme d'em-
l Lehet, y condescendí lo rey portuguès
les amistats per la capitulació antiga,

no passà avant, per no córrer ab perfécta armonía de Castélla, per lo qual secundariament feya llastre tals esforços.

En colocar en aquest punt la nova d'un fét qui és so-
incipi d'un aveniment trascendental en l'esdenidor
esta declaració perçò com los primers actes als
referim corresponen al any ón nos trobam y no al
gons les indicacions del Zurita, menys preferides
cas per nosaltres a les de la Crònica del Rey, qui
nt lo nostre guior. Continuava eucara lo Rey a
séns dupte a causa dels preparatoris de defensa
mauritans qui menaçaven, y observant l'infant En
er ventura lo metéix Rey (qui no freturava que-l
sen per estar al avís de quant li convenía), lo molt
savava lo rey En Jaume de Mallorquès l'homenatge
ngut de prestar per lo seu feu als reys d'Aragó,
da que succehía un nou Rey; sabènt per altra part
ita irregular dilació éra deguda a la favor que do-
i Jaume l'arquebisbe de Caragoça (y és aquesta una
ada que apuntam del prelat Luna), féu-se carta de
requeriment, a tenor dels convenis y enfeudacions
gament ab la casa de Mallorca, per que complis lo
; responent-hi lo mallorquí demanant alguna dilació
rà lo Rey, consellat per l'infant En Pére.

En veure lo Rey, de passada, que poch après de la par-
ramès mallorquí ab la negativa, donà per Espanya
i vinguda d'aquell del Marroch, per qual motiu anà
i regonèxer les fortalezes, especialment lo port de
que trobant-se al lloch d'Oliva, ón En Francesch
convidà a menjar, tornà un nou comissionat del
ume apellat mossèn Pére Ramon de Codolet (lo de
a volta éra En Aymar de Mosset), suplicant altra
roga del térme, emperó altra vegada fòu-li també
, dihent-li que la perllongació del homenatge éra
í de la Coròna.

En tornar a Valencia, y crexent le remor de la
del Marroch, prengué En Pére la resolució defini-

com a
lencia,
ent en
laures,
viaria
sen lo

rey de
in diu
lo ma-
ll-nou,
rebre
e Rey,
guretat
m era
rpinyà
ersóna,
ora en
art del
a in-
lement
ir l'al-
permet
ir-se al
cas da-
robava
capella
at. Al
ga es-
ots los
ja ma-
os que

celebra-
milia Re-
conegut
Reyal, ón
al cult,

ora; emperò n'hi hagué prou ab que-l dema-
per volèr que li-n possasen sol un d'aquells.
fi. l'homenatge, y tantost se-n tornà En Jau-
tats de Rosselló y de Cerdanya.

En Pére ab lo simple homenatge, féu que en
s'hi féssen menció de totes les obligacions
latari, y axí hi encloguéren les referencies o
escriptures, cinch de les quals éren confer-
s del témps d'En Jaume II de Mailorques, y
successors inclus lo metéix Jaume III, per
or l'infant En Felip, o per éll-metéix, del pri-
sacció o endréça fèta entre los fills d'En
ridor, çò és, per lo rey En Pére d'Aragó y
Jaume, rey de Mallorques; y en conseqüència
de III que-s regoneix feudatari d'En Pére,
r les tres illes de Mallorques, per los com-
, Cerdanya, Conflent, Vallespir y Coblliure,
itats d'Amelades y Carlades, axicom per los
castells que tenia a Mont-peller, llevat sola-
aquest punt tenia per lo bisbe de Maga-
de França, o çò que tingués en alou, si no
t per altres béns feudals; promet sóts-signar
d'En Pére, fer gordar en les predites terres
tums y constitucions de Catalunya, fer cór-
la única en los comtats la catalana, donar la
les referides terres al rey d'Aragó y als
ajudar-lo contra tot lo món, y per fi concór-
vegada al any, a les córts de Catalunya,
en qué al requerir-lo se trobas éll o los seus
ne de Mallorques.

contigut de la acta, que convé al llegidor
r la hora que, dintre poch, hom tractarà del
abdós reys; y fôu signada per ún y altre, a
oyal palau, lo dissapte día 16 de les calendes
1339, per la qual data pot deduhir-se lo
é transcórrer dés de la primera intimació, lo
pena copiar ací los noms dels testimonis qui

autorització que li
 er pot-ser los prin-
 ié de persónes de
dtne copiosa, y són:
 ier, oncles del Rey;
 ià, l'arquebisbe de
 lna, fra Ramon de
 de Santa-Maria de
 vescomte d'Illa, En
 ò vescomte d'Evol,
 le Só, En Père Ra-
 ons de Llupià ma-
 ; En Bernat Turell
 y En Bernat de
 onsellers del rey de
 rnat de Boxadors,
 reyna d'Aragó, En
 rrea porter major,
 / En Domènech de
 Morera y En Ber-
 concellers del rey
 , Guillèm Nàgera,
 de la ciutat de Bar-
 n Joan Martí, tra-

góns lo compte de
 ; devien colocar-se
 s adjornaments féts
 que a la fi del Janer
 li tramesos un jurat
 Caragoça, per pro-
 tal com se platica-
 ey e la reyna Na
 nfants los fills seus:
 en perjudici y lició
 yalmes; senyalada-
 n Père III.

« d'Aragó y de la ciutat de Çaragoça. » Re-
l Zurita, segóns lo sistéma que nosaltres se-
ria aquest fét al segon de darrer mes del
ó, no termenat, 1338: emperò atenent lo
referencia la protésta, dóna-s a enténdre
terior. Prescindint del dupte, nosaltres con-
r que un hom veja lo fonament que tenim
fant En Pére, lo rival del Luna, que certs
passar com a enemich de la pau, car no de-
influencia del arquebisbe la actitud are pre-
téixis qui callaren al témps que lo dominant
iar per ses propies mans lo Rey.

homenatge del mallorquí havèm entrat en
ó 1339, segóns la data del metéix, ja citada
uitat, devèm donar compte d'un altre, qui
ó ab los metéixs personatges priucipals dels
eexí llavors la idea de traslladar lo còs sant
verge màrtir santa Eularia, qui d'antich
l altar major de la Seu de Barcelona, a la
dessota lo dit altar de Santa-Creu o major
Fón aytal trasllació una veritable fésta pú-
gran sumptuositat, per trobar-se llavors a
ilia Reyat, tot lo seguici dei rey En Jaume
molts prelats qui hi havien concorregut
icili o més bé junta eclesiàstica que anava
del arquebisbe de Tarragona, ab motiu
idi que lo Rey demanava a la clerecía. Se
onista, tingué lloch aquesta trasllació lo se-
Juliol del 1339, estant present a la fésta, o
procesió, lo rey En Pére. lo rey En Jaume,
odes, vingut a Espanya com a legat del
fants En Pére y En Ramon Berenguer, on-
fant En Jaume son germà, l'infant En Fer-
y de Mallorques, la reyná Na María, la rey-
ídua del rey En Jaume d'Aragó, la reyna
Mallorques germana del rey En Pére, l'ar-
tol ón ne tracta per estens.

prelats
allers y
rs pro-
iferents
nts pre-
la Seu
ón ro-
capélla
asllació,
ho cre-

r quant
aquell
en a la
orques,
s de la
un so-
tres in-
no ésser
ssen ab

elona a
as l'ob-
ioni, de
la terra.
aridada
ena, y,
In Père,
a aquell
e deba-
de ca-
ebre ar-
dos pa-
iebisbe,
adhuch

arriba a assegurar lo Rey que-s féu pau y concordia, que no hi éra «per rahó d'alguna ingratitut y discordia que havia mijançat entre abdós;» après de què, sen tornà En Pére, séns trigà, a Barcelona.

Per l'orde estricte de dates que-s segueix en la Crònica del Rey, vehèm que continuà y fôu llarga la estada d'aquest a la capital, comprenent-se per tant que éren los afers que llavors l'ocupaven molt distincts dels qui-l tinguéren per tant temps entretingut en Valencia. Era un d'élls l'homenatge per lo régne de Sardenya y Còrcega, que-n perllongaria la prestança En Pére, mogut de la metéxa repugnancia que sentia lo rey de Mallorques al ésser requerit per lo monarca d'Aragó ab un motiu consemblant. Seguirèm en açò lo tést de la Crònica, tant per ésser més genuí, com per descobrir en los seus recomptes En Pére la malvolença qui anava despertant-se entre éll y lo rey mallorquí feudatari séu. Per quant dónen a entendre les propries paraules del Rey, con, témps enrere, sollicità del Sobirà Pontífech dilació de la pro-ruga, la hi concedí lo Papa, emperò ab condició de que devia lo rey d'Aragó anar a prestar homenatge personalment davant la córt pontificia, y com lo témps transcorria, y no mancarien requeriments y justes menaces, no hi hagué altre remey sinó anar-hi. Si la córt pontificia hagués estat a Roma com abans, ben segur no li haguéra repugnat tant d'embarcarse cap a Italia, emperò com éra son estatge a Avinyó, quasi que lo camí regular éra per les terres del seu sots-més lo rey de Mallorques; y axí féu la vía de Perpinyà, acompanyat de son oncle y tudor l'infant En Pére, del arquebisbe de Tarragona mi senyor Arnau Ces-Comes, d'En Joan Ximénich d'Urrea, senyor de Biota y del Bayo, d'En Pére de Queralt, y de molta altra gent. Arribà a la capital o residencia del rey mallorquí la vetlla de Tots-Sants, mas ans d'arribar a Perpinyà, al Voló, ón se deturà un jórñ, isqué al seu encontre En Jaume, y entrant plegats lo díe següent a Perpinyà, manà aquell portar un tàlem sóts lo qual ambularen los dos reys, dés de la porta de Sant-Martí, per la carrera principal, fins al castéll, ón los esperava la reyna Costança.

avant s'amostra En Pére en la relació
 é gran miramént en marcar los obsequis
 udatari, y sóbre-tót en fer ben compren-
 s categoria que hi hà entre l'un y l'altre
 it que tenia en que no-s propassas lo
 eurém. Per més que d'aquest sospitas
 anya y dissimulació tenia per obrar ab
 r a conèxer sa mala tempra, conforme
 i altres ocasions, y més podia are fer-ho
 me complit l'homenatge, y mostrat sí
 sequiós ab lo seu cunyat y senyor; em-
 a En Pére, sèns poder-ho refrenar o enco-
 ficable, un desfici y malestar, que per for-
 una causa gran y oculta, almenys per los
 aventurat preténdre endevinar-la, empe-
 hó que la assenyalèm, per més que pu-
 tres sospitam si per ventura prevéu En
 y súbdit, per voluntat propria, o pot-ser
 superior, podia tenir la fantasía, aparen-
 ipanyar-lo a la córt d'Avinyó, y pena
 goig que lo Mallorquí sentis al veure
 e-s com a vassall devant lo Pontífech, per
 pria fórma que ell degué humiliar-se,
 ant lo rey d'Aragó. ¡De tot és poderós

o die de Tot-Sants a Perpinyà, rebent-hi
 convit del seu cunyat, y lo die dels
 ós reys anant a dormir a Salces. Les
 atge les pagava totes En Jaume, y tras
 un distingit seguici, compost del bisbe
 el comte de Foix, del senyor d'Abxer y
 es terres del dit rey y del Languedoc.
 viatge los dos parents, rebent obsequis
 i se deturaven, y al arribar a Lunell, va
 del Papa de que anas a passar lo Rosa
 cayre (Beaucairé en francès), y-s deturas
 per que axí los cardinals, diu En Pére, li

sen tota aquella honor que a un rey corresponia, y s'apalassen ab témps per millor honrar-lo.

Aprés de tres dies d'estar a Tarascó, anaren a passar per barca de Duranzo, y ja trobaren a la altra part vint-y-dos dinals de vint-y-quatre que n'hi havia, puix lo d'Espanya Mont-favenz se-n éren anats de legats a Nàpols. Fa ací de podèr En Père, explicant los compliments que hi mijan-en, com per éll treyent-se lo barret los cardinals y-l besant, corresponent éll per lo semblant, essent-ne romasos aprés quatre per acompanyar-los, dos per quiscun rey; y en los qui anaven ab En Père lo cardinal de Comenge y apolió, del llinatge dels Orsinis, per què aquest s'amosava com a parent séu. Entraren a Avinyó sóta dos tàlems, per quiscun fey, si bé anava primer lo d'En Père; y en ibant al consistori del Sant-Pare, qui-s mostrà molt afectat ab lo nostre Rey, aprés d'havèr senyalat lo die següent prestar homenatge, tornà exir la comitiva, encaminant-En Père a la casa dels agustinians, que era son alberch.

Recompta l'irós monarca un fét qui esdevingué con se ligia a prestar l'homenatge, lo die següent, bastant a conmar lo juhí que demunt havèm fét del caràcter del nostre : diu que anaven los dos reys encavalcats, si bé lo rey de llorques un xich més endarrere, al traversar la ciutat de inyó, y com un cavaller de la casa d'En Jaume, apellat stó de Levis, germà del mariscal de Miralpeix, bastonejas seu cavall y lo palafrener qui-l guiava, per veure que ell s'adevançava massa, mogut de gran ira En Père, gità a la espasa, poch menys que ab cor de ferir y acoltellejar rey de Mallorques, emperò per més que forceja tres veles, no pogué separar-se la espasa de la veyna, per causa sser aquella arma molt rica y noble y gornida de diferents lres fines y de perles, perçò com havia servit per la coroió, y no la havia revisada l'orfebre, podènt-se ben dir que u Nostre Senyor (són paraules del metéix Rey), qui tót ordena y sap açò que més convé, no volgué aquesta vela que fós complit aquell desig. S'alçà certa remor entre gent, y fént-se avant l'infant En Père, deturà ab prudents

ey, recordant-li quant vulgut éra lo rey de Ma-
còrt pontificia, y la pena que li causaria aquell
e adhuc podria ésser origen de sa mort, al qual
i Père, sèns més ni ménys, aquestes sinistres
ell metéix no s'envergonyeix de consignar en
Ab tal d'haver donat mort al rey de Mallorques.
la fét de morir après.»

en tantost lo camí abdós reys fins aplegar al
e-s la cerimonia, y al explicar lo lloch ón
gué, dóna-ns una nova ab tal satisfacció y com-
e arriharia a fer-nos maliciar com a obra d'un
ólich çò que tal vegada no éra sinó una simple
onchs, a trasmetre-la als nostres llegidors, nos
transcriurer les paraules del Rey, car ab élles
erfétament pintat son caràcter, que no ab la
: «Prosseguirem lo nostre camí, diu, endret allà
a, lo qual havia fét endreçar son consistori ab
que con Nós li prestassem l'homenatge hi ha-
molta gent; mas Nostre Senyor Déu, vehent sa
olgué que aquella nit se calas foch al seu palau
t consistori, per la qual rahó no pòguèren pres-
lit homenatge. e si en la capélla que are és vèlla
llavors éra la major, ón ni una sola gracia no
tenir ni percaçar del dit Papa, de tant com éra
esquí.»

a En Père que tot aquell jòrn, lo de la cerimonia,
rey de Mallorques ab lo Sant-Pare per endreçar
, per més que tampoch no conseguí res d'açò
que éll, observant tant de menys-preu de part
i, partí aquest metéix díe, fent la vía de Vila-
rey no trigaria tampoch a anar-se-n, y no-s de-
degué fer-ho En Père, per tal com als punts per
nsita, com són Mont-peller y Perpinyà, del se-
ell, En Jaume ix al encontre del rey d'Aragó y
companyant-lo després per lo Voló, per lo pont
nent aquest camí ab preferencia per ésser molt
per lo port o coll de Paniçars fins a la Junquera,

y de Mallorques, prenent tantost lo d'Aragó la ona.

d'aquesta tornada, nos fa assabèr, per incidència, ue l'infant En Père, l'oncle y tudor del Rey, atge qui per tant de témps havia dirigit los , burlant la toçuderia que tenia de reemplaçar-e çaragoça, ab qui acabava de fer les paus, no monarca fins a la córt, per ésser romas, en les ions (probablement al comtat d'Empuries), «em-hi afig lo Rey, per tal com començava ja a rem, feut açò que-s posas davant la córt, dés d'a-començà a dirigir lo comte de Terra-nova, icolau de Jamvila, lo qual éra hom molt savi e ció.» Lo Zurita no dóna per clar qui éra aquest ibent ésser de gran casa, natural de França, qui at a Calabria, y éra molt savi e prudent, de edat stava emmullerat ab Na Margarida de Lluria, all En Roger de Lluria, possehint moltes, viles, alencia, y que éra vingut a aquests reyalmes rey En Alfons.

ren definides y estingides totes les diferencies en ab Castélla, per causa dels drets de Na t En Père havia procurat portar a total aca-cordia entre los reys, y éra interessar de tots ar que hi havia algun compomís d'antigues ò motiu tenien per no gordar-les la hora que la iva per part dels maures; y com no éra ocasió en aquell afer se concordaren per fí, segóns lo rey de Castélla tingués al fréu de Tarifa, en los g, Juny, Juliol, Agost y Setembre vint galéres s set mesos del any vuyt galéres y lo Rey a de tenir per los cinch mesos deu galéres y per mesos del any quatre, gordant igual proporció les nostres, segóns fós major o menor lo de

viatge a Avinyó, diu lo Rey que se-n anà a i requerit per lo rey de Castélla per valdre-li

del conveni que mijançava; y que ab tal motiu se'n Barcelona ón manà convocar córts, que pot-ser no en a aplegar-se, y al metéix témps féu armar deu que trameté al lloch ón estava la armada del rey de si bé, al arribar-hi, lo rey del Marroch ja havia passéu. Les terres del rey de Castélla fóren les que sonen tala dels esvahidors, y la nostra armada, ab son En Jofre Gilabert de Cruilles, s'ajustà ab la castejant riu Guadalquivir amunt fins a Sivilla. Gordat guayta l'estret; no passava una nau enemiga que no es los nostres, y lo Cruilles no dexà de lluir-se pro-notables serveys; entre altres, lo díe 6 de Setembre Algecires ab vuyt galéres, per anar a observar lo Ceuta, y essent-hi arribat a hora foscant, ovirà que trétze galéres moresques, set llenys armats, una gagenovesos y altres naus qui éren tingudes passar nit lo fréu: esperà la hora d'alba, y embestint llavors ó, desbaratà lo conjunct, apresonà algunes galéres y ià ab la presa a Algecires.

A aquesta victoria major alè al nostre almirall, y ant-se a baxar en terra per batallar ab los maures de contórns, tingué la malaventura En Jofre de rebre de sageta, del qual morí, en esguart de què los cae les galéres, per mancar-los lo principal capdill, caren necessari passar a les costes de Valencia ón lo Rey, a rebre noves ordens, y séns perllongar l'afer nomenà nou almirall En Pére de Mont-cada, nebot de, y ordenà per que fós soterrat lo Cruilles, absolt de nomenatge que li devia.

Sensible fóu aquesta desgracia personal, no ho fóu una altra que tingué lloch a les mars de Sicilia, vers de Novembre. Les dues armades, siciliana y napolitades davant lo castéll e illa de Lipari, la possessió l se disputaven, acometéren-se cruelment, y la primposta de quinze galéres grosses y set de sotils de y genovesos, restà desbaratada per lo major nómberia lo rey Robert vint-y-cinch galéres y una nau

que dels vençuts n'escapas hu tant solament, compartit los presoners entre Nàpols y altres

ací apuntar com a darrer fét del qual tenim noves, t al 1339 (per més que lo Zurita lo coloch ja en l 1340, en la qual diada dóna sémpr començ als u sistéma), l'esdevingut ab l'infant En Jaume ell, que ja-s recordarà lo llegidor que tenia per Cecilia germana del comte de Comenge. Lo rey de eujat séns dupte perçò que lo d'Aragó no-l fasses guerres ab Anglaterra, apar que no volia l'issió d'aquell comtat francès, unit ab lo vescomtat l'infant Aragonès, ab tót y havèr abans permès, salva-guarda Reyat, que-n prengués sa muller y oprietaria Na Cecilia. Provingué açò d'èsser exit el difunt comte Bernat, pare de Na Cecilia, reells Estats, que deya li pertanyien de justícia, En Joan, germà de la comtesa, qui fôu pòstum y is jórns après d'En Bernat. Inutil fôu la pretensió, car los oficials del rey de França traguèren los sa y donaren los Estats als oficials del seu oncle n, y debades hi tramete lo Rey lo veguer de Bar n lletrat apellat Des-torrent, perçò que no-més i que aquells béns fóssen posats en segrest, adhe- rére, sia per politica o per necessitat, a que hom la questió per térmens de justícia, la sentència de poch no favorejà a Na Cecilia. Lo Monfar fa de cte, y no dirèm que no tinga rahó, puix en lloch ue lo rey de França cometia aquella injustícia per En Père favoria al Anglés, enviant-li forces de almes, y encare corrent la veu de si li manllevaria diu que En Père restà molt sentit de çò que fét seu germà lo francès, y ho demostrà fent valença y d'Anglaterra.

t l'any de Incarnació 1340. projectà lo Rey. a la ancia do Sardenya, axicom convenia; puix no po- despendre-s de grans forces marítimes en rahó

l Marroch. Los Ories seguien all
s, gran fermança per no fer-se t
nes de Gènova bavien fét entro
ns, y dihent que havia tocat a E
pizino, marquès de Vila-franca, l
i-s despertassen noves pretensions
t per fer-les, ja en Octubre del an
dor de la illa un parent del Cerv
homenatges dels qui fóssen sosp
sos qui éren los principals rebetles
los qui confiaven ajustar-se ab lo
uchino, senyor de Milà. S'estengu
ificultat del novament nomenat, a
s de Valencia, en lo Juny, l'arago
no hi pogué anar, y a la fi vencer
vament lo Rey, en lo metéix me
Bernat de Boxadors, bé prou con
t lo seu tinent En Ramon de Mon
apità del règne de Lugodor, y es
el castell de Càller a En Jaume d
tim rey del metéix nom.

visió deguda no podia donar gay
ya, no dexava d'ésser açò un con
e rey, qui havia d'estar ací en con
laures esvahien les costes de V.
erill llunyà consolava en part y d
lo l'esperit qui dominava a la il
ie-n cuydava fer la conquèsta l'u
prestaria en aquesta illa al rey c
que li havia prestat en la altra l
vingut ab tal oportunitat, a Barc
it lo bisbe Alerench, lo qual enc
re la conquèsta, consellant-li que l
nt sa direcció a En Uch Cortingo c
el qual éra vingut a la nostra cap
No obstant, lo compliment de ta

bons desigs havia de dexar-se per més endavant, puix convenia atendre al perill més proper.

La hora que morí En Cruilles, venim a comprendre que la major part de les nostres galéres qui estaven en lo fréu, se recolliren ací, car ja diguerem que s'éren dreçades a les costes de Valencia a pendre ordens del Rey, y dihem la major part per tal com en la darrera part per tal com en la darrera irrupció d'Abulhacèn que no pogué esquivar l'almirall de Castélla don Alonso Jofre de Tenorio, diuen que tenia aquest vint-y-set galéres *ab ulgunes que-n restaren del rey de Aragó* y sis naus. Batallà ab desesperació aquest prous no tant per complir ab son devèr, com per tapar la boca als seus envejosos èmuls qui-l féren mal-veure del rey de Castélla, los quals ponderaren que per culpa d'ell éren passats la altra vegada los maures lo Fréu: per més que lo Tenorio féu grans esforços contra lo gran nómbre, no tingué altre remey sinó sotsmetre-s, havènt tingut lloch aquesta batalla en la setmana abans del Diumenge de Rams.

Constret llavors lo rey de Castélla, girà los ulls envers los dos seus més propers vehins, procurà tallar totes les dissensions que mijançaven entre ell y lo rey de Portugal, al qual suplicà que-l socorregués ab la seua armada, y al metèix témps requerí el nostre rey En Père per que, segons la concordia que eczistia, li trametes ses galéres per la guarda del Estret—fent-nos açò sospitar si la retréta anterior fôu per efecte d'algun ressentiment.—de manéra que aquesta remesa de galéres a aquell punt és distincta d'aquella que-s verificà l'any anterior, sòts lo comanament d'En Cruilles.

Ab tal motiu, diu lo Zurita que «partí lo Rey cap a Barcelona y manà convocar córts, per que hi fós servit.» Probablement lo Rey ja hi éra, segons vehèm per l'orde de les dades que anem seguint, y aquestes córts són les metéxes que altres havèm colocades, si bé ab alguna desconfiança, al anterior, ans de fer-se la primera remesa de galéres, escausa d'aquesta divergencia la ambigüitat del paragraf a Crònica reyal, ón s'hi referexen aquests fets, única font

RIA DE CATALUNYA

a bevèm nosaltres, car en bréu espa
ueriment del rey de Castélla a cap d
Avinyó En Pére, y lo triumfe definiti
del Salado, que és molt posterio
juexes vicissituts intermiges. Emper
n l'anterior o en lo corrent o ja may
ioritat a la darrera data citada, féu-s
de part del de Castélla, de dextra
ga de tres mesos; y vingué com a en
Barcelona un cavaller nomenat Gar
a-les-hores, no podènt tenir aparell
embre, segóns lo pactat, vint galére
tze y un lleny de cent rems, fent a
s En Pére de Mont-cada, y viç-alm
uet, als quals acompanyà gran nóm
retant manà també metre en orde l
- emplear-les després si convingués.
sit per lo Fréu y après lo descalabi
da castellana, diuen antigues cròn
rita. que los maures passaren no
conquerir, mas com si vinguéssen
y fills, confiats en que no hi hav
assen a contrastar Abuhacèn: en qu
més sinó passar, donant-se per seg
erra n'hi havia setanta mil de cavall
il de peu. Posà lo del Marroch son r
de Setembre, al qual féu tantost cap

de Castélla les armades d'Aragó y
nze galéres y dótze naus al Estret ab
ots los bastiments o provisions que
uritans; y fóren en part infortunades
er efécte d'un temporal que les gità a
a y Denia, Entretant se vegéren lo
rey de Portugal, y havènt passat ab
ongregant-hi totes les companyies que
tantost prop del riu Salat, a una lleu

ga de Xereç, llà ón arribà l'almirall d'Aragó, lo qual va rebre orde del rey de Castélla d'anar ab ses galères a posar-se en guarda del Estret tocant a Tarifa, sèns que fins a aquella hora fóssen aplegades les galères de Portugal, ab son almirall Pezanyo, genovès. Complí En Pére de Mont-cada çò que li ordenaren, y entretant se tingué aquella tan famosa batalla del Salat, vençuda per lo reys de Castélla y Portugal, en la qual, axicom anteriorment en la de les Navas de Tolosa, empatxaren que la morisma tornas apoderar-se novament de tot Espanya, fent-la recular, après de segles de lluyta, als témps de Muza y de Tarick.

Heroyca fòu aquella féta, y si no participaren directament de sa gloria los nostres compatricis com en la altra batalla demunt citada, molt hi contribuiren encarregant-se de gordar lo punt més perillós per ón s'embarcaven tots los bastiments enemichs, com axí saviament va sabèr dispondre ho lo rey de Castélla. L'esclusivisme del cronista castellà qui parlà d'aquesta victoria, pecant de çò que pequen generalment los de sa nació. y sèns tenir en comte que éra llur rey lo qui donava allà les ordens y distribuia les forces, apar que encare condemnà al almirall d'Aragó, perçò com no isqué lo jórñ de la batalla en terra, ni consentí a ningun dels sèus que isqués; y, perçò ab gran juhí li retrau lo Zurlta a aquell cronista sa ingratitut, dihent que si lo contrari hagués fét En Pére de Mont-cada seria fóra de rahó, car cayguéra en mal cas, devant de servir en lo seu càrrech, ón féu lo seu devèr com a bon capità, sòbre-tót essent axí fresca com éra la memoria de la erra del almirall Cruilles, son predecessor, qui fòu mort per los maures, batallant en terra fora de ses galères, méntre que éra tingut de batallar en aquestes.

Coloca aquesta batalla lo dit Annalista en un diumenge 28 d'Octubre, y lo Romey (la traducció) diu que baldament no consta lo díe cert, se troba anotada al calendari de oledo, per lo dilluns 27: celebrant-se gran festivitat en sa memoria. Aquest autor ve a indicar que la armada catalana mangué per bon espay de témps al punt que li senyalan, car si bè fòu després cridada, diu, ab motiu de la guerra

A DE CATALUNYA

rques, a les encarides instancies de uest tornades les deu galères, y trananéra que per tres o quatre vegaes al Fréu, cosa que convé aclarir ab procuram, y més no havent-ne fét

ch la gran batalla del Salat, trame-lona, al Papa un comissionat o em-demanar que li otorgas lo delme o sosteniment de la guerra ab què Africa, y pintant com a molt possi-ia, car en lo témps de sa conquèsta profitava la ocasió per demanar ent o cens de Sardenya per alguns

iy començaren les grans questions le Mallorques; mas no hi podèm pas los nostres llegidors a noves o do-eliminaris per podèr jutjar ab més ió lo rey En Père no podia barallar-ial tenia en part agreujat per la poca al seu enemich, al Anglès, car pre-ormal, lo camp de la qual haguéra ió lo Mig-jörn de la França ón hi de Mallorques, y tocant-li aténdre a ícil haguéra estat que per fer cap al at en l'altre; no podia tampóch dis-; en una nova guerra, divent sostenir sostenia ab Anglaterra. Y lo de Ma-igó per ses illes y comtats, y feuda-rt de senyoriu regonegut que lo bis-edit al rey d'aquesta nació, no podia lluyta, car sèmpre n'havien de re-agreujar l'un o l'altre dels seus dos

isios dels referits monarques, encare hi una rahó d'alta justicia y d'urgent

necessitat, no-s rompria, obertament ninguna guerra formal; mas la causa d'aquesta metéxa impossibilitat havia d'obrir lo camí a uns y altres per un negoci de major interès, que podia termenar-se en una guerra, emperò guerra que fóra efécte y no causa del injust profit que cobejaria la ambició de cada hu. Dels dominis de la antiga casa dels Berenguers no-n restaven en territori francès sinó los Estats propis del rey de Mallorques, y lo senyoriu de Mont-peller éra lo darrer obstacle que tenia per destruir a la França si volia estender ampliament lo seu domini fins al Pirineu, complint-se axí del tót la absorvent politica inaugurada per los carlovingis, y puix que al senyor sobirà d'En Jaume de Mallorques, al rey En Pére d'Aragó, no li convenia llavors aventurar-se en una guerra en terra forastera, ocasió éra aquella de provar ab manya a veure si d'un sol colp se feya per part de França la darrera usurpació que li mancava fer après del tractat de Corbeil.

Lo rey En Pére, qui mirava ab mals ulls lo rey de Mallorques, no podent ocultar l'odi que contra éll sentia, ja fós per efécte d'algun greuge personal, ja impulsat per la soberga ambició d'engrandir lo seu propi territori a costa del que constituya llavors la Coróna mallorquina, vey a pot-ser en la metéixa indiferencia que manifestava per les usurpacions de França, un camí per arribar a un pretést qui favorejas sa metéxa ambició: En Pére qui no consentiria la menor ilegalitat en perjuhi dels seus drets, consentiria pacífich al present que lo rey de França agreujas lo Mallorqui, per més que lo greuge fét a aquest feudatari ferís directament lo senyor sobirà, lo rey d'Aragó; a la estreitor d'En Jaume oposaria la major fredor lo rey En Pére, als planys d'aquell distrauria aquest les seus orelles o pot-ser los faria emmudir, la conservació propria per part del rey de Mallorques podia ésser pressa com a deshobediencia o excés, y tant per aquest camí bé podria fer-se que lo senyor sobirà arribas a posar lo feudatari en lo cas de rebelar-se en lo qual confiscació fóra lo compliment del somni daurat del amorós. Però fí, palanquejant entre les irresolucions dels dos

la guerra, y planyidor y ujat per altra
 re del seu cunyat lo rey En Pére ¿qui sap
 aquesta oportunitat per donar còs a la
 qui bulliria oculta en la seua pensa molt
 et començà posar a-les-hores per obra los
 a qual podia haver-lo conduhit insensi-
 enemich y senyor? Tres especulacions,
 s sobressurten en aquesta situació: la ad-
 eller per França, la confiscació de Ma-
 e, la emancipació d'Aragó per En Jaume.
 amstancies va posant quiscun ambicions al
 nt aquest y aquelles en los fets que de
 descapdellant, indicats als llegidors los
 abam d'assentar, devèm tornar are a la
 per son orde los aveniments, per deduhir-
 conforme a la veritat y a la justícia.
 etést, alegà lo rey de França lo plany de
 orques tenia inteligencies ab lo seu ene-
 glaterra, y a probar sa feheltat li eczigí
 natge, com a vassall, per lo feu de Mont-
 o volgué ni regonèxer com a súbdit del
 e los seus antecessors s'haguéssen rego-
 nt-se en què la permuta ab lo bisbe de
 ida, per ésser féta contra la prohibició del
 y d'Aragó, demanant socors en lo mes de
 . Abdós disputants envolten per mijà de
 o embaxadors dés d'aquella hora lo rey
 França afalaga En Pére, recordant-li que
 ejar lo Mallorquí en los seus plans de re-
 , y axí en igual cas éra just que En Pére
 questió de Mont-peller, afegint per altra
 perjudici calia irrogar a En Pére, ell faria
 justa causa, se tingués per pagat; y En
 ller estant, envers lo mes de Febrer (qu
 l metéix any d'Incarnació), tramet, pe-
 axadors, planys y préchs, manifestant
 plegats poden cobrar lo llur dret, y al

tremement ne resultaria un greu dany per abdós reyalmes, per Aragó y per Mallorques.

Estant lo rey En Pére a Valencia, no gayre après, tórren los embaxadors de França, ab l'obgécte de sabèr si hi havia alguna nova federació entre los dos reys, pregunta que, si no és ridícula (car bé podia sabèr que la aliança entre un rey feudatari y son senyor eczisteix sémpré per rahó dels devèrs feudals), prova almenys certa temor de part del Francès, fent açò més culpable a En Pére, car conexent-ho, bastava que ell se donas per agreujat, per que cessas l'altre en les seves pretensions, Passà de Valencia lo Rey a Tortosa ab cor d'anar a Lleyda y Barcelona, y havènt-lo instat també en aquesta ocasió lo Mallorquí, acccedí a tenir ab éll una assentada, la qual se verificà a Sant-Celoni, en témps de Coresma, havènt-hi fét cap En Jaume emsémpré ab la seua muller la reyna Constança, germana d'En Pére. Esposà en aquella reunió lo rey de Mallorques los seus planys alhora que los seus drets y rahó, imaginant lo sortós consell que donà a En Pére de que s'ajustas ab lo rey d'Anglaterra, y axí plegats los tres monarques posarien fàcilment a ràtlla lo de França; emperò la resposta del nostre rey fôu inconsiderada, freda y egoista: se limità a dir que no convenia per aquesta causa començar una guerra, y a reptar a En Jaume per algunes novitats que s'éreu fétes a Mont-peller. Acomiadat sèns consol ni esperança lo de Mallorques, passà lo nostre rey a Tarragona y dés d'aquesta ciutat, als 26 de Maig (per la qual data és de compendre ésser ja entrat en lo nou any de Incarnació 1341), trameté son porter major, En Ferrer de Canet, al rey de França, no-més que per que pregas aquest que sobressehis en lo de Monr-peller, y per manifestar-li lo sentiment que tindria si arribava a rompre-s una guerra entre França y Mallorques, sóbre què pensava informar-se ab les raons de la seua sanch y de sa Reyal casa, que ja li nauraria trametre la resolució la hora oportuna, De tal fórobava l'home més actiu del seu segle, y que en altres circumstancies se gordaria d'enviar la embaxada sèns tenir

ncell, o prescindiria d'aquest per no adormir-se en
 ació dels seus drets maltractats per un rey vehí.
 arragona se-n anà lo Rey a Mont-blanch, ón s'hi
 vers lo Juny, car havia fét compte de passarihi l'es-
 à intervingué en una qüestió, per la qual hom temia
 cés a Catalunya, promoguda entre En Ot de Mont-
 n Bernat Jordà d'Illa, sóbre lo lloch de Serós y al-
 qui fóren de Na Berenguera, muller que fôu del dit
 ordà, la qual apaybegà de prompte lo Rey, prenent
 o referit castéll y vila de Serós. Segons apar, a
 nch tornaren a parlar-se En Jaume y En Pére, reno-
 rimer lo prou just planyiment d'abans, y recordant-
 er que tenia de valdre-li, confórme a la antiga con-
 ntre abdós y entre los antecessors d'un y altre; y
 kent al metéix témps lo tramés del rey de França a
 nch, isqué ab la inesperada nova de que son senyor
 a resolució o composta d'aquella diferencia a jubí e
 iació del metéix rey En Pére.

ò no éra un engany o valor entesa entre lo nostrè
 de França quína millor ocasió d'assuaujar la inmi-
 ta; jutjant ab justícia En Pére, y obligant lo seu
 a respectar lo judici, tant si éra favorable com no?
 no éra aquella cosa la que més convenia al cobdi-
 nt; tan amant com prova ésser de la seua nació més
 : En Pére, tan ergullós e inflexible com actiu en les
 liberacions, al tractar-se de sa honor o dels seus
 desentén de jutjar un afer qüi tocava a tan volguts
 s, ninguna préssa no porta en l'esclariment dels
 putats, y dona per tot consol al séu cunyat l'orde de
 nbaxadors a Paris per proposar los tèrmens de la
 a, prometent-li que ell aximetéix los trametia; com
 u, nomenant a aytal obgécte dés de Mont-blanch
 at de Tous, En Ferrer de Canet y En Arnau de Vi-
 éren del seu ooncell.

s ací poguérem sospitar que éra semblant fórmula
 lor entesa entre los dos monarques més hagué e
 ho dés d'are, car ço que fa lo rey de França és ()

re a En Pére, lo qui no ho comportara de i ja no li convingnes: va aquell remetre axí baxadors al seu Concell, per que fundassen t los de sa Còrt y en lo Parlament, y per ue poguéssen fer, ja que no formals protes-d'ací, s'apoderà a viva força de la baronía dels vescomtats d'Omelades y Carlades. Al re mallorquí escriu a En Pére que s'aplega r entrar al Rosselló y Cerdanya, que Joan de Normandia, s'acosta ab exèrcit a les endret allà la host de Tolosa, y que Lluís de Belvais y lo senescal de Carcassona van d'armes del Llengadoc al lloch de Sant-s, qui està sols a dues lleugues del Rosse-o devèr de contrastar-los, havia també aparrra, esperant que éll, no podènt ja duptar acudiria en socòrs seu, axicom n'era tin-

de Poblet se trobava En Pére al rebre a súplica y legal requiriment del seu feuda-scoltà la nova que n'hi havia prou per que ey, en igual cas, muntas a cavall y corre mà, devers la frontera; mas en lloch de . primer admiració de que gent francesa Estats sèns havèr-la desafiada lo seu rey, r-ho creure, alternà ab ses admiracions la ració de que si allò fós cert no dexaria de sa, y fent, per via de reflexió, inculpacions havèr-se precipitat en aquell afer, y a al-rons, per havèr tingu't baralles ab los de vey a una provocació de guerra, consellà al ue no fés orelles a certes persónes qui-ls lós, y per fi acabà indicant-li que no-s cou-lur de la passió, que no éra aquella ocasió e guerra, y que tot quant devia fer éra jus-sa, fundant-la en la culpa del seu adversari its. Vilana astucia, que un hom sol com-

DE CATALUNYA

del àmbiciós qui no te
seu feudatari, ab la il·lu-
mina.

allorques públicament
ar més aparences de
ostant En Père al mal
rminació de guerra
divíduus de la qual
cions del astut monar-
oblet, aplegarent-se l
arragona y de Çarago-
comte de Cardona, Er-
uillèm de Cervellò,
de Rajadell, En Be-
nt-Vicenç, gayrebè to-
los síndichs de Çarago-

a, lo rey de França ha-
rnicions per la fronte-
enut tot quant passà
ió se reduhí a enviar
isbe d'Ozca, als dos r-
s s'hi procuraria cor-
uir aquest comissiona-
instar, dihent a En P-
que a éll acudia com-
vanes respostes y a-
per fi a parlar y proc-
yor sobirà, ab data
virtut de la convenció
esvahit ger gent fo-
primer de Març vine

aquesta crida En Pér-
t a mijan Febre a
renova lo requerime-
alguns dies menys de

li, y de consultar ab lo seu Concell, endreça lo nostre Rey al desesperat suplicant una llista de greuges, en la qual explícitament vé a donar la raó al rey de França tocant a la ocupació de Mont-peller y dels vescomtats, inculpa al Mallorquí, però cam començà guerrear sèns desafiar lo seu enemich—essent axí que ell no feya sino defendre-s en les seues terres, y éra lo francés lo veritable invasor;—y no content ab les acusacions que fa a En Jaume, en compte d'ajudar-lo y consolar-lo, encare inventa y agrega altres culpes, per les quals lo menaça, com éra entre elles, la d'havèr batut moneda al comtat del Rosselló, ón no n'hi podia córrer altra llevat de la barcelonina. Esplica lo Zurita una circumstancia notable d'aquesta resolució d'En Père, y és que al fer la citació, per que anas a signar de dret, al mallorquí en la córt de Barcelona, no estaven ab lo Rey los dos infants En Père y En Jaume, y per tant trameté Micer Bernat d'Olzinelles, son tresorer, a Catalunya, per que ab élls comunicas lo seu deliber y çò que s'éra acordat al Concell, y ab los concellers de Barcelona y ab los prelats y barons de Catalunya, afegint que fôu lo dit Olzinelles un dels principals ministres qui intervinguèren en lo tracte y secrèt de procurar la destrucció d'aquells príncep y de sa casa.

Debades renova per tercera vegada lo requeriment En Jaume; ni tant sols dóna audiència En Père al comisionat mallorquí, ans se-n va tranquilament a caçar senglar, y al sentir a la tornada, que En Jaume intenta unir-se ab l'Anglès per contrastar a la França, y que espéra a Perpinyà lo rey d'Aragó lo 20 d'Abril (qui correspon ja al 1342), torna aquest al rèkurs de sèmpre de que ans vol consultar ab lo seu consell, los individus del qual, segons espréssa lo Zurita, «estiguèren fort duptosos, car entenien que si-s concedia açò de què éra requerit, se representa gran perill dels seus almes y estats, embaraçant-se en guerra ab tan poderós versari com era lo rey de França; y si hom negau la ajuda demanava lo rey de Mallorques, éra contravenir a la dició del feu, a la qual éra axí tingut lo directe senyor lo feudatari, y responia-s de mala fè.»

ORIA DE CATALUNYA

ren los individus de
no hi hà disculpa que
esoldre-l que tingué lo
de males arts, propi
trari, fer caure en una
de convocar córts als
ne tenia obligació d'ac
aquell no comparegué
lo pretést imaginat,
a ambició, lo rey d'A
lallorques de la opresi
ominas completament
onteres del Rosselló
dés los altres Estats
udita crueltat aquell
rdar-los.

estes dilacions y am
Desémbre, y puix n
r aquests primers acte
Pére, suspengam ac
al any anterior per
durant lo metéix esc
at castellà d'Ampos
d'aquest, l'infant En
rerament nos referim
visitadors, y perçò co
e-s féu de la Comanda
de pendre possessió
davant lo Rey y pre
tells y llochs de la
n Pére, valént-se axí
stigar en aquells vi
ada havien ab una pe
enta del Rey. Axí q
complit aquella for
la administració de ca
En Sanxo no sabèm

almenys fonamentada, emperò l'acte del Rey apar que tenia per fonament lo recel de que los culpats, segons càlcul del Zurita, seguien la parcialitat del infant En Ferran, marquès de Tortosa, y aquest podria valdre-s dels castells de la Religió, qui envirnaven la ciutat de Tortosa, a saber: Ascó, Miravet, Horta y Uldecona, car lo Rey pensava tornar a la contenda antiga ab l'infant En Ferran germà seu, per les donacions que li féu lo Rey son pare, y esperava que isqués de la tudoria, que era l'any prop-vinent. Emperò tals desplaers tinguéren la millor composició, car en Sanxo tornà romandre castellà, arribant a ésser témps a venir gran Mestre, lo meteix qui li havia près entrà en gracia y privadesa del Rey, y d'ací s'originà una disposició molt convenient per la nacionalitat, perçò que observant En Père que les comandes de Sant Jaume y Calatrava, per ésser sèmpre castellans los Maestres, requeyen constantment en parents d'aquest, procurà que les del pahís se provehissen en persónes fehels y naturals d'aquests reyalmes, car no podia comportar que-ls tinguéssen estrangers.

Vençuda la batalla del Salat, prosseguí la guerra lo rey de Castella contra lo de Granada, y per si hi hagués nova irrupció d'aquell del Marroch, continuaren en l'Estret les armes combinades d'Aragó y de Castella, essent de notar que lo nòmbre de galéres que hi havia era de vint-y-vuyt, les vint d'Aragó, o sien catalanes, y set de genoveses. Se trobava llavors a la córt de Castella lo vescomte Bernat de Cabrera, que tant ha de figurar dintre poch; y per mijà d'ell, recompten que féu instar lo rey de Castella al nostre per que l'ajudas en la guerra contra Granada, fent ell entrada per les terres d'Almeria. Era açò vers lo mes de Novembre de 1341, y al meteix témps celebrava concili l'arquebisbe de Tarragona ab l'obgécte ja declarat en l'anterior capítol eclesiàstich, qual devia trametre lo Rey un comissionat, car s'hi traca de certes querelles entre los eclesiàstichs y los oficials reials. Abdues coses vinguéren molt bé per favorejar los intents del diplomàtich En Père: al rey de Castella li manifesta la impossibilitat de metre-s en una guerra, havent d'apa-

en defensa del rey
reté fer-los justicia, o
ntesa per demanar-
infebels. Y tot passa
Valencia a Catalunya
atives paraules espl
r expressió: «Era ia
lo Rey deya, empe
los aparells de guer
Rey contra lo rey c
se convertiren contra
la una demanaven p
ntra los maures, y s'
a aquella, sóts color
r'estava axí lluny, q

els metéixs fictes p
citat any, con tram
lmes y la rebaxa c
en nomenats En Fer
mort a-les-hores lo g
Boxadors, tant coneg
trameté En Père,
stat nomenat per aqu
nent de Poblet esta
del mes de Julol.

havèm recorregut
suma importancia c
quella illa. La fami
al govern, promog
on germà En Joan,
t al estrém de pres
alici y altres trayd
Robert, lo qui torn
tingué de defensar
e Març del darrer a
còrs dels de Melaz

a Calataxibeta, als 15 d'Agost, havènt-is, que tenia sols cinch anys, coronat ténbre, y romanent ab lo govern son

air los fets contra lo rey de Mallorques. est la citació per venir a sóts-signar de 7 del mes de Febrer—que lo Zurita segons lo sistema antich català corior.—(1) Prop a concloure-s lo términi 19 d'Abril (y d'aquesta data en avant l'any d'Incarnació 1342), estant lo Rey rocurador Reyat a En Arnau d'Erill sa que anava a formar al seu feudatari mpestes que s'esperaven, y complit lo rey En Jaume contumaç, procehint-se feus que possehia.

lona, après d'açó, dos embaxadors del licar, diuen, que llur senyor havia so- contra lo rey de Mallorques, y lo re- cada fôu convenir-se En Pére ab lo ria encare molt més, çò és, que manaria s—alguns dels quals, com lo de Fóix nien gran parentiu ab lo de Mallorques, valguéssen en res a aquest, tot fent Pére que en igual cas havia fét éll lo t per alguns de favorir l'Anglès contra ue convinguéren los dos reys fôu dexar qui, per fer cadascu lo seu afer.

ent VI, qui succehí per lo maig del o seu antecessor Benet, condolgut del le que ab aquesta guerra no oblidas ontra lo Marroch y Granada, instat a la

pinio la acta d'aquest adjornament que-s troba en I (ja are imprès) ón s'hi llig *quadam citationis libruaru anno Domini MCCCXI. primo, et vobis uni XXVII, die mensis februarii anni predicti.* fitos del Archivo de la Corona de Aragon, volumen

TALUNYA

manyach y altres b
stòlich, qui éra lo
lona, ab l'obgécte de
er comparèxer dava
emor que inspirave
a d'açò, va suspendi
al rey de Mallorca
termini fins al 8 d'a
parellà a complir, a
ia; y no tenint per ve
contrarrestar-lo, desc
rent a Valencia (ón l
it a embarcar-se a Pe
u per la contrarieta
-se-n quatre galères,
ó al experimentat m
rar-se a Barcelona.

En Jaume, ab la seua
ons un llig en la Ci
ères en què vingué, i
ors, a ón los regis l
pont de fust en la
ont o pasadiç, cobe
res fins a la cambr
hom podia entrar y

Pére, aqueix estran
nunci del Papa, y
enir a presentar-se p
d'aquest per comet
tigués En Pére a
rsónes devien apode
Jaume, ab prevenc
cridar, y amenant-lo
a Mallorques, y all
ch témps com fes n
nca tota sa terra y d

tan gran part en Catalunya, que ja no li pogués ésser fét més avant ningun dany; afegint que aquest secret lo-y revelà un frare, al qual lo-y havia descobert ún dels culpables, de ón s'abstingué En Père de fer la visita, per més que lo-n instava sa germana, y haguér-la feta a la fi, prenent grans precaucions, per sábèr que Na Constança s'era émmalaltida: emperò hagué de desistir, «car Deu Nostre Senyor, qui esgordava sa llealtat e bons intents, volgué estorçre-l e llunyar-lo de tot mal e perill,» donant-li una malaltia, consistent en un tumor de molt mal visatge, prop d'un ull, de resultes del qual li calgué al Rey sangrar-se y fer lilit alguns dies, essent açò bona excusa per no anar a veure sa germana; y que en cambi encarregà al infant En Jaume que anas a veure-lo, per fer-la venir a sa presència, com axí ho féu, malgrat les protestes del marit, y va confirmar-li la reyna tót aximetéix com ho havia dit lo frare: passat açò, l'endemà va presentar-se En Jaume planyent-se de la força que li havia féta, y ab grans menaces se separà de la casa Reyat, embarcant-se de nou envers Mallorques, y dexant la seua muller ab son germà, per no havèr volgut anar-se-n ab éll.

Es aquet lo punt més delicat y més difícil de resoldre de tots quants ne comprèn la questiò dels dos reys. Davant éll duptaria ja lo conciençut Zurita, con digué «aquesta és una estranya tragedia que lo Rey refereix que fôu ordenat per lo rey de Mallorques de pendre-l, essent la principal culpa y delicte que imposaren a aquell príncep per acabar de perdre lo seu Estat: donchs, si fôu sospita, donaren-hi més crédit del que deguéra per justificar lo Rey son procés; y si fôu invenció, no pogué ésser cosa més scelerada ni deshonestà de part nostra.» Lo dupte que sentí l'Annalista lo sentim nosaltres, perçò com nos assalten consideracions per una y altra part qui-n s déxen sèns resoldre la veritat històrica. Donchs ¿què vé fer un passadiç cobert ab taulous, si l'objecte d'En Jaume, a judicar que obras de bona fè, éra solament anar a la córt del seu cunyat y senyor per fer una condia, sòts la protecció del nunci o legat apostòlich, mentre la cosa natural, y tots-témps practicada, éra desembar-

a lo posada, per anar d'allà al palau la és? Quina explicació té, encare que la m se del marit, y estiga ab l'enemich d'aqueme, si no regonexia culpa en lo malic en executar les tiràniques ordenacions t a la força la muller del marit? Si açò qu eix en sa obra no sonas en ningun altre, és ún creure-s que fôu pura invenció del es de ja, com a rey, havia conseguit de dur a del seu enemich: emperò, jatsia en tote s y documents ab què-s donà principi al Jaume durant molt témps no-s fa may es ble plàn d'assassinar lo Rey, ni per c casió de disculpar-se lo mallorquí, més e ar-se ja la execució contra los comtats de oya, en contestació a una lletra molt pru Jaume a En Père per dir-li que-s meravel ue contra éll vé féta, escriu lo nostre rey ie esbrinarèm més avant, al cunyat y va etrau tots los crims per éll comesos, y entr y desmenuça tot quant diu éll-metéix des . tocant a la pensada de dur-lo-se-n a éll , per lo passadiç o pont de les galéres, y astéll de Mallorca, fins a havèr encalça en, y en aquesta metéxa carta, a més dels c onats, la culpa d'altres, consignats tamé havèr-se aliat, en detriment séu, ab lo re de Castélla, ab la reyua Na Lionor y sos nent ab lo rey del Marroch.

nosaltres conèxer de quant és capaç un it, qui exercita un podèr suprèm y disposa de s axí podèm admetre que una carta familiar ersónes tan íntimes con són dos cunyats; ja puga un rey atrevir-se a inventar çò que n un fonament: car en un altre cas, la méra resc ure la culpa nos semblaria almenys presump litat de certesa. Emperó a les observacions qu-

d'En Jaume, nos ne vénen d'altres
s quals s'augmenta més y més lo
at: no alegarèm en favor del primer
ismès y respectuós que ostenta en
teriors a la anada a Barcelona, puix
sí poden usar-la los bons com los
i contradicció ab la energia que de-
n presencia del metéix nunci apostò-
riure la perjudicial concordia que li
senyor: y-ns limitarem a dues soles
ou a fer sospitar més d'En Père, que
er-les; ¿quí, en conexas la gran pers-
son caràcter desconfiat, concebeix
fabricar un passadiç secrèt des de
ada, per entrar y exir-ne un vassall
ecessitat tenia d'amagar-se, mentre
lo metéix En Père coloca quatre ga-
ant de les altres quatre en què era
' y ¿quí, recordant lo temperament
is violents rampells a Avinyó, ón per
u cunyat, pot compeudre are la fleu-
passible com l'altre rebuja la seua
an per empresonar-lo, y fins, si tant
d'ell comiat ab menaces y terribles
agreujaat senyor sobirà sapia gitar

ma a la espasa per eoltellejar lo seu vassall rebetle y odiat
parent, o quant menys dò ordens d'afonar-lo per los seus
saigs dins una fosca maçmorra? Lo qui axí obreva, no es-
sent-li la prudencia habitual, senyal de que que pesava ab
egoisme los avantatges que li podia havèr entre una mort
instantania, que pot-ser la deshonoraria als ulls de tot Euro-
o una guerra estudiada per vèncer en ella lo rebetle, y axí,
o major aparença de legalitat, confiscar tots los seus Es-
its, y puix per açò era obs que sobrassen los motius, si no
astava lo de la moneda, forçós era inventar-ne o ponderar-
e d'altres, per que en axí pogués hom fer la usurpació, sòts
nom de castich feudal y de dret de conquèsta. Dexèm

talent y a la consciencia dels nostres lleys
del dupte que presentam, dihent tan sols c
plan traydor de què acusen a En Jaume, ha
En Père per acabar ab lo vehí, llevant lo
orp que éra l'engrandiment de la Confed
ragonesa lo régne entremijà de Mallorques,
lunya d'una part y obligat de la altra a F
tant enemiga; mas, sí diabòlica manya d'En
it aquest alegava cantra son feudatari n
pullar-lo dels seus béns, dihèm, ab tota la
obrà En Jaume d'aquí-avant per contras
ho féu ab rahó de sobres, aplaudint nosaltre
estréms als quals apelà, y fins concebint q
estreitor, cridas en adjutori séu, si fós mes
roch, ab tal de fer triumfar lo bon nom y
a de sa potria.

re seguint los dos enemichs, cadascú per lo
més conduhent al encalç de sa idea. Les
s que lo rey de Mallorques endreçà a En P
at fóren què li negava tenir per éll los fe
lo teu reyalme; y açò indica la resolució a
cehir més endavant, estimant igual aque
negué com a senyor. Seria aquest rompin
it, perçò que a la primeria d'aquest mes pa
tat lo Nunci, desenganyat dels propòsits p
ingut, en esguant de tan fatal rompiment;
equència de çò que explicaria al Papa, les
is que trameté després a En Père, per que

Mallorques, y la dexas anar ab lo seu mari
ella desijava y demanava, de ón responent
Père Avinyó copia del procès que comen
tra En Jaume, per que se-n informassen lo
nals, y fins delegà un comissionat per que
verbalment.

de Mallorques, al anar-se-n de Barcelona, se
blement ab les seues galeres al punt de la
oper fós al lloch de la residencia, dés de ós

los preparatoris necessaris a la resistencia: ab tót, no-s troben al procés cartes seues immediates a la darrera data citada, entant que abunden les escrites ans de venir a Barcelona a diverses universitats del seu reyalme, per les quals los assegura lo dit rey lo benestar de què gaudexen y ls recomana la llealtat que constantment li serveixen. Apar, donchs, que féu En Jaume los seus preparatius de guerra molt per sòta-mà, mas no pogué ocultar-se lo primer acte ab lo qual inaugurà sa emancipació, essent aquest lo manar pendre tots los mercaders pue hi havia als seus Estats, qui fóssen vassalls del seu enemich, ocupant-ne los béns d'alguns.

En Pére manà continuar lo procés que havia començat a Barcelona la hora del adjornament d'En Jaume, y per tant féu dues provisions ab les quals calia donar compliment al seu ambiciós plan, essent la una la ordinació espedida a 9 de Setembre, a Barcelona, al seu germà En Jaume d'Urgell y d'altres capitans y cabdills, per que passassen a fer execució contra lo rey de Mallorques, encaminant-se en estol format vers les fronteres del Rosselló; y la altra la que comunicà al seu almirall En Pére de Montcada per que, jauint l'Estret, o sia fallint y abandonant al rey de Castella, se-n vingués decontinent ab les seues vint galeres a aquests reyalmes, per ordenar la nova armada ab la qual calia anar a la conquesta de Mallorca y restant illes adjacents. A les darreries de Maig d'aquest any havia rebut lo Montcada, qui gordava l'Estret ab deu galeres, lo reforç d'altres deu ab les quals havia de completar-se lo nòmbre pactat per vigilar en aquell punt: anant al encontre de la armada de Castella, ab la qual tenia orde llavors d'ajustar les seues vint galeres, s'encontrà prop d'Estepona, ab tretze galeres de mauritants, y entrant a combatre ab elles n'apresonà quatre, y les restants escaparen, havent-se de recollir al port de Veleç, llevat dues qui donaren contra terra.

Aytal victoria bagué de recaure naturalment en major dit de la nostra marina y del almirall, y havien-ne d'estar tents los castellans y lo rey llur: emperò quina no fóra la presa d'aquells y d'aquest, al sabèr, en tan crítica ocasió

E CATALUNYA

tenia ab gran tenacitat lo s
aleres nostres partien del
as lliure als mauritans. F
o Mont-cada a Estepona,
a fét en aquelles aygues;
tan inconseqüents amich
arribassen a les mans los
ien al rey de Castella, y
coratges y cuydá persuadi
perjudici que li ocasionava
les ordens severes del seu
de Valencia a ón se-n anat,
i lo mes d'Octubre.

dita la gran volença que aq
i, per arrodonir ab preste
i per açò res no li feya de n
pactat y posar en gran es
spanya, per més que (segon
e d'esmenar la falla, tramet
de Novembre, altres deu g
nená cap o almirall aquell
alencia, que havia fét veni
e a Barcelona per vigilar
acompanyat al rey de Ma

ore, romanent l'infant En
campanya contra lo Ross
va, ja perçò com se mudas
te, més important la subge
quelles, éra més vija-res y
is qui formava part de la
n'hi havia prou del exèrcit
est primer pas a enviar dos
iau d'Erill y En Guillèm de
de gent de cavall de les ve
er fer damnatge al territor
a un lloch molt fort ap

Les Coves, lo combatéren regeament fins a conseguir sa rendició, que fôu de meravellós efecte, car, apart d'estar situat aquell lloch a un punt molt estratègich, de manera que dominant-lo ae feya més espedita la guerra a la vall de Ribes y a tota la Cerdanya, hi havia la circumstancia d'ésser lo qui la defensava senyor d'aquelles valls. Fôu entrat lo lloch restant ferits gayrebé tots los seus defensors, y tirant tost avant los nostres soldats fins al castéll de Ribes, los qui éren dins isqueren contra élls a la rebatada y coltellejaren y mataren-ne alguns de les companyies dels comissionats Erill y Bellera, los quals se-n tornaren llavors ab la presa que féta havien a Ripoll, dexant sols bon forniment a Les Coves.

Al témps de la crida del Mont'cada, envià En Pére a Valencia En Jaume Scribà que posas en orde set galéres qui estaven al riu de Cullera y a la dreçana de Valencia, les quals devien aplegar-se encontinenti a la platja de Barcelona, ensémps ab les que amenà del Estret aqueil mariner, y ab un lleny de cinch rems que capitanejava En Matéu Mercer: après d'açò, passà sêns triga En Pére a la nostra capital. Un colp a Barcelona. activà tant com pogué lo procès contra En Jaume, tant-hi figurar les comunicacions que havia tingudes ab Marsella, òn temia que s'aparellava una armada contra éll, y ab les principals ciutats de la Coróna mallorquina; com éren la propria ciutat de Mallorca, Perpinyà y Puig-Cerdà, Notables són tals escrits, ja dés lo témps òn pensà En Jaume endagar una concordia ab son parent, però que-s comprometen les municipalitats d'aquelles a sostenir-la, baldament fós contra lo metéix En Jaume, y los seus successors, si arribassen a trencar aquella: emperò més nobles són encare les respostes que donen les referides ciutats a En Pére, con, esbargida ja la esperança de concordia. y processat lo rey En Jaume, aquell los féya saher sa resolu-y los constrenyia, per tant, al compliment del llur devèr, erint-se a çòque ell disposava.

En general les ciutats mallorquines vénen a manifestar no poden creure que haja obrat lo llur senyor d'una manera contraria a sa dignitat y honra, y cada qual, ab més o

gía, demostra la ferma resolució
 i yot y de defendre-l fins al darrer
 uneix al rey de Mallorques, e lo
 e que li té la nostra universitat.
 ol, en tots los segles inalterables,
*«gi Majorice astringimur et extimati
 te sincere Deo propicio conservabuntur*
 » deyen a En Père los jurats de la
 a 18 de Juny de 1342; «ni temor d
 os danys, ni los perills poden sèpa
 que servam al rey de Mallorqu
 ns favoreja se conservaran perd
 uptes tot d'una,» esclamaven los
 rpinyà al final d'ana carta datada
 ol del metéix any; y lo cònsol en
 los demés jurats, espressant aque
 ntiments que les restants ciutats,
tendere et valere totis nostris viribus
 qüent mostra de llur Ieheltat a l
 abal del requeriment o lletra que
 el missatger qui la-ls devia preser
 dilacions y escuses sèns aplega
 consta d'una diligencia inserta en
 are lo juhi sóbre tals propòsits d
 at rey En Jaume, perçò com ja
 i los úns fóren conseqüents acred
 bels, d'altes n'hi hagué qui ab l
 re culpable fluxedat fóren sèns d
 a pèrdua del llur sedyor y, encar
 ia nacional (1).

poden veure-s totes les cartes a les quals se f
 a part del volum XXXI de lo *Colección de l
 eneral de la Corona de Arogón*, planes 135 y

PITOL XXXVI

(Continuació)

el any 1342 al 1345

t dextat d'ajudar Castélla, va contra Mallorques, y acompanyat de juriconsults: apariencies de com-
esaparició del rey mallorquí, entrada d'En Pére a la
dels jurats y dels pobles de les demás illes. Fortale-
coronació d'En Pére com a rey de Mallorques. Inse-
unya: com va establir-la lo Rey. Nou homenatge dels
mallorquins en la mar. Retorn de la armada a Barcelona: temors de rebel·lió Un
nunci de Roma intercedeix per lo rey de Mallorques: burla sa pretensió lo Rey y va
contra Rosselló y Cerdanya. Sobergueries dels almogavars. Primera campanya del
Rosselló: entrevistes contínues ab lo nunci o los seus comissionats, setges, talca, in-
cendis y castielchs, tornant-se-n a Barcelona lo Rey, sens ésser entrat a Perpinyà.
Criteri sobre lo comportament d'En Jaume de Mallorques. Gallbanes de reacció en-
tre los rossellonesos. Imprudencies d'En Jaume, espletades per En Pére. Correspon-
dencia d'aquest ab lo Papa, ab lo rey de França sobre la venda de Mont-pel·lier y ab
En Jaume de Mallorques, sent-li retréts dels defalliments. Llotges de Mar, Viatge
del Rey y preparatius bèllichs, Benevolença dels mallorquins envers En Pére: acte
solemne d'aquest sobre la no separació, Actes de hipocresia o superstició. Segona
campanya contra los rossellonesos: honrosa defensa d'aquests. Cèlebre assentada
ab lo cardinal d'Ambrun. Setges y recepció d'homenatges. Assentada d'En Jaume
y d'En Pére a la ténda d'aquest. Entrada del Rey a Perpinyà: actes cèlebres que
verificá. Parlament a Lleyda. En Jaume de Mallorques va a Mont-serrat. S'ajusta
ab sa muller, qui se-n torna tantost al palau de Barcelona. Trasllació del parla-
ment a aquesta ciutat. Farça de compassió. Reapareix En Jaume al Rosselló: po-
bre resultat de sa temptativa. Tercera campanya d'En Pére contra Rosselló y Cer-
danya. Esterioritats populars del Rey a Perpinyà. visita de personatges cèlebres.
Projecte de la conquesta de Canaries. Plan de matar lo Rey. La pau ab Venecia.

No cessarien entretant los preparatoris per la armada,
y com que l'objecte per què-s feya havia d'ésser con-
uència d'una declaració formal del rey En Pére, aquest

el seu Concell y altres
la *cerimonia* de que se
actes, declará rebetle
s tots los seus béns
venia obligat. Nomen
efinitiva, per ésser c
a declaració per rec
eguexen, y en prova c
obste aquest procés
t contra lo dit rey de
ir-se un any de térme
éra lo declarant, y,
preparatius per anar-
allorques (1).

a historia escrita per l
dietari militar, car s'l
tota minucia, les o
concloure-s del tót aq
t procés al qual tant
relació, més o men
generals que-s duher
diligencies qui altern
Acomparant abdues q
i que va fent tan tris
hs, roman l'estimar ca
ajam esbrinat, ja pe
imparcial, sémpr
na y altra part, o a
querirà.

y (1343) morí lo rey I
Ja Sanxa, sabidora d

Setembre del 1342 manava
obraven en llur podèr de sú
e no gayres jórn després hi
les coses y béns d'En Jaume
ia a Eh Père qui li havia der
ques. *Colección de docume*
vol. XXXI, pl. 149 y 251

Jaume, parents seus, tement-se un
 orris que-s feyen a Barcelona, envià
 uesta ciutat per que moguéssen a
 compasiò lo Rey; emperò endurit y toçut En Pére no s'es-
 coltà res, y per més que persistiren suplicant fins al 28 de
 Març següent (qui corresponia ja al any 1343 de Incarnació)
 los calgué anar-se-n a la fi en aquesta data sèns dur-se-n al
 tres rahons per la seua reyna que les engrossides recri-
 macions fètes per En Pére contra En Jaume y la nova de que
 en breu témps se faria a la vela la armada.

Ans açò no esdevingués, l'Annalista Aragonès explica
 la vinguda d'un comissionat de la ciutat de Mallorques, al
 qual nomena Miquel Roig (1), a Barcelona, per oferis-se en
 nom d'aquella secrétament al Rey, dihent-li que si allí va ab
 la seua armada En Pére, a la primera ocasió que tinguen los
 mallorquins se metran sòts la seua obediencia y-l rebran per
 lo Rey e senyor llur natural: de ón fòu redactat entre lo Rey
 y lo comissionat una concordia (de la qual n'engruna les in-
 teressants minucies aquell autor en los seus Anals), que
 ans bé pot nomenar-se nou privilegi o nova planta de govern
 per lo conqueridor; afegint que tot açò s'ordenà en presencia
 d'individus del consell del Rey, los quals nomena.

Calgué-li al Zurita adquirir aquesta nova d'algun docu-
 ment o paper volander que nosaltres no havèm tingut la sort
 ni la aptesa de trobar, o deduhir-la del altre que citarem tan-
 tost. D'aquest se-n menciona la data y no del altre, çò que ns
 fa sospitar que lo document pot eczistir, emperò sèns passar
 d'ésser una minuta o instrucció, que axí pot ésser redactada
 a la 'Còrt del Rey per oferir-la als mallorquins, com per aytal
 comissionat, com a eczigencia al usurpador, y per tan no go-
 sam a deduhir-ne lo fét, per més que-n admetam lo tracte.
 emperò fós com fós, axí respécte del qui ofereix lo tracte

(1) Podria fer-se que Miguel Roig sien dos cognoms distincts, car hi há una
 a datada a Mallorques al primer de Jnhol del 1343. signada per G. Miguell y
 .oig, en la qual aquests mals patriotes manifesten al Rey quant convinent no
 per apaybegar lo règne de Mallorques, que s'apoderas del Roselló. *Col. de*
ined. del Arch. de la Cor. de Aragón, pl. 184 vol. XXXI.

sinó una molt vilana gí
i ó, y lo senyor Roig p
acte, que difícilment s
d'aquells témps, ab lo
l'escut d'armes que c
e sabèr, segóns lo Zurit
n Roig qui en açò inte
rpètuus per éll y los sei
rets y réndes del régne c
de la illa de Mallorqué
ts los seus descendents p
n tota sa Coròna; y dóna
ivaller de qual-se-volgu
re; y gaudis tots los priv
yals, de que per usatg
ai éren generoses person
ós lo primer díe de Ma
assegurà la empresa, p
ia ajustat lo seu estol
nada del rey d'Aragó.

Bertran—car apar que n'
intervénen en aquest afer,
omissionat de Mallorqué
tantes distincions, ja q
: d'aquells qui propasava
la idea sortiria solame
per sí y per los seus pe
tost li donaria lo bon r
ahit monarca.

iu lo Rey que, havènt c
ques a la Coróna d'Arag
requerí tots los barons
y altres diverses persón
aximetéix, per fer-ne es
ue l'ajudas, tot consist
diner. En altres ocasio
córts, emperó no-ns con

la, y crehèm que tót se verificaria
ulars y ordinacions generals.

a hora l'infant En Jaume, acom-
e Luna (al qual després féu comte
les frontères del Empordâ, Besalú
n sí cinch-cents homens de cavall;
la, anant-hi l'estol convinent y lo

ins vé consignat en la Crònica, de
quals hi havia vint-y-dues galères,
s qui duyen cavalls, y altres vint
lades *de covent*, qui ténen dues co-
ltres naus mijanes y petites, neces-
many diu que éren «cent-sétze ve-
ères que tripularen y armaren a
s de Catalunya, nou galiotes y vint
s;» emperò no cal donar a fé a
les referencies que fa lo dit autor
s, Villani, Stella y Bizaro, als quals
cia, y al Carbonell y al Zurita, qui
tést de la Crònica Reyat, per més
més avant, en la metéxa obra, s'hi
ères, que pot mol bé fer-se, aplicant
un nombre d'embarcacions, entre
les d'aquella mena. No-ns separèm,
e çò que diu lo Rey.

Maig (VI idus madii, anno Domini
procés), s'aplegaren les gents qui
en la platja de Barcelona, y, un
galères la via del cap vell del Llo-
star totes les altres, axicom les
ells, y de llà, lo diumenge següent,
es de Juny, emprenguèren la ruta

nbarcacions sien les naus *de covent*, que lo
qual nom no trobam en lo glosari del Ducange'
tíntzat d'una manera molt diferent del vul-

l'havèr aturat cinch o sis dies tingut una gran contrarietat de inà lo Rey per fi a partir, con en coses de la mar: y lo dis les de Juny. trobaren-se davan Allà esprésa una diligencia de com al plà y en les montanye de peu de cavall, disposta al iver que los nostres prengues à lo Rey, ab crida pública, qu mbatre aquella multitut, en se éra sobirana la bandera reyal i pendre terra se mogué una iseguí la opinió que lo Rey fa t en sa galéra alguns dels prin narèm per que ún tinga noticia edició, com ho farèm en altres n havèm donat de bell comen ícom ho havèm fét al tracta infant En Père, senescal de Ca e la host, l'almirall Mont-cada o d'Alagó, qui éra lo porta-es imèneç d'Urrea, En Felip de n Alfons de Loria o Lluria, Er lich de Mur, En Arnau d'Erill al Díeç d'Arenós.

n que pot dir-se introduhit pe olt especialment en aquesta em ar-se lo Rey d'un gran nombre quals acut per donar aparenc ia fantasía, manyós recurs dels poques y pahissos civilitzats. les contradiccions en què incor preguntà si estava entre élls lo r un barceloní apellat Bertra mès dés lo cap de Llobrega d'aquesta, llunyà-s la armada

de la Palomera, espressant lo procès que a Peguéra s'éren arribat a allogar tén-des, y gità àncores a Santa-Ponça, ón s'hi cantà la *Salve-Regina* a grans veus, enllumenades les galéres per reforçats y abundants ciris. Era açò lo 6 de les calendes de Juny. Compartides les galéres entre diferents punts. quatre d'élles, en les que hi anaven En Felip, En Joan de Boyl y En Bernat de Ripoll, féren la via de Santa-Ponça envers la principal host del rey de Mallorques, y acostant les popes a terra, féren semblant de desembarcar per distraure l'enemich y tenir-lo al metéix témps dubtós.

Creuen alguns que hi éra lo rey de Mallorques acompanyat de dos o tres-cents homes de cavall y de quinze o vint-mil pehons, ab los quals tenia gornida tota la ribera des lo cap de Santa-Ponça a un puig que hi hà davant Peguéra, apellat Andrejol, prop la mola d'Andraig, darrera la qual estava atracada la galéra sobirana ón anava En Père. Endret ací calaren la escala les altres galéres y la sobirana acostà la pópa a la roca. Abocaren-se primer los almogavars y après los cavallers, acaçant als qui defeníen la montanya; y al atényer un cert lloch, saltà lo Rey de la pópa a la roca ab altres companyies, y dominant la roca, qui éra forta y espadada, tal que al arribar-ne al cap-demunt se trobà lo Rey ab les çabates rompudes, esvahí ab un moviment combinat, méntre que l'infant En Père feya arrimar les prohes de ses galéres endret allà ón la ribera és plana y arenosa. Cuydaven los mallorquins empatxar la desembarcada dels qui anaven ab l'infant; mas lluny de conseguir-ho, vehéren-se acomesos per tots costats, y posaren-se a fugir a la desbandada, ab lo llur rey ensémps, qui dexà abandonada sa tenda de Santa-Ponça, envers la ciutat de Mallorca.

Vençuda la batalla, lo Rey muntà a cavall, y replegant los cavallers, se dirigiren a un puig vehí davant Peguéra ón antaren les tén-des. Lo *Cerimoniós* féu allà, com a memoria l seu triumfe, quatre cavallers novells, qui éren En Joan ernàndez de Luna. En Gonçal Ximèniç d'Arenós, En Artal Fosses y En Jaume d'Esplugues, Entretant anaven desembarcant tots los cavalls y arnesos y los queviures pre-

cisos, que no-n mancarien, per ésser tornats los almoços ab grans preses, s'obre-tót de bestiar. Lo dimars se dia 27 de Maig (*VI calendas junii*, en lo procés) se mu les ténedes a Santa-Ponça, a ón s'encaminà l'estol en bi arrenglades de la manera següent; anaven a la dev l'infant En Père, l'almirall, En Père d'Exèrica, En R d'Anglesola, En Arnau d'Erill y la companyia del En Ferran; en lo centre En Miquel Péreç Çabata, al cavallers de la meynada reyal; y a la rera-guarda lo R son porta-estandard En Blasco d'Alagon, En Joan Xi d'Urrea, En Joan d'Arborea, En Felip de Castro, En de Lluria, En Joan Fernándeç de Luna, En Gonçal Xi d'Arenós y En Artal de Fosses. Observarà lo llegido aquests noms, que en aquesta expedició hi figuren natges de tots los Estats de la Coróna y que no son i numerosos los aragonesos.

Entant que estava a Peguéra lo Rey, recompta q anaren a veure dos frares ab l'obgécte de demanar g o salconduyt per uns missatgers que la ciutat trametrí però en lo procés consta solament que, lo jórñ que i En Père a Santa-Ponça, vinguéren-li aquells davant éren En Umbert de Fonollar, En Guillèm Miquel jurí En Guillèm de Ça-costa, En Jaume Roig, En Arna quintana y En Père Mosqueroles, los qui féren-li a mai carta de part dels jurats ón tan solament s'espressa c ciutat tramet aquells comissionats per tractar de *certs afers*, y després, de paraula, manifestaren que los sold meravellaven de que lo Rey hi fós anat ab armada, y de c seues gents robassen y damnificassen les de Mallosca jant-ne sabèr de tót-en-tót clarament la causa. Primer respongué verbalment En Père esplicant-los la rahó q sijaven sabèr, y després los donà una carta, datada a les calendes de Juliol, acompanyatoria d'una llarga mació, en la qual més estensament los jurats podien quina éra la causa d'aquel procehiment inesperat per

Sóts tres punts de vista diferents té importancia a informació, a sabèr, per compendre-s'hi tota la tan

es no ja solament per En Jaume, mas
ecessors reys de Mallorques. les rahons
contra d'aquell per los procuradors de
començament del procés que li anaven
s qui mijançaren entre lo metéix En
rey de França tocants al subject de

Mont-peller.

No-res més s'hi consigna en lo procés entant que los jurats y universitat de Mallorques deliberarien; emperò En Père en sa Cronica apunta infinitat de fets y circumstancies entermijanes, com per exemple, que mentre aquells tenien lo llur acort consultà ell los seus savis en dret, qui éren micer Joan Fernàndez Munyoç, micer Roderich Dieç doctor y cavaller, En Blasco d'Ayza. micer Francesch Despuig, qui representava los prohoms de Barcelona, y un altre apellat Jaume; que los nobles se ressentiren d'aquesta preferencia y volguéren ésser consultats; que l'infant En Père, prenent com a propis los afers del Rey, havia parlat ab molta energia als missatgers: que lo viç-canciller Arnau Çamorera, junt ab los savis y prohoms de Barcelona y València, éra lo qui devia informar los missatgers, que aquests, temerosos de que la almogavaria no-ls fés algun dany, no gosaren anar-se-n, per què En Père manà que-ls acompanyas la companyia del almirall etc., etc. Aytals relacions descobren la gran volença que té lo Rey en fer participaven de sa política tots los estaments y tots los personatges, y que fins se amataven en lo compliment de la execució contra lo rey de Mallorques, revelant açò, ben segur, més cobardia de consciencia, que convicció de justicia.

Lo dimecres 28 de Maig se-n tornaren los missatgers a la ciutat, y lo dijous, après de fer cessar tota hostilitat, se dreçà lo Rey, ab batalles ordenades, fent semblant d'anar a prendre lo setge de la capital, y mija lleuga abans d'arribar a Portupí, a un lloch qui està anvers Les Illetes, trobats los missatgers qui tornaven ab l'objecte de presentar capitols, y tractar la manera de retre la ciutat y fer lo nenatge; y lo Rey qui açò veu mana acampar, féu-se a

DE CATALUNYA

rs del seu concell, y e
de Portupí, se convinq
e importava fer.

y que hi anaren allà
homenatge sòts un porxe,
elació hi afig altres n
vista sa informació pe
llorques; emperò lo p
que, per cert, és estr
ora. Consta, donchs, al
mació y requeriment
que recordaren una lle
ey En Jaume los havia
a a renovar la transa
podèr del rey d'Aragó,
ions que tenien en virt
b gran diligencia lo r
alment los tractats qu
robaren los jurats en ni
n lo castell del Tèmple
que s'éra absentat, reg
s feya En Pére, o, en
re l'homenatge, com d
at En Pére a la ciutat
sió y d'havèr nomena
oble En A. d'Erill, lo
al 31 de Maig.

tat, a préchs dels co
gavars y servents se
talviar axi los molts m
trar acompanyat de la
Blasco d'Alagon ab l'
la torra més alta, ape
Rey al castell, en la
verencia a Santa-Ana;
diferentes posades en

ent, primer de Juny, y fésta de Quina a la catedral a ohir un ofici solemne, y ab un esplèndit convit a varietat de re les quals hi havia los jurats y pro los quals rigué un poch lo Rey, ab aquest entre los seus títols Mallorca.

enatge (que consta igualment en lo En Arnau de Santa-Cilia cavaller, En

Ponç Guillèm Soriu, En Arnau Burguet, En Ramon de Salles, En Père d'Arbucies y En Guillèm Descalç, jurats en nom de la universitat de la ciutat y de la illa de Mallorca, y dels seus particulars, oferint ésser *homens bons, fehels leyls e súbdits al senyor Rey contra tot lo món*, y aquest acte fèrent-lo en podèr del escrivà Reyal En Ramon Sicart, estant presents per testimonis l'infant Eu Père y los nobles En Père d'Exèrica, En Ramon d'Anglesola, En Alfons Roger de Lluria, En Arnau d'Erill, En Ramon Cornel, En Galceran de Bell-puig, En Bernat de Marimon, En Ferrer de Manresa, En Francesch de Puig doctor en decrets y En Père de Mijavila síndichs de Barcelona, En Bernat de Riera síndich de Giróna, En Gonçal García, En Bernat de Vilarig, En Père d'Arries y En Père Pardo de la Costa cavallers, En A. Ballester, En Gil d'Anaçar cuyner major, En Francesch de Pédra uxier, En Bernat Badía capellà, En García Llop de Cetina, En Pelegrí d'Esquerra de la casa del senyor Rey y En Umbert de Fonollar, En Guillèm Miquel y En Jaume Roig ciutadans de Mallorca, y molts altres allà aplegats en gran nombre (1).

Lo sendemà, que fôu lo diumenge, primer o calendes de Juny: volènt que l'exemple dels jurats de Mallorca fós imitat per los de totes les altres poblacions de la illa, envià una escrita circular en vulgar català, çò és en la llengua de

(1) Ab data 13 de Setembre, los metéixs jurats de Mallorca solicitaven En , certificant-lo que trevallaven per lo bon regisme de la tersa com a lleyls y ables vassalls seus, suplicant Déu que-ls donas honor y victoria, etc. *Col. de del Arch. de la Cor de Aragón*, vol. XXXI, pl. 208.

En Aznar de Mocet rich-hom, En
esch de Bell-castell cavaller, En
enzell, En Guillèm Albert y En
inyà, los quals juncts ab En Ra-
En Dalmau Totzo, se regonegué-
Pére, fins que, més tart, fóren tra-
ue haurà lo llegidor conegut, per
tots los citats éren sotsmesos del
als d'alguns dels seus Estats.

a dir que-s conseguí la sotsmissió
'ou ràpida, alguna que altra forta-
los primers dies, y éren lo castell
utuyrí y Pollença. Gordava lo pri-

mer En Nicolau Marí, y com lo Rey li trametés En Bernat
ensémps ab l'escrivà Francesch Fóix, ab
ir a mort lo dit castellà y los seus gordians
a a fer-ne lo lliurament. lo verificà tantost
séus, y en son lloch hi dexà lo Sòrt gorni-
Al lliurament o sostmissió dels altres tres
cià Felip Boyl, ab homens de cavall y al-
llà d'Alaró, qui éra En Assalt o Assalit
d'alguns requeriments y tractes, consentí
exar-se rellevar per los nomenats del Rey,
u Çabata y Bernat de Morelló; y lo die 12,
nó vint-y-quatre hores als requirent, per
ars acorts, En Guillèm Durfort y En Be-
a, castellans de Montuyrí, féren ab llur
t a çò que havia fèt En Galiana ab la de
en lloch d'ells En Bernat Çabastià y En
iera. Romania sol lo castell de Pollença,
n Boyl lo die 15, y aquell fôu l'únich punt
encia los comissionats d'En Pére, tant que
reforç de cavalleria y pehons, ab los cor-
s o màquines de batre. Tingué la pensada
En Pére, de que assetjassen l'altiu castell
éixs homens de la vila de Pollença, y bé
atuça que s'hi mouria con, après de tals

que donà lo dilluns díe 23, se trobà
a dos enginys y força du cavall y
rés lo resultat que tingué le setge

ls actuals mallorquins que, al pa-
ssen ab respècte les ruines o la ón-
ibé vinclar-se a la força del usu-
ament qui simbolitzava l'antich e-
vèm deturat la plóma al sabèr q-
qui-l defensaren: ni l'ún ni l'altre
rossellonesos, deya-s lo primer (l-
lenguadoc, y lo segón, lo nom-
onès.

es darreres dates citades tenia En
mpresa, per més que trigas alg-
i Père, ja desocupat com a gue-
par-se quelcom en donar a conèx-
inctiu del monarca cerimoniós y
'ésser aquestes qualitats armes fi-
n la generalitat ab major lluhor,
t acer de les espases y cuyraces.
ions d'homenatges, en los díes
s, actes de gran pómpa y convits:
en altres jochs d'armes, y lo nou-
er lo mètéix estil y ab igual riqu-
s coronacions dels reys d'Aragó a-
onat a la Seu de Mallorca, allà pe-
los seus drets e intencions al pob-
rey, y passejà-s després públican-
te, diu, de donar a la metéxa hon-

en mig del gran concurs qui f-
per lo seu escrivà y segretari Rai-

ny, escrivía En Père al seu cambrer Sanx-
quant més prompte millor, y li trametés sèn-
e la cadira de la coronació. *Colección de*
la Corona de Aragón. Vbl. XXXI, pl. 287

per éll ab los seus sotsmesos de les Catalunya en parlament general, y régne de Valencia en córt general, yalme de Mallorques y ses illes ad-Rosselló y de Cerdanya, jamés no els restants Estats de la Corón a per En Pére ni los seus successors p alienar-lo per ningun motiu. Sería sposició més ferma, estable y gene- En Pére ne diu en sa crònica *conve-* ts a conèxer al poble de Mallorca mperò tals convenis no-s troben en s Constitucions, mètre que ún hi és importants d'altres reys sóbre lo s són la constitució féta per lo rey le Montçó del 1289, y la féta per lo de Barcelona del 1291, en les que se en ningun témps lo reyalme e illes orca y endemés illes adjacents pu e la senyoria de Catalunya, ni dels Aragó y Valencia, ni del comtat de

its ab los suposats convenis d'En ts no hi fóssen, bastarien per que lo en avant la inseparabilitat, segóns l seu retórn de Mallorques, perçò que lme com a ajustat principalment a rç del 1344, jurà per sí y per los seus nés al desbostat Jaume son régne de o comtat de Barcelona, volent que units Mallorques, Roselló y Cerda- descendents al jurament d'observar eczigir-ho dels reys llurs, qui devien de Barcelona, ans que aquells no-ls aytal jurament s'hi agregà mes tart

CATALUNY

ts admesos
que a la ceri
-ne juramen
rò més coi
per les illes
a prestat pe
esch, no llu
ellers de la
la creu sóbr

En Père, i
meritassen
adors, per l'
Erill havia e

Mallorca y de les illes, ab una
ens de cavall, y tenint al seu
Gilabert de Centelles, *qui éra*
Menorca ab títol de lloch-ti-
ert de Corbera, ab deu homens
l Martineç d'arbe, qui éra lo
ubre d'homens.

que fôu la diada de Sant-Joan
feu anar per mar a sa pre-
Mallorques ab poder bastant,
reyalme li retéren homenatge
omprenèm aytal nova, après
a ocasió los jurats de Mallor-
regoneguts aquests y lo Rey
onies: axí, donchs, salvant la
a de interpretar-se lo nou ju-
olença d'En Père qui, no con-
volgué repetir-lo en la mar,
ot considerar-se de veritable
e Sant-Joan, o fôu allò una ra-
a recort sòts la forma de co

ère ab la armada éra senyalat per lo raguera correspost al 31 de Juny; emsobrevindria (tal vegada la nova de la renent los habitants de Roselló y Ceriles abans, lo dijous 26, prengué ja alguns amostraren-se molt afectuosos ab tota iguals manifestacions de part del arcà a les galères atracades al peu del é per una porta de la torra dita *dels Sa-* molt la nostra opinió sobre la causa la ruta que senyalà En Père a sa ar- a emprengué de dret cap a Coblliure, *er algunes rahons que-s manifestaren en lo* a Barcelona, y després, sens deturar-se oinyà: de manera que axí la opinió del cellers éra que se-n anàs a corre-cuyta ra, çò és, a aquells Estats del Rey de avia subjugats encare.

vèr fét nit a les Illetes, no passant de la pí, per ésser tinguts d'esperar unes gallo divendres 27 de Juny, a hora de terra aplegada a la Palomera, y llavors, marems per navegar *ab tota la prestesa possible* calmes, emprengué la anada lo nou n Père d'Aragó, pagat d'havèr complit ses més grates ilusions qui afalagaven y sa entremaliadura. Los Estats que li no serien tan dócils y blincadiços com cadenar al seu retial; emperò no perçò s Mallorquins, car may no es culpable ada per la força y malmenada per los de sa honra y de sa independencia, sent estimbada a un avench d'humilia- e pot-ser n'haurien estalvis los antichs III, si haguéssen sabut batallar ensémps essar la darrera góta de sanch, com reys qui son certs de la justícia dels

ismesos qui senten verita

nes de quèns dóna notici
poderoses a empatxar la
perçò com trobam que lo
tercia, éren ja arribades
egat, de manéra que vir
la travessia. Aximetéix es
quells colocant-se per esca
ona, servant lo següent c
laritat), a sabèr, la Sobir
Père de Mont-cada, la d'En
Arborea, la d'En Blasco
orea, la d'En Jon Ximèniç
d'En Ramon d'Anglesola
Galvany d'Anglesola y d
totes les altres per llur ord
èren la volta les galères, p
ont de la ciutat, y en la q
éra desembarcat lo monarc
y En Francesch Grony. I
eran Carbó ab altres proh
aludar-lo y de fer-li assabe
da havia causat a tota la
anat directament a Cabllit
ives paraules: «que si llavo
ill de que los seus afers se
divíduus del Concell Reya
nduhits per lo compte de l
galéra sobirana, digueren
passades era obs que se-
desembarcar tan sols, e fés

consellers espréssen una
els Concellers revelen un p
io ignaram, emperò perçò
ndre que l'ocasionas algun

e la anada a Mallorques, que procurà a
séns comptar per ventura ub tots lós re-
per mantenir tanta gent com l'acompa-
a lo metéix que al entrar a Barcelona, los
demés companyies no solament demana-
i devien, mas encare la paga de les es-
que perdéren, sòbre què, hi afig, se mo-
estions y discursos entre éll y los richs-

Emperò, malgrat dels perills y dels con-
sà lo Rey un seguit de rahons per justi-
que proporcionava la desembarcada, no
gar una abraçada a sa muller, qui l'espe-
tal fòrma complí son propòsit y desafià
presà los planys dels mals contents, que
ay de catorze jórns, aparellant entretant
y convocant les hosts de tot Catalunya,
eguit la campanya contra Roselló.

eres disposicions que donà En Père a
ambí o rellevament de les galères del Es-
enir En Matéu Mercer ab les deu que co-
t-ne de passada altres dótze ab lo viç-al-
i, per posar-se a les ordens o servey del

is d'empendre la anada per la nova cam-
Juliol, tingué En Père noves de que ar-
ramès del Sant-Pare, ab l'obgécte de in-
rey de Mallorques, y més que esperar-lo
al seu encontre. Era lo dit nunci lo car-
llat Bernat *tituli Sancti Cyriaci in thermis*,
singular amich d'En Père y amant la
í ho espréssa la Crònica), per quant lo
del vescomtat de Cardona: anava acom-
at Oliner del orde dels Agustins, bisbe
Barcelona y de Tortosa, «un dels millors
a que llavors hi havia en lo món,» natural
encia. L'endemà de sa arribada presentà
y al seu Concell una butlla del Sant-Pare

reçant-li després la paraula
 atiu tema del qual era lo s
uam: No li mancaríen ra
 èncer y sossegar lo cor
 ab aquelles, posant en p
 el Mallorquí, pogué cor
 llegar-se-n menys de comp
 umat de dir que ans volia
 ciós és lo resultat d'aque
 12 de Juliol, conridà lo
 ent a la taula l'infant En l
 el convit emprengué la
 a per lo camí de Giró
 six y ab la major preste
 mantenien fehels al des
 l per altre costat se-n anà
 tat de Roca-bertí.

ota lo Rey, que ja-l havie
 hi havien de pagar, los c
 uéren deçà con se-n anà
 t En Jaume y lo comte de
 seus cavallers, los qui dey
 quinze dies y als de Ca
 ran En Père, responent-lo
 puix ab los metéixs que e

Rosselló, baladronada
 lant apart ab quiscun pro
 lló serien satisféts, y axi
 conseguí que al cap-devall
 tant, veritable desconfia
 ue al empendre la anada,
 ui éren ab éll anats a Mal
 esola. En Joon d'Arborea
 García, En Jaume d'Esplu
 ren, y d'En Ramon Cor
 aleç Ximèneç d'Arenòs, c
 voluntat y ab licencia d

circumstancia marcada en aquests tres que provà no correspondre als primers; y més avant, al estar a Giróna les hosts de Catalunya qui anaven fent cap a la dita ciutat, hi aflg que alguna gent de cavall de la que allí havia ab éll, per no ésser-li donada la paga complidament, se-n tornà, essent en nòmbre uns cent-cinquanta homens.

Escenes com les adés referides no éren en veritat de gayre bon ahuir ans de donar-se: començament a una campanya de la reexida de la qual penjava nò solamene lo bon nom del rey d'Aragó, mas encare la seguretat d'açò conseguit a Mallorques, per tal que si al Rosselló En Pére restava burlat, no mancaríen per ventura a les illes alguns de bon coratge qui desféssen ab prestesa çò que ell havia allà fét en poques setmanes. Possible és que los cavallers qui abandonaren En Pére fóssen més en nòmbre d'aquells que ell refereix, car sabut és que aquest rey cronista pondera o rebaxa segóns convé més o menys a sa honor y bona fama, y per més que arribassen a Giróna estols de pobles, la milícia activa, com diríem are, çò és, aquells soldats d'ofici en qui més podia y devia lo Rey eonfiar empreses aventurades, y senyalar com a primers a una acomesa, éren los almogavars y servents, qui, séns nòmbre suficient de cavalls per refrenar-los en cassos donats, podíen cometre tropellíes que costaríen de esquivar: y axí s'esdevingué que durant aquella primera y curta part de la campanya del Rosselló, tenguéren lloch, com veurèm, infinitat de cremes, barreigs y setges no manats, planyent-se-n lo metéix Rey en sa Crònica, donant a enténdre que no estigué a la seua mà esquivar-los ni reprimir-ho.

Emperò ¿assegurarèm nosaltres si lo Rey parla de bona fè en la seua obra al lamentar-se de tan perjudicials imprudències, puix que ab tót y la abandonament dels cavallers, y venir-li contínuament al pes tramesos de la córt pontifical a intercedir per En Jaume, tira avant lo rey d'Aragó, arribant fins aprop de Perpinyà que havia d'ésser lo principal objecte de sa conquèsta? ¿Quí-ns diu que als montanyenchs almogavars no-ls atíças un dels llurs propis adalils, ja confes-

per lo Rey, ab la fi de que la posteritat, al parlar d'En Père si-s feu dany con s'acometé lo la culpa y si solaments de indidura dexà de pendre possessi lochs que, sèns lo seu consentim linats qui-s llunyaven del còs de gué tantost com a conquèsta t presidi? L'orde del anament ne acabam de indicar en aquest parliol éra arribat lo Rey a Sant- l o posada de la *Bella-dona*, y lo à sis dies, albergat en les cases ts sis dies fôu con compareg a l'infant En Jaume y lo comte e cent a tres-cents homens de senyalar-ne axí lo nòmbre si se-n tornaren,—los quals éren lloch nomenat Ajà, més ençà retura de queviures hoguèren d fèssen damnatge algun, si solai y plantes çò que feya mester a lo Rey ab l'estol a Figueres, ón at int les forces qui l'acompanya infantant En Père, qui portava t de cavall), l'envia a Perelada, dos-cents cinquanta cavallers, y èrica, comte de Luna, Blasco c Luna (aquests quatre que nom arons y cavallers los colocà als l entórn de Figuéres, ab les hosts is jórn que estigué lo Rey a ac enes com les del cardinal de Ro gustí, apellat fra Antoni Nicolai a altra dels cònsols de Perpiny uesta per uns missatgers que e 23 hi anà un tal Uch d'Arpais

cardinal, ab credencial d'aquest
rques (escrita a Perpinyà la vés-
p demanant una assentada, y lo c
assegurar vida y mémbres. ¡Va-
éren aquests comissionats resp-
los missatgers de Perpinyà. qui
nça no compareguèren, y desfr
lo mantell de la legalitat, fèu q
negativa d'audiencia al constret

gues, acompanyat dels nobles j
ximèneg d'Urrea, En Felip de C
i, En Père vescomte de Vilamu
any d'Anglesola, En Ramon de l
l'Abeya (1), En Acar de Mur, En
i Artal de Fosses, En Gelabert de
; de Pomar, En Père Dalmau, En
na *infinital* d'altres cavallers, tan
los-cents homens de cavall, acc
iróna Manresa, Caules, Piera, B
y altres llochs, y moltes adzen
m d'uns quatre mil homens o més
vuyt dies.

i fón fins a la Junquera, ón dorn
y allà tornà lo frare agustí ab una altra carta del rey m
quí, en lo qual diu En Père que aquell li pema una nova
guiatge o salconduyt, assegurant-li que en la assenta
hi anava a perdre res, ans bé a gonyar: emperò aquesta

procés ni se-n fa esment, no dexant a
totes les restants lletres y documen
havèm referit consten allà puntualm-
a en lo metéix les dates citades y los
consigna la Crònica. Emperò sia falsa
arrera carta, és granment singular la

ònim és de veure la antiguitat en la pronunciació
guns punts de la costa de Catalunya y a Mallorq
en conte d'ulls molls.

e mijança ent
ra, dihent-li c
s tractar-lo de
olia donar pe
com aquella
rere rey, y qu
metés sòts lo
deguda justíc
les lo frare;
mpendre, y u
e disculpave
ven alhora c
ontra En Jaun
ra carta en lo
editant d'hav
que los fa re
metent los mi
r d'anar-hi, s'
élls, per los
os defallimen
e; ignorants:
encia al llur v
e ho facen; a
que-n romar
rega memori
til, com pret
èr-ho axí la r
et tam enor
steris lugubris
stre pretendun
ecrevimus exe
nt de la Junc

Rey al coll c
istencia e hi
m llà, descob
cant a la av

da los infants y los nobles En Père vescomte de Vila-mur, En Simon de Mur, En Ramon d'Abella, En Guillèm de Bellera, En Père de Malan (Mal-any?) ab les llurs respectives companyies en nùmbre de quatre-cent homens de cavall y les hosts de Manresa, Piera y altres punts: amblaren al centre lo Rey, lo comte de Luna, En Blasco d'Aragó' En Joan Ximèneç d'Urrea, En Felip de Castro, En Joan Ferràndeç de Luna, En Galceran de Bell-puig, En Galvany d'Anglesola, En Acart de Mur, En Miquel Péreç Çabata, En Sanxo Péreç de Pomar y les hosts de Giróna, Besalú, Figueres y son végeriú; y per fí, tancava la rera-guarda, après de les adzembres, En Père d'Exèrica ab cent cavallers. Emperò ningun contra-temps s'observà en lo passatge de Paniçars, y anà l'estol a fer nit en la ribéra del Tech' davant un lloch nomenat Saot-Joan, enfront del Voló, ón hi allogaren les tén-des.

Recompta ací En Père lo primer cas de indisciplina, dihent qui hi havia un escuder de sa casa (tinga-s en compte que és un escuder de la Casa reyal y no un adalid almogavar), lo qual, ab alguns homens de cavall, qui no volien dexar-se acabdillar, y uns almogavars, pujaren al castéll de Bella-guarda. ón hi hagué algun encontre, del qual moriren diferents homens del castéll y resultaren-ne molts ferits.

Lo procés marca solament que lo díe 30 s'acamparen prop d'Elna, y lo Cronista apunta noresmenys un altre cas d'indisciplina, dihent que alguns homens de cavall y de peu, sèns ell volèr-ho, se llunyaren del estol y anaren combatre la torra de Nidoleres, combatent-la axí fortament, que ans no hi pogués arribar lo Rey per empatxar-ho (¡sabènt-ni força gréul!), havia ja caygut en podèr de ses companyies y havien-hi calat foch, morint tots quants la gornien. Estant ací, tornà lo bisbe d'Osca, Uch d'Arpais o Arpach, per parlar ament de la assentada; emperò com sèmpre deya lo me-
x, hagué de pagar-li també lo Rey ab les propries rahons
fins allà donades havia, que és com si deguésem no
nçar ní un sol pas,

Lo díe 31 de Juliol, lo campament se mudà a Canet, allo-

una arbreda vehina, y-s renovellà una esca
anterior. car s'hi presentà lo metéix Car
y lo resultat fôu dur-se-n la metéxa respo
bisbe d'Oscà, és a dir, la de sémpré; afegi
o Rey algunes dures reconvencions contra
an favor que En Jaume contínuament obte
le Roma, entant que lo rey d'Aragó, los as
éren los qui més sanch escampada havie
y de Déu, ni tan solament havien consegu
al per enllestir la questió ab l'infant En Fe
is apar, tenia la idea En Pére d'establir e
anet son atendament general, y a la Cròn
onar que hi trameté l'algotzir Ramon de
nps ab l'escrivà Francesch Fóix, per re
que retés la frtatesa, recompta que aques
n Felip de Castro, son cunyat, sóbre çò q
encontinent a la ténda d'En Pére per sot
ent lo castéll sinó encare sa persóna y tót
ut, darrere açò, algunes disputes entre lo
dos castellans o alcayts qui tenien lo cast
allorques. Lo requeriment consta, cert, e
erò no la fàcil sotsmisió axí soptada que s
ans bé ho contrasta lo vescomte; y és de
iàlech que s'entaula entre lo senyor qui p
stant y l'algotzir, que fa llegir les cartes d
compromisos, tocant-li repetir y explicar l
al varies vegades, séns que-s diga si conse
ninuciosa instrucció curial que-s resolgué
vescomte, mas tan solament que l'endem
sublevació dedins lo castéll, o millor una
ordia entre los homens dels castéll (que no
e ab los del poble del metéix nom) y los
*rexisset inter capitaneos et homines dicti castr
magna.* y al cap y a la fi tramès per lo rey
que ab les llurs families y servitut pogués
it y ab seguretat a Perpinyà, manant qu
tres no-ls maltractas. Quins éren, entre los

y los homens del castéll, més adictes a En Pére o a En Jaume, podrà deduhir-ho lo lector, com també que la sedició y magna discordia seria lo gran camí d'acabar ab los escrúpols del vescomte, qui no-s presentà a la ténda del Rey fins al tercer día, y fôu tramès ab tota sa familia, en una galéra, al bisbat de Giróna, com en eczili. Aconseguí, donchs, lo Rey son obgécte: establí lo castéll de Canet, lo forni de queviures y municions que li éren vingudes per mar, y d'allí estant traçà lo plan del setge y atach contra Perpinyà.

Mentre que-s percaçava aquest avantatge, cayguéren en podèr dels nostres alguns castélls vehins lo nomenament de Santa-Maria del Mar, lo de Castéll-Roselló y lo de Castéll-Arnau sobirà (o de més amunt); del primer se-n apoderaren les hosts de Manresa ab altres companyies, callant lo Rey la circumstancia de si fôu o no per consentiment; al segon hi anà lo ja conegut escuder de la casa reyal, Ximèn Sparça, qui acapdillava almogavars per fer aytals malifétes, y al tercer conféssa francament lo Cronista que hi anaren algunes companyies *de les qui-s separaven* de la host, de manéra que fôu aquest un nou cas d'indisciplina, emperò de mals eféctes car lo Castéll-Arnau nomangué reduhit a cendra.

Lo metéix día ón lo Castéll de Canet fôu víctima d'una sedició, o sia l'anterior a aquell en què-s presentà lo vescomte a la tenda del Rey, endreçà aquest una intimació al vescomte d'Illa, per que li retés lo degut homenatge; y param esment en aquest fet per aclarir que son los dos vescomtes dues persones distinctes, cosa que podria no semblar axí, per quant abdós títols los ha portats per molt llarch témps una metéxa familia. La dita lletra serví de paró com a circularia, y fôu dreçada a un gran nombre de universitats y cavallers del Roselló, los noms dels quals, en diferents llistes, consten en lo procés, comprenent-s'hi entre los darrers l'infant d'Empuries Ramon Berenguer.

Lo castéll de Canet l'encomanà lo Rey a fra Guillèm de merà. del Orde de Sant-Joan de Jerusalem, y tornant a capdellar les batalles, se-n anà de nou l'estol vers Perpinyà, atendant-se a un lloch d'aquella regió nomenat Ma-

E CATALUNYA

ita vila. Hi hagué ací a no iguals a les de Canet per mijà de cayrells intro el Rey, y a les crides y le nyanesos, ans s'aventurau qui escamucejaven ab véspre, per lo portal nome que pagaren cara, segó molts ferits y acoltells primers En Guillèm de l Mas convé tenir en comp r-se-n; que no conseguiren los assetjants, y que d'a soners a En Martí de Saleció que porta a fi En l ell metéix se complau en estrumens de tall mana f pahis en tots concéptes, indrets fins a la metéxa n vinyes, oliverars y tot arl , per ésser les figues lo fru incendia *tot lo territori*, r ació molts de dies, del 7 strohits, s'hi compten lo V la, y féren-ne altres tants remat junt ab los molins òler, valga-li que-s prese població a retre homenatge estacà lo Rey En Père d'E aquesta confiança que lo rrespost a la intimació de ents homens de cavall y ontre de mil cinch-cents h venien de Cerdanyv, per orques; emperò havènt s ar que-l burlaren, estalvi xés no diu que anas a :

d'Illa, sinó que fôu tramès l'Exèrica al scobrint-ho los pehons, no diu cavallers, qui venien de Cerdanya, se-n tornaren a aquest comtat, y no a Rodes, y tantost en secrèt a Perpinyà, com assegura lo Cronista, sèns veure que ab tal nova posa en ridicol sa esperta vigilancia.

Com que en la operació de la tala anaven plegades les hosts, donant la volta per los territoris y pobles nomenats, al jaquir l'incendiat lloch de Sant-Stève, prenguéren lo camí part demunt, y acostant-se a la ribera, marjals a través, vinguéren a raure de nou a Canet, ón tornaien acampar atendant-se entre lo castéll y la mar. Allà estant, comparegué altre colp lo Cardinal, acompanyat del bisbe d'Osca y altres eclesiàstichs, per suplicar ab gran instancia la suspensió de la tala, com de fét se suspengué lo díe 16 d'Agost, y encare més la suspensió en general de la execució que-s feya contra En Jaume de Mallorques, prometent en nom séu que servaria çò que-s pactas. No dexá lo Rey de fer lo metéix paper de les altres vegades en què fôu suplicat, y apelà com sempre al fals recurs de tenir de consultar ab los séus, emperò com ja-n donas alguna esperança al Cardinal, se-n anà aquest a Perpinyà. sens dubte per fer-ho a sabèr a En Jaume, y regressà l'endemà a Clayra, ll ón s'éra mudat lo campament, conseguint a-les-hores definitivament çò que abans ja havia sperat. Per que En Pére tingués una rauxa de generositat, impropria del seu caràcter, poguéren contribuir-hi les súpliques o llàgrimes del cardinal, la continua instancia del pontífex y les rahons dels concellers, emperò les paraules del netéix Rey cronista dónen bé per clar que fóren la necessitat y la estretor d'un soldat, més que no los nobles sentiments d'un cor de Rey, los qui l'obligaren llavors a accedir: «Nós, per les demunt dites rahons e encare per tal com, a veritat, no estavem suficientment fornits per podèr-nos tenir gayre témps en aquella terra, car nos mancava, queres e altres coses necessaries, axicom giny e d'altres aparells indispensables a batre e tenir setge, etc.»

ja breu és la resenya que fa En Père en sa C
 ie esdevingué entre la primera y la segona can
 o Roselló, tan breu, que-s reduheix a apuntar
 éts de importancia secundaria y a indicar los
 tragué de Valencia y Aragón com a ajuda en l
 i que estava fent. L'annalista aragonès, que a
 rcollat fins a aquest punt la interessant do
 ie abraça lo' procés, menys de seguir puutualm
 a, calla d'aquí-avant moltes cosses de las que
 er alt, cosa que no sabèm compendre, y en co
 ir les noves causes de rompiment, esplica tan
 trista situació del mallorquí, dihent que, jatsí
 feyen totes les sotsmissions possibles al rey d'
 que aquest se contentaria ab lo passat, y que
 nar al seu Estat y reduhir-se a sa gracia, no
 seguir, y no tenia remey ni recurs algun y no
 e per acabar de perdre ço que li restava, coi
 força en la vila de Perpinyá, y no trobava més
 ors al reyalme de França y prop d'altres prin
 ts, per no tenir ab què pagar lo sou a les gent
 n.

na de llahor és sémpe la compassió, y nosa
 constantment en favor del malaventurat, tant
 i vassall: mas en la Història convé que la ral
 orcii del sentiment per no confondre lo desva
 ble ni lo jutge ab lo butxi. Lo llegidor ha vist
 ament lo juhi que havèm format del caràcter
 de la manéra que descobrim les seues plans e
 xi donchs, ni deurà sospitar que varièm d'op
 noment, ni que tingam en cor de repartir la
 mes passadora la injusticia. Emperò, tenint en
 esbrinam una qüestió de dret entre dos reys
 tges qui, per llur metéxa qualitat deuen ésser
 en tot quant atanya a la honor, noblesa y forr
 etéix convé no ometre res de ço que a tals
 on, al parlar d'un y altre. consignant los altres
 luhén, o, per lo contrari, s'enfosquexen. Axí

practicar-ho, donant compte de les transcendents omissions a quèns referim.

Dés l'instant metéix que En Jaume de Mallorca va negar-se a sots-sagnar de dret en podèr del rey d'Aragó, çò és, que estima denegats tots los regoneximents y tractats fets per los seus antecessors, y com si diguéssim renascuda y en tota sa força y vigor la clàusula testamentaria d'En Jaume I, ón s'hi feya los seus dos fills reys de distincts reyalmes e independents l'un del altre; dés que lo rey de Mallorca se considerava igual al rey d'Aragó, y aquest invadia y s'apropriava los Estats del altre, per més que En Jaume III fós víctima, com ho fôu, de vassalls traydors o febles, o havia d'aferrar resoltament la espasa, morint ab élla a la mà, sèns transigir jumés, o afexugat per la major força del enemich, si volia conservar l'heretatge dels seus avis. no tenia altre remey sinó sotsmettre-s. y adherir-se, com aquests ho feren a quant eczigia lo podèr tirànich del seu ambiciós parent y superior. Disculpable és sèns dupte la ambigüitat ab què obrá de bell començament En Janme per havèr de venir-li en perjudici axí l'un estrém com l'autre emperò dés lo moment que la força de les circumstancies lo porta a decantar-se per l'un, culpable és si en aquell no-s comporta com a honrat, noble y formal. Sèns esperances de refer son domini en les Balears, guastat lo territori rossellonès, rebujada sa sotsmissió per dues vegades, y oposant constantment la valença de la córt romana, per sospendre les ires del desconsiderat usurpador, aconseguix, al cap-devall, per mijà d'aquesta un sobressehiment; y puix va admetre les condicions imposades, devèr seu éra de servir-les y llunyar tot pretést que pogués tenir o alegar En Père per dèxar satisfèt l'assoliment de sa ambició. Sols per la senzilla rahó d'admetre En Jaume aquelles condicions, ja que son enemich se retreya ab ses deguaaderes hosts del territori que esvahit havien, ja que l'altiu y tornava avallar voluntariament a la linia de feudatari humiliat, ni devia ofendre lo seu jutge y senyor, ni los seus assalls devien alçar-se contra los del vencedor, ni les fortalles per aquest adquirides devien ésser jamés tormentades,

çar recursos, devia atemptar la venda d'Esta sobirà tenia lo domini directe y lo dret de sual per possehir-los en absolut, ni, per fi, fer gués de la paraula donada, per més que aques rencada la necessitat y la dissort. ¿Va sabèr l fer açò? ¿Sabé gòrdar la discreció y prudenci al qui sèns grans esperances lluyta ab aquell estat ensémps per la sort y per la força? Certes actes consignats en lo procés, font històrica ents que enclou, més neta que la Crònica que t interesada, nos proven que En Jaume, digr compassió, hagué d'excitar-la menys per son d'aquest instant, car obrà com a indiscret, ent e inconstant, y acredità ésser home de quant menys, mal consellat.

a lo Zurita les disposicions que donà En Pér a Giróna, consistents en nomenar En Pére de scomte d'Illa, capità general de les veguerí esalú, Osona, Vich, Ripoll, Camprodon y Re bergadà, manant que los habitants d'aquest en los cassos que éren tinguts seguir a la pe trametre set galères ab lo viç-almirall Gal a la illa de Mallorca per que gordassen la cos patxar que entras socòrs als de Pollença, lo nía llavors assetjat lo governador de la illa E ll; y en resoldre quina part de la armada r es costes de Rosselló ab En Aymerich de D gona d'aquestes disposicions, qui-ns descol t, digne de llohança, en un punt de Mallorqu l usurpador, podia induhir-nos a creure que l devia desconfiar de les promeses del seu ene rescindirém d'aquest fèt, fruyt natural de la experimentaria en lo mou de pensar d'algun al veure çò que passava al Rosselló, per co saltres com isolat y sèns relació alguna ab lo . La cosa que en aquests s'esdevé és çò que-r

vé descobrir y més especialment çò que passa entre lo rey En Jaume y lo rey En Pére d'Aragó, com anam a veure.

Tan bell punt com arribà En Pére a Figüeres, estigué ja a noves de que per part d'alguns sotsmesos d'En Jaume no s'observava lo sobressehiment o tréva, y, séns donar-hi allargues, escrigué en la dita vila una carta al Cardenal ón hi van engrunades les infraccions qui-s són comesos. Eo fóra açò tampoch motiu bastant per que En Pére se desdigué, de sa paraula, perçò com dè les imprudencies de particulars no se'n pot molts cops donar la culpa als governants: emperò séns exir En Pére de la metéxa població va rebre un document lo continent del qual fóra prou, atès lo seu caràcter, a fer-lo recular vers lo Rosselló, si lo-y permetéssen l'estat del seu estol y los cabals que necessitava per satisfer lo sou als camps. Lo cardinal de Rodes, protector d'En Jaume, en representació de la Esglesia Romana, e intermediari en la questió dels dos reys, complint ab assiduitat la prometença féta lo díe abans en lo Voló a En Pére, de que lo més prompte possible faria contestar per lo rey de Mallorques a la carta o declaració de sobressehiment féta per En Pére, féu metre a mans d'aquest per un delegat séu la resposta promesa, essent-ne la data de Perpinyà, a 14 de les calendes de Setembre, per llà la hora de completes, del any 1343.

Tan imprudent o tan mal consellat estiguí En Jaume en la redacció d'aquest escrit. que, lluny d'acceptar séns observació alguna les condicions imposades per En Pére, axicom leguéra, ja que no tenia esforç per contrastar y per no humiliar-se, ans bé se plagué en consignar ab paraules arrisades los féts passats cada vegada que tenia de fer referencia als castells o territoris presos per la persóna qui concedia lo obressehiment: *licet injuste occupavit ei ea detinet de presenti injuste occupata—ratione et occasione violentie antedictae—protestantes* i *per prestationem sacramentorum et homagiorum de facto licet ire fieri non possent factam dicto Petro Regi per supranominis nobis et juri nostro minime prejudicetur et nullum jus dicto Regi adquiratur—protestamur tamen expresse et especialiter retinemus quod ex nominatione aliqua seu intitulatione quam*

*Aragonum fecit apposuit faciet seu apponē.
a.,. nullum nobis aut juri nostro perjuditi
r ex nunc ut ex tunc et ex tunc ut ex n
no penitus contradicamus, etc.*

Llegidor mes fret e imparcial l'efecte c
en lo cor d'En Pére aquestes espressio
concedia una trèva sols per considera
la Esglesia Romana; quin gèst no posa
de Mallorques, al llegir que En Jaume
lo nom de violència, que nomenava inj
militars fètes al Roselló, que negava
adquirir En Pére, disputava lo títol c
en los seus escrits, y assegurava per
l'admetia, sino que estava disposat a c
Gordà-s per sí En Pére la carta del
no podia tornar enrera, se reservà ob
r la hora que estiguès a Barcelona; y
at lo díe 4 de Setembre, la retornà ab ú
al Cardinal, dient-li que no havia trobat
e çò que abdós havien tractat y si la ma
idència, tornant-la-y per tant com a n
e no corresponia al feudatari imposar c
e y senyor, ans respectar ses disposicio
ris del Roselló havien fét.

uéren gayres díes, lo 8 dels idus de
a noticia d'En Pére, que lo rey de Sic
a En Jaume de Mallorques, trametia
ntra de les d'Aragó, y al metéix temps
ada a les costes de Provença en ajuda
ué en oblit lo previst monarca, y en
estenses y significatives lletres que t
téix Rey Andréu al senescal de Proven
y als de Marsella, y per elles pot de
xertenitat tenia la remor de la esperan
ça-enrere rey de Mallorques, con en
imposava y protestava, que no-s se

Tantost acabava de deturar aquest obstacle En Pére, con hagué de sobrependre-l una altra novitat inesperada, y aquesta, de gran transcendencia, segons axí ho demostra en una tanda de cartes qui porten la data del día 4 dels idus de Setembre. En les seues estretors pecuniaries lo rey mallorquí havia cuydat vendre o empenyorar a certs cardinals, tals vescomtats com los d'Omelades y Carlades y la baronía y vila de Mont-peller, acte sumament gréu, car `apart de reconèxer-s'hi En Jaume rey lliure e independent, perjudicava per altre part lo dret eventual de successió que en aquells Estats tenia lo comte de Barcelona, y encare més, tocant a la baronía de Mont-peller, renovava una qüestió ab França, qui s'era sobressehida poch abans per mutua consideració o convinença del rey francès y del aragonès.

Si la nova no passas de infundada remor, no considerant tan indiscret En Pére que tractas d'esboyrrar-la, ja que tan positiu se mostrava en tots los seus actes, ni s'esposas a caure en ridícol davant los ulls dels alts personatges als quals s'endrecava, com éren lo Papa, lo cardinal de Rodes, lo doctor Bonifaci Ferrer, procurador del Rey en la curia Romana (aquests dos encarregats de tractar l'afer ab lo Pontífex). lo rey Felip de França, lo duch Joan de Normandia, los concellers del dit rey, Guillèm Flota y Milion de Noers, y al representant d'Aragó a França, Mateu Adrià al qual va metre una estensa y ben escrita instrucció, contenint tal abundor de rahons y consideracions, que no les redactaria millor lo més hàbil diplomàtich dels nostres témps; nomenà encare dos procuradors formals y ab ample podèr, per que s'oposassen a la dita venda o empenyoraement; y donà, per fi, totes aquelles disposicions fahedores a tallar d'arrel lo nou perill qui-l menaçava.

Per ventura la metéxa temptativa d'En Jaume per vendre rey de França lo senyoriu de Mont-peller féu obrir los s a En Pére per fer igual negoci, car en les instruccions nades al Adrià, après de recomanar-li molt la necessitat donar à enténdre al rey de França lo gran perjuhí que retaria de semblant venda, li encarregava en lo darrer ar-

que arribas a conexime
 Rey estava disposat a fer
 a en los referits vesco
 yoríu major y alodial co
 tanyés en vigor de la c
 qual-se-volgués altra ra
 missatger *molt secretame*
 no ab molt distinctes p
 èm, no donà tan prést
 ò que-l gonyà per mà]

ys o realitats, podèm p
 erent respècte de les
 seus oficials o subordina
 ses lo Rey al Cardinal.
 e Setèmbre, y en lo po
 uspençió de les hostilita
 com a según, fent a c
 onfiscacions y precisame
 ui havien regonegut]
 de Fonollet, vescomte
 era lo rey mallorquí,
 infants En Jaume y En F
 s, y als nobles En P
 abrera, En Uguet d'E
 En Guillèm de Senester
 ers de diverses veguer
 les hosts correguessen
 ès qui li valguéssen al p
 s, no obstant, se discul
 e çò que fét havia con
 er questió d'uns besti
 als quals de primer ha
 it d'aclarir la veritat, qu
 , lo Rey estant ja a Val
 l Cardinal una altra lli
 me, y entre elles refe

que aquest havia ocupat y cremat lo castéll de Sant-Feliu, y havia prèu y establí lo de Finestret, propis abdós del referit vescomte.

En aquesta ocasió, apar que lo Sobirà Pontífich aprova en certa manera lo procés que feya En Pére contra son parent y feudatari: interessants són les comunicacions que ab tal motiu se trameten entre los Rey y lo Papa, y quiscun dels cardinals del Sagrat-Colegi; mas en les felicitacions que per açò enviá En Pére a Climent, sobressurt un nou y fundat plany contra En Jaume, car apart de referir-se a alguns qui criticaven lo dit procés y los quals no escoltava lo Sant-Pare, nomena dos cardinals, Panestrí de Puteo de Nàpols y Bertran Ostiense, qui acabaven de prestar certes quantitats de florins al rey de Mallorques, y li retien tota favor y aucsili per gitar per terra tot quant hi havia contre éll fét En Pére.

Ab motiu de la atemptada venda de Mont-peller y dels comtats, s'espesirien ben segur entre En Pére y lo rey de França cartes y comunicacions, però com consta en lo procés una circular d'aquest als seus senescals, veguèrs y demás justicies per que no permeten traure fora del reyalme cavalls, armes, queviures y endemés que puguen servir en dany y perjudici del rey d'Aragó. y aytal favor no déxa d'ésser, un preludi de les relacions que després han de tenir abdós monarques per un afer que solament havèm indicat. Malgrat semblant contra-témps que no ignoraria pràcticament lo mallorquí, no duptà aquest en agregar-ne als seus atemptaments un altre qui-l feya altament culpable, qual éra l'apocèrar-se del lloch d'Illa, segons lo vescomte d'aquest títol, lo de Canet y l'infant En Jaume acabaven de fer-ne sabedor lo Rey, constant noresmenys que-s disposava a fer-ne altretant ab los castélls de Bulla y de Corbera y lo lloch de Canet; y per mar y per terra, en los camins de Bella-guarda y Coplliure assaltaven continuament los súbdits del rey de Aragó, apoderant-se de llurs mercaderies y béns: A esquivar tals desistres circulà enèrgiques ordens lo Rey alr nobles d'aquelles terres e immediates, qui li éren fehels, procurant aximetéix atraure-s los qui fins en aquella hora no ho éren,

ja a citar En Bernat de Sò, senyor de Mallorca en regonèixer En Pére, ab tal que li feya y que, «posat cas de romandre al Rey de Mallorques (cosa que Déu no vulla y d'Aragó en aquest reyalme l'equivalerent Millars en podèr del senyor Rey.»

Estant fins a la empresa de la segona cançó, després de la conquesta de Mallorca, la activitat d'En Pére es meravella per algun dels plans que té aparellats produir d'aquell que ell espera. Ràpides, del tot noves y fins repetides si convé son les seues ja fa sabèr al rey Felip que lo crim començat d'havèr encunyat moneda éra també continuat; encunyada d'or a Perpinyà ab lo nom y de França; ja escriu al comte Gastó de Fòrça honor per que no favoresequen En Jaume; ja escriu als bisbes de Tarragona, als bisbes de Barcelona y als dignitats eclesiàstiques posseïdores d'alguns punts de Mallorca, que li retésse lo degut homenatge; ja s'esforçava, per fins, en convèncer al Sobirà Pontífex d'un propòsit—qual éra l'enviar ací l'arquebisbe y altres cardinals, per sollicitar la prorrogaçió del pontificat, —al qual donava En Pére en una de ses cartes un consell de que no escoltas les suggestiones de qui ni s'entremetés en quant tocava a prementres persones seglars, inferint axí perjudici a ell y als restants prínceps del món *nulli in christiana religione velint ad ejus instanciam (Jacobi de Majoricis et ceteris mundi principibus intronitlenarum et inter seculares personas tantum inferre damnum et offensam*, alhora que, en una altra carta, li fa saber que no faria orelles al legat.

Ja sabem, com que als ulls d'En Pére s'era clar, que En Jaume durant lo sobressehment, havia començat la nova execució o campanya contra l'arrogancia de les volences del Pontífex, esrigué d'

sa, proria mà lo rey de Mallorques, dès de Perpinyà, a 20 de Febrer, una sentida lletra a En Père, ón s'hi disculpava llargament de totes les acusacions que li feyen, y encare que no ab tota la prudencia necessaria al usar certes frases y al evocar tristes recordances, acabava per fí sontsmetent-se y reverint al qui éra cap de la casa d'ón ell devallava, desijant-ne conservar la amor, *per què vós, nostre frare en Déu. pugam ganyar et lo cap del ostal d'ón som exits honrar et en amor retenir et servir*; lletra que donà peu al altiu y perpicaç monarca aragonès per esténdre son talent en una resposta, ón s'hi abreuja tot l'esdevingut fins en aquella hora y dès lo témps dels primers reys de Mallorques, s'hi refunden d'una a una totes les disculpes y defenses que fa en la seua En Jaume, se destruen ab abundoses rahons legals y exemples consuetudinarijs tots los fonaments dels drets que l'altre retrau, se recorden a aquests los seus crims é infraccions—entre aquells lo projectat a Barcelona contra la persóna del Rey, con fòu construit lo pont de fusta qui conduhía de les naus al convent de Frares menors,—y és-li manifestat clarament la resolució de no donar-li ningun salconduyt ni seguretat, per ésser açò molt perjudicial y no convenir may per al rey de Aragó.

Prescindint ací nosaltres de la sagacitat d'aquell qui escrivia, podèm dir que aquest escrit és un testimoni infallible del gran talent del rey En Père y dels seus estesos coneximents, tant que no hi hà dupte de que és obra exclusivament séua, car allà lo senyor sobirà enujat, lo parent enemistat, l'home de caràcter inflexible, lo català amador de sa nacionalitat, parla alternant en diferents tons, segons convé, per anoresar lo feudatari rebetle, lo parent indòcil, lo voluble personatge, lo Mallorquí, per fí, oblidat de sa naxença, y per tant se mostra historiador, jurisconsult, filosop, diplomàich y literat, distingint-se en aquesta qualitat fins a tal punt, que son escrit, per sa perféta exposició, per lo rotund de les frases, gèns amfibològich ni cacofònich de les seues clàusules y períodes, y per la puritat de la expressió, pot citar-se com el primer exemplar de bona prosa catalana en aquell segle

existia y en què la literatura éra volent-
questa contestació, datada a Barcelona
del 1343, (1) posava lo segell a les res-
a la desesperació d'En Jaume, y lo qui
molt bé que après d'ella no podia de-
imer la segona campanya contra lo Ro-
mbiciós desig que de tan témps ençà
tenció del qual havia facilitat la metéxa
recions, qui res no fóren si tots los súb-
ssen aglevats al seu entorn disposats a
el llur sobirà y per la independència de

es omissions dels historiadors, apunta
indicació que fa lo Cronista per consig-
t lo compliment que acabam de desco-
altra vegada al punt ón acaba la res-
la cèlebre lletra del rey En Pére. Según
mptats dies que romangué a Barcelona
rs a la tornada de la primera campanya
enar pertréts de guerra y totes cose-
ndre la segona, per tornar *poderosamente*
com passas lo térme del sobresseh-
antost un viatge, o millor diríem u

ya diu que a les calendes de Març d'aquest any «
strats de la Llotja de Mar de Barcelona y Perpinyà
ases qui-s troben en lo nostre temps; essent la d
y ornament de la ciutat.» Al seu temps explicarè
quest desaparegut edifici, y en quant al de Perpinyà
oportuna, en la data que hom la suposa, la fundac-
vila, encoratjada llavors per son rey En Jaume, e
aquell, qui no éra exit encare de Barcelona.

que parega la carta que lo governador de Mallo-
data 25 de Janer del 1344, algunes noves hi há «
usfets no estaven los mallorquins del cambi de d
ven que-ls fés lo Rey una visita ab la reyna ensen-
verificats més casaments que no abans en deu an-
tibles, y éra tanta la animació que *cuydavan cascu*

s inéditos del Archivo de la Corona de Arag

d'aplegar cabals; y a aytal fi se-n anà aia, a la qual demanà no solament per ntra lo Mallorquí, mas encare per la que contra lo del Marroch, y en ajuda d'aque tenia sóbre Alzazira d'Alhadra; y aments contra los eclesiàstichs qui-s re-éssa que al cap-devall se convingué ab at li donà l'impost de la metéxa y son colp haguéssen acabat lo que ja tenia verificar la execució contra En Jaume. mesos d'Octubre y Novémbre, durant En Pére a Valencia, se-n anà lo Desém-rrent les poblacions de Terol, Daroca y s replegà algunes quantitats de moneint a raure per fi a Çaragoça, los jurats ual li manifestaren que res no li donaudarién per ésser franchs de fer-ho, si bé tiren en fer-li un present de mil cafiços iutat, traversant per lo territori d'Oscada, ón s'hi deturà no gayres dies, y esma la darrera setmana de Carnestoltes, antost, axí a Valencia com a Barcelona, ys, mantellets y gates, y s'endagas un ures y altres coses fahedores a assetjar ial cosa, diu, s'hi esmerçà tot lo témps

riode del any assegura lo Cronista-rey .re-l uns missatgers de Mallorques, a sa-Costa, En Francesch Umbert, En Gui-Joan Reboll, ab l'obgécte d'ajustar lo es als restants reyalmes y terres, y per gués separat ni desunit de la corónade afig, féu tantost ab gran solemnitat sigmissatgers, qui volguéren que la fermeslos infants, cumtes. vescomtes, richs-hollers, ciutadans y los representants de iesncia y Catalunya. Corrobora lo Zurita ço

olicant-ho més ampliament, s'ens
 sort de veure, com nosaltres, lo
 est fét (1). Dóna noticia ab tal
 passà lo Rey al batlle de Fig
 comtat de Bas, al de Torruel
 veguer de Giróna, per haver
 ues tractava de venir-li davant se
 hàbit de peregrí o religiós, e
 oficials que tinguéssen espies y
 , y en cas de sobreprendre En Ja
 tost y-l trametessen ab bona guar
 ore açò calcula l'Annalista que
 e Mallorques tots los camins, per
 ni hagués lloch de tindre recurs
 ragó, y, a-les-hores. com a maj
 ósit, explica l'acte de la referida
 ques ab los de la Coróna d'Arag
 ab gran solemnitat a la capella d
 na, un dilluns, a 29 de Març de
 jura llavors no restituir per sí i
 i Estats de Mallorques a En Jau
 ía obehit ni vàlit, y que perçò p
 ngregacions ab armes per defen
 ent que qual-se-vol successor se
 gnat, per sí y sos successors, confi
 gordar y complir l'establiert per a
 uesta confirmació féssen *no fósse*
 meynaders, cavallers y burgesos
 ats y viles *de fer al Rey lo juram*

na confirmació del temps de la reyna Jo
 gis anteriors. Archiu Mun. de Barcelona,
 1.

n aquesta data, car per bé que lo Zurita, se
 t auy com de Nativitat des del 25 de Desèm
 Incarnació, que deu seguir-se y que éra co
 arç. En Bosch y altres autors qui citen la
 s calendes d'Abril, que correspon al die

feheltat que s'acostuma. ni retre homenatge ni respondre en alguna demanda.

Verament confórma aquesta explicació del Zurita ab lo contingut del privilegi, que havèm esbrinat detingudament, y per açò, y per havèr-se considerat tots-témps la agregació de Mallorques com féta generalment a la Coróna o a tots los Estats de la metéxa, y especialment a Catalunya, là ciutat de Barcelana, cap del Principat, considerà aquest privilegi com a un d'aquells que més de aprop l'interessaven; car lo compliment de la condició que enclou de no ésser jurat lo Rey séns havèr ell abans jurat, éra nova ampliació y reforç del costnm anterior y d'altres privilegis qui importaven condicions anàlegues segóns havèm explicat, entre ells lo ja nomenat jurament *per les illes*, més propriament axí nomenat d'aquí-avant, y que encare fáu-se més estensiu després per incloure-s en lo metéix la promissió de complir tot quant se referia al bovatge y altres drets de que gaudia la ciutat.

Les paraules del Cronista sóbre havèr-se verificat aquesta unió a instancia dels metéixs mallorquins de les illes, per quant repugnen, nos parexién sospitosos. emperò al revisar lo privilegi havèm vist que per desgracia éren certes; per què, copiarèm ací los termens en què està concebut, a satisfacció del llegidor: *ad humilis et ingentis supplicationis instantiam vostri fidei Guillermt Ça-Costa, Fraucisci Umbert et Guillermt Ça-Quintana, civium Majoricarum ac Joannis Robolli ville Ivisse, sindicorum et nunciorum juratorum consiliarum et proborum hominum universitatis Majoricarum ad hec spetialiter constitutorum nobisque missorum cum publico instrumento de quo fecistis in posse mentionati scriptois nostri et notarii plenariam fidem*, De manéra que los mallorquins demunt nomenats éren representants de les universitats del llur pahis, instant en nom de les metéxes, tramesos al Rey ab l'especial objécte què-s tracta y ab llur corresponent credencial a major forat,

En aquesta ocasió recompta lo Rey que vingué a veure-l noble En Ramon Roger de Pallars, perferint-se a servir-lo la execució que anaven a empendre contra En Jaume.

ATALUNYA

a visita fôu una con
tichs deutes, de ón n'
çò que pondéra En P
man Roger successo
títol d'aquell comtat
ocultada al Rey o als
, no la faria veure certi
la qual pertanyia l

uava encare lo Rey
a presa d'Alzazira o
onsequència retornà l
ab les quals li manà
lères de Monech y de
stres, fent per tant
anant-se-n després a

ue dexà lo Rey a Can
En Père d'una sortid
à, ón fóren aquests
a nova, ensémps ab
devenien en aquella
l els rosellonesos, de r
i jançat entre lo Rey
cular que no esperar
mpanya contra lo R
y aplega d'ormeigs
nit tenir ja a punt en a

En Père, tingué forma
, novell tramès per lo
Jaume; emperó los es
bellant-se contra les e

om en los documents en lo p
una interpretació duptosa. L
que axí sia, per més que en
nse (o Acquenç) y no Arque

sives y engrunades notes que lo Rey li féu a mans ón s'explicaven d'un a un los crims del Mallorquí y los motius que lo d'Aragó retreya per anoreasr-lo.

Ja tót aparellat estava per empendre la nova campanya, y segóns apar ja se-n éra anada una gran partida de les qui devien constituir l'estol, devers Giróna, que éra lo punt de reunió general y a ón calía conduhir tots los arreus de guerra y demés aparells necessaris per combatre. Al metéix témps va rebre lo cap de la armada orde que isqués de Barcelona ab totes les embarcacions fent la ruta envers Coblliure per que ab major prestesa poguéssen donar compliment a la execucio projectada; y lo dimecres, día 4 de les calendes de laig, o sia a 28 d'Abril, partí lo rey En Pére de la metéxa iutat, mas no prenent lo camí que seguía l'estol, sinó un ltre que certament no li ocrorrà de prompte al llegidor.

Admiram en tots los segles del Cristianisme, còm l'eserit dels grans champions s'enlayra al Pare de les misericories per invocar lo seu adjutori y protecció, la vétlla d'una batalla, que-n serà lo resultat per ventura un perjudici per la humanitat en general: concebim açò con la fè dóna cor y per la fè hom ho fa tót, la hora que quiscun campió, convenut de la justícia del seu dret, cerca lo recolze de la justícia divina, per que triunf axí la veritat y que la immoralitat no l'entronitze. Emperò con en la situació ón se trobava En Pére, y per la causa que sobrepujar cobejava, vehèm l'ambició tirà prostrar-se davant una imatge, retent als seus peus espléndits donatius, per que lo Cel lo favorezca en los seus orçuts desigs e inichs plans, no podèm concebre sinó que acte que verifica és fill d'una refinada hipocrisia o almenys una superstició inesplicable. Lo rey En Pére, qui ha fét rella sórda a totes les recomanacions y súpliques del Santare, qui notoriament descobre la impaciencia que sofereix

havèr anorresat lo rey Mallorquí, son prop parent y cab sa propia germana, ans d'empendre la anada dret a ina, fa vía per Martorell y Coll-bató, vers Mont-serrat, ne baxar ermitans y anacoretas d'aquelles solitaries so- s per suplicar-los que préguen Déu per lo triumfe de sa

, devot y contrit, s'humilia :
la qual presenta com a d
a d'argent, símbol, s'ens dupte, de la
ual anave a llançar-se d'alla estant,
ns portar en son cor ni una engru-
a que lo cel nos concedeix de son
merçar-la en bé dels nostres sem-

aparat religiós, s'encaminà En Pére
r Sabadell, y lo dissapte primer de
Cardedeu, ón comparagué l'infant
rats seguiren abdós germans aquell
eloni, ón féren nit.

sent romas l'infant en aquest darrer
legar-se la séua companyia, prosse-
o la séua, qui-s componia d'uns vint-
l, y per Hostal-rich y Caldes de Ma-
iróna, havent-s'hi agregat de passa-
ls qui ja l'havien servit a la prime-
'aquesta ciutat, l'abat Amer y al-
a rebre-l, y s'hi estigué En Pére
uals li avisà lo procurador del Ros-
s encontres promoguts per los ros-
l'infant En Pére, que En Jaume de
rrer aquella terra ab cert nómbr
peu. Açò apressaria, sens dupte, la
ada vinent, die 7 de Maig, entrava
ab una setantena d'homens de ca-

gayre d'aquell punt, car tenien d'ar-
alunya, Aragó y Valencia, y axí li
e 14, durant la qual estada, recomp-
nà l'infant Ramon Berenguer y la
avèr donat libertat a uns presone's
a vegada, per qual motiu, a cenc-
ià lo rey de Mallorques y féu lli-

rança de la vall de Banyuls y d'alguns altres castells, favingint tant com pogué contra En Jaume.

Lo metéix die 14 dormí En Pére a la Junquera, ón pararen les téndes, y lo 15, ordenades les batalles, per lo metéix estil de la primera vegada, passà lo port de Paniçars, sés més aventura que havèr atemptat uns servents de la blusa assaltar les adzembles, los quals fóren al punt dispergits. S'atendà l'estol vora lo riu Tech (1), prop del Voló, entre aquest lloch y Sant-Joan de Córts. Al avançar dés d'aquest punt, lo die 16, posaren altre colp per obra la més terrible tala (*ab inde talando fructus et arbores et alias destruendo cetera bona rebellium*, diu lo procés) qui prosseguí fins al die 21, en què-s mudá lo campament a la horta d'Argilers.

Entretant, En Pére de Queralt, ab cert nómbré d'homens de cavall, s'éra apoderat de la tórre del bisbe d'Elna, fent presonera la gornició, y En Dalmau de Totzo, veguer de Girona, se-n éra anat contra Coblliure, que los habitants li contrastaren, vehent-se aquell obligat a fabricar una bastida, sés perdre-ls de vista. La tórre de Nidoleres que fóu presa la altra vegada, sería després abandonada dels nostres, però que s'hi anaren a recollir are homens, fémbrs y nins d'aquell territori, y com cuydassen aquells fer-s'hi forts, les companyies d'En Pére circumvalaren la fortalesa, hi calaren foch, y abrasant-se los de dins no tinguéren altre remey sinó demanar misericordia, intercedint per élls un dels infants, *sed cum adversus eosdem homines et mulieres invalesceret ignis ardoris immensitas dictus dominus Rex seu inclitus dominus infans pro eo Cathalonie Senescallus ductus pietate intrinsecus recepit solito more domus regis Aragonum ipsos misericorditer ad mercedem.*

Lo die 22 de Maig plantaren definitivament lo setge contra Argilers, y la distribució de forces que-s féu al seu entórn, molt minuciosa en la Crònica, y l'havèr-se conduhit

(1) Alguns historiadors han nomenat a aquest riu Teth, preocupats ab la emblança del nom, emperò lo que axí és apellat se troba més enllà de Perpinyà. En les cartes franceses, per diferenciar-los ne diuen d'aquest *la Tet* y lo de més a prop *le Tec*.

rs de guerra, pr
 que li farien con
 mportament sobr
 enginys que git
 diversos, hi hav
 ciutat de Barce
 nes o enginys de
 . enginy de Vale
 t que gordava l'i
 o setge, ab cont.
 ats grans reforçe
 r com a dificulté
 cavallers, per co
 tinuar la tala pre
 ant remeys més]

ent dels principals
 a campanya, copi
 n a la ténda, se
 nfants En Pére
 de Cardon, R.
 ollet vescomte d
 l'Anglesola, Feli
 re de Mont-cada,
 les senyor de B
 telles, Goerau de
 agó, Bertran de l
 qui després fôu c
 ran de Bell-puig, .
 llèm Galceran d
 de Ribelles, Aym
 it-pahó, Ramon c
 il, Roderich Díe
 nguer de Roca-
 -boy, Ramon de
 e Vilafranca y a
 cant a açò que-l

cap-devall fôu acordat que lo dilluns a vila, y tantost s'avias a la tala, fent-
etant y portar a aquell punt mante-
enjats y altres arnesos de combatre, y
int l'enginy major de Barcelona, per
la casa d'En Amorós, qui estava estra-
ient y defenses, fins dexar-la quelcom

tenien los d'Argilers que, com a avan-
bliren dues cases properes, la que aca-
d'En Pujol o Pujols, y tan bona gent
es, que llur retiment fôu més difícil que
la vila. Axí hagué d'entretenir-se allà
odia imaginar, y per les relacions del
e veure que lo triunfe no dexà de cos-
es. Mentre que acometien la vila, unes
talar entorn de le casa d'En Pujols, y
vant la d'En Amorós, al venciment de
y construir un castell de fusta: aque-
braç, y tinguéren de tornar-se-n sens
yt; y l'enginy de Barcelona desparà tres
la casa d'En Amorós, emperó per més
saccejades al edifici, y morí als seus
sser nit fosca, a favor de la qual s'esca-
espenjant-se mur avall, no hi poguéren

a per un Llombart nomenat Jofre de
alguns genovesos a les sues ordens, y
manaments ab gran dalèr: explica la
s y viugudes dels representants d'Ar-
i, y los pretésts, per donar allargues, que
t a la llur manéra l'un dels pactes que-s
omparada aquella ab lo procés y altres
s historiadors, s'hi veu que la rendició
ausa, ab la qual, lo qui sap inventar-la
no ab totes les armes y estols del món,
e los qui ajustats se defensen. Entre los

i havia qui esmayaren-se
En Amorós; aquests form
ien al Standart: no dexar
volença entre genovesos
i conseqüència lo nombre
igir, van aquests atemptar
b.poca dificultat, un colp a
an nomenats gayrebé tots
entrà l'almirall ab algune
enons Reyals en les tórres
o capità Stamdart y tots q

Rey entant que açò anav
er mijà d'aguayts, com axi
etia En Jaume de Mallo
gilers y afalagar tot d'una
n ab lo bloqueig, als qual
njà del almirall, tres càrr
ua, de què tenien gran fre
quinze jórns dés lo prime
de Juny en què hi entrà l'
ch d'aquesta gèsta la defer
s se-n donà als defensors
i la casa d'En Amorós, r
ontínuus homenatges de la
requiriment ni menaça, y
durant los quals vehéren
i altre de dues caxes' desti
quia y obrint-hi dos port
enemichs, sembrades aqu
eu de la fortalesa fexines d
er calar-hi foch, y una gr
estar resolt, com a darre
altres projectils. Fóu a
ndicació per sotsmetre-s, y
la fortalesa En Guillèm d
en qui depositaren llur c

aquests ab l'almirall y ab En Rats capítols, gayrebé iguals als delificà-s tot-seguit lo de la combatuls. Aytal adquisició, qui dexava a ori d'Argilers, féu decidir alguns fortalezes vehines o immediates a

prestar homenatge al Rey, com consta de diferents regonements conservats en lo procés o en los arxius, en especial de Taciò, de la torra del Bisbe, de Sant-Ciprià, de la vall de Sant-Martí, de Sant-Joan y d'alguns particulars, encare que poch, d'aquells encontorns.

Dominat Argilers, lo punt més important e immediat que convenia subjugar éra Coblliure, que-ls defensors n'éren també en part genovesos, si bé lo capità principal éra del pahis, a sabèr, En Père Ramon de Codolet (1). Vers allà se encaminà En Père ab ses hosts lo díe 13 de Juny, y vallejada le vila, féren ús de les metéxes màquines per batre-la que havien servit a Argilers, acometent de primer los arrabals. Los de dins tenien una brigola y algun altre enginy ab que repelién de llur part los assetjants, y axi durà lo desparament mútuu per molts díes, fent los nostrès soldats bona presa en los punts dals arrabals per ón avançaven, per aplicar-se al saqueig. desijosos de la roba. Lo tercer jórñ de aquesta brega, donaren avis a En Père que lo cardinal de Ambrun estava a Argilers y desijava parlar-li, y anant al seu encontre lo Rey, escoltà pacientment, un llarch y erudit discurs, ab referencies a histories de la Biblia, que li endreçà lo prelat, crehent-se axí ablanir aquell endurit monarca.

Poca gracia li féu a En Père lo discurs, què tingué la indiscreció lo cardinal de pronunciar-lo en llatí; emperò comprenent l'altre a ón se dreçava, li respongué bréu y resolta-

(1) Conferma la presencia d'En Père a Argilers lo díe 12 de Juny, una sinar lletra ab aquesta data, endreçada al rey de França. y adhuc escrita en franc, fent hi a sabèr al seu cristianíssim parent, que li tramet, com a present, dins a caixa una camisa qui éra estada de la Verge Maria. ¿Què-s proposaria ab est obsequi aquell devot sèns pietat?

Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, vol. XXXI, pl. 462.

que éra content de sa vida; però que mirant-lo com a l'home que tractava, que li desparia; que emprenia aquella gran pau en les terres que no amollaria de procehir-hi guerres, lo qui ab gran erguiment del seu dret; emperò que no arribava a aquell afer. Ab aquell anhel més satisfet, y se'n va que al present li interessava més que combatien, la Conquesta de l'Artal y llança, procurant-se defensors ab lo fum d'un gran foc a la fortalesa, y de fet hagué mercè En Artal de Foze que se'n téix a una altra torra que quedava als adors, y als quals defensors barrejava a aquest convent de monestres, part demunt les quatre cantonades, y parapetant una fortalesa molt gran d'armes, los assetjants s'aplicaren a la defensa de la població. Succehí aquests fets després d'haver-se començat la guerra el 22, nns comissionats Ramon de Pont, demanant al Rey de Castella d'Illa, y aquest y l'alme de l'Artal feren un conveni per lo lliure passatge de resum a que s'estorcen defensors y a que romangués En Père d'Aragó, no te 25.

entre que hom esperava l'arribada del Rey que li vingué nomenant-li si en cas de posar-se a la guerra Jaume ab los seus fills y

la y mèmbrs, estalviant-li una llarga otorgà En Père, après d'havèr-se conas, no gayre après afegí lo mollorquí les moltes que ja havia comeses, per lista, passats alguns dies, li escrigué que no estava en allò que sollicitat havent apart lo perill de les persónes, més re li tolgués per força la terra, que no ell hi consentia, propòsit que faria ne si tingués caràcter per sabèr-lo sos-

esia de Prehcadors de Coblliure, rebé dels cònsols y altra gent de la vila, novell, com tenia costum de fer-ho lo li convenia consignar la memoria de la capità de la nova conquèsta En Raxint alhora a empendre una nova tala, ordens tantost per anar adquirint alguns punts propers, com éren lo castèll de re, Yuhir, Millars, Torreules y la Celoseua guarda En Pagà de Mallorques, En Jaume, la qual ans bé fôu presa a parent del mallorquí gordava aximeca, al qual havien ans tramès lo vesperansa de que fóre-li lliurada; emperò arança alguns dies, fins al 4 de Juliol, or lo Rey En Berenguer de Rocha-esta sotsmissió la de Montesquiú, que Bernat de Senescals, Illa, Rala y Mosectius capitans lo vescomte d'aquell y En Aymar de Mosset, pot-ser los uals abans pertanyien les tres poblacions romangué de capità En Guillèm

Juliol, essent romas a Montesquiú lo sentir-se un xich malalt, avançaren les ambé posaren setge, procurant abans

fort, vehina a Perpinyà, que fôu
 nyor, En Jaume Escuder, la qual
 n Arnau de Canet. Un provençal,
 i, acompanyat d'una dotzena d'hor
 escatar aquella fortalesa, per ventura
 gordaven, y exint-ne efectivament
 capità,-s'armà una embregada llu
 ligats a fugir vers Perpinyà. Al
 e la tórta de Maladóch y Otrera, y
 .locafull, qui éra de la terra, arriba
 'ére, oferint-li en nom del comte
 e cinquanta, cent o dos-cents cava
 enir, si volia, la de cinch-cents de
 oferta estrenya que, d'ésser certa, r
 le bones relacions entre En Jaume y
 jón de França, únich segurament
 ament, no favorejava la causa del m
 y de Cerdanya.

devenia, no-s dexava de la mà l
 cripció que-n fa lo Cronista-rey, ind
 da, menys per una part, y solament
 l'intent del assetjador fóra en aqu
 via ja aplicat en altres ocasions,
 isió enfre los defensors y los habita
 certa que a la part baxa de la vila d
 fe una remor y ahurt continuu, lo
 batallant uns contra altres los de
 avèr començat a sospitar los uns de
 tat d'homens y fémbres de la vil
 nons, donaren lo crit d'Aragól. A
 r cridaren als nostres, qui séns gayr
 l punt, tancant-se los qui resistien
 la éra la situació d'aquests, y l'ende
 o llur capità, Roger de Reguanach

s'hi tróba aquest nom escrit de diverses ma.
Ravanach. y lo Zurita l'escriu *Ravenach*, mas
 és, diu en català *Raonach*.

En Galceran de Bell-puig, majordom del Rey, fermàs una capitulació en la qual, entre altres coses, s'hi prevenia que lo capità y los seus restarien presoners fins que a tant que lo rsy de Mallorques hagués retornat a En Arnau de Corbèrà y altres que tenia presos a Perpinyà, y que solament romanien lliures y ab facultat d'anar-se-n a la llur terra, emperò ab jurament de no favorir més al rey En Jaume los qui fòssen del senyoriu de França o d'altres punts dependents del metéix, per més que los pactes que consten en lo procés no ho declaren axí, sinó exceptuan-ne en general tots los forasters (1).

Indica lo Cronista que aquell metéix día, 14 de Juliol, anà, ab lo convinent salconduyt, En Pére Ramon de Codolet, per tractar ab En Pére d'Exèrica sóbre la presentació del rey En Jaume, y tantost manifestà al Rey que aquell estava resolt a posar-se sòts lo seu podèr, Era ja açò, segons consta en lo procés, resultat d'una nova assentada ab lo Cardinal, y no s'haguéra res conseguit sens dupte, si l'endemà no fòs arribat un missatger del Delfí de França. ab igual obgécte, a instancia del qual accedí per fí En Pére donant tota mena de fermança per que En Jaume pogués a éll presentar-se.

Lo metéix día en què açò se resolía, hi hagué alguns encontres per aquells encontórn: a Clayrà, los habitants escarmentaren una partida d'almogavars y cavallers, qui s'éren apoderat de diferents homens y fémbres, que rescataren; y, altrement esdevingué a Sant Hipòlit, a ón éren anats los qui estaven d'establiment a Sant Llorenç; emperò allò devia finir

(1) Hi há al procés la escriptura d'homenatge prestat per los defensors d'Elna en compliment d'aquest capitol, datada lo día 4 dels idus de Juliol, en la qual se mencionen los noms d'aquells y llur procehencia respectiva; y és aquesta nova del tót notable per quant dóna una idea justa del mijá de què li calgué val-s a en Jaume per cercar ajuda, recollint tota lley de gent replegada, car, irt dels de la terra s'hi troben homens del Poitou, de Fóix, de Fonollades, de sconya, de França, de Tolosa, de Limoges, de Provenza, de Beziers. de Luca, Florença. de Cortona, de Mont-peller de Lombardía, de Marsella, de Nar-ia, de Mira-poix, del Delfinat y d'altres diferents bandes.

s'aparellava, y que tingut

alguns consells dels seus
 n devia ésser rebut lo rey
 ument cert desgayre al e
 ifórmes la crònica y lo p
 ur tan malagradós En Pé
 ch abans, y après s'éra as
 oçal del llit, estant al seu
 barons y cavallers y mol
 re-hi. En aquella ocasió
 ra del cap, lo rey En Ja
 prop En Pére, alçàs en pe
 terra, y prenent-lo per la
 ant d'axecar-lo, y llavors
 tat del altre y quasi força
 ecà alt En Pére y besà-l
má, per llevar-lo, e ell'séns
a má; e Nós axecam-lo att e
 ues fonts històriques de
 En Jaume pronuncià decc
 senyor, yo he errat cont
 rò, senyor, si-u fu, fón p
 ient la qual cosa, vinch fei
 ; car de vostra casa só e
 s vos amí de bon cor. T
 r'avèu aximetéix amat e
 donchs, vull-vos fer tal
 at de mi, e sóts vostre p
 rra lliurement. Féu a açò l
 i siats errat ho seutim, car
 conèxer la errada e smen

44, feva sabèr En Jaume al vescom
 en podèr del rey d'Aragò, com-se
 otismesos: *Soferint Nostre Senyor*
s otismesos. Col. de doc. inéd. del
. 265.

cosa humana, tant com perseverar en aquella és malícia. Ja, donchs, que vós regonexeu la vostra errada, usarem ab vós de misericordia, e-us farem tal mercè, que tot-hom conixerà quant misericordiosa e gratament nos havèm portat ab vós; emperò ab lo ben entès de que que-us metats vós e tota vostra terra sòts lo nostre podèr en virtut de la execució.»

Si verament mijançà aquest diàlech, com és de creure, per més que la fòrma ne sia més o menys ponderada, ja res més no li tocava fer al çà-enrere rey de Mallorques, sinó ar-reconar per sèmpre més la seua corónà y resignar-se a la mala sort que li trameté lo seu fat. ¡Desventurat! Més valia que los diplomàtics francesos y pontificis que li consellaren aquell pas, li haguéssen proporcionat exèrcits y cabals per mantenir la independència de sa patria, y revifar lo coratge dels qui éren estats febles o traydors a la primeria: emperò, tal punt com aquell, sèns la defensa ja de la gent replegada que ell havia sabut recollir de Gènova y altres ciutats güelfes de Italia y dels Estats propers al Llengadoc, del tót subjugades les illes Balears, retudes les principals poblacions y fortalezes del Rosselló, ja ni esperança li podia romandre de que algun díe los protectors estrangers li donassen l'adjutori que devien havèr-li donat de bell començament, con regoneguéssen que aquella sotsmissió era inútil, ja per no fer-la de bon grat lo rey vençut, ja per no havèr-li dins lo cor del vencedor la misericordia en què era de confiar; axí que, tart o d'hora, havia d'haver-hi lo penediment per part d'En Jaume, y si aquest, de propria voluntat o mal consellat, tornava a sa primera volença, certament que, en paga de sa resistència, no trobaria sinó la mort y lo destret.

Apar que en acabat de la assentada se recollí En Jaume, acompanyat d'En Péte d'Exèrica, a Elna, y com hagués ja previngut de paraula lo capità del castell de Perpinyà y los prohomens de la metexa vila, que dexassen entrar l'estandart del rey d'Aragó, verificà-s aytal acte de la més pacífica manera, anant-hi En Felip de Castre y En Père de Montcada ab diferents homens de cavall, y romangué poch après enar-

eyal a la tórta més alta de la d

de Juliol, tingué lloch la entrà, y lo metéix día, segóns la vila una força de cavallería de l'ui éra estada a sou d'En Jaume pas a Salses començas a destróis lo comte de Pallars qui ab uells mercenaris fugitijs. los os de ferm, y levant-los tot quornava, segóns apar, lo diplomate Villiers, qui, en nom del ducrança, se-n éra anat aparellar la misericordia d'En Pére, y tal fíisar, que per poch com no cor, companys de viatge.

lo llegidor que a la entrada d'Eers dies de estada allí s'assenyal el qui éra tan cerimoniós com ebé primer l'homenatge y jurans, nomenà batlle de Perpinyà le Rosselló y Cerdanya En Rovehí altres oficis qui feyen m r los motius de sa execució er día d'estar allá, féu predica inctes parroquies sóbre los droge de la unió dels reyalmes, y b que pronuncià lo frare meno

Pére aquests dos personatges per colocalná encare En Domènech Cetina per que via espolsar, recollint tots los papers que h éssen interessar-li; y segóns un documental demanar les claus d'algunes cambres a reboster d'En Jaume, se resistí lo dit Berrobà que hi havia los motlles y punxons d ar En Jaume, entre élls, de diferents monssays, y altres de moneda falsa Barceloni

guer Amorós en lo pati del castell. ón s'hi donà entrada a tot lo poble, cavalcant després, acompanyat de tots los cavallers de sa comitiva, per la vila; l'endemà, s'ens dexar de ocupar-se d'algun ordenament administratiu, passà una sort de revista de les companyies de peu, a les quals los pagà lo sou, sermonejant-les tost-prés, y licenciant-ne algunes per que se-n tornassen, com per donar a entendre que no freturava de forces per dominar en aquell punt y hora; l'altre lo passà rebent homentges de comissionats de tots los castells del Rosselló, Vallespir, Conflent, Capsir, Cerdanya, Vall de Ribas y Berida, estenent-se per tant lo domini fins als més llunyats estréms dels Estats que fóren d'En Jaume; y lo sisé die d'estar allà, que éra lo 22 de Juliol, a la església de Sant-Joan. ón féu cap lo Rey ab los seus cavallers y lo poble, aprés del sermó de la missa major, féu pujar a la trona lo seu secretari En Ramon Sicart, y, en altes veus, que tot-hom ho ohis, féu llegir la acta de la unió dels reyalmes o comtats de què demunt s'és parlat, o, en altres térmens, lo jurament per lo qual En Père havia promés que lo reyalme de Mallorques romanía ajustat als reyalmes de la Corón, y no podia separar-se-n jamés; y en aprés de llegida, la jurà de nou En Père y encontinent féu-la jurar encare als cònsols de Perpinyà y a tots los barons y cavallers del Roselló, romanent axí proclamada y establerta la dita unió, no solament als Estats antichs, sinó als metéixs que s'adquirien o agregaven novament (1).

Vegérem més amunt que En Jaume de Mallorques, aprés de la sotsmissió, era passat a Elna, ón hi feya estada. Segóns apar, havien-li senyalat com a lloch de residencia un punt de Catalunya: emperó entant que allà esperava, sollicità traslladar-se a Tuhir, accedint-hi lo Rey, y encare més tenir una assentada ab En Père. Repugnava-li a aquest veures ab l'humiliat parent; y senyalant ab tal obgacte un lloch apartat, a

(1) Aquest llarch e interessant document se troba aximetéix enclos en lo xés, y are pot un hom gaudir lliurement de sa lectura, fullejant les darreres pàgines del vol. XXX de la *Colección de doc. inéd. del Arxivo de la Corón de Aragón*.

yà s'ens més testimonis per par
 ère y una curaa estona En Père d
 ría corregut ab los tractes al tém
 il entrevista, conversaren allà a
 ada pregunta o proposició que
 ére d'una mánéra ambígua, reser
 suposant molt natural çò que l
 tant-ho a sa manera, y ab més o m
 en escoltar, fins que per havèr-l
 o admetés en son consell aquells
 s'avalotà lo Rey en defenea del
 ctats, donant-los per bons y lleva
 que callas. Aquesta assentada veri
 e 17, isqué En Jaume del Rcsel
 En Jaume passà a Catalunya, an
 lo punt de residencia per éll es
 lo 25 d'Agost, après de nomena
 y Cerdanya a En Guillèm de Be
 rresponent assessor, recahent-ne l
 n Jaume Dez-far, isqué lo rey En
 anyat dels del seu servey, y s'en
 rnuytà, tirant després fins a Vila
 nt-s'hi alguns dies, tant per cas
 avien maltractat a tres o quatre
 y, donant mort al jurista Père A
 nenatge dels prohomens d'allà y
 uesta estada convocà En Père a
 Sant-Miquel a la ciutat de Lleyda
 o ésser aytal parlament convoca
 eració de la generalitat o Dipu
 de naturals d'un sol Estat, com
 en quiscun d'aquells de la Corón
 itució representativa éra en aque
 ridaca lo Rey congregació o aple
 entants d'algunes municipalitats
 scollia lo Rey a volèr seu per un
 fôu després l'escollit al primer

ment, com veurèm. Era l'objecte d'aytal parlament tractar definitivament de çò que calia fer ab En Jaume de Mallorca, ja que aquest se donava per retut, y per arrodonir, si aci podèm dir-ho, ab una aparença de conclusió legal, la execució en virtut de la qual havia de romandre per sèmpre més estingit lo reyalme de Mallorca y agregat a la Corona d'Aragó, y més propincament a Catalunya, ab la qual fi a Puig-cerdà y altres punts féu repetir En Père, ab tot aparat, l'acte de la unió dels reyalmes conforme havia-u fèt a Barcelona, Mallorca y Perpinyà.

Per bé que En Jaume seguí lo camí regular per anar a Berga, observam que-n avança molt més, no aturant fins a Mont-serrat, a ón aniria sèns dupte per demanar a la Verge lo contrari de çò que li havia demanat lo Rey En Père abans d'empendre sa segona campanya contra lo Rosselló. Desconfiat se-n tornaria aquest, respècte del seu humiliat parent, y axí vehèm que, alhora d'esquivar tota entrevista, al exir de Vila-franca, lluny de seguir lo camí més curt o dret, arrimant-se a la costa, y més no tenint a acomptadar companyies o estols de pobles, y no divent combinar ningún plan estratègich, dóna un tòm lo Rey seguint quasi la metéxa ruta que lo mallorquí, car se-n va a Puig-cerdà, y d'allà estant estant emprèn per lo coll o port de Coll-de-Jou, envers Bagà, Berga y Manresa, ón s'hi aturà dos dies, si bé l'endemà matí, que éra lo 9 de Setembre, isqué de la població ans d'hora d'alba, acuytant lo pas, per no encontrar al camí En Jaume, qui devia exlr de Mont-serrat, al objecte de parlar-li en lo camí; de manéra que entrava lo mallorquí a la riera nomenada de les Arenes, con lo seu cunyat éra ja passat de llarch envers Sabadell, sèns deturat-se fins arribar a Sant-Andréu.

Desviats axí los dos prínceps l'un del altre, escollí per estada En Jaume Sant-Cugat fíel Vallès, y entrà lo rey En Père a la capital, ón, segóns la crònica del metéix, fóu rebut ab molt gran alegríia y molt gran solemnitat. Apunta en aquesta ocasió lo reyal Cronista un aveniment notable davant lo qual restam esbalahits per no sabèr quina lley de

sentiments ha d'inspirar sa lectura, y és la reunió d'unat En Jaume ab sa muller Na Constança, aquella senyora que li fôu rapida a Barcelona, o que roman lentera al palau del seu germà, la hora de la me construcció del pont de fusta, y que no havia tornat lo marit de llavors ençà. Diu senzillament En Père aquella ocasió Na Constança anà ajustar-se ab son marit, però, hi afig tot-seguit, que havent caygut malalta a cap d'alguns dies se-n tornà al palau de Barcelona.

Si és cert que En Jaume sentiſ amor per sa muller aquesta de bell principi havia suplicat ab gran instigació Sant-Pare per que manas a En Père que tornassen a posos a ajustar-se y a fer vida conjugal; si esperin aquests la alegría natural que fa a suposar, al veure de tan llarga absença, y és veritat que la amor y la nyia de la familia és lo principal consol o pot-ser l'únic roman con aquesta veu-se afexugada de tota mena sorts ¿còm és d'esplicar la poca conformitat dels reges mallorquins ab la adversitat que-ls perseguia, y gueren havèr comportada ab resolució, per malaltia gués l'ún o l'altre ans que consentir en una nova separació y que lo dolent preferis per la seua cura la estada mich a la cambra nupcial, per reduhida y miserable gués estada, ón la meytat d'un ser conhortas la altra da meytat, puix lo matrimoni és un sol ser en dues y dos cossos en ún? La tornada de Na Constança motiu o pretext de sa malaltia, al palau de Barcelona indiferencia d'aquella senyora envers lo seu marit, e me de la metexa per mancar-li les avinenteses d'un regí, era plan del seu marit per podèr aplicar-se deslliurement a noves campanyes, era conveni d'abdósmirament, era, per fi, resultat d'ofertes fêtes per En Jaume per donar ja com a vençut lo seu cunyat y procurar fóрма algun benestar a la germana inferma, o tal veu ordinació o manyosa estratagema del metéix Rey per a gordar en ostatge, com a segura penyora, la muller enemich, desconfiant de sa sotsmissió y temerós de

ll? Vet-ací lo punt que no sabèm
pressam més que admiració al lle-

romania tot sol a Sant-Cugat En
çò que l'envirónava una petita córt
los noms en ocasió oportuna, y en-
er En Jofre de Standart que tenia
qual anava contínuament a Barce-
seu senyor, ja per esprassar súpli-
est, ja per satisfer eczigencies del
ompta En Père que-s descobriren
constaven les disposicions d'alguns
favor d'aquest, y noresmenys la es-
éix de recobrar severament, anaren
se en nom d'En Jaume mícer Ra-
ie de Mont-peller.

m com, a ésser certes les inculpa-
ey en sa Crònica, y los fums ab què
Jaume, çò és, tenint nous y verita-
Père, concedeix, alguns dies des-
ich per traslladar-se a Badalona, ón
om axí de fét ho verificà, y açò què
mpliment lo convocat parlament lo
'objecte de reunir-lo era precisa-
n llur parèr sóbre la atenció benè-
e tinguda havia ab l'alt En Jaume
xí ho espressà lo Rey als convo-
urassen donar-li un consell que en
it per En Jaume de Mallorques, és
e misericordiós, e que ensemps ti-
e la Corónà, lliurant-lo de tot pe-

en volèr celebrar aquell parlament,
vocat per Lleyda, no podènt segu-
arar-se gayre d'En Jaume, o per
rien, tingué lléure de traslladar-lo a
a obertura lo metéix díe senyalat.

HISTORIA DE CATALUNYA

que abans indicarem tocant al parlament, dirèm, donchs, primer reys al matéix, passant després al de llurs deliberacions.

Rey per aquest orde: los infant d'Aragó, fra Sanxo qui després fou professor del Rey e més avant arxibisbe, Llop de Luna, Joan Ximè

Ramon Roger comte de Pallars, Pére de Fonollet vescomte d'Urgell,

Pérec Çapata, Arnau Çà-Morel, Joan Fernàndec Munyó,

Olzinelles tresorer, Roderich D'Alferrer de Canet, Ramon de Tot

Lòris y fra Bartoméu del orde dels reials; Francesch Grony, Ar

., Roméu Çà-rovira, y Ferrer de Barcelona; Bernat Sunyer, Bern

., Domènech Aymerich y Bernat de Valencia; Pére Lanaja y

ciutat de Çaragoça; Pére Dez-puig ciutat de Lleyda; micer Bernat

per la de Giróna; micer Bernat Jofre, per la vila de Perp

de Viuderinyans (?) jutges de Prohomre y Ramon Sicarsch Fóix,

Bartoméu Dez-puig, Dez-torrents y Matéu Adrià, e

Bernat Perxó, Pére Ximèneç de Catina, uxiers de palau.

r, donchs, que en aquest agregat d'Estats, d'Aragó, Valencia y

ment conquerits per En Pére del Rosselló y de Mallorques;

ó l'estat eclesiàstich que lo militar lo componen nobles de

campanya contra En Jaume, e

catalans, emperò no tots los inscrits en lo braç militar de quiscuna de les Diputacions o Generalitats, que los representants de les ciutats y viles ho són de les principals de Catalunya y de Rosselló y Mallorques, emperò solament de les capitals respècte dels Estats d'Aragó y Valencia, y encare, en concepte nostre, aquests representants no ho són de les municipalitats, si tan sols naturals de cada pahis respectiv, pot-ser indicats o escollits per lo metéix Rey, car entre ells s'hi veuen alguns jurisconsults (coneguts per lo distintiu de *mícer*); y finalment, que alternen ab los restants, com a convocats, los jutges de córt, que per res no teníen representació a un parlament representatiu, los secretaris y escrivans del Rey e fins los uxiers de palau: divent-s'hi afegir, a major aclaració, que aytal parlament no és tingut en ses diverses sessions als locals destinats per costum a la assamblea representativa de la terra y en la fórmula costumada, sinó dins la metéixa cambra del Rey.

De manera que, ben lluny de semblar-se tan sols a la dita assamblea aytal congregació, no és sinó un aplech de persones amigues del Rey y escollides per ell-metéix, per tractar del afer com a ell li plagués, conforme confessa lo metéix al explicar que tingué ansia de parlar abans ab cada ún apart, mijà no per cert lo més apropòsit per que la voluntat y encare la consciencia puguen obrar ab la independència que-s demana en tals cassos.

Ab tót y aquesta irregularitat y aquestes coaccions, és de observar cert jahent a compassió per part d'alguns, car, per més que lo Rey los senyalà als concorrents la manera d'expressar cadascú sa opinió—que fôu donat cada qual son parer per escrit, y tancant de primer tots los albarans dins una urna, anant-ne fent després lo trasllat, ab omissió dels noms dels autors,—del conjunct, o ans bé de la combinació de tots s parers, no-n resulta res de cruel o aflictiu en la part coral per la persona d'En Jaume, si bé en general s'hi déxa satisfet lo mirament del Rey d'estingir per tots-témps la diastia y la independència de Mallorques. Per quant relata lo etéix En Père en sa Crònica, ell sol éra lo qui gordava la

HISTORIA DE CATALUNYA

ans, y puix éll sol conexí
aven, éll sol faria després
en resultant fós uniforme, s
t y duplicació de consells, f
ua mà estaria també rebatr
a o modificar per sí lo conse
s, con, combinat o séns cc
éll bò li paregués.

r lo Rey aquesta mena de si
iguéren-se tres sessions tan
na lo díe senyalat per aplej
d'Octubre, en la qual lo moi
te d'instruir-los tocant a açç
dies després, ón no s'hi féu
ectin manuscrit, y finalment
16 del metéix mes, en la q
ots los consells, y havènt lo
l els metéixs, los capítols es
ría ell gordar ab En Jaume

Pére y publicar en sa car
los aprovaren concordes tot
Axí pot observar-se que re
parlament aquestes sessions
ni anaren solament per ohir
paper secrét y per anar des
actat y combinat lo meté
guéra havèr-lo fét quiscú a
de *parlar* al parlament, ni
cussió alguna.

réument y per orde lo conti
qui-s troben per menut a la t
ur lo rey d'Aragó a En Jaun
ual, sóbre llochs, fora del se
ta rénda, la qual devia here
dexar fills mascles.

dret de comis y confiscació
nelades y Carlades, y a Moi

ecte y alodial senyoríu d'aquexes terres
l'nos apar que hi és de sobres l'im-

essions ocasionades ab motiu de la
e dexar lo títol y tots los atributs de
r tots los documents relatius a les ter-
res havia regnat En Jaume.

x al lliurament de tots los regonexi-
per los del Rosselló y Cerdanya y a
tra lo rey d'Aragó.

e ni éll ni los séus no mourien jamás
una sóbre açò acordat.

-s En Pére, en cas contrari al anterior
brar conforme li correspongués.

a esprimer la substancia d'aquests

capítols ón s'hi amotra la contemplació y misericordia del
rey En Pére envers lo seu malastruch cunyat: en virtut dels
metéixs lo çà-enrere rey de Mallorques havia d'ésser d'aqui-
avant simplement vescomte de Omelades y Carlades y se-
nyor de Mont-peller, ni més ni menys que qual-se-vol altre
senyor feudal de Catalunya, séns altre avantatge per éll que
lo de podèr afrancesar-se con la ocasió ne fós avinent, per la
situació de les metéxes terres que li cedien, y endemés tenia
dret a percebre deu mil lliures de rénda per manutenció de
sa muller y fills, quantitat que podia fer efímeral y dexar de
pagar En Pére, posat que sa percepció penjava d'una con-
dició, ço és, de que-s trobessen fóra del seu senyoríu llocs
qui-s produhissen la mencionada rénda y consentíssen en és-
ser alienats, cosa que sabia fer En Pére impracticable si
axí li convingués.

Ab la major imparcialitat e indiferencia pot ací lo llegendor
calcular l'efecte que havia de produhir la obra miseri-
cordsa d'En Pére, y que-s pos al lloch d'aquell qui, havent
és cenyit corón, veyas llavors igualat a molts dels seus
tichs sots-mesos, y fins privat d'atansar-se a la estada del
enemich, per demanar-li misericordia o justicia, a aquella
téxa estada de la qual devallaven los seus progenitors y

LA DE CATALUNYA

y no déxa d'ésser notable, traslladar-se de Badalona de Cervelló «per temença i contra d'ell,» y si los doct a acusació de les cartes, netéix, per dir al Rey que En Père d'Exérica promet

ns al d'Exèrica, ne refereix una lo
sistent en lo recort fèt per En Père R
l li havia dites a Perpinyà, y són: «En
com passen aquests afers, car a mi és vi
ey vostre Senyor, per culpa dels seu
e fort del seu dan. Yo-us dich en tot

ació no podia ésser acceptat, que En l'procés que contra éll s'éra seguit, y a resoltament que fóssen restituits lo re-

A tal nova. hagué de posar-se altre y d'Aragó, consultà lo cas, segons cos-s y consellers, y envià, com a rèplica, al mallorquí dihent-li que li negava la

lo caçador com la presa que havia vist caure retuda y ala-trencada als seus peus, se refeya y cobra-va nou alè, pot-ser per córrer més que no abans, sospita calia-li sentir de que li escapàs; y si açò esdevenia, bé podia pensar En Père que tindria necessitat de tornar per tercera vegada al Rosselló, si no per empendre una nova campanya, almenys per anorrear, ab un viu y cruel escarment al qui no podia més avenir-se ab éll per més que lo-y prometés, al qui fóra sèmpre, tant com visqués, fastigós destorb de sa ambició, Lo qui sabé tost acometre crueltats, cercant víctimes en sa propria sanch, com tindrem ocasió de provar-ho, certament no dexaria d'ésser aquella vegada cruel ab lo seu cunyat En Jaume de Mallorques y ab los parçoners d'aquest qui-l volguéssen enaltir. Vejam com va aparexent aquest nou motiu qui obliga a En Jaume a llunyar-se d'aquestes terres y a En Père a perseguir-lo per tercera volta al Rosselló.

Fóu donada la resposta del Rey a En Jaume en Sant-Vicenç, y tal fóu l'efecte del seu contingut. per *certes expressions poch grates d'ohir*, que ni va permetre tan sols lo çà-en-rere rey que fós llegida en presencia de sos àulichs o amichs. Emperò com açò que en ella podia donar peu a questionarera allò metéix de què ja estaven questionant en aquella hora

no hi hà prínceps al món a qui yo més desijas complaure, ne més amas: e encare respecte a vós, més estimaria servir-lo a éll, que no al rey d'Aragó, ne a d'altre, que estigués en pau ab éll. Veig que és molt bon Príncep, e aquest nostre en no és hò, e ninguna cosa fa, ne proveheix, sinó ab consell de batxillers e de vi-
t: e axí, si a éll plagués, volenters treballaria per que fóssen amichs. E-m sa-
bò que lo rey d'Aragó n'hagués la honor e éll lo profit e hajau per cert que
ey d'Aragó per altre qual-se-vol farà més en aquest afer, que per contempla-
de la Esglesia. Tractau-ho vós ab lo Rey nostre Senyor, que yo hi faré tant-
conexerà que l'ame lleyalment e de cor.» Zurita, vol. II, foli 181.

e d'Exèrica, acalorant-se a
 tenint que no veyà com
 negant que se-n hagués
 en sa resposta,—que arr
 los de la comitiva del ma
 s, En Ramon de Codolet,
 e de Standart, ab altres he
 i nòmbre (1); y los missat
 anyaven lo d'Exèrica, y e
 vilanes, perçò com digué
 i xò metéix digué a tots l
 gretari del d'Exèrica, y d
 espasés y no arribaren a l
 demanant-ne salconduyt
 nt-hi que a aytal fí, fóren-l
 lls nobles, cartes de des
 Exèrica, y los seus, al qual
 s mica de dupte per tal co
 ur senyor, fugint ab éll,
 o resultat de tals escàndels
 mbre—lo metéix díe en qu
 de Barcelona la infanta N
 ix mes, y de la qual fôu p
 rey En Jaume II, funda
 passava en Jaume, de Ma
 -ser de Martorell, ón tai
 mte del qual punt lo cor

me, li euvia lo d'Exèrica un porte
 orter davant lo Rey per fer-lo-y as
 x-rey e los séus, qui éren segóns
 gonesos Père y Ramon Cornel, Pér
 de què Felip de Boil, García de L
 i promptes a salvar la fè del d'Exè
 tres abans nomenats, emperò no a
 elata sia obscur, car los tres primer
 t, e hi figuren sols los altres tres al
 el d'Exèrica.

ère, o sia en aquesta metéxa ocas
 ar los seus intents, y fôu l'acabd
 na y En Père Galceran de Pinós,

d'aquí mudà-s l'endemà a Solsona, l'endemà passat a Organyà, l'altre a la Seu d'Urgell, l'altre al Canigó, trobant-se lo divendres 19 de Novembre al Hospital (Hostal ?) de Santa-Susagna.

Algunes noves per endavant ne tindrien los partidaris d'En Jaume en aquelles terres, con al arribar al port de la Casa (que ignoram quin sia) sobre lo Canigó, encontrà ja deu macips o jóvens de Puig-cerdà, qui exien a rebre-l, los quals li digueren que lo baix poble d'aquesta vila estava tót a favor séu. S'hi encaminà En Jaume, y, si havèm de creure lo Cronista-rey, al arribar-hi amostrà aquell unes cartes, ón hi donava entendre que En Père havia-li tornat los seus reyalmes, salvant solament que s'esperava una ocasió oportuna per fer-ho públich.

Duya en sa companyia, segons apar, coranta homens de cavall y tres-cents de peu, y aturà davant la tórta Cerdana, y, sens acometre-la, continuà son camí vers Puig-cerdà, havènt encontre per lo camí lo veguer de Cerdanya qui anava a contrastar-li ab algunes forces, emperò que no passà de Queralt, y se-n tornà per ésser les séues inferiors a les d'En Jaume.

Al entrar en la vila hi hagué gran moviment, vehent-se alçar les espases nues, cahent alguna víctima y donant-se crits de ¡Mallorques, Mallorques! visca lo rey de Mallorques! de ón fugiren tots los partidaris d'En Père y les autoritats, alguns dels quals arribaren a Barcelona, a posar-ne a noves lo Rey, qui ho sabia també per un correu que li enviaren los prohoms de Berga. Aprés de repartir nous oficis lo reaparegut monarca, començà sa campanya qui fôu breu y desastrosa, com tot quant empenia: havènt-se-n anat a combatre lo castell de Llivia, fôu espelit ab escarment dels seus; atemptant l'endemà, 22 de Novembre, apoderar-se de Vila-franca

terra, obstacle que superà lo Rey, obtenint d'abdós que sobressehissen de l'pte llurs diferencies, sòts paraula de que tantost procuraria la concordia. Pinós, en la qüestió de Mallorques, gran partidari del rey En Père, y no havèm de meravellar-nos que son enemich, lo vescomte de Cardona, lo d'En Jaume, y, menys encare, que l'obsequias en aquesta ocasió,

a li barraren los portals, y
 atxades, no tingué altre r
 ar la nit a un hostel nom
 en gayre reduhides les
 a qui traslladava sos eq
 de més de vuytanta adze
 dria fer-se que no tingu
 s.

uesta excursió En Jaume
 , partidaris d'En Pére, tra
 ts-traure-s del compromís
 ats de llurs cases, al crit c
 ornició que hi era roma
 en, ab continuu repich le
 arrers y taparen-se les
 entrebanchs (1), y s'apode
 altres punts de defensa,
 nat En Jaume, qui estava
 agué d'entristir-se y fin
 frare prehicador, féren-
 o volia aventurar-se a mo
 nturat príncep en passar
 là lo frare l'acort dels de
 ativa d'entrada, suplicà l
 ue li donassen lo dinar
 a rècula qui havia condi
 gassen més y més los de
 a proferir contristats ay:
 lesesperats, no tinguéren
 sant lo port de Pitmoren
 ill de morir-se de fref o d'
 ra contrafets, en la qua
 etéix enemich qui refereix
 estigué En Jaume, que c

y los aficionados a barricades podi
 al mijà de defensa popular qui ta
 se-vol pendria per fill del metéix.

donar-se colps a la cara y contra lo cap, cuydant ferir-se sí-metéix ab la bronxa y adhuc ab les seues armes, que los seus haguéren de llevar-les-hi de les mans. Al arribar a Achs, prestaren-li al fugitiu rey alguna quantitat per cobrir les seues messions y comprar vestits de què freturaven tots los d'aquella comitiva, qui passá tantost a Fóix, donant-los-hi lo comte bon acolliment, y alguns diners, podènt axí pendre tot-seguit lo camí de Mont-peller vers ón s'encaminaren sens deturar-se, y semblant cuyta segurament seria per efec-te d'alguna nova que tindrien de que s'acostava ja lo rey En Père.

La aparent frescor ab què aquest recompta lo mou com procehí al tenir noves del anament d'En Jaume y dels féts de Cerdanya, es tan notable com la resolució y activitat que descapdellà per conjurar aquells mals. Lo metéix día que hi hagué les baralles a Sant-Vicenç, conféssa ja En Père que conegué la necessitat de fer un nou enantament contra En Jaume de Mallorques, «per bé que no convenia moure brogit, car anant aquest guiat,» y de bones y primeres manà retenir al tresorer mil lliures que abans havia ordenat fer a ans d'En Jaume per despeses de viatge ab tal de que se-n ias.

Era açò lo 10 de Movembre, y onze dies després, lo 21, se éra lo metéix en que En Jaume cuydà combatre lo cas-tell de Llivia, hi afig lo Rey Cronista que s'entretenia durant s primeres hores del repos a la nit, y ans d'ajaure-s—axi-m feya Napoleon I, estudiant los Comentaris de Cèssar, y un nebot Napoleon III, gaudint d'aquests y de la historia de les gestes del seu oncle,—llegint lo llibre o crónica de on rebesavi lo rey En Jeume *lo Conqueridor, del senyor rey n Jaume tresavi nostre*, con li vingué davant lo correu dels rohomens de Berga, fent-li assabèr çò que passava a Cer-tya. Durant aquella nit y mentre anaven arribant altres usatgers o particulars qui confermaven la nova, En Père ria ja fét avisar los del seu consell per que legalitzassen ventura sa resolució. L'endemà matí, convocava ja per Usatges *Princeps namque*, o en virtut de sometent, tots los

ciutats, y lo dimecres, día 24, lo m
e Mallorques crohava plorant y mor
t port de Pitmoren, exia de Barcelon
d'entrar a Cerdanya per Ripollers
cort que bentost varià per volèr at
al qual obgecte èsperà la arribada
per lo camí lo recobre de Puig-cerc
política, que aquexes se-n tornass
ada fins a Perpinyà, fent tirar av
overnador En Guillèm de Bellera
dir-hi l'orde y castigar los qui havie
ume; y aquell complí l'encàrrech a
ida de Sant-Andreu, darrer de No
catorze homens, y l'endemà havia
d'Alanya y En Arnau (Artal) de Pa
mitiva del desvastat En Jaume.

anta rigor s'espletava en Cerdanya,
nent a Perpinyà lo Rey vencedor, i
naquiavélica que hom puga imagin
ar filla de tirans dels nostres témps,
rs d'aquells segles: aparentà En Pe
rtesa de seguretat, donant a entendre
à éra com un deport, tal com si a
delitós, y axí deguéren compendre
re arribar a la vila, l'endemà, la r
es, les infantès Constança y Joan
rohomens una gran rebuda; féu gala
pular, alternant planament ab la
ant dels seus passa-témps y depor
Cerimoniós, cavalcant per la vila, at
ils, y acompanyat dels seus àulichs
nens: disposà féstes, balls y torneig
ient que li sabia bó passar-hi un
axí vérament ho féu, tornà, si fà n
ésta estat la redidencia del sobirà n
iera de córt, car durant sa estada a E
hu Arnau de Pallarols.

espatxa en fere importants afers, dels quals tantost donarem compte, rebé visites d'alts personatges y d'embaxadors, fermà tractats; y tingué, ab açó, ocasió de donar a conèixer la important diferencia que hi havia entre la córt d'un rey de Mallorques y la d'un rey d'Aragó.

En obsequi als nostres llegidors, copiarem ací solament un paragraf de la Crònica, qui ofereix singular noticia del mou que lo Rey En Pére tractava de fer-se popular en aquells territoris: «Arribà de Barcelona (diu) la reyna Na Maria nostra muller, ab les infantes Na Constança e Na Joana filles nostres, a la qual rebuda féren los prohomens una gran e molt honrada festa ab tota solemnitat, contribuint-hi tots los oficis en general e la altra gent, ja per gran nombre de vestidures de seda que ostentaven, com per los balls e altres demostracions d'alegria que feren. Passada la hora de vésPRES, pujaren les colles de ball a la exida del castell, e allà convinaren diverses e variades dances que a Nòs sabéren bò, entant que Nòs baxàm a ballar ab ells a la dança mesclada (1), de ón ne fóren molt contents e pagats. Con finí lo ball éra ja de nits, e llavors fent portar ví e pastijos, menjarem e begurém ab los qui ballaren, compartirem entre ells los pastijos e en après, llexant-los al pati, anarem-nos a la nostra cambra, e ells se-n anaren tots a les cases llurs.»

Per la data d'una butlla (de que tantost parlarem) relativa a la reyna de Mallorques, podem deduhir que al Juny del any següent romanía encare lo Rey a Perpinyà, y com durant los mesos d'entremig passaren molts fets notables als quals adés havèm aludit, los relatarem seguint lo metéix orde cronològich ab què estan apuntats en la Crònica.

Lo primer fet de pès que s'hi menciona, esdevingut a poch d'açò que acabam de referir, per les féstes de Nadal e lo Zurita, subgectant-se al seu sistéma, aplica ja al 5) és la visita de Diego García de Toledo, porter major rey de Castella, en estament de missatger, portant al-

(1) ¿Seria per ventura les dances llargues que-s ballen al Empordà y de territoris envers Rosselló y Cerdanya?

HISTORIA DE CATALUNYA

bre la qüestió, qui durava encare, entre
us germans los infants En Ferran y En

ocasió, arribaren encare dos legats, no-
aume, arquebisbe de Neopatria, y l'altre
cavaller y doctor, tramesos per lo Papa,
ón, per son cognom y per çò que prompte
que era procehent de França. Era llur ob-
En Père de com lo Papa, Climent VI, ha-
nquésta de les illes *Fortunades* (les Cana-
dites per Plini, per rahó d'havèr-hi molts
Lluis comte de Claramont, o millor de
elamon, y sollicitar en nom del Pontífec
mpresa que estaven aparellant. Al parlar
temptativa d'esténdre-s més enllà dels lí-
los continents, al ocupar-se d'aquest prelu-
nomenar-lo, dels grans descobriments fets
ys Catòlics, han comès grans errades tant
acionals com los forasters, confonent aques-
presa ab la que més endavant fa lo francès
t devegades contemporanis a aquest, don-
la y lo concessionari senyalat per Climent,
essent axí que aquests dos personatges
ans que no aquells.

is provénen, en part, de la crònica d'En
ibre ón s'hi parla d'aquest fét, car, no en
ials, mas en la primera edició que publicà
nell, se trastornà de tal manera lo para-
segóns tinguérem ocasió de fer-ho obser-
lició y traducció que-n féren al 1850, ha-
servat també l'annalista Zurita,—que ar-
eligible; y en part, de volèr-se apropiat
ria d'aquell primer intent, és de veure qu
pensament en obra, no obstant de resid-
ença, abans que a ningun Príncep, acude
encare lo Romey e altres autors més ar-
s amples poders que-s donaren al conce

'una per lo Papa y per lo ne
Rey; d'havèr-se tractat la empresa a França, per ésser lo
vorejat fill d'una dama de la alta aristocràcia francesa, i
tre que tant ell com un altre germà seu van merexer i
privadesa en la casa Reyat d'aquella nació; y finalment
la casualitat d'ésser lo metéix personatge infant de Cast
y descendent de la branca primogènita qui fôu deshere
en temps del rey don Alfons X.

Convé, donchs, donar alguna llum sóbre aquest p
guiats per la que ja comença a donar l'annalista aragc
l'infant don Alfons, nomenat de la Cerda, del qual ta
voltes havèm parlat en aquesta historia, fill del infant
Ferran, y nét del mencionat rey Alfons X, prengué En F
ça Na Mofalda per muller, del qual matrimoni nasquéren
fills Lluís comte de Clairmont y de Telamon, y Carles,
fôu conestable de França. Nomenaven-los a aquesta n
los dits prínceps ab lo cognom o sóbre-nom de Espanya
per ésser cognom com és aquell Espanya de Cossarans—
qual tantes voltes havèm parlat en la present Historia y
tantes se-n vingué ab lo seu parent de Fóix a pertorba
pau de Catalunya, ab lo qual may per may deu confond
mas tan solament per ésser originari d'una casa Reyat
territori d'Espanya, y axí-l nomena també lo Papa en la
lla de investidura. Fôu conegut encare per príncep d
ortuna, y axò ben rumiat no-res té de particular, havèr
rat grossolanament lo Romey al creure-s que li de
Afortunat tal vegada per mofa a causa d'havèr fracà
uell progécte y no havèr traspuntat per les illes lo qu
via de conquerir, perçò que no-l nomenaren tal Afort
si de la Fortuna, que era lo nom de la illa principal c
al feyen-lo Príncep, axicom feya lo Papa a En Jaur
de Sardenya, rey per ésser lo títol que calia-li pendr
eu nou domini, y de Sardenya per ésser aquest lo
territori ón havia-l d'exercir.

Clares resulten totes aquestes observacions del co
de la indicada butlla, donada a Avinyó a 3 dels idu

Desembre del any tercer del pontificat de Climent VI (1), y endreçada al rey En Pére, tant per fer-li a sabèr tot allò referit, que s'és acordat en conclavi de tots los cardinals, ab la fi de que *Ludovicus de Ispania Princeps Fortuniae* vaja ab una armadura *ad acquirendus Fortunie ac quasdam alias insulas in partibus Africe consistentes*, y propagar en les metéxes la religió cristiana, com per suplicar En Pére que li valga en aquesta gloriosa empresa.

Moltes són les rahons qui poguéren contribuir a donar semblant preferència al nostre Rey, car apart d'estar ocupada la França en ses guerres ab Anglaterra y d'ésser la nostra nació una de les primeres marítimes d'aquell temps, hi havia lo recort de les favors que rebéren los infants de la Cerda de la casa Reyat d'Aragó, puix que féren llarga estada a Catalunya, a la avinentesa de no estar ocupat lo rey En Pére en ninguna guerra exterior, per la qual li fallissen ses galères, y per fi, pot-ser a un notable precedent que apunta lo Moretí ab referencia a diversos autors en los quals recalca sos extractes o ressenyes, a havèr estat, en altre temps ja atemptada aquella empresa per catalans y genovesos plegats.

Fóren los sus-dits embaxadors molt ben rebuts, com era d'esperar, de part del Rey; afegint-hi no-mes lo Zurita que, a conseqüència d'axò lo comte da Telamon, ó sia lo referit príncep Lluís, se-n vingué després a Catalunya, y En Pére l'ajudà en la empresa de la manera com referirèm més avant Emperò, segóns apar, la mencionada guerra de França, qui's recruhà llavors ab major toçuderia, fôu entrebanch insuperable per aquella empresa, y axí'ns cenyim a les noves donades, per no correspondre ja tot lo venidor y verificat més tart a Canaries al objécte especial que'ns proposam.

Un altre dels fets notables que cita lo Rey al mes de Janer, és la anada a Perpinyà d'un Jordan, comte d'Illa lo qual sostingué una justa y féu taules rodones ab altres cavallers de la casa Reyat. Nomena-l lo Zurita comte de Iscla, que a

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlla 24, lligall 44 de Climent VI.

nom per la traducció de la Ischia de Nàpols, emperò lo de Jordan revela ans bé que ha d'ésser del Isle d'Aquitania, que efectivament éra comtat en aquella època, y nomenaria-s en aquell segle Illa, com ne diu En Père.

Lo metéix díe que tingué lloch aquest aveniment, 14 de Janer, arribà al Rey un correu d'Avinyò ab cartes en què lo Papa, li suplicava que dexas anar Na Constança ab lo seu marit (1) y restituir los béns a En Jaume de Mallorques. Aquest en sa fuyta, éra anat a raure a aquella ciutat, ón seguia la córt pontifícia, y no es de meravellar que, en l'estat de compassió ón se trobava lo desheretat, la sentís encare més lo sensible Climent, qui constant-ment s'éra interessat per éll trameten cartes y més cartes, qui totavia son en los nostres arxius, al desapiadat rey d'Aragó. No resolgué res de prompte, com tenia per costum En Père, y un hom veu que per allò volia abans adquirir certs informes, car son representant a la córt pontificia, mícer Bonifaci, arribà a Perpinyà lo 8 de Febrer, tornant a anar-se-n vers a Avinyó lo 5 de Març, ab uns missatgers ensémps, qui fóren lo comte de Terra-nova, En Miquel Péreç Çabata, mícer Joan Ferrandiç Monyoç, mícer Bernat d'Olzinelles, doctors En Jaume Conesa escrivà y En Ramon Sicart segretari, los quals romangueren a la córt del Papa fins fins al 8 de Juliol 1345. y entraren de tornada a Perpinyà lo 16 del metéix mes.

No sabèm què s'encalçá d'aquest missatge o embaxada, emperò es cosa certa que, pochs díes après d'havèr-se-n tornat, arribà també a Perpinyà lo bisbe de Leyt ab noves cartes y súpliques, tocant no ja a la reversió d'açò conquerit a

(1) Hi hà una espressiva butlla ón En Climent, donant a En Jaume y a Na Constança los títols de reys de Mallorques, y declarant la viva instancia que li fan abdós esposos per unir-se, préga ab gran pressura En Père que hi vulla consentir: emperò la dita butlla no pogué ésser enviada per lo correu que ací vé inat, sinó més tart pér lo bisbe de Leyt, car bé s'hi parla de les cartes anteriors, la embaxada que trameté després En Père a Avinyè, y no-més s'hi fa menció quest afer, sèns tocar ja per res la reversió de la corón de Mallorques. Ho edita, per altra part, la seua data, qui és del 6 dels idus de Juny, any quart pontificat de Climent VI.

Veja-s les butlles d'aquest Papa en l'*Arxiu de la Corón de Aragó*. nóm. 38.

En Jaume de Mallorca, mas al permis d'ajustar-se ab sa muller, cosa que-s verificà anant-se-n Na Consta Coblliure, ón hi havia previngudes certes galères que de portar-la a Lauzu o Leucata, llà-on l'esperaria lo bisbe durla al seu marit.

Lo Zurita menciona les diverses pretencions que per obecte la tal embaxada, entre elles rebaxa del ce de Sardenya, concessió de dos capells per los bisbes de B lona y de Lleyda, y privació a la armada de Nápoli de judicar los vaxells catalans, en tot lo qual, diu, usà lo de gran liberalitat; mas en quant a la reyna de Mallor no volgué atendre a açò que lo Rey procurava. Axò qu podèm assegurar és que, en quant a la paga del cen mostrà alguns colps En Pére un xich gançoner, tant qu ment arribà a escomunicar-lo-n, segóns consta de ses lles.

En lo metéix mes de Febrer, tingué encare altres v importants lo Rey. Arribà a sa presencia Alcayt Abelfa Ali-Aben-Comeya, missatger de Jusaf de Granada, ab dèrs d'aquest y de Bul-Cacèm del Marroch, per tracta pau, la qual se signà quatre dies després. lo 4 de Febrer 1344, per deu anys. Pére bisbe d'Urgell y lo vescomt Narbona fóren rebuts en audiència, alguns jórn més tar lo rey En Pére, ab lo qual tractaren de certa questió a oficials reyalis de Puig-cerdà: y a les darreríes del propri lo clergue Elus de Grunyer (Gruyere?), missatger del de França y son conceller, proposà en nom del seu se un tractat de pau y conveni entre En Pére y lo desbosta de Mallorca, al qual, és bé sobrer dir-ho, féu lo venci la metéxa resposta que va fer a quants s'interessaren y plicaren per En Jaume.

Aquesta embaxada de França, que és anterior a la a del bisbe de Leyt a Perpinyà, fóu a conseqüència de la tinada negativa d'En Pére a la reunió d'En Jaume y Constança, arribant al estrém de consellar a sa germana no tornas jamés al seu marit, ab lo qual no podia esper nó miseria y desplaers, y que si romanía ací, li donaría

l any sobre lo castéll de Mont-blanch. s instancies del Pontífech y los clams l'altres barons partidaris séus qui-s tro-la nació vehina, induhiren a Felip de avor del rey de Mallorques, tant que, sta protecció, derogà les salva-guardes /ia otorgat a favor d'alguns sotsmesos is d'En Pére, per que poguéssen resi-nt a França. Lo Zurita y affig, y és molt stava planyidor perçò que, a la guerra nglaterra, éra anat a servir lo rey de ó principal de Catalunya, En Ponç de i companyies de gent de cavall, y que iar-se ab éll, tractá de maridar una de le Normandia, emperò sia la una o la ou ab conèxer que, ab lo caràcter d'En nçar aquest a mostrar-se sospitós del

prínceps la favor que esperaven per lo desastrat mallorquí, mal ho percaçarien los sotsmesos qui éren-li mantinguts lleyals, no tenint recursos ni adjutoris de nacionals ni estrangers. La desesperació a què porten les causes perdudes induu devegades als qui les sosténen a actes que no atemptarien, si la contínua dissort no-ls pertorbas l'enteniment. No tractam ab açò de disculpar a fólls y menys de donar per absolutament cert açò que anam a referir, y ho prenèm de la metéxa Crònica del Rey, car admetèm solament la possibilitat del fét. y únicament en lo cas d'ésser cert deu explicar-se nostre juhi. Recompta lo Rey que, continuant a la vila de Perpinyà per endagar y posar en orde los comtats, va sabèr que alguns habitants de la ciutat e illa de Mallorca estaven en tractes ab lo rey llur per alçar-se a or séua si tenia camí d'anar-hi ab alguna armada, cosa es descobrí per unes cartes d'un correu que sorprengué y que fòu conduhit près a Perpinyà: al metéix témps que dona d'aquexa vila li revelà un plan terrible ón interve-son marit, consistent en que, al cavalcar En Pére per la

CATALUNYA

lits a la casa d'un
Caldes) desaparassen
en acabat s'alçari
a la gent: donchs s
r mijà de claus fals
ens armats, havien
a, ses dues filles y t
ut, essent açò lo s
e declarassen en f
ací lo Cronista, fé
contra Nós En Jau
ar per obra. ¡Bene
d'altres perills nos

éts, manà pendre lo
s dits tractes, y fe
ònica quantes fóren
rts documents, que
cipals compromeso
an, En Richelm de
fóren tramesos a
-se després verifica

bortar aquesta ter
ingué lo fét notat
questa mena durant
arribada dels emba
ndolo, per confirm
havía assegut la d
ó, governador de
y que-s relaciona a
parlant, car lo Re
e los genovesos. qui
i, a instigació d'En
nt a cap nous progi
nalista aragonès), p
: y En Brancalleó c

li éren estats rebetles, cometé al Governador y a En Ramon de Mont-pahó, veguer de Sàcer, que si a élls paregués que convenia, los otorgassen les investidures dels feus que tenien a aquella Illa; emperò entenent, que de primer importava tractar de traure-ls-ne, y pendre lo Rey a mans lo lloch d'Alguer y altres forces molt importants de que-n estaven apoderats, sobressehiren de complir çò que lo Rey manava.» Conferma aquest plan la anada d'algunes naus catalanes contra lo port y territori de Bonifaci a Còrcega, a la primeria d'aquest any, d'acort ab alguns habitants d'aquella illa, enemichs dels genovesos: y per ventura se lligava ab lo meteix lo prugécte de maridar la infanta Constança, primogènita d'En Père, ab Lluís rey de Sicilia, ab la fi se-n éra anat a Barcelona, ans de partir lo Rey, l'embaxador d'aquella illa Ramon de Vilaragut, al qual concedí la facultat de fer sis-cents de cavall y quatre mil almogavars, en ajuda del infant sicilià En Joan, duch d'Atenes y de Neopatria, qui-s disposava a passar a Rumania y Turquía, fent-ne encare armar per aquella expedició En Père quinze galéres y altres va-xells.

Aquests dos darrers fets de Perpinyà corresponen al mes de Setembre del any de Incarnació 1345, y no d'altre, segons és de veure per los documents d'aquell temps y tenint en compte l'orde d'aquells des de la data en què repartí de Barcelona En Père fins a son retorn. L'espaxament a aquesta ciutat dels complicats en l'atemptament de Perpinyà fôu envers l'Octubre; axí que, la estada del Rey en la dita vila hauria d'ésser quant menys fins passat aquest darrer mes, y admetent la nova del Zurita de que lo 7 de Desembre se trobava lo Rey a Girona, de tornada a la capital, tindrem que lo temps esmerçat per En Père per resistir, sôts un nou sistema, l'alçament menaçador dels Rossellonesos a favor d'Enume, o sia la vigilancia immediata, personal y atractiva En Père en lo bell mig de la sedició y del perill, durà un any, dels darrers jorns del anterior Novembre fins als pri-ers de Desembre del any adés nomenat.

Molt abans de partir, encarregà En Père a dos subgéc-

ORIA DE CATALUNYA

ança, En Père Galceran
Perpinyà, y En Arnau de,
forces bastants, concorri
s y fortalezes qui feyen te
daris d'En Jaume, y a tal
cerdà, sèns dèxar d'ulls
tals prevencions y estable
que li convenia, tornà E
aren assumptes a ordenar
assolit havia la ambici
s anys, a sabèr, lo destron
ent dels seus dominis a
rçò havia-li calgut a En F
ia, que a-les-hores podia
e ho fós verament, manc
rt de la víctima a qui per
m per estens, ensémps
iant-se, en lo següent cap

CAPITOL XXXVII

Dés del any 1345 al 1350

Misteriós y gran armament: juhiciós mirament del Rey al executar-lo. Visita al Rey a Poblet lo príncep de la Fortuna, per tractar de la conquésa de les Canaries. Farses legals per adoptar la successió femenina al trónus. Planys del infant En Jaume, formant-se un partit en valiment séu. Reapareix la Unió. Visita de don Joan Manuel, qui proposa fer guerra a Castella. Esperança esbargida: naix un fill mascle y-s mor ab la mare. Nou casament tractat del Rey ab Lionor de Portugal. Persecució al infant En Jaume. La infanta Na Constança és jurada per determenats individus. La Unió s'organitza a la veu del Infant, y s'escampa per Valencia: son segell especial. Irresolució d'En Pére. Temptativa mat consellada d'En Jaume de Mallorca. Conferencia a Tarragona: arguments del Rey. Per què Catalunya no seguí la Unió. Quarta campanya contra lo Rosselló: estada del Rey a Perpinyà, y planys al de França per sa favor al Mallorquí. Discrètes prevencions d'En Pére per anar sotscavant la Unió: diferents nobles aragonesos li fan plet homenatge. Reunió de valencians a Vila-reyal. Resolucions de la ciutat de Valencia en prò de la Unió. Injustícies dels unionistes. Córts a Çaragoça: manyes y condescendencies del Rey. Comensa a figurar lo gran polítich Bernat de Cabrera. Lo Rey, a les córts, desafía al seu germà, gita mà a la espasa per defendre-s de la multitut, y acaben aquelles ab escàndel. Va lo Rey a Catalunya, y al ovirar lo primer poble, lo saluda entusiasmat. Córts a Barcelona, matrimoni del Rey, fèstes, arribada del infant En Jaume y mort d'aquest. Notables descobriments històrichs sobre la mort del Infant. Reforços a Sardenya contra los Ories: són batuts los arborees y los catalans, y-s mor lo governador. Creix la Unió a Valencia: afalachs a Castella per un y altre bándol, y noves manyes del Rey, qui va contra los unionistes. Se desunexen los d'Aragó, passant-se al Rey l'un dels principals cabdills: a Murvedre escandelitzen los de Valencia, y acompanyen lo Rey fins a la ciutat. Avalots a Valencia, rauxes de valor d'En Pére: una turba l'obliga a dançar. Gran tacte d'En Bernat de Cabrera per traure lo Rey del perill. Forces castellanes ajuden l'un y l'altre bándol. Va lo Rey a Aragó: és acomès y vençut l'infant En Ferran. Córts a Çaragoça, ón són revocats los privilegis de la Unió: lo Rey se fereix ab son propri punyal al destrocjar un pergami. Pésta: mort de la reyna Na Lionor. S'avaloten a Nápol davant la armada catalana: desordens a Sicília y Sardenya durant la captivitat del Rey a Valencia. Saqueigs de juheries. La pésta de la *glànola* a Catalunya. Los unionistes són batuts a Benaguazir. Plan de Campanya contra Valencia, de la qual s'apodera lo Rey: tiranichs propòsits y castichs horrorosos. Lo barber Gonzalo és rocegat. Dónen per beure als culpables lo metall fós de la campana de la Unió. Córts a Valencia: roman revocada la Unió. Invasió de les Balears per En Jaume de Mallorca, acompanyat de francesos. Batalla de Lluch-major: són vençuts los francesos, mort y degollat En Jaume, y son fill ferit y prè. Embaxada a Castella. Partit a Sicília contra los catalans: lo Rey contrau matrimoni ab una princesa siciliana, y envía una armada a la illa. Plans polítichs de matrimonis per lo rebre de Mont-peller. Fèstes a Çaragoça per lo casament del fill de Cabrera. Esploició de les Senyories de Italia per En Pére, en benifét de Sardanya. Córts a Perpinyà. Estatut sòbre lo cambi de compte en los anys.

y a Barcelona, ninguna novi
que meresca ésser consigna
ners mesos de romandre-hi,
Rosselló ni de les adherides
glay. Es d'observar entretant
rmar galeres y més galeres,
mdar Mallorques, posat cas
raments y homenatges, y ni
Castélla, com en altres ocasio
s lo rey d'Aragó ninguna co
s preparatoris ans bé serien p
metre. Efectivament, les pri
u dit que eren per gordar les
lonaren lo metéix orde per d
i, al qual obgecte degué pa
emperò-tal prevenció no era f
que obehia a un plan motiva
ére, y després per lo muda
olítica y en la preponderància
llunyadanes mars. La nova
l'Arborea, fent a sabèr que lo
ta galeres per fer irrupció co
imavera; y are podrà recorda
a a Perpinyà entre lo Rey e
ar en un cas a aquells èm
al qual aludim s'esperimentà
Jàpols, de ón lo rey Andréu, i
ra del rey Robert, la reyna Jo
estra d'Aversa, atribuhint-se
ors italians y sicilians, a mai
gadera (qui arribà a ésser i
la metéxa reyna Joana y so
ent, ab qui tost se marida,
l cap-devall guastadíssima n
de Mallorques.
ndréu no cessà la ja tradicion

entre Nàpols y Sicília, y en l'anterior Juliol fòu talat lo territori de Messina y assetjada aquesta ciutat, acometent-se les armadés d'abdues nacions y passant los Sicilians, sòts lo comandament del català Ramon de Vilaregut, a la Calabria en seguici dels llurs opressors: emperò, tras lo fét d'Aversa, cridant venjança lo rey Lluís d'Ongría, germà del penjat, se descapdellá una guerra intestina a la nació dels Anjous, y dividida aquesta en aposats y enverinats bàndols, poch estigué per grans empreses y conquèstes, car prou feyna tenia sèns exir-se del seu propi territori.

Ab tal cambi desaparexia la constant favor que Nàpols o lo seu Rey Andreu donas al perseguit rey de Mallorques, ab menys-preu de les proposicions d'En Pére: la Sicília restava tranquila, podènt en un cas trametre los seus Reys los socors que ls sollicitas lo llur parent lo rey d'Aragó, y mancava no-més que aquest contentas los poderosos de Sardenya qui podien ésser-li utils, com axí ho féu, per poder esperar resolt les acomeses dels genovesos, axí en les aygues de aquella illa com en les nostres costes, car provat éra que en nòmbre igual y encare en inferior no amollaven les galères catalanes davant les de la altiva y voluble Senyoria. Mhèm que procurà contentar En Pére los poderosos de Sardenya, aludint als Arborea, qui tenien certes pretensions sobre un dret de Port-Cunyano, y ocupació dels llochs que cupaven los Oria; y encare que En Pére no hi accedí de rompte, va sabèr tratenir-los, ab esperances; axí que, tan rest no tenia a tème de rebelions o trahicions d'allà, y revenint, tras aquesta seguretat, la armada convinent que nava disposant en aquestes costes, tant si sonava com no a hora del combat, podia ben dir que s constituya senyor de a mar, títol al qual aspiraven llavors totes les nacions de la Meditèrrania y que induptablement encalçà la nostra per t tèmps, mercès a la pericia y vigoria de la marina catalana.

En tan utilosos preparatoris s'entretingué En Pére duts los primers mesos après de sa tornada de Perpinyà, y a volimentar la seua obra, conforme indicarem, tractà de

HISTORIA DE CATALUNYA

silencia envers lo mes de Març; la acompanyar-lo segurament call e incomoditats del viatge romangué, durant la absència e Poblet. No sabèm lo témps que gne, si bé s'ens mica de dupte çò que projectava, con no torit y caldre-li anar-se'n d'allà

d'havèr tinguda nova de que t malalta y s'ens esperances de cada hù calcular la durada de es del metéix Rey, puix éra al er, y al volar de nou a cost; diu que éra en estació molt car ja la Reyna millorada y l' mandre tot l'estiu a Poblet.

al mes de Març ón acaba y c dèm senyalar-los com als pr le anys de 1346.

estiu eug en aquella delitosa avinenteses procuraria a-les-hc e lo rey En Pére lo Lluís prir ia, per l'obgécte que en l'ant sia la conquésta de les illes nena lo Rey aquesta vegada Illes perdudes, afegint que fòl ment rebut per éll y per los s llà estigué, menjà sémpr ab vall, per lo passatge la con a efectuar-se, car precisamén gost, s'esdevingué la tan anon le Crecy entre Anglaterra y tà vençuda y esperimentant ts pes que desistissen d'emp a distraure forces de què tant territori francès.

ivern apar que lo Rey ab :

traslladà de Poblet a Lleyda, ón hi estigué una temporada durant aquella estació, després tractà de tornar a València, y com hi ocorrogué un motiu anàlech o paregut al de la altra vegada que atemptà lo metéix viatge, çò és, com en aquella ocasió tornàs la Reyna a sentir-se de nou prenyada, restà la dita senyora a Lleyda, per estalviar trastorns del viatge, y lo Rey emprengué lo que ja tenia en cor de fer. No sabem si los fills qui nasqueren d'aquests dos prenyats són desconeguts, o si per ventura les infants Na Joana o Na Maria son del primer, car los cronologistes estan discordes en les dates del naximent d'una y altra, y en quant al segon no dexa lloch a dubte que correspon al infant En Père, ja que vé senyalat lo naximent d'aquest a la primeria del següent any, com veurèm, y a València.

Fins al present, y ans que aquest darrer naximent se verifiqués, ab lo qual pogué En Père recobrar la esperança perduda, y bentost efímera, de que li succehis fill mascle, no havia experimentat lo nostre rey ningun contra-témps qui despertés de nou sas males pasions; emperò tan prést havien d'embolcallar-lo gréus desplahers originats en part del seu voluntariós caràcter y d'una estranya idea que li vingué al cap durant aytals ocis. Poch podrien les noves temptatives que imaginas En Jaume per lo recobre del seu perdut reyalme, per tal com sabia estar En Père resolt a anar, si li convenia, per quarta volta al Rosselló o per segona vegada a Mallorques, y desbaratar al qui no tenia prou recursos per contrastar ab éll; emperò de suma dificultat podia ésser aquesta fàcil empresa, si-s complicas ab altres trastorns moguts deçà, dins los antichs reyalmes, y axí vingué positivament a ésser, emperò per culpa del metéix Rey, únich culpable en un principi de la mala situació que anava a començar.

Qualitats bones y males distingien lo caràcter del rey En e, emperò en los seus actes generalment s'hi observen s'circumstancies fatals, qui són les que, durant son llarchnat, més lo conduhen al cayre del avench, ón no hi cau sols favorit per lo seu gran talent, o millor dirèm astu-

LA DÈ CATALUNYA

ots-témps l'enaltiment de
h innocent. Anèm a veu
ons anaren creant-se, coi
cehí a la desastrosa hist
rques, la d'una altra vic
com per la defensa del
Unió aragonesa, ofegad
y com profitant la nova
va En Pére, alça de noi
y com també sap burlar
innocents, lo manyós y

a-les-hores lo rey En Pér
mellés, essent la primog
avèm de parlar ab franq
reyalmes d'Espanya en
cular, legislació certa
y la tolerancia feyen qu
rs testamen com millor le
ó, Petronella havia suc
prietaria, a Navarra fôu
Castélla postèriorment
encare après d'ajustats to
al seu marit, lo rey En
primera persóna qui en
ominis d'Espanya. Qua
havèm vist com En Ja
com lo seu primogèn
ure, y finalment com E
dint de les disposicions
privà de succehir a un a
staments, vincles y pre

és, en quant toca a su
-se la linia varonívol
havèr-se presentat un c
tum; emperò essent lo R

les linies, de la masculina y de la fement podia pendre l'exemple de la una lispondre referent d'aquells qui hagués-lo setial. No li bastava emperò, almenys rtat, a En Père, y volgué donar a sa regalitat que solia donar sempre als seus s: en bona hora que cridas entorn seu consults o jurispèrits qui formaven tots s o gerarquies de sa cerimoniosa gloria, m consultar lo millor dret si al resultat

[havia d'atendre-s lo client, emperò com al témps que consultava En Père, ja sabia que lo major nòmbre dels qui discutissen havia d'acabar fent plaher al qui-ls cridava, d'ací que tan freçat camí fós interpretat de bell començament, y axí ho interpretam també nosaltres, no com a un recurs de justícia, mas com a una estratagema per recolzar-se en la aparença de legalitat.

La proposició que-s consultava éra, si, no tenint fills mascles lo rey, podia succehir-li en lo reyalme sa filla Constança, ab preferencia als germans del pare. Sols l'intent de fer semblant consulta havia de posar ja en alarma al qui a-les-hores feya paper de primogènit, o millor, al més prop parent y mascle, senyalat com a successor futur en cas de no tenir En Père successió masculina; y aquesta alarma havia de pujar de punt si éra jutjada la propoposició en sentit afirmatiu o hi havia certa presumpció de que axí ho fós. En aquest cas se trobava l'infant En Jaume, comte d'Urgell, germà carnal d'En Père, sèmpre fins en aquella hora lleyal a les disposicions d'aquest, y anant ab éll de costat. y aportant-li lo seu adjutori adhuc en aquelles questions qui no éren rigurosament justes. Lo primer indici dels projectes del Rey bastà, donchs, per que En Jaume se posas en guar-y, sèns pensar de prompte en recórrer a resistencies de la lley, més s'estimà contentar-se ab la admiració del cas b la interpelació natural y amistosa féta al qui éra alhora germà y son senyor. Vejam are ón tingué principi la toria d'aquesta indiscreta pensada del rey En Père, qui grans desplaehers ocasionà als reyalmes de sa Corón.

Ja estant a Poblet, a les darreríes del m dextat anar la idea de consulta lo rey En Pere, confiant-ne la informació d'altres lletrats sóbre lo punt que feya a discutir a En Aymar de Mosset y a En Francesch de Prohom: mes estaut ja a Valencia vers lo mes de Desémbre, mentre aparentava dispondre ses armades, per ajustar-se ab les de Castélla y de Portugal, ab la fi de resistir a la del rey del Marroch, donà major consistencia al seu nou pensament cridant una junta de lletrats per subjectar-los-hi lo punt relatiu a la successió de Na Constança, En aquesta consulta que-s componia, diu lo Rey en sa Crònica, de savis de Barcelona, de Çaragoça, de Lleyda, de Valencia, de Perpinyà y de Manresa, y ón dinou, de vint-y-dos que éren, sostinguéren lo dret favorable al desig que lo Rey tenia, se retraguéren varies rahons, que en part reproduheix lo Zurita: una de les que més contradeya en general la opinió publica éra la que se alegava com a exemple per lo rey En Pére, a sabèr que per assegurar-li a éll la successió en aquests reyalmes, fôu jurat successor ja en vida de son pare En Alfons, qui éra lo primogènit, y regnant l'avi, lo rey En Jaume II, sols ab la mira de que no li usurpassen lo trónus sos oncles, los infants En Pére y En Ramon Berenguer, exemple inutil, posat que fins en lo cas de que los dits oncles tinguéssen semblant intenció, lo jurament d'En Pére com a successor pogué ésser un acte adevançat y fóra de costum, ja que son pare no éra estat coronat; emperò ja may fora de lley, car al cap y a la fi éra lo successor directe lo primogènit del primogènit, mascle y per vía de mascles, y en lo cas present no hi havia paritat, puix no tenia Es Pére sinó filles, y per altra part, éra encare jóve, y podia Déu donar-li fills mascles, còm los-hi donà ab lo témps: axí que, lo plany d'En Jaume éra solament una previsió justa per sa successió eventual, posat cas que lo Rey no tingués successió masculina, tant més com feyen-lo-y venir al pensament sèns havèr-ho per ventura imaginat fins llavors, fent lo Rey consultar per endavant lo dret de successió de sa filla.

En la Crònica reyal s'hi recompta que tal determinaci

gordà-s secréta, emperò que havent-ne entrevist quelcom l'infant En Jaume, conversant aquest un día ab En Père a la reyal cambra, li manifestà çò que-n sabia, noresmenys que sa admiració, y fins li donà algunes rahóns per fer-li veure la importunitat de quant s'intentava, responent-li l'altre ab la sola rahó de que la hora de morir éra incerta, y per tant volia éll sabèr de cert y ab témps qui l'havía de succehir eu son senyoriu, si aquest cas venia. Ni l'un ni l'altre no restà satisfét d'aquesta conversa, puix que si En Père recelà de aquí-avant çò que poguera fer son germà, en cambi En Jaume començà a concebre odi contra En Père, y ab sobrada rahó anà planyent-se en públich y en secret, y tingué aximetéix la seua junta de lletrats per discutir son dret, y com, apart de les persónes justes qui-s decanten sèmpre del costat just y rahonat, no-n manquen tots-témps moltes y moltes altres qui a'anamoren fàcilment de idees novès, en poch témps vingué a formar-se, si no un partit, una opinió molt general, per la qual, defentsant-se al Infant, resultava inescusablement culpat lo Rey. Encare més: bé-s recordarà lo lector que a Valencia hi havia molts senyors feudals qui éren aragonesos, y que en algunes poblacions havien adoptat lo fur d'Aragó: éra fàcil, donchs, que la crexent opinió qui éra

favor del Infant s'axamplas també per / si açò qui no passava llavors d'una opinió nar-se en partit tan inclinats com estaven hs-homens y nobles aragonesos, qui sap renovassen los calamitosos témps de la aume I, o la vençuda nnió del iémps d'En

veure açò lo rey En Père, y volènt sèns ufana de la planta castigant-la d'arrel, presencia En Jaume, y li digué que, puix va a uns y altres, y essent molt perillós, continuas exercint lo càrrech que exercia, curador general dels reyalmes, convenia it càrrech y se-n anas de Valencia, donant- fms al día de Sant-Joan de Juny, prevenint-

li noresmenys que, en lo cas de declarar-se lo d' de Na Constança, esperava que ell lo respectaria regonexeria la dita infanta com a primogènita.

Açò diu lo metéix rey En Père s'ens delarar sospites que sentis, emperò lo Zurita s'estén mé que éra de que En Jaume s'alias ab lo Mallorquí valia lo rey de Castélla, y del infant don Ferrer tractava ab la ciutat y poble de Valencia per qu' sen lloch a que éll fós remogut de la Procuració parer nostre, y respectant la autoritat que bas per adoptar-lo, si pot considerarse mol possible emperò no encare en aquesta ocasió. Hi afig en Jaume li prometé jurar en un cas la primogènia no es de creure, entant que insistí en los seus plaços après de la segons assentada ab lo Rey, ón aque un terme per dexar la Procuració. Podèm emperò que d'aquella hora en avant lo venjatiu rey no frir ni la ómbra del seu germà, y que s'impacforagitar-lo del seu costat, pot-ser temerós de qu' cible cor lo conduhis fins al punt de cometre al feresta infamia; y axí, plè de impaciencia, y s' que-s complis lo térme senyalat, manà-li en absusas per més témps de la procuració y que se'n guit de Valencia, abstenint-se d'entrar als llochs bles com éren Barcelona, Lleyda, Valencia y Çaragoça de que no pogués continuar en sos progèctes qual prengué son comiat l'Infant, prometent, diu que aniria a Balaguer, emperò no complint-ho peanat a Çaragoça,

Fóu aquesta resolució lo bóta-foch de totes le qui brollaren d'aquí-avant: dés aquell metéix mor ab totes ses fatals conseqüències la antiga Unió dés d'aquella hora començava la guerra entre Père y lo seu germà En Jaume. Bé-s poden nostres llegidors que no havèm estat may partidlla pseudo-institució que algun escriptor modern com a exemple significatiu de independència

envers la actual civilització, per veure-y traure-s del jou de la opressió y la tirapodèm axí judicar, perçò que n'en açò qui té per basa una arisiosa y sèmpre rebetle al pricipi la tirauia, que sabíen fomentar lo i profit llur, nosaltres ja may no o és sinó pretést per encalçar l'ombre, no podèm pendre per elen assalls feudals qui serveix per d'poch la multitut, vassalla o lliament d'aquest que solament s'hi per fer lo seu negoci, y la acolligécta a ses fantasies. Si la Unió altiu y notable poble aragonès, y un benifét vérament nacional, ne nperò no tenint nosaltres aquest, és ben clar que no la podèm d'ue perçò dega enténdre-s que aqstructor, com éll metéix éra lo qu squés. Quant al Infant, que ben p ionistes, no sabèm si culpar-lo o rició d'aquell mal sistéma ne p'atari e intencionat, no-s compartaxaria certament una taca en so e la banda d'un bört; mas si, e returers planys serviren de invol fón aquesta la qui l'atragué a i és En Jaume, tant més si un h'esperació ón haguéren de coloc la ingratitut y sóbre-tót la prep ror, sèmpre abte en opressions y i prou de cogitacions, y anèm

justament lo Zurita, per la novi re En Jaume de la Procuració, sts reyalmes y tot lo Principat d

DE CATALUNYA

va crexent, donchs,
omentaniament la ac
ent: la reyna Na Mari
cia, dés de Lleyda ón
a la llum en aquella
atejament posaren-li n
esta falaguera esperan
ient, car lo nin morí a
es deprés, morí també
ipte a Sant-Vicenç de
'oblet, segóns aferma
res, al descriure los R
fét a mijan Abril, ha
a 9 del metéix mes,
47 (començant a comp
dexà hereu universal
i, y en substitució de
ça, Na Joana y Na M
a, car la Reyna crida
podia pertànyer, a les
tança, méntre que lo
st costum respécte d

perades morts la esp
pahis tornà a ésser l
re pijor, ja que aquell
restava de que tinga
lo Rey no s'acuytava
nis successió masculin
nés que suficient per
és grans proporcions.
al apelà tantost En P
s d'una visita que, ja
mès del infant de Cast
s de tractar un casan
r la filla del infant En
se les simpaties d'En

rant-li les infamies que li feya lo rey de Castélla un plan de guerra de part d'aquest contra Aragó, oferint-li en suma, dos mil homens de cavall de peu, per un cas que li convingués, y tót, ben veure si promovent una guerra entre Castélla y sant-se a costat d'En Père lo dit don Joan, podí del seu parent y rey. Emperó séns fer cabal del secret nostre En Père, y conexent les intencions castellà, diu lo Zurita que acceptà la oferta per aqu fós necessaria, «y quant açò que tocava al rey d respongué que se meravellava molt que volgués a éll séns ninguna rahó y causa que-n tingués; y qu deliberat d'ésser veritable amich del rey de Casté que ell no fós séu, y con fós autrement, confiava Senyor que-s defensaria d'ell poderosament, axic vien fét sos predecesors.»

Axí En Père donà comiat al missatger del in llà, y tan lluny estava de çò que li proposava, que idea de casar-se com més prompte millor. cercà es gança ab lo rey de Portugal, y tractà de pendre sa filla dona Lionor. Aquesta princesa, que lo rey lla, cuydant també unir-se més y més ab Portugal de çò que suposà don Joan Manuel), volia per mu fant don Ferran, germà del rey d'Aragó, emperò còrt castellana, fôu disputada ab ardor per abdos éra anar y venir embaxadors d'Aragó y de Casté gal y de Portugal als dits reyalmes, y crohar-se n còrt a la altra; emperò al cap-devall triomfà En E nint son embaxador una resposta favorable de p don Alfons de Portugal, lo qui digué que li plah donar sa filla al rey d'Aragó, y que se-n anas a Santarèn, ón estava la reyna dona Beatriu y la C istança sa nora, y que éll y l'infant don Père s en dins tres dies y tractarien aquest afer. Açò J y, és dir un mes y mig après de la mort de la l ria, de manera que rebaxant d'aquest témps lo r ster per lo viatge y demés preparatius d'embax

DE CATALUNY

ndre nova mu
d'ésser roma
uella hora d

aments que
n los de la U
s a Castélla, a
n Père, y con
ament per coi
no éra lo don
a saber per s
importancia nc
e fermat per j
Juny. y fins s
d'Aragó, pr
er Castélla, a
er la hora qu
a Barcelona,
gran goig y
t dés d'are l'a
le Valencia, s
respondre si
al de la nostr
Jaume del
ició que s'ana
u la de separ
la Governac
t, y confiaut e
re d'Exèrica,
betle a la aut
astélla, en seg
seu benvolg
qui anaven a
que tantost,
ofici per la inf
' per donar
féu jurar, no

er los individus de la córt y conce
sonatge y prelat a la mencionada in
ab igual obgécte a alcayts de castél
ials—seguint l'exemple que-ls donà

fant En Pére oncle del Rey, y tudor y curador de la infan
primer qui hagué de jurar,—se limitaren a la metéxa fó
condicional ab què aquest ho féu, que tindria la dita infan
per primogènit y successora, emperò que posat cas que
vida del Rey, fós declarat y determenat, que la succe
dels reyalmes corresponia al infant En Jaume o a un altri
uo a ninguna de les filles d'En Pére, que l'homenatge y
rament no fós de ningun efécte.

lytal nova decidí més y més los aragonesos a tirar a
urs plans, y En Jaume a desobehir y declarar-se en o
belió. Mar revolta és dés d'aquest moment lo terri
ral de la Corón a aragonesa, mar que recórre la tem
ominant ja al un cap ja al altre, ón los vénts més in
os se dividexen prompte per lluytar entre sí, y que
er sobreexir, emperò séns conseguir que s'esfóndr
atuda nau del podèr Reyal, per ésser bé prou esper
qui la regeix. Dés lo lloch de Fuentes. ón s'éra deti
nt En Jaume, convóca resoltament los richs-hòmens
rs y demés gent qui anava congregant-se a Çaraga
ga y arrebaça los bàndols y parcialitats, entant qua
gant-se adictes entórn seu, ab tots élls fa tantost entr
esta ciutat, crida en adjutori séu los seus germans
an y En Joan, cerca la ajuda dé Castélla, y public
ia bandéra és per mantenir, conservar y defendre F
legis y Libertats, ateny en curt témps restablir y
ar la antiga Unió.

lólts fóren los qui-s prestaren a secundar los intents
it, podènt observar-se a la llista dels principals que
n de figurar los metéix cognoms qui figuren entre
lemnats per En Jaume II, ço és, los de sémpré, los (os
os Luna, los Foces y altres coneguts, emperò no al
ient tots los d'Aragó, y entre les ciutats y viles
st reyalme, hi dexaren de concórrer Terol, Daroca,

A DE CATALUNYA

ou bándol, tan bell punt c
iò, féren totes les formalit
amentos et juras dels témp
se prestaren mutual hom
l especial ón s'hi repres
l, y als seus peus lo poble
os alçats fent gést de cl

ir, o per sospita de çò qu
dexar Valencia y acostar-
nprèn lo seu viatge, con a
runyia en l'antich reyalme
la general, y ab cartes es
a reyna Na Lionor y als ir
establerta y fermada tamí

lo Rey al lloch de Caba
nova En Ramon de Riu-
éren dos cavallers de sa s
reujor del cas, prengué E
d'escriure als seus curials
rs d'Aragó, Valencia y C
alteració, no possaren en l
infanta Na Constança, sin
Péte, no cal demanar quí
aquest punt. La data d'ay
y per aquella podèm ca
evenen entant que En Pé
t per Tarragona.

1 les contestacions entre
e Valencia partidari del F
b los quals s'escusava aq
casa y Concell Reyat, me
lo dit oficial una contra-
cte convidà a una reunió
no dexaren de concurr
per tal que axí vingué a i

se lo primer germen de divisió entre los valencians, e al Aragó hi eczistía, la rancunia dels partis, lo perill guerra civil, favorable element a la causa del Rey, qu'dria ben conegut aquell precépte antich: *Omne regnum divisum desolabitur*. En tal estat diu lo Zurita que En envià a Çaragoça En Miquel Péreç Çapata, qui éra principal al seu Concell y de gran autoritat, per veure dría posar algun sosséch en les alteracions qui s'éren tades: açò no ho refereix la Crónica, y, en veritat, no un xich impropri del caràcter d'En Pére lo mansuet rge, car bé sabia lo Rey que no havien d'escoltar-lo er blants circumstancies, y crehèm que més li convindria cas mantenir la divisió, que no transigir ab los descoi. Es de observar que en l'aplech que celebrà lo Rey a la seua estada a Tarragona, s'hi troba lo suposat tram pata, y que després fóma també part de la comitiva gonesos qui acompanya a En Pere dret a Barcelona.

Çò que vérament esdevingué en aquella ciutat fó arribaren dos importants personatges, lo governador gó, En Miquel de Gurrea, y lo Justicia del metéix rey: En Garcia Fernàndez de Castro, que aquests consella Rey que anas a Aragó, car ab sa presencia les ciutats cavallers qui no volien formar part de la Unió l'ajuda: si no veurien-se precisats a seguir-la, de ón ne vindr góns expressió del Zurita, un gros perill al Rey e la de ció del reyalme. Hi havia tant major motiu per donar consell, quant, per lo que li donà En Pére d'Exérica a Valencia, acabava lo Rey de convocar a Córts los ar sós a la metéxa ciutat de Çaragoça per la diada de Joan: emperò no consta positivament la resposta que En Pére a aquelles dues principals autoritats d'Aragó quant al consell d'Exérica, no tenia altre remey En P ò complir-lo, puix que havia fét la convocatoria, sòts e trencar lo costum y de descobrir certa inconseqüen tràcter qui no li faria gayre favor en aquells moment rò no-s féu açò ni allò, a causa d'una soptada nova c camí a En Pére per obtar altrement, ab una bona

DE CATALUN

a més son ta

.

que En Janm
ni prova tant
à a efectuar-l
crimald, anà
llorques, per
del rey llur,
com l'especta
guè virar les
, posat que e
n terra-ferma
ors que havi
ants partidari
o poble de V
ivitat a pos
egoça a form

entrada d'En J
rebbe En Pe
temible la r
Rey, ab tote
o en ses ope
anas per apag
ajors propor
émpre, subg
i que result
s convingués
gué, si vaig a
ich vençut, E
a, qui equiv
a del Rossel
a aquest jo a
e la rebelió
inar-lo. Res
e deu seguir

Fóu aquest lo dilema que presentá En Pére davant tots aquells qui-l voltaven a Tarragona: la discussió fóu enmaneyada, s'ens podèr arribar a resolució, per fer-se forts los uns en que convenia anar a Aragó, y los altres en que may per may devia permetres al rey de Mallorques que recobrasçò del séu; y a-les-hores mijançant en lo debat En Pére, advoca en favor dels darrers, o millor, inclina lo debat en lo sentit de que més val anar a foragitar En Jaume de Montpeller—que sol ab aquest nom senyala d'aquí-avant lo çà-en-rere rey de Mallorques,—car, diu, «la dissensió que-y hà entre los d'Aragó e Nós és sobre franqueses, privilegis e libertats que, segóns ells diuen, las havèm trencades, e tantost com aquest los otorguèm, bé vehèu que cessarà aquella.»

Dins lo cert estava lo Rey al fer aquest càlcul, perçò que, en últim recurs no li costaria res al concedir als unionistes quant volguéssen per llevar-los-ho després, com sabé fer més tart, y per altra part aclaren la causa d'aquesta pensada les següents paraules que li escapen al cronista: «E vehent que lo foch s'era estés per tot lo reyalme d'Aragó e que entre s'hi era mesa la discordia, smaginarem órrer Catalunya, per esquivar que-n particals, e dreçar-nos a aytal fí vers la ciutat de dislliuravem aquesta d'entrar dins la Unió, ía lo restant de Catalunya, e en tenint calavors tirar avant lo nostre intent e empate Montpeller que fés damnatge algun en

onchs, En Pére ab sa eloqüencia los barons esos qui l'environaven, y s'aparellà tantost ctivitat a escarmentar lo rebetle-rey, puig o havia de costarli gayre escarmentar-lo a t com dexava lo millor representant de sa or treballaria entre los unionistes d'Aragó saber, la metéxa discordia, la confusió re-titut desigual òn tot-hom mana y ningú no ans de donar una idea de la passatgera empendre En Pére, convé explicar ací la

DE CATALUNYA

erexia lo Principat c
ajor rahó porque lo
emmetzinades ilusi

a Catalunya en la co
l els reys de Mallor
el territori català. y
n los barons catalan
a la qual élls tant h
ó de pundonor que
rou consignat la no
ni hà altres dues rah
per los historiador
cte a la indiferencia
de la Unió-Aragone
les ciutats de Catalu
isposició d'ambicios
òts la direcció de llu
res, puix del únich
treyn privilegis y
s que retien en les g
ón no experimenta
e què-s planyien los
esta prometia, ni
ugna ab la legislaci
ns de córts, fatalitat
a Unió per estar en
l reyalme, segóns ass
ciutat de Barcelon
, ab una respectable
en sa organització, s
enat o gran Consell
cassos supréms axi
no voldria jamès se
os senyors, ni cons
a sort de tiranía, Rey
estar de la patria cc

Catalunya fresca en sa memoria la
ça al temps de la coronació del rei
petí algun colp de llavors ençà y
ant, posant-la en lo cas, per efecte
ó federal del país, de poder presc
demés Estats de la Confederació, ax
imetéix de Catalunya, en èpoques
En Jaume II, sustentant los arago
ia diferent de la que defeníen los cat
sia nomenada gelosía o bé resenti
n aquella ocasió un gran element q
Père, o no faria sino esperar, y és lo
s declarant per sí-metéix, com de f
ament, al entrar lo Rey, acompany
itoris sublevats fora de Catalunya.
ia.

Aragonès Bertran de Lanuça, jut
ey havia cridat tots los qui tenien
que anassen a ajudar-lo en la guerr
contra En Jaume; emperò aquests
llurs compromisos ab la Unió) li re
adament, dihent-li que no podien est
a la guerra y a les córts, per les
no feya gayre, ab altres rahons qu
en la esperança que-n haguéra pogu
r lo consell de llur jutge.

de totes les passades per que corre
y personatges de les terres sublev
ot precis és confessar que lo nucli
de comptar principalment En Pé
ya que anava a empendre, calia qu
ant lo seu anament, s'encaminà d
cartes, del governador del Rossell
nava la entrada d'En Jaume al Cor
, la sotsmissió al metéix del lloch de
indicarem, havia posat setge l'ex-re
e explica ací lo Cronista, per pintar l

DE CATALUNYA

de les dites ca
u caràcter és li
«Llegides les dit
anar-nos-en a V
guisa, que dexta
nt a un fill de
valló les tortrad
entrar alçant
l'usatge *Princeps*
foscant con en
tantost fórem llè
tortrades que
ormirem en la p
le usar aquella
ncare arribat a l
xarem passar la
: que per l'usu
n aptes a por
forasters qui c

r aquesta relació
quins camins
guissen quants l
ar una ballesta
a, emprenent g
ón no hi aturá
son adjutori, s
Figuéres, per e
le peu qui ven
pobles qui anirí
d'En Pére en a
Jaume havia ja
nyor de quasi
y l'agulló qui-l
r ab la deguda c
y de govern. O
er-lo-y suplicat c

versitat, diu lo Cronista, son alcayt En Gilabert de Centelles, prometent-li que en axí gordaria y mantindria la justícia y la voluntat del Rey contra la ciutat de Valencia y contra lo món, y que no s'ajustaria jamás a aquesta ni ab los de la Unió: espatxà al metéix temps cartes al comte de Pallars, al vescomte de Cardona, a En Berenguer de Roca-salva, a En Guillèm de Perués y als restants barons y cavallers, per que ab tot lo sèquit d'homens de cavall y de peu que-ls fós possible féssen cap sèns triga y entrassen per Cerdanya a foragitar-ne l'enemich: convocà a Còrns los aragonesos a la vila de Monçó per la diada de la Mare-de-Deu d'Agost, les quals podien considerar-se com a prorogació de les de Çaragoça, disculpan't-se axí aparentment d'anar-hi, atès l'estat de la capital d'Aragó; y per fi, donà orde a tots quants havien d'aplegar-se a Vila-reyal ab En Pére d'Exèrica y lo mestre de Montesa per contrastar als de la Unió de Valencia, que-s trobassen a Lleyda a la entrada d'Agost.

Proven aquestes disposicions, o los ajornaments que s'hi senyalen, la seguretat que tenia En Pére de vèncer prestament los sublevats rossellonesos y lo rey llur, y sa convocatoria per Lleyda revelava lo plan de construir com un avantpit a les portes del reyalme sublevat, per abocar-se d'allí-estant contra los enemichs interiors la hora que convingués, o per rebre parlamentaris d'aquests en lloch segur, y podèr axí tractar ab més o menys altivesa, emperò sempre sens perill personal.

No feya gayre que-s trobava a Figuéres En Pére, con hagué noves per conducte d'En Miquel Amarell, capità de Tuhir de que Arnau d'Eril, governador del Rosselló. ab lo vescomte d'Illa y altres richs-homens y cavallers de Catalunya y Rosselló, havien fortment combatut Vinçà, emperò que per tal com ho havien fèt tumultuariament y sens concert, no havien pogut apoderar-se de la població, malgrat de ésser moltes les persónes de dins qui hi havien prè's mort. No éra del tót satisfactoria aytal nova per En Pére, ja que, segó's és de veure, van sabér los de dins defensar-se; emperò l'endemà del combat, pogué estimar-se lo Rey més satis-

DE CATALUNYA

is qui defensaven la
per los nostres fóren
et, en guisa que-n vine
ent-cinquanta, y més
lo metéix Rey, si los
s ancians, fémbres y n
a, cosa que no féren p
la riquesa o presa del
ts arribaren a enriquir
est un bon començar
campanya fós bréu
mat lo conqueridor de
Arria; emperò tan bo
de la dita fortalesa ón
e Codolet, estaven a
Rosselló, tot esperar
dor, la nit següent, e
lo vescomte de Cabre
is cavallers antichs:
e, y éll, acompanyat d
de Poncet vescomte
e de Queralt, y fins a
a envers Conflent, arri
can, tocant del Voló, a

a la comitiva d'En Jau
ador de Rosselló, y d
de la seua gent, s'éra
e Puig-cerdà; emperò
que no la confiança d
rns que estigué aquell
s, de Prada y de Codo
onès, essent-ne sabido
a traslladat, com tam
mbatre a Puig-cerdà,
nt en la brega tres ho
a qual nova, impacien

de dret lo camí envers allà ó
 Jaume, cuydant per ventura
 onal y cors-a cors, *ab cor que,*
ell; emperò en lo camí 'dona
 ume ab tot quant pogué p
 flent e ab gran deshonor séua

que tingué En Père de que a
sa, la qual cosa nos desplaç mo
 o havènt-hi ja remey, procu
 ll pahís ans de tornar-se-n,
 r En Jaume de Mallorques lo
 dor y alguns altres, axí com
 eses depenjants de Castelló d

xà; axí que, vingué a establir-se al cor metéix d'a
 tenien encare rebetles, féu estada al m
 el de Cuxà, qui està a miya lleuga de
 rà catorze dies, y durant aquells anà
 ant lo perdut, manant entretant derroc
 s de Codolet, de Prada y de Marquexa
 endavant no poguéssen causar damnat
 En Jaume recollir-s'hi, si tornava, y co
 rces possibles contra lo castèll d'Ar
 reté, après d'un setge de molts dies y
 ncia.

pogué regonèxer En Père com encerta
 a Tarragona d'anar primer a combati
 os de la Unió. Vençut restava per qua
 a lo rey de Mallorques; emperò jatsia
 ispirar la tornada d'aquest, éra, més qu
 que lo rey d'Aragó, vencedor, se dexa
 orada a la córt del desbostat príncep
 à, que-n trobà lo camí, de segur, avin
 allà s'encaminà En Père, romanent ab t
 a per espay d'un mes; mas no éra a
 ar per acordar çò que convingués llavo
 Aragó y de Valencia, y de la faysó qu

l'altre a fer que li toc
 osselló, tant li éra estar
 yda com a qual-se-vol al
 o témps En Pére durant
 onesos: planyè-s d'allí
 que donada havia l'alm
 ues, y ab tal pretèst h
 'Anglesola, senyor de E
 cà al metéix témps que
 sos qui entraren ab En J
 al nostre rey lo vehí,
 avant: judicant que seria
 oluntats d'alguns richs-l
 ies, com axí ho solen di
 , endreçades (¿quí ho d
 . Unió, a don Joan Ximè
 n Pére Cornel, senyor d
 urament que li havien
 le tractar del afer qui h
 er d'Agost, recurs que
 cusaren aquells ab raho
 ven, emperò que podia
 ats de la Unió los dits c
 ana perferta del Rey p
 igual mirament, y diu
 el bisbe de Vich, d'En P
 del majordom Angleso
 te que-s vehés obligat a
 secretament certa con
 r la qual declarava ésser
 vol privilegis o confer
 aragó, que no-n fós ting
 justa causa que hi hagu
 e qual-se-vulla privació
 ue tenia en sa casa y co
 enemichs de la patriá l
 , diu lo Zurita que «lo F

y cavallers de Catalunya, sòts color de la
selló;» y per fi, bé hi podèm afegir que, de
raria En Père que certes potencies envias-
s al seu costat, per salvar-lo pot-ser en los
os quals podia passar, com tindrèm ocasió
al fer cap lo Rey a les córts de Çaragoça.
bilment lo nou sol que calçigar devía, isqué
mitiva de Perpinyà a les darreríes de Juny,
les, se traslladà per lo camí acostumat a

que en tornant En Père «venía ab tanta pa-
acions y novitats quí s'éren mogudes en
, que dels seus metéixs, y d'aquells qui més
, y dels oficials de sa casa recelava-s, y vo-
l.»

ragerada aytal nova, atès lo caràcter y
ére; emperò baldament no ho sia, lo me-
s ofereix un senyal per lo qual hom pot
nsietat del Rey se mudaría en goig o espe-
ar a Barcelona, perçò que «estant al lloch
die primer del mes de Juliol, don Miquel de
ar d'Aragó y don García Lòriç, senyor de
'ére Jordan d'Urries, qui éra cambrer del
reç d'Urries, Père Ximèneç de Pomar, Llóp
, Joan Escrivà, Mathéu Mercer y Nicolau
féren-li plét-homenatge, que bé y lleyal-
y serien de sa banda, per llur honor y de
y protestaren que si signassen la unió, se-
que tindrien de les llurs persónes.»

gonesos donaven tal fermança al Rey, de
li inspirarien los catalans, no per més fe-
s interessats en la causa que En Père de-
siría aquella en augment, al arribar a Bar-
de totes les corporacions més influhents
itraries en son esperit a la Unió d'Aragó y
bles serien les esperances que concebis En
ab les dites corporacions, con axí resolt

capital per acostar-se al reyalme aragonès, essent e un dels acorts que prengueren y que conferma més l'admirable caràcter dels nostres antecessors defensor de la autoritat con no degenerava en simple mantenidor de la justícia y de la llei, per s'en propi perjudici, sempre reflexiu y previsor d'actes, conforme ho proclama en un altre acte el mateix Annalista aragonès les expressions dels escriptors: «duhirèm al arribar-ne la ocasió oportuna, per qui, recordant aquell gloriós passat, viuen tristos i tristos al contemplar la degradació de certs catastes temps.

Després de saber que la ciutat de Barcelona, encarnada Catalunya, ferida com deguéra estar en son punt, a burla que se'n dugué la hora de la coronació y per la jahent que manifestaven los unionistes als catalans de la servitut del Rey, en aquella ocasió a aquest que anas a Çaragoça a tenir corts als quals, tant per que axí los ho havia promès, y ab gran avien-ho demanat tot protestant-ne diverses vegades per creure-s que fóra més avantatjós sossegar quant com fós possible y recaure en bé dels mateixos, conforme espréssa lo Rey en la Crònica.

Per seguir lo Rey en son anament, convé donar una idea de que passava a Valencia: tingué molta En Pèr d'aplegar a Vila-reyal, lo 14 de Juny, los prelatos i representants de viles y ciutats, entre les quals com a cap, novament ornat ab lo títol de ciutat, la ciutat de València, de manera que aquell congrés de partidaris de la unió, pareixia ans bé lo d'unes corts; y per més ciutats no comparegueren, hi hagué l'avantatge, però poch, de que no-s declarasen ni per los uns ni per los altres, al pas que diversos richs-homens de la capital suscitaron lo pendre llur acort fins al 8 del mes de Juliol: i com feyen los altres, nomenaren també los aplegats i llurs tractadors, y-s juramentaren entre sí proferir units y servir lo Rey; y al veure tal actitud, la

lencia prengué tant a pit de contrastar al cons, que obligà als seus vehins, segons la valor de a tenir cavall y armes, prengué tants cavalls i son territori, envià a assoldejar gent per Murfronteres de Castélla, cercà la favor de la reyna nadrastra del Rey, y cridà en sa ajuda l'infant ihent-li joh escarni de la dignitat nacional que tes les companyies de cavall y de peu que po de Castélla, espatxà uns comissionats a Maveure si proclamarien la Unió (çò que no donà en resum, «feya en açó la ciutat de Valencia, que més no-n podrie fer, si tractactassen de la uell régne y de contrastar als infelhels» com diu algrat açò, En Père d'Exèrica animava lo Rey a aquell reyalme, contant que fàcilment podria, mas no éra axò possible divent concórrer a Çaragoça.

Los de la Unió de Valencia tractaren d'ajustar- Aragó, fndant-se en un privilegi que res no te e ab la Unió llavors proclamada, per referir-se ó dels reyalmes, com també féu-se respécte de de Mallorques, y demanaren un Justicia com lo a Aragó, y començaren los conservadors de se- cions al monarca, referent de sa casa, y a im- racions, facultant als jurats de Çaragoça y de convocar çò que-n deyen la Còrt de la Unió en lme, y propositant-se finalment suplicar lo Rey, s, que ningun natural del Rosselló, de part deçà niçars, per ningón témps no fòs oficial ni del ley ni del seu primogènit fins que en comú par- agó, Valencia y Catalunya se deterenas per

erent mesclança y confusió d'atribucions y de os Estats tenint una legislació y organització no s; y per quant venien a sobreposar-se en fa- is braços als altres, méntre que en les metéxes ó Generalitats respectives no hi havia hagut

tes preferencies, contraries a les institucions reyes d'aquests reyalmes, naturalment havia de donar lloc a un resultat fatal per los meteixs qui introduhien tals in- y pertorbacions, perçò que, apart de no èsser tot públich, com diu lo Zurita, y obrar alguns ans bé es persones qui estaven prop del Rey y qui exercien principals oficis de sa casa y concell, sabut és que lo rey camí a la dissensió, y un colp dividits los unio- or fóra la inquina dels qui en la Unió perserve- uantes més defeccions esperimentasen dels seus a engrossir lo partit del Rey, majors serien les venint tot a raure a la fi a una démagogia que fà- oria desconcertar o vèncer no ja solament lo Rey, e-vol tirà.

axí anava desordenant-se lo régne de Valencia, y y en Aragó menaçava l'esclatament d'una guerra l'ère, respectant lo consell dels barcelonins, s-en l'ont-blanch, ón trobà En Miquel Péreç Çapata, enviat de missatger a Çaragoça (comissió certa- gada y ab més oportunitat que la suposada de Ta- ns de partir lo Rey al Rosselló). Per més que no Cronista l'obgecte de la anada dël missatger, fa a ie éra per substituir les córts de Monçò per los de que prova que fou tramès a aquesta ciutat lo Çar- care no havia consultat lo Rey ab los barcelonins; tot y aquest concell, apar que no acabava de de- i Pére a complir-lo, puix que dës de la metéxa vila lanch tornà a trametre lo missatger a Çaragoça ab icial ón hi esposava que «per havèr-lo fèt sabidor uns richs-homens d'Aragó, con ell entras a Çara- en gitar má al banch del frè del seu cavall en què per força dur-lo a Sant-Salvador, y si algú de la o qual-se-volgués altre ho empatxas, que prengués ntinent: y de després, en exint d'allà, devien dur-lo ría, no permetent que-s comunicas ab ningú de sa nanava-ls guiatge per éll y per los qui ab éll es-

no fôu tornat lo Çapata, lo Rey continuà son camí Lleyda, ón trobà ja missatgers de la Unió, qui féren-èr la estranyesa que causava que lo Rey demanas duyt als seus vassalls, y que no solament podia sinó via anar a Çaragoça, prometent-ho axí tantost En o obstant, d'esperar la tornada del missatger per ma-uretat.

entre que estava lo Rey a Lleyda, recompten que in fét escandelós, qual fôu lo de travessar dita pobla-*forasters*, a sabèr, un cavaller castellà y un altre de ench, al encalç del infant En Pére, per desafiar-lo, en e la Unió, car no havia volgut sots-signar-la: emperò que los dits cavallers estarién ans bé de tornada, per- diu lo Rey que l'infant son oncle anava a veure-l, y obà a Santes-Creus, llà ón, per reverencia als reys qui osen, los comissionats per lo desafiú no-l realitza- com En Pére los hi fés dir per un porter que s'entrevistassen ab éll, apar que desconeguèren la seua at.

ia tornar enrere del camí seguit, que lo Rey passas yda al citat monestir, y axí podria ésser que aquest esdevingut abans, y que la mala resposta dels repta- una altra pareguda la haguéssen donada a Lleyda, al sar la dita ciutat, estant-hi lo Rey. Fét escandelós ne del referit, car escandelós és y degradant que unes alçades, de fét o en aparença, a impuls de la amor pa- e, entre altres condicions, imposen al llur rey la es- del seu consell y córt de naturals d'aquests reyalmes, talans y dels rossellonesos, se valguen de mercenaris rs per desafiar, dins los propis territoris de la Confe- catalano-aragonesa, lo príncep més lleial d'aquells l'infant En Pére, per la sola culpa de negar-se a fer- Unió, o millor per la virtut de no ésser vincladiç y com d'altres no esposant-se axí a ésser traydor ni in- üent ab ningú.

hs dies després, isqué de Lleyda lo Rey, y fent la per Tamarit, Litera y Monçó, esperà en aquest punt lo

missatger; mas com aquest hagués romas malalt a Sarinyena, hi passà l'endemà matí per sabèr la resposta, que conformà ab açò que havien dit los tramesos de la Unió a Lleyda: y en conseqüència, passaut l'Ebre per lo Grau de Pina, y prenent lo camí de Fuentes, com lo-y havien advertit los de Çaragoça, la vétlla de la Mare-de-Deu d'Agost, lo sendemà a hora de mija terça féu En Pére sa entrada a la capital aragonesa. Poch abans d'acostar-se a les muralles, isquéren los de la Unió a rebre lo Rey, anant, segóns recompta ell-metéix, a la comitiva tots los richs-homens, cavallers, meynaders, ciutadans de Çaragoça, homens de ciutats y viles y molts altres en nòmbre de vuyt-cents, a cavall, y ordenats en fòrma que caminaven de dos-en-dos, formant sempre parella un rich-hom ab un ciutadà.

Los primers qui venien al cap de la dóble filera, y que En Pére havia de veure abans que los altres, eren los seus dos germans l'infant En Jaume comte d'Urgell y l'infant En Ferran fill de la reyna Na Lionor, y en companyia d'aquest (joh afront! tornam a esclamar o degradació del esperit nacional!) hi anaven cinch-cents homens de cavall que lo rey de Castella li havia tramesos de sa meynada, espectacle repugnant als ulls del rey d'Aragó, com ho és a tot bon patri-ci y en tots los segles, veure que per lo foment de les nostres discordies intestines, o per aquedar-les, calga apelar a la ajuda o socórs de legions forasteres.

Esdevingué a Çaragoça, si fà no fà, lo metéix que ja li havien dit a En Pére la primera vegada que envià son missatger Çapata: al arribar al fossat de la Alxaferia, se-n tornà tota la comitiva, dexant lo Rey tot sol en aquell palau antich, y si de prompte no fôu vecsat, no havia de trigar gayres dies a esser-ho. Lo dissapte vinent obrí lo Rey les córts a Sant-Salvador, y ací va sabèr acreditar de bell-nou sa astucia y talent: és d'observar sinó, com malgrat d'ésser aquell acte la assamblea representativa del pahis, tenint-ne la presidencia exclusivament lo Rey, penetra aquest, com diríem are, acompanyat dels diplomàtics forasters, a sabèr, ab lo bisbe de Toréna, missatger del rey de França, y ab l'abat

d'Amer, legat del Sant-Pare, tramès al Rey e a la Unió en-sémps, y com, no obstant la malvolença que en aquell lloch se manifestà als catalans, y de datar de pochs anys la erecció del arquebisbat de Çaragoça, hi entra encare l'arquebisbe de Tatragona, qui s'asseu a costat dels dos personatges darrerament nomenats y altres prelats qui seguíen, En Pére entre los primers qui constituíen lo braç eclesiàstich. Era aquell acte promogut principalment per los de la Unió; emperò essent veritables córts no se'n podia escloure lo qui tenien dret a ésser-hi, per més que-n fóssen enemichs: y axí anaren presentant-se per tórn Terol, Daroca y Calatayú, podent fer-se compte de que entre los individus dels altres braços, n'hi hauria, com los representants de les dites poblacions, qui no seguíen la Unió. Los d'aquesta tractaren de rebujar-los, emperò En Pére conseguí que no-s complís tan folla pretensió. Hi afig lo Cronista una circumstancia notable, y és, que assegades en terra, prop del altar, hi havia ses companyies y altra gent.

Ocupà lo Rey la trona per fer la proposició o discurs de la Corónà, essent-ne lo téma demanar una contínua disculpa per no havèr celebrat córts en tant de temps des del començament del seu regnat, per tal com éra no sols estat per culpa dels grans aveniments sobrevinguts, y que enumerà, afegint-hi, al venir a parlar de la Unió, «que de cor e volenters entrava e volia ésser-hi,» si bé-ls suplicava solament que li demanassen coses fahedores a demanar y que ell otorgar pogués; y acabant, per fí, «ab altres bones paraules en lla-hor seua, de què-n restaren tots contents y alegres.»

Malgrat aquestes bones paraules y de llohar la propositió del Rey los presidents dels respectius braços, no manca-ria qui pensas que tót allò éra manya d'En Pére, y que per poch que pogués parlar als uns y als altres en particular, ha-ria d'atraure-lo a favor séua; axí, que tornant a dexar sol-ovament lo Rey a la Alxaferia, al tornar de les córts, orde-ren que no pogués anar sol a visitar-lo, y que per parlar-li vien anar tots plegats. No perçò consentí lo Rey que fós minuída sa autoritat en tal estretor, ans volgué que sonas

lo seu nom com sobreposant-se a tot-hom, y sabent primer día de córts (car la altra reunió fôu no-més obertura) hi volien concórrer los unionistes armats, ma una crida prohibint-ho sôts gréus penes, y no ho com malgrat de totes les rahons y escuses que-s donaren per seguir-ho, tot allogant a les places y altres llochs per cert nòmbre d'homens de la ciutat, de cavall y de p l'obgecte d'estalviar les baralles qui-s poguéssem pr

la primera sessió d'aquelles córts a la es
lors, y com hi entras lo Rey aquesta v
del arquebisbe de Tarragona, d'En Ber
l'altres cavallers catalans qui eren del se
ren los aragonesos que-ls ne fés sortir, co
Rey, no obstant d'escusar-los axí éll co
ne; y com aquest requiriment fós subge
més que en les córts, segòns assegura lo
molts als quals allò desplaia, se conform
isquessen los catalans, y no contents ab aq
ue manas lo Rey acomiadar los cavalle
e tenia en son concell.

assem entrar dins los més amagats secrets
quell témps, pot-ser trovariem lo mòvil o
ytan impremeditat acort llà-ón menys se
or; emperò devèm limitar-nos a calcular r
y axí podèm dir que aquella nova befa d
cò és, als habitants o naturals d'aquella
nació de la ajuda de la qual confiava En
Algun día los sublevats dels restants rey
e castellans y altres forasters, era una ar
gran tremp, forjada ab maestría, que no
yar tantost l'ultratjat Rey, per escorterar
feudal, desfraçada ab la vestidura del pob
ijar les grades del seu setial.

tuació, com aquell que espera ocasió oport
r, seguí En Pére d'aquí-avant lo sistema d
scendencia ab la toçuderia. Eczigiren-li
vas de sa servitut los qui no havien volg

5, la major part dels quals éren aragonesos (noua divisió), y ho consentí: desconfiant del Rey d'ostatges per tenir seguretat los qui-s vegéssensió de tractar ab éll; y s'ens dificultat donà los quals compartiren després en varies cases de la or dels murs de pédra, y vigilant-los de manera o-s pogués veure ab l'altre; y en cambi, al fer-li a íe una immensa llista de greuges, anà negant-los e l'altre En Pére, y tornà-ls dihent que tots eren ió, y que al consentir-los serviria solament per desayalme.

pta lo Rey que en les sessions successives «seguí s-hi altres soberguerías,» per tal que continuà en a fins que li semblà ja tenir major seguretat, en lo racticaria solament un dels estréms del metéix, ert no fóra lo de la condescendencia, y aquesituació la aparellà de la manera que anam a re-

les resolucions que-s prenguén contraries a la el Rey, n'hi havia dues qui-l favoriren en gran per tllament del seu plan: la de privar als catalans de a les córts, dexava a aquests en libertat de opinar uregués respecte de la Unió, per més que no fés- ensiblement contra ella, y de fer estada a Çarago- eczigencia d'ostatges, suposant-se axí compro- raula del Rey, cessà la temór de visitar-lo, y ja a o costumança de respecte a la magestat, comen- ostar-se alguns particulars per fer reverencia al qui de llavors ençà dexà d'estar sol y abandonat a ía. Entre aquests, o pot-ser d'abans—car no essent los catalans que hi havia a Çaragoça, res no-ls a visitar lo Rey llur,—s'assenyalaven los metéixs .rectament havien rebut lo greuge de les córts, bre tots menciona En Pére un noble personatge 'aquest moment, intervé en los més importants ocis de la nostra patria, y s'enlayra com a acaba- le sa època essent lo seu nom digne de respecte

los triumpfes que procuraren los seus consells com
malaventurada fi que tingué: car és de saber que
alich íntim del rey En Pére, vingué a ésser ab lo
a altra de ses víctimes, y víctima innocent, rodant-
cap miserablement per les grades d'un cadafal al-
lyre lluny del palau ón tinguéren lloch los fets que
lescriure.

orriment de les injusticies que hom cometia en
gle, o per ventura la moda, empenyia devegades
ns de cor sensible envers lo recolliment y la solitud
tre: des lo començament del regnat d'En Pére ha-
que tenia semblant propensió son oncle l'infant En
primer conseller y més esport en lo portament dels
alichs que tingué son nebot y senyor; emperò per
havia manifestat aquest propòsit, y l'havia succe-
uell càrrech lo comte de Jamvilla, no sabem per què
tentat Infant no-s resolía del tot, esperant per ven-
cobrir a costat del Rey una persona qui sabés ab-
tat encoratjar-lo o refrenar-lo en ses impetuts, se-
vingués.

questa sahó aparegué, sens ningun duple, lo suc-
ie desijava lo zelós príncep, y era precisament un
abundant en los metéixs sentiments del seu ante-
avía tingut més resolució que éll per renunciar al
undanal: En Bernat de Cabrera, vescomte de Ca-
i és l'home de qui are tractam, tenia son principal
residencia preferida dels de son llinatge, al cap-
d isolat y lleuger munt de Mont-soriu qui s'alça no
arbucies, estenent-s'hi al peu la població de Breda,
ria lo famós monestir de Sant-Salvador.

ram de minucies per esplicar los mòvils de la reso-
tiana que prengué lo molt noble cavaller, y pot-ser
venturat de pensar que la mort d'una muller ben-
pogué induhir-lo-y, puix que tenia En Bernat un fill
netéix nom—que alguns colps cita lo Rey en sa
espressant que éra molt jóve,—y que un noble y
nsament féu-li abandonar la excelsa y esplèndida

estada de Mont-sorfu (1) per baxar a Sant-Salvador, llá ón sos propis vassalls havien de veure-l humil y confós ab los restants frares d'aquella santa casa. Alguna fama envionaria, ja dés la seua joventut, lo dreturer y sensible cavaller, con lo rey En Pére, segóns recompta éll-metéix y han confirmat diversos historiadors, ainà en persóna a arrancar del erm y de la solelat de Broda En Bernat de Cabrera, y alguna esperança tindria aquest de posar per obra grans pensaments en bé del seu rey o de sa patria, con la obediencia de vassall féu-li proposar la santa obediencia a la qual s'éra donat, y dexant lo grossolà burell, tornà a abillar-se ab lo ricós brial o a revertir-se la cuyaaça, si convenia, y desplegar en un y altre cas los seus fins a-les-hores segellats llavis, per aconsellar lo més útilós al senyor qui-l demanava al seu costat.

Ja havèm vist que en Cabrera no dessamparà En Pére en lo seu passatge de Catalunya a Çaragoça, y que ab éll se-entra en les córts, prevehent ben segur lo rebut que en les metéxes havia de rebre: en la solitut qui volta lo monarca a la Alxaferia, essent lliure, y sèns temor ni compromis, de visitar lo seu Rey, s'hi troba també ab major libertat de podèr donar lo consell que millor li placia sòbre los afers que llavors se debaten, y axí hagué de profiter-ne lo lleyal amich y previsor conseller, con un jór, méntre que estava servint a En Pére, li digué les següents paraules que prenèm de la metéxa Crònica: «Seuyor, bé veig que aquest fét va a ocasionar la destrucció del vostre reyalme e-us farà gran mal. Si a vós plagués, senyor, yo entraria en tractes ab alguns nobles per veure si n'atreym al vostre servey la major part, e consumarèm-los axí.» Aprova lo Rey la idea y dèxa en libertat al Cabrera per los seus hàbils maneijaments y ab tot que aquests no-s troben engrunats en historia alguna, se de-

(1) Pochs enderrochs romanen del castèll de Mont-soriu, car ultre les ins del temps inevitables per efècte de son abandonament, alguns vehins de lls encontorns tinguèren la mala pensada d'apropiar-se les pedres lavorades quella vigorosa fàbrica, con n'havien fretura per llurs construccions particulars obstant, la planta del castèll, la torra d'homenatge y unes molt pregones sitges s conservaren encare en 1868, revelen clarament que l'edifici havia d'èsser un més espayosos y magestuosos en lo seu estil.

duhexen per los efectes, car d'aquella hora en avant són més espesses les visites de nobles al Rey, y romanen del tot gonyats alguns, entre los cognoms dels quals sonen los de llinatges qui tots-témps havien figurat en les unions passades, Alagó y Cornet.

a-s quina fora la confiança que auava infonent lo planerera en lo coratge del rey En Père, con diu aquest enrica, que ab los demunt dits nobles qui éren anats al vey, si bé que en res no amostraven que estiguéssen art, y ab los catalans, pensava, de Catalunya estant, a donar batalles y fer guerra als de la Unió, y que ab arretat, se resolia a no comportar ja ningun ultratge lo jorn que tornas a les córts. Axí fôu: llegiren en la pressió los segretaris diferents capítols fóra de rahó, los quals, hi afig lo Rey, n'hi havia ún qui ho éra en y que lluny de convenir solament serviria de gran ció al poble, y a-les-hores posant-se dret l'homenetit gigantesch, clava la feresta ullada en la cara del mà En Jaume, y alçant de tot son esforç la veu, desolts: «No-n havets encare prou, En infant, ab ésser de la Unió, que-us fets concitador del vostre poble e nsémps nos avalotats? Veus açò que-us dihem, que s'avalment e com a hom fals e traydor que vós sots: ntenem sostenir-vos-ho, combatent cors per cors, garnenys de garniment, en gonella, vos ho combatrem ells; e fer-vos he dir per vostra bóca metéxa que quant fét ho férrets desordenadament, jatsia que-n renundignitat reyal que tenim e la primogenitura e anch absoldre-us de mancar a la dignitat ab què sots tennarno-s.»

a-s façà cada hu compte del efecte que produhiria llamp desparat en la magestat reyal en l'esperit dels homens d'aquella época, y ab quin espasme contemporal impertorbable monarca lo poble aragonès, ab so y franquesa de caràcter no minvat ab los segles a ve hi hauria paraules per celebrar la empenta d'En Pé quest pas, si al travers de sa energia y valor no s'h

vehés l'irascible y desapiedat tirá, car, tras aquestes paraules que ns conserva en sa Crònica, té encare major gosadia, com ho és de consignar que als peus del Infant havia ordenat col·locar, ab previsió, dos de sa confiança, En Pére Ximèneç de Pomar y En Gonçal de Castéllví, per que matassan En Jaume en cas que-s mogués desordenadament contra éll. Fós temor o prudencia, l'infant respongué d'una manera bé prou mesurada, perçò que-s contentà de dir: «No-res a vós dich, senyor, mas qual-se-vulla altre hom, enfora de vós, qui tals coses me diga, bé mént per la barba.» Y girat de cara al poble qui, espargit per tots costats, allà estava, afegí: «Oh poble benahuirat!... ja vehèu çò que-us espera, car si a mi qui sò germà e lloch-tinent séu me tracta de tal manera, quant pijor no-us tractarà a vosaltres!»

Es de pensar l'avalot que que succehiria a aytals paraules del dos germans: un qui s'alça per defensar En Jaume, y lo Rey ab sobrada energia lo fa callar y que s'assega, un altre dóna lo crit de *Via fora!* y córrre dret a la porta crehent incitar axí la multitud, obren-se tès portes y esvaheix una major gentada; y arribat lo cas suprèm, com vehent en perill sa persóna En Pére, gità ma a la espasa y-s posa en guarda, al qual gést, los qui li havien prestat jurament y homenatge de servir-lo, no ténen més remey que fer públich llur secrét, y, desenveynant també les espases. posar-se al costat del Rey per defendre-l, als quals no dexarien de imitar tots quants s'éren impressionats ab les vigoroses paraules del monarca y los prudents o vacilants fins en aquella hora en llur opinió, y pot-ser alguns d'aquells qui estan sempre disposats a servir lo qui presenta més esforç, vist la qual cosa, observant lo gran nòmbre de gent que tenia lo Rey de sa part, haguéren d'esclamar en sí-metéixs los de la Unió: «Bé apar que hi hà alguna gran lliga, car autrement, no diguera lo Rey les paraules que tots havèm ohides.» Finí aquella seió, alçant-se les córts y tornant-se-n cadascú a la seua pàrta.

Arriscat aquest primer colp; convenia no dexar la empresa miges, y si lo Rey no tenia tots los camins segurs per

r ab lo triumfe, més valia que profitas la ocasió anant-
 la ciutat ab lo pretést de quant esdevinguè, y traslla-
 a la frontera de Catalunya per complir çò que tenia
 de fer. Seria aquesta ben segur la opinió del Cabrera
 es consellers, emperò En Pére, qui no abandonava ja
 n sistéma d'astucies, y pot-ser estojava en son pit un
 ; progécte per desfer-se pel seu germà, al qual consi-
 com a veritable cap dels avalotadors, més s'estimà
 de Çaragoça sèns dexar fins a cert punt contents y
 ats los seus enemichs: preferí otorgar als de la Unió
 nt volien, «car per via d'armes (afig lo Rey en sa
 a) podrien després empatxar-ho;» restituí al infant En
 lo càrrech de Procurador General, de què-n restà tot-
 olt content; licencià les córts, y recobrats los cava-
 ie havia donats en ostatge, manà als nous concellers
 havien donats que-l seguissen, no volent-hi aquests
 tir temerosos de que-ls faria matar con estigués a
 ; y axí, resolt a no enllestir ja ningun altre afer (1),
 coratge y d'esperança en companyia del Cabrera y de
 ants li s'ajustaren, emperò no del infant En Jaume,
 tal cas, devia concórrer a les córts de Catalunya per
 e camí, s'encaminà En Pére vers la barca del Gàllech.
 allà del mul que muntava, travessà lo riu sèns espe-
 : aquell passas, se-n anà a peu vers la tórta d'Alpu-
 ormint aquella nit a Pina, la següent a Candamos. y
 , que érem als 27 d'Octubre, a Fraga,
 arribar en vistes d'aquesta població, En Bernat de Ca-
 recordà a En Pére que lo poble que davant tenien ja
 yia a Catalunya; y llavors lo Rey, plè d'entussiasme

Axí s'espréssa lo Rey en sa Crónica de sa sortida de Çaragoça: «Mentre
 em cavalcant, cavalcaren tots los de la Unió y vinguéreu al nostre en-
 : la fi de que espatxassem llavors los llurs afers, mas Nós los respon-
 -Vuyt mesos hà que stam ací, e no-tes havèu volgut dir-nos, ni q
 m los vostres afers e verament no podèm are fer-ho.—Y ab açò, continu-
 lcant e ns acompanyaren élls tro a la barca del Gàllech on nos pregà
 : gran instàucia mas Nós descavalcarem pujarem a aquella, sens esq
 : ls la cavalcadura, ans al contrari, a peu nos en anarem tro a la tórta

«Oh terra beneyta, terra poblada de lle-
ostre Senyor Déu, qui-ns ha dextat exir
e malvada: emperò maleyt sia lo qui la
ò que també éra abans poblada de per-
assats confiam en Déu Nostre Senyor
i antich estat e llavors castigarèm los
ren.»

podria tenir Catalunya d'aquesta llabor
nica qui pogués consignar en sos annals;
er lo qui la tributa no l'home sinó la au-
ctada, tan justa llabor no-més deu comp-
més entre les infinides que li dirigexen
s diverses dinasties qui la regexen, y los
es capitants de totes les nacions y de
hs o enemichs, en la tanda dels quals
an espanyol Cervantes, y com a pinacle
erals francesos; conqueridors de Giróna,
ra de Independencia.

legidor que jatsia lo Rey maleheix la
ig que abans era lleial y que confiava
aria a ésser, per qué maleheix encare los
ull. Lo Zurita usà una concisió tal al re-
araules de la Crònica, que mereix lo dic-
se limità a expressar «que començà lo
lunya y a dir-ne grans llabors, axicom
catalans, tot malehint la terra d'Aragó.»
pot sonar gayre bé a les orelles dels lec-
r cercar la rahó de la aparent preferen-
ita, que «éra aquesta general afició dels
ue succehiren al comte de Barcelona,
er llur naturalesa y molt antiga patria Ca-
tón conformaren ab ses lleys y costums,
saren era la catalana, y d'ella fôu tota la
ntaven en aquells temps.» Ben impor-
essió d'una autoritat històrica tan res-
alista aragonès, dolènt-nos solament la
que fôu aquella general *afició* d'ençà que

los reys succehiren al comte de Barcelona, essent ans bé instint y costum natural, posat que la linia dels reys qui llavors imperava éra la directa y masculina dels comtes de Barcelona, qui comptava entre sos títols lo superior de Rey d'Aragó, çò és, la metexa dinastia o familia catalana del temps dels Berenguers, no variada per causa del seu major enaltiment; axí que, may per may, sóts pena de confondre al llegidor, deu considerar-se los nostres sobirans com a reys d'Aragó successors del Comte, sinó com a successors directes del Comte qui adquiriren per heretatge y contracte l'antich reyalme.

L'objecte del Rey al entrar-se'n a Catalunya era convocar a còrts los catalans a Lleyda, emperò desistí ben prést, preferint cridar-les per Barcelona, atenent que divent-hi concórrer En Jaume, la familia del qual llavors habitava en aquella ciutat, podria molt bé fer-se que alguns d'aquesta per llur favor no destorbassen les dites còrts o promogués-sen algun avalot.

Tal és lo pretést que retrau lo Rey, y encare que és admissible, podia també ajudar a aquell cambi soptat la nova que va rebre En Pére de que estava a punt d'arribar per mar la infanta de Portugal, qui devia ésser sa muller: veritable atractiu fôu açò per lo *Cerimoniós*, qui tantost formà lo plan de coldre féstes per les seues noces a la capital del Principat, com axí ho acrediten les ordens que donà, per que hi acudissen ab tal motiu, y ab la fi de trobar-se a la recepció y a la arribada de la Reyna, los seus oncles l'infant En Pére y En Ramon Berenguer, En Uch vescomte de Cardona. En Ramon Roger comte de Pallars, l'almirall En Pére de Montcada, En Pére de Fonollet vescomte d'Illa, En Pére de Queralt y En Ramon d'Anglesola, lo bisbe de Vich son canceller, los bisbes de Tortosa, Elna y Lleyda, y los abats de Ripoll y Santes-Creus, axicom també convidà diferents ciutats de Catalunya, Rosselló y Mallorca, per que trame-téssin llurs missatgers o representants, según era costum, com se verificaven semblants féstes.

No sabèm si l'infant En Jaume arribà a Lleyda estant-hi

rita ho dóna com a cert, afegint
e missatgers d'aquells qui te-
alencia, y demanaren algunes
molt desordenades y en gran

perjuhi de la Coróna reyal, per qué respongué En Pére que
no calia provehir çò que demanaven, emperò que ell se-n
anava a Barcelona a celebrar les seues nocces, y després
quant més prompte pogués aniria al regne de Valencia, e hi
tindria ses córts, y s'hi provehiria de manera que-n restas-
sen contents.

Passèm nosaltres per alt la comissió valenciana, que men-
cionam ací per incidència, y parant-nos en En Jaume, obser-
vèm que res no-n diu d'aquesta arribada lo Cronista; emperò
posat que hi fós anat, puix no s'ho inventaria lo Zurita, ha-
vèm de creure que d'aquella ciutat se-n tornaria anar, no en-
dret de Barcelona, mas d'altres punts, conforme se desprèn
dels documents que bentost citarem. No és de meravellar
que-ns deturèm en aquestes minucies del viatge que empren-
gué l'infant En Jaume des de Çaragoça, per convenir la ma-
jor puntualitat al donar compte dels darrers passos d'aquest
infortunat príncep, que caminava certament vers lo sepul-
cre, ferit de sa propria dissort o pot-ser ab lo cor rosegat
per un mortal verí. No poch interès oferexen a la crítica los
descobriments que havèm fets tocants a tan trist aveni-
ment, conforme provarem, y del qual nos anam a ocupar tot-
seguit.

Parlant del metéix, se limita lo reyal Cronista a dir que,
durant la seua estada a Barcelona, y que s'hi eren ja comen-
çades les córts, poch témps après féu-hi cap l'infant En Jau-
me malparat de malaltia, y tant, que al exir a rebre-l és de
meravellar que l'altiu Rey, agreujat com estaria del seu ger-
mà, isqués a rebre l'Infant qui éra cap de la Unió,—en tor-
nt a entrar dins la ciutat, encontraren un home qui-s de-
rtava fent jochs, y anava y venia d'una part a l'altra del
rrec per un fil prim, y havent ell dit a En Jaume: «Germà,
reñ aquests jochs,» respongué l'Infant: «Senyor, no-res
ig,» y fent la via de sa posada, tantost hi arribà ficà-s al

llit, y passats alguns dies reté sa ànima a Déu, essent aq
nit següent d'havèr verificat son matrimoni En Père ab
Lionor.

Gran negligencia hi hà hagut per part dels historiad
al parlar d'aquests subjects, car los uns han confós aq
infant ab altres fins de nom diferent (1), algú ha recom
la mort d'En Jaume com a anterior al casament del Re
tots, en general, han parlat de la mort com ocasionada
son germà En Père, emperò sèns donar-ho per absolutan
justificat, segóns ho revela lo concis de la nova y la refe
cia a altres autors més antichs qui la donaren. Per aques
til la menciona lo Zurita un colp, emperò al arribar al l
ón nos trobam, se propassa ja un xich més, y adhuc s'a
tura a dir que, «segóns açò que tenia lo Rey ordenat ab
fant En Père que-s fés contra sa persóna (la del infant
Jaume), y sa mort axí cuytada, tingué-s per cert que li
donat verí; y axí Père Tomich aferma havèr-lo mort lo l
germà seu.»

Es de transcendencia aquest paragraf, car no solan
dona noticia del crim del Rey, sinó de la complicitat del
oncle l'infant En Père; emperò ja que és lo Tomich a
del qual hom pot fiar molt poch, com axí ho havèm ac
tat diverses vegades, que en la Crònica del Rey no-res d
hi consta, com naturalment no constaria, y que no fa a
mar-ho en documents, perçò que haurien tingut bon con
de mencionar-los, crehèm que abdues noves, axí la de
verinament com la de la complicitat del infant En Père,
ans bé deduccions o presumpcions, que no fèts certs y i
rats. Axí ho judicam, darrere la invastigació que ha

(1) Marineo li diu Ferran, confonent-lo, sèns dupte, ab un altre infan
poca anterior o ab l'altre germà, fill de Na Lionor de Castella, y Gauber
ternià, li dona lo meteix nom, afegint que, per aquest fratricidi, pronostic
Arnau de Vila-nova (y a fè que sa virtut no era la de profèta) la estincció de
nastia catalana, ab aquestes paraules que digué a En Père: «Per què ochehits l
mà vostre, vol lo cel que los vostres muyren, menys d'hereters.» La part mè
cola d'aquest pronòstich, y encare suposant que visqués encare l'Arnau de Vi
va, és que-s féu pronosticant que no han de tenir fills los fills d'En Père, en
que ningun d'aquells no éra encare nat, de manera que tracta de la priva
nèts, com éra més propri que lo cel privas de fills al culpable, al Rey.

tre los documents d'aquella època, lo lescobre la causa que pogué donar peu abilitat, tot donant suficient llum, sinó 'ère enverinà son germà, al menys per creyen a Catalunya en aquell tèmps, i lo Rey, e que-l tenia fortment preocupat del seu poble.

Intingut dels dits documents, tant en contra opinió, com per colocar per l'orde fets de què tractam, y per establir ab els metèixs, apar del interès que ofer lo importants escrits.

Suposen que hi havi odi entre los dos t, y no conexent altra causa, la cerquen,

Agreuge fèt per En Jaume a En Père, la hora que, en nom dels de la Unió, fòu aquest desafiat a Santes-Creus, per dos cavallers forasters. Sía aquesta la sola causa o una altra, certes que no corrién abdós en gayre bona armonia, y que ún y altre estaven aferrats en anar a rebre la nova reyna en altre punt fora de Barcelona, y que lo Rey En Père volia dés d'aquesta ciutat esquivar semblant encontre, ja sia en bé d'ún o altre, ja ab altres fins difícils d'endevinar.

Axí escrivía lo Rey de Lleyda estant dos dies passats del mes de Novembre al comte de Jamvilla y a d'altres personatges, encarregats de rebre la Reyna, que dónguen pressa a aquesta senyora en son viatge per que-s puga verificar lo matrimoni ans no finesca lo tèmps senyalat per celebrar-lo, qui finirà del diumenge vinent en quinze, y que almenys puga coldre-s ans del darrer die, *car lo die darrer per res no-u' fariem*, singular advertencia que no sabèm si és filla de superstició o de temor de que esdevinguéssen abans fets que tenia en cor de que fóssen posteriors. Dés de Ça-Bisbal (1), a 6 dies transcorreguts del metèix mes, deya lo Rey

(1) Ça-Bisbal, nomenada vuy en die La Bisbal, per la transformació del article ça, és una població a la dreta del riu Gayà, propera al coll de Santantina, camí de Santes-Creus, y que no deu hom confondre ab la del metèix que hi hà prop de Girona.

tra a En Jaume, que estant-se éll a Poblet havia
l'infant En Père era a Tarragona per exir al en-
la Reyna con hi passas, cosa que sentia granment,
és l'havia vist a Santes-Creus (ón estigué lo Rey
s abans), en qual paratge li havia donat orde per
is a Barcelona, y puix lo dit infant En Père no ana-
e la Reyna, tampoch no hi anas éll, ans bé fés la
ella ciutat per lo camí d'Apiera. Sis dies després
riure lo Rey a En Jaume, repetint-li la orde de que
urcelona, y planyent-se de que no l'hagués obehit,
que malgrat la seua prohibició, tenia volença en
contre de la Reyna con passas, cosa que may per-
olia éll, tenint bé per cert que li desplauria en gran

etéix die des de Barcelona escrivía En Père al com-
villa y demés encarregats de la recepció de la
provant la resolució que havia presa d'anar a aque-
fent la vía de Martorell, essent molt probables unes
que hom llig a la metéxa resposta, a sabèr, que
n Jaume y aquells qui ab éll anassen a Barcelona,
sen les armes descobertes, per estalviar tot motiu
l, que lo dit infant fés jurament y homenatge pro-
fer, fins passat lo die 15, res contra l'infant En
tant lliure de fer-ho après d'aquest die, y que la
eguretat dó l'infant En Père respécte del altre.

de vint dies escrivía ja En Père a la comtesa d'Ur-
Decilia, fent-li a sabèr que era mort son marit En
que paras esment a les paraules que li diria de part
R. de Vilaragut, prior de Mont-serrat, sens espres-
carta l'obgécte de les metéxes.

rò les principal menudencies dels féts que tractam
se troben en unes altres cartes endreçades a la
María de Castélla y a En Père d'Exèrica, y al
Montesa En P. de Tous, la primera datada a 21
ats de Novembre, y les altres dos dies després: fa a
aquella lo rey En Père a Na Maria que lo *diumenge*
passat havia complit son matrimoni en la església

(que no hi hà dupte que és la catedral, es la nomena esglesia de Santa-Eularia), i; dóna principi ab paraules de semblant *saber que avemos entendido que en esta ciudad ra, la qual si es han metida personas mali- nuestro bien ni nuestra honra. que nos ave- is fayto matar lallo infant D. Jayme, nuestro perdone.... E creemos que esta mala fama, asi rque es cosa comuna que la causa de mal, jasea s corre et mas sestiende, que la buena se es- partes. E non mande Nuestro Senyor que nos m, que nos malasemos ni matar fiziesemos ni infant fuese muerto, ni nunca tal cosa nos antes seet cierto, (et en aquesto no creemos to infant es muerto en su leyto y por muert edat que luengament ha havido en su per-*

a nova, ensémps ab la del casament, se en altres cartes datades a 20 dies passats tramet en Père a sa madrastra dona Lio- , como madre a Nos muyto cara, y al rey don ndreça aquestes metéxes paraules: «Femos lomingo a XVIII dias andados del mes present odas con lalta dona Elionor, muller nuestra ad de Barchinona, en las quales nos fuerou as por los de la dita ciudad et otros. Mas Dios n aquest mundo algun goyo sea acabado, des- de nuestro matrimonio, nos ha querido dar de ploro, es a saber, per la muert del alto in- caro hermano nuestro, el qual reebidos por el ro, todos los ecclesiasticos sacramentos, el lunes, del mes sobre-dito, enta ora de media nuyt por qual ordena de las criaturas lo quel place, t. E iassea que daquesta en nos recebido grant rdada su loable fin que izo, demandó perdon a brelados, et a ricos-hombres et otros, fiamos esido clamar a su gloria de la miseria desti

mundo, eu aquesto de la muert del dito Infant, recebimos alguna consolación. E rogamos vos, Rey, que con almosnas, oraciones et otras obras de caridad, nos ayudedes a rogar a Dios quel deyne perdonar sus pecados (1).»

Combinèem are aquestes noves per traure la conseqüència que-ns havèm proposat. D'ells, ne resulta que de fét eczistía un desplaier entre los dos infants oncle y nebot, Père y Jaume, emperò no millor relació entre lo primer y lo Rey, comparativament ab lo segón, perçò que d'un y altre està descontent lo monarca per la volença que ténen, desobehint-lo, d'anar a rebre la Reyna; axí que, no hi ha motiu per sospitar la complicitat del infant oncle en la mort del infant nebot: dels metéixs documents no-s desprèn la manéra com arribà à Barcelona Na Lionor, y donant per bó çò que diu lo Zurita, inseguint la Crònica Reyala, de que arribà per mar—en qual cas los infants y quants havien dè venir per lo camí de Martorell hauría-ls calgut entrar sols, y més sol En Jaume al qual havien senyalat lo camí d'Apiera, separat dels altres,—axí y tót, no mereix gran fè la nova del Annalista, en quant al témps, per havèr errat en part fent posterior la arribada de la armada de Portugal ab la Reyna y lo casament a la mort del infant, con justament fòu al revers; y per fí, de la combinació de paraules y de dates compreses en los dits escrits, brólla una munió de coincidències fatals bastants a fer sospitar del Rey çò que afermà lo Tomich, quals son la volença que té lo Rey de que son germà éntre sol a Barcelona; la fantasía de senyalar data certa per celebrar son matrimoni, advertint que si és en lo darrer díe del térme *per res no-u farian*; l'havèr estat precisament en aquest darrer jórñ (lo diumenge 18, com axí consta en la carta qui parla del casori, o del diumenge vinent en quinze, com diu en la que porta la data de 2 de Novémbre) la celebració del matrimoni; la propinquitat de la mort del Infant, puix morí En Jaume a mija-nit del dillluns, o sía poch après de les noces del seu germà y senyor, y finalment, la prestesa ab qui

(1) Tots los documents fins ací retrets se troben en lo registre 1128 del *Arxiu general de la Coróna d'Aragó*, planes 131, 137, 138, 139, 140 y 141.

s'alçà la pública opinió a Barcelona, atribuint aquella mort al rey En Pére, que prestesa es veure com lo metéix culpat fa a sabèr als seus amichs la brama qui córre cinch dies après del fét o sia als 24 de Novembre, que és la data de les cartes endreçades al Exèrica y al mestre de Montesa. Judiquen are los nostres lectors, davant unes noves tan espresives; referent a la culpabilitat del Rey en la mort del seu germà, y en gracia de la certesa que obtinguen, perdonen-nos la esposició minuciosa de proves que acabam de fer, y que consent l'objécte crítich del nostre treball.

Ningú no negarà lo propòsit que lo Rey tenia de celebrar corts a Barcelona, car a més de constar la convocatoria per Lleyda y la trasllació a Barcelona, hi hà la nova que hom troba en la Crònica Reyala de que aquelles s'éren començades al arribar-hi l'infant En Jaume. Mas com no hi há en los nostres arxius veritables processos d'aquelles assamblees fins alguns anys après del témps al qual nos referim, y com per altra part ningun historiador no-n parla ni aporta nova alguna qui les justifich, dóna-ns per sospitar que, si-s començaren, no arribaren per ventura a concloure-s, o que en tal cas s'ocuparien no-més que de la comissió que abans donà lo rey En Pére, estant a Çaragoça, als concellers de Barcelona y al infant En Pére per que féssen contra cert greuge allà inferit a la persóna del Rey les constitucions que-ls semblassen justes, perçó que-ls previngué que les premeditassen per les córts que cuydava ajustar a Catalunya. Bé podria açò ésser, si bé llavors li éra ja indiferent al Rey sobressehir en lo dit afer, y si calculam les males noves qui arribaren de Sardenya a En Pére de Aragó y les complicacions desfavorables que s'esdevingueren a Valencia, bé podèm creure que aquests assumptes absorbirien ab preferencia la atenció del Rey, tant més si es-ava segur de la ajuda dels catalans sèns necessitat d'entrenir-se en les formalitats y aparat que tots-téms requerien y tals congregacions legislatives. Ans de separar, donchs, lo Rey del nostre principat, ón hi féu una curta estada, donèm

de passada, notícia de quant ocorregué en los dos lmes dependents de la Coróná,

equència de les pretencions que tenien los Oria, ren apoderat d'Alguer y altres castells tenint en tor la ciutat de Sàcer, lo governador de Sardenya m de Cervelló havia procurat reduhir-los a la del Rey; emperò fóren tantes aquells y tantes les ue van cometre los insurrectes, que deliberà En stre un nou reforç sots lo comanament d'un nevot ernador, nomenat Uguet, en companyia del qual següents barons de Catalunya: En Gombau de Ri- Jaume de Talarn, En Berenguer d'Erill, En Ra- mor, En Bernat de Vilardida, En Ramon Gari, En Corbera, En Berenguer de Rajadell, En Dalmau En Guillèm Dez-Puig, En Guerau y En Ramon a y altres cavallers, apart d'alguns procehints del València. Aquests cabdills ab les restants forces nts s'embarcaren a Barcelona en quatre naus, no- oques, y en tres llenys, un disapte a 23 de Juliol, venturós tèmps a Sardenya. Esperava-ls lo go- cervelló ab major impaciencia, per quant sabia ova s'hi feya armada per favorir los Oria, y no de- a aquella hora desconfiar del jutge d'Arborea, qui lment la causa del Rey, atengué ab mirament a de Sàcer, distribuint-ne alguns dels seus més ts, com de més intima confiança, en diferents n dels seus fills, nomenat Guerau, venia de Càller el seu pare ab un còs de tres-cents ballesters: o de males inteligencies, o pot-ser d'estremada vi- ls Oria, tinguéren aquests camí per interposar-se quella força, y per més que mijançaren tractes en- y lo governador per que la dexassen passar, te- est del perill del seu fill, anà en ajuda d'éll ab al- ts. y lo d'Arborea qui ho sabé, li donà avis de que aava trametre competent reforç; emperò variant o governador, puix deliberà tornar-se-n a Sàcer, se- bores que los enemichs, les forces dels quals s'é-

ren entretant augmentades, dexant En Guerau de Cel qui s'era ajustat ab son pare, interceptaren are lo p aquest, lo qui tantost com va rebre lo primer reforç enviava lo Jutge, tot no fent cabal del concell que li de de que n'esperas un altre de més gran, s'entoçudí en avant.

L'enemich, qui estava al aguayt, dexà passar la a guarda dels nostres, composta de sarts e italians, y oste are y adés la seua infanteria com atrahent a la brega, e que la acometessen, fent-ho axí sés la deguda prudenci dit Guerau; mas sobtpsament los cossos que comanaven diferents fills del governador vehéren-se enrotllats y res destroçats, morint aquests en la lluyta, se desbandá la a guarda, y En Guillèm no trobà millor recórs que auar-s collint ensémps ab En Gombau de Ribelles y les force meses per lo Jutge, entrant-se-n dins un bosch, ón te digat y aclaparat de la gran calor que feya, manç ayga, morí-s de set, en mans d'alguns escuders seus.

Donà-s brasa lo d'Arborea a procurar algun conc inútil, en aquella tragedia, y per més que anà replega ses terres los fugitius y conseguí portar-se-n lo còs de vernador, qui fòu després soterrat a Gocià, no pugué altretant ab los cadavres dels fills y del nebot, per éss mas en territori enemich. De la lleyaltat del Jutge depe llavors la salvació de la illa, qui éra romasa en gran p per ésser la pèrdua d'En Guillèm y dels seus fills y nel restants cavallers qui ab élls moriren, al sentir d'En Z una de les majors que per sa defensa de Sardenya sol Corón a d'Aragó,

Esdevingué precisament aquest fatal contra-témps tre que lo rey En Père se trobava a Çaragoça, tot volta nous perills ab què menaçaren la Unió aragonesa, havé gut noves a les darreríes d'Agost, y, com és de pens a aquella la millor situació per que poguós lo Rey c ompte remey a aquells mals: no obstant, emperò que nà En Père tots los camins possibles per conjurar-l nà tot-seguít governador interí de la illa a un Jaur

Aragó qui allà éra. recomanà la unió y bona armonia e los cabdills y la necessitat de socórrer Sàcer, proposà tréva als Oria, y més endavant donà lo càrrech efecti governador al català Riambau de Corbera, lo de gen per que hi anas ab armada, a En Ponç de Santa-Pau, metéix témps accedí a certes pretensions que los comte Donaràtich, per que axí, contents, ensémps ab los Arb y los catalans, ajudassen al restabliment de la illa.

Totes aquexes disposicions haguéren de donar-se i ralmente ab posterioritat al mes d'Agost, y puix no sabè data de quiscuna, calculada la situació d'En Pére a C goça, y posat que per lo Novembre estava ja a Catalu tant si féu aquestes provisions en los darrers témps d' a Aragó, com al arribar a Lleyda o a Barcelona, de tote passades resulta que en la ocasió de celebrar-se les c sien suposades o veritables, en aquesta ciutat, éra lo co témps de Sardenya per En Pére un mal encare no esm cas, si's perdía Sàcer, ans no-s verificassen tots los pro tes que aquell havia imaginats, caldria perdre-s irremis ment la illa, y tal possibilitat bastava per que lo mon d'Aragó sentís a Barcelona un just esglay.

Si gréu éra aquest perill tocant als reyalmes ester no ho éra menys, en l'interior, lo'que ofería lo régne de lencia per los avenços de sa Unió. L'un y l'altre bàndol quejava per fortificar-se, ajudant al d'En Pére d'Exèri ciutat de Terol ab decisió estréma, y mostrant-se axime partidaria del Rey la població de Xàtiva; emperò e témps que estigué lo Rey a Barcelona, totes les noves de Valencia li arribaren éren favorables als seus enem A la Póbla, los de la Unió havien desconfit la host del l esdevenint-se un cas molt paregut al que acabam de recotar de Sardenya, car en l'encontre moriren En Guillèm (bé nomenat Guillèm com lo Cervelló) Escrivà, lloch-ti de governador de Valencia, ab los seus fills, y un nebe host de Xàtiva, y En Gilabert de Centelles ab altres tans qui havien volgut refer la pèrdua d'aquell primer contre, fóren igualment batuts y dispersits, tenint ;

nómbre de morts, lo díe 4 de Desémbre; y per fí, cofoys ab tals triumphes los de la Unió, ans no se-n tornaren a la capital s'éren tratinguts en talar diversos territoris, entre altres, lo de la plana de Xàtiva. Donchs aytals noves, en veritat, no podien tindre gayre tranquil lo Rey a la ciutat de Barcelona, puix veyá desfer-se los seus plans y esperances, séns poder-ne conseguir tan prompte remey, com la seua activa tèmpra ho reclamava.

Malgrat aquests sobressalts, no vaja ningú a creure-s que En Pére s'acohardís o disistís de sa constancia: homens tan entramaliats com lo nostre rey no perden generalment lo càracter durant la vida, essent possible que hi contribuesca en part la insensibilitat del seu cor. Remeyat lo perill de Sardenya, éra més urgent fer desaparèixer lo qui menaçava dins de casa metéix; y axí, durant la dita estada a Barcelona, féu quant pogué per contrarrestar los de la Unió de Valencia, valènt-se de tota la astucia que hom puga imaginar. En públich (com aclareix lo Zurita) escrigué En Pére al rey don Alfons, a la reyna Na María, y a Na Lionor de Guzman, y a tots qnants éren privats del monarca de Castélla, recordant-los la antiga amistat y confederació entre abdós reyalmes, y los grans socorsos y ajuda que havien prestat sémpré los llurs en les guerres contra sarrahins, motiu suficient per que llavors prohibissen que-s traguéssen armes y cavalls del régne per auciliar los de la Unió: mas en privat, com a particular y secréta comissió del seu embaxador, que ho fôu per tan delicat afer lo castellà d'Amposta, encarregà En Pére que-s procuras, afalagant la seua madrastra Na Lionor, la vinguda del infant En Ferran, al qual ofería tenir-lo al seu costat y donar-li la procuració del régne de Valencia.

Era de pensar que l'antich perseguit (que ho fôu ab sa mare) d'En Pére no-s fiaría are de sa perferta, y menys si-s xela, com los de Barcelona, que l'infant En Jaume éra estat emmetzinat, per son propri germà y senyor: y per altra part, cal enténdre que d'ofertes semblants ne feyen los de la Unió a En Ferran, palesant aquesta metéxa instancia alguna esavinença anterior entre lo dit infant y los uníonistes. car

i vist que-s trobava a Çaragoça ab forces castellanes, anà lo rey En Pére a tindre córts. Y dihèm açò per m diferents historiadors, parlant dels motius que ale los primers descontents de la Uuió y que favorejaren s al Rey, citen lo del mal costum introduhit a-les-ho-jamés practicat en aquests reyalmes de dexar entrar estrangeres, novitat que vérament havia de repugnar ns aragonesos, y que En Pére no dexaria de sabèr pin-ulls d'aquests, ab les més vives colors, per que pro-l'efecte que ell se proposava.

que feya En Pére ab Castella tracta de fer-ho fins en-b los metéixs unionistes d'Aragó, car entant que los lencia demanaven ajuda als aragonesos, lo Rey los do-ntenent que çò que feyen en aquest reyalme no s'ave-ich ni molt ab la Unió aclamada en l'altre, posat que a 5 ja may no havien negat, en lo sosteniment de sos privilegis, la feheltat y naturalesa que devien al Rey preeminencia Reyat, mentre que a Valencia s'éren t a acometre contra lo penó Reyat; per què no devien considerats com a vassalls, ni devien los restants con-r-se ab élls, y si tenir-los per enemichs: y en aquesta ó demanava lo Rey als richs-homens, y principalment Llóp Luna (al qual més tart féu comte de Luna) que per may no-s trametés d'Aragó ningun reforç als va-ns. Ab la nova dels triumphes d'aquests, temeria En que los aragonesos no dexarien de favorir-los, y no te-a més temps a perdre, deliberà enviar a Valencia for-talanes en ajuda del d'Exèrica, y ab aparença d'avant-a, se-n anà l'infant En Pére ab dos-cents homens d'ar-que en lo document diu de cavall (1),—mas ans no tin-témps d'ajustar-se ab les hosts del d'Exèrica, acome-a aquestes les de la Unió qui éren exides de la ciutat

Llig-se aquesta frasa en una carta endreçada al d'Exèrica participant-l a l'Infant, de primer no-més per veure si los de Valencia se-n passarar y del Rey, y si no ho consegueix, que abdós «de la més fort manera refre-s actes ilícits et llur iniquitat,» al qual intent faran llur via cinch o si «sprés los dos-cents homens. En la metéxa carta dóua lo Rey la nova d

de Valencia, y s'armà entre abdues, lo díe 19 de Desembre, una sangonosa batalla, de la que no-n exiren millor parats los úns, que los altres.

D'aquí-avant flamejà verament en desoladora guerra lo regne de Valencia, e hi hagué tales y perjudicis lamentables en diferents territoris: los de la Unió tornaren a demanar a Castella la remesa de socors, y ho conseguiren resoltament, car consentí lo seu rey que partissen ab l'infant don Ferran, vuyt-cents de cavall, y aquest envià al seu germà En Joan a Çaragoça per que hi anàs també reforç d'aquell punt sòts comanament d'un rich-hom. Davant tan temible aparat, En Pére no pogué ja vacilar més, y encare que donà algunes disposicions per conjurar de prompte la tempestat que anava formant-se, tement que a Murvedre, de qui tant se refiava, s'hi formaria també bàndol d'unionistes, cosa que únicament podria esquivar ab sa presencia personal, més s'estimà jugar lo tot pèl tot, com vulgarment solen dir, y axí prorogant ab voluntat dels catalans les córts per la Quincogesma (són paraules del Zurita), dexà provehit com millor pogué lo socórs de Sardenya, y trametent davant una companyia de gent de cavall a les ordens d'En Pére de Queralt, sèns duple algun los dos-cents de què parla la carta del Exèrica, per ajustar-se ab l'infant En Pére, partí lo Rey tot furient de Barcelona envers Murvedre lo darrer jórñ del mes de Desembre.

Dés d'aquest moment estigué lo Rey absent de Catalunya per llarga temporada, durant la qual tinguéren lloch a Valencia y a Aragó los féts que anam a escalabornar ràpidament, per donar-ne una idea, indispensable com a punt d'unió ab los altres tocants exclusivament a Catalunya y als catalans. Ab tot y la precipitació que portà lo Rey en la seua anada, tingué temps per fer discutir si convenia o no armar militarment a Valencia, y la primera opinió fôu la que

cal tindre córts als catalans «les quals començaren lo dimecres prop-vinent» com la data és de 8 díes passats del Desembre, resulta confirmada la opinió que emetèrem de que no s'éren tingudes abans y de que, en cas de verificar-se, podien ésser de duració, ateses les estretors qui voltaven En Pére, *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 1128, foli 248, revers.

era lo desig del Rey, al qual obgecte ordnà molts barons dels diversos reyalmes y en catalunya, prenent sou ab ses companyies, a tement que féu a En Pére Dez-Bosch, escrivà de la casa, al qual donaren prou diner a pagar tot del que poch abans havia percebut lo Rey sa nova muller.

Avia d'En Pére, oltra la gent de guerra, hi havia los seus consellers, entre los quals hi havia onerosos, y, segons tantost se descobre, per a causa de perills, no volgué dexar enrere lo monarca a la seua nova muller, y la se'n menà, en retornicorós, a la ciutat confrontant ab lo pahis de Murvech mer que féu En Pére, al arribar a Murvech a la fortificació, defensa y provehint-se d'ayuda de veure-s assetjat, cosa que portà a fi per lo ch' séu, segons ell metéix consigna, son fill En Bernat de Cabrera.

Per instats per los unionistes de Valencia, tractant d'ajuda los d'Aragó un estol, s'ots comandants d'homens Joan Ximèneç d'Urrea y Llop de Lloreda aptesa havèm d'atribuir al rey En Pére que l'un dels caps qui havien de manar l'estol o metéix Luna ab qui ja en secret s'entenía a causa de la casualitat, o lo diable, com diu lo vulgari, a mijà de desjuntar aquelles forces, una cosa que l'explicada per un correu produhí distincta part dels dos cabdills, quiscun fôu entocç per un camí divers d'aquell que emprénia l'altra, donor o pretexts conduhiren al estrém de desament les dues meytats del estol aragonès que acapdillava deli berà passar-se a Daroca se fort y a contrastar als de la Unió, des de coratjar altres ciutats y pobles a que-ls imitessin.

A Valencia l'infant En Ferran ab forces de cavallare prometia enviar-los-ne més la reyna

Lionor; y sia temor que açò causas o de que lo Rey sacrificas la vila de Murvedre, los partidaris que allà tenia la Unió promoguéren una nit un avalot, pretestant avorrició als Rosellonesos que lo Rey tenia en lo consell y principalment contra En Bernat de Cabrera, los quals no tinguéren altre remey sinó escapar-se d'amagat, y los avalotadors, en nòmbre de mil homens, voltaren la casa ón lo Rey estava albergat, gordant-la tota la nit, y al fer-se de díe obligaren a En Pére a anar-se-n cap a Valencia, acompanyant-lo aquells armats, fins més enllà de Pucol, ón trobaren l'infant En Ferran, ab qui van dexar-lo, y ensémps anaren lòs dos germans a la capital d'aquell reyalme, llà-ón no entrà fins passats alguns dies després la Reyna, qui éra romasa sola a Morvedre, y a tal sahó que ja éra aplegada a Valencia la madrastra d'En Pére, la antiga reyna Na Lionor.

Misteriós és aquest fét que nosaltres no sabèm explicar sinó prenent-lo com a una uova passada d'En Pére car en axí tingué camí d'anar segur a Valencia y séns esposar les companyies de catalans qui l'acompanyaven, con tot resistent a Murvedre se veyá esposat a ésser assetjat y vençut per lo seu germà, y a que les dites companyies fóssen destrocades per l'estol castellà-valencià. Al parlar d'aquest fét, digué ja lo Zurita que la historia que hom va compondre en nom del Rey, qui està impresa, çò és, en la Crònica (1), s'hi

(1) En Joan I, fill e immediat successor d'En Pére, escrivia en 1388 (l'any següent d'ésser mort aquest Rey) al seu procurador Reyat, que pagas una quantitat que éra deguda al conseller Bernat Dez-Coll, per la continuació del llibre en què hi éren descrits tots los grans fets del regnat del seu pare, y en atenció al bon servey que lo dit Bernat havia fét a En Pére y a éll. *Ja sabets com lo feel de concell nostre, En Bernat Dez-Coll ha continuat lo llibre ón son scrits tots los grans fets qui son entrevenguts en tot lo témps que regná lo senyor Rey En P., de bona recordacio, pare nostre; si per aqnesta rahó et per lo bon servey que lo dit En Bernat ha fét al senyor Rey pare nostre et a Nós, etc.* Lo llègidor ne deduhirà çò que hé li parega d'aquestes paraules, per estimar en sa valor la pressió del Zurita en la historia que se compuso en nombre del rey; emperò, com sia, no pot ún negar que la Crònica fòu escrita en vida del rey En Pére, e pot ésser-li atribuïda, per més que materialment no fés lo Rey ofici d'amans, puix que son induptables los coneximents literaris y lo talent del Cerimons, y és l'estil d'aquest llibre lo metéix dels altres escrits séus y veritable expressió del seu caràcter, qui no fóra menys recelós y vigilant en lo cas d'escriure-s bra llà-ón s'hi devien consignar los seus actes. *Arxiu de la Corónà d'Aragó*, 1955, foli 93.

recompta aquest fèt molt diferentment, y que hi hà diversitat entré los llibres de mà d'aquesta historia al imprès, per més que no dóna bé per clar semblant diversitat. Nosaltres, més que diversitat, hi trobam misteri, car çò que lo Rey diu és, que no podènt pagar lo sou a la gent d'armes, la qual se componía tota de catalans, se-n tornà aquesta a Catalunya, romanent ell sol ab uns pochs del seu consell, entre los que hi havia lo Castellà d'Amposta, lo camarlench Llóp de Gurrea y altres juristes; y en açò bé-s contradiu lo metéix Rey, car en parlar en semblant fôrma diu que los qui l'acompanyaven éren molts barons dels *nostres reyalmes*, de manéra que no éren exclusivament catalans, per bé que-n fóssen los més, y que havia fèt ordinació per pagar-los lo sou ab lo diner que havia rebut del dot de sa muller, diner que no podia ésser despès del tót en los pochs dies que allà éren éstats, ni fóra açò motiu per dexar abandonat lo Rey, entant que aquest podia en poques hores rebre una nova quantitat de Barcelona, interessada com estava la capital y tot Catalunya en lo triumfe del seu Rey, y con en altres situacions menys perilloses per En Pére, y en què hi hagué, més privacions per les seues hosts, van sabèr reprimir-se y esperar los catalans fins a la darrera estretor. Finalment, se fa costós de creure que abandonas tot-hom, no ja soldats y gent mercenaria, mas consellers, lo Rey, e precisament restas en companyia d'ell un personatge com lo castellà d'Amposta, cap militant contra la Unió, al qual los partidaris d'aquesta no haguéren castigat menys que a En Bernat de Cabrera.

Un altra cosa és d'observar en la Crònica Reyál, y és, con lo Rey diu que l'avalot se mogué après que les companyies se-n éren ja partides, de manera que no hi hagué ningun ahurt ni resistencia; y calía que fós per voluntat del metéix Rey no tornar-se-n a ell, tant més quan éra major lo seu perill, romanent sol en una terra alçada contra sa voluntat: axí que, a parèr nostre, tal desaparició de forces y de concellers fôu convinguda, y en prova d'açò que alguns dels concellers aparexen després en la metéixa capital del regne valencià, en lo cor del incendi e del perill, y que de les forces

catalanes se-n troben partides en altres punts de Valencia fora de Murvedre, com éren les qui, sóts comanament d'Anglesola y d'En Pére Segarra, defensaven Mallorca (1) *ab bé prou nombre de gents*, segons refereix lo Zurita, per tapar lo pas a don Joan Ximèneç d'Urrea, qui allà s'encaminava de què-n deduhim que les dites forces no se-n tornaren a Catalunya, y menys per fretura de sou, y que ans bé se colocarien als punts més convenientes, posant-se en relacions ab don Llop de Luna, y esperant la ocasió de intervenir més tart en los fets d'armes que tantost esdevingueren, axicom veurèm.

L'Annalista hi afig altres particularitats molt notables qui acaben de fer més misteriós lo fet, particularitats que no sabèm de quin document o antich llibre les ha preses, y són que los qui restaren ab lo Rey a Murvedre éren molts més dels abans referits, çò és, lo comte de Pallars, En Uch vescomte de Cardona, En Ponç vescomte de Cabrera, fill d'En Bernat, lo vescomte d'Illa, En Ramon d'Anglesola, En Pére de Queralt, En Pére de Montcada, En Roger de Pallars, En Bernat de Só, En Pére de Melan, En Gilabert de Cruilles, senyor de Bestraca, y En Gispert de Castellet, a suplicació dels quals prometé lo Rey que no donaria ni cometria la procuració y governació de Catalunya al infant En Ferran ni al infant En Joan, ni altre ofici algun als qui eren de la casa dels dits infants sens voluntat de tots élls; y açò oferí mijançant jurament: emperò que ab tot y aquesta formalitat, procurà que les guerres y dissensions se sobressehissen, mentre per altra part demanava forces als de Castéll-fabib, Morella y altres llochs, y donava orde als dels poblets de Terol que estiguéssen a aquesta ciutat lo día 15 de Febrer, donant-los entenent que havien d'anar contra los aplegats a Daroca. Encare més, que entant que estava lo Rey a Murvedre, hi anà l'abat d'Amer, nunci del Papa, demanant al

(1) Errada d'impremta ha d'havèr-hi per força en lo nom del poble que a l'Annalista, puix que ni are ni en la antigor no conexèm ninguna localitat de Valencia ab lo nom de Mallorca: emperò admetèm aquella, prescindint d'atendre per la utilitat de la nova que ab sa referencia s'hi alega.

Rey que sobressehis y-s concordas ab los seus germans ab la metéxa aparença arribaren embaxadors de Catalun que fóren En Bernat bisbe de Tortosa y En Uch abat de poll, ensémps ab En Ferrer de Manresa, En Roméu de rovira, En Bernat de Sant-Climent y micer Bartoméu Pla representant de Barcelona, y altres comissionats per Mallques; y al metéix témps hi anaren encare uns enviats rey de Castella y de la reyna Na Lionor ab igual obgèc essent-ne lo resultat otorgar En Pére la Procuració gene a favor del Infant y proposar que aquest romangués sol la gent de sa casa, tornant-se-n a sengles llars los resta que havia amenats d'aquell reyalme.

Tot axò dóna-ho lo Zurita com a esdevingut abans avalot, y si axí és, prova encare més que l'abandonam del Rey a Murvedre per los catalans fôu cosa convingu y solament, com diu lo metéix Annalista, per entreteni dissimlar, esperant que les seues gentes s'aplegassen y podèr lo Rey descarregar la seua ira contra los infants germans seus, que éra contra qui principalment estava més dignat. Y si l'abandonament fôu convingut, no ho se menys l'avalot que-s seguí, podènt d'aytal fórma lo Rey més seguretat, confórme indicarem, verificar a Valen lo dissimulat plan que estojava ocult en sa imaginac. Part del metéix éra procurar entretant la divisió entre aragonesos, com va conseguir-ho, car En Llóp de Luna i a la seua banda molts richs-homens y la ciutat de Tero moltes altres poblacions, convenint-se ab lo governador Navarra que devia enviar-li algunes companyies de cava de peu, y contrastant obertament ab los de la Unió, Cal yú aplegava gent per oposar-se a la de Castella que son tenia a les fronteres, sèns unir-se perçò ab los de Daroca Justicia d'Aragó y los Jurats de Çaragoça clamaven que-s sobressehis en coses de fét y no-s fés guerra, y al ci tat de Ribagorça y al lloch de Pina, per questions persor o de diversos senyors, se mantenia també guerra oberta; manera que ab tanta divisió y tantes opinions se trob l'antich reyalme en la situació més deplorable, y espos

ésser presa no del més just, sinó del més fort o més astut, com de fét vingué a ésser-ho.

Esdevenia açò encare abans del avalot de Múrvedre, y tan certa és la opinió que donam, y tan segura fôu la anada del Rey d'aquest punt, que tot estant allà començà ja a posar per obra lo seu plan, qual fôu lo concedir als valencians tot quant volien—baldament fós oposat a açò que abans jurà als seus concellers; —y axí prometé sots-signar la Unió de Valencia y la d'Aragó, fer que hi entrassen los infants oncles seus, y gran partida dels seus propis concellers y altres richs-homens del seu servey, y va escloure d'aquest o dels oficis de sa casa a quants lo-y eczigiren, y concedí que Valencia tingués un Justicia com Aragó, y per fi convingué (y aquesta part séns dupte ell-metéix la procuraria) que-s veuria tan prést ab lo rey de Castélla a un punt fronteriç ans del 20 de Març.

En tal estat les coses, esdevingué l'avalot y la consegüent anada del Rey a Valencia. Fôu la entrada d'aquest a les darrerries de Març, y la de la Reyna lo día 1.er d'Abril, talment que podèm senyalar aquesta data com a la primera del any de Incarnació 1348, que es lo compte que totavía devèm seguir. Diu lo Cronista que per la ciutat o sos jurats se començà a treballar tot-seguit per rebre honorablent la nova Reyna, y que féren-li veritablement solemne fèsta com éra costumat ab les altres reynes, y açò ho posa encare més alt l'Annalista d'Aragó explicant que fôu la major fèsta y rebuda que jamés sia fèta en la primera entrada de ninguna reyna, ço que, d'ésser veritat, no déxa de tindre son significat y provaria que no dexava de tenir en aquell poble la magestat Reyal les seues simpaties, y que En Père tenia més seguretat en los actes que anava a empendre de ço que suposa en sa Crònica. En aquesta dóna a enténdre que, per ésser romas ab ningú qui pogués consellar-lo, se valgué un jovencel qui éra nèt d'un antich y experimentat prohomi era estat conseller d'En Jaume II, nomenat mossén Vilal de Vila-nova; y per via d'aquell prenia En Père savisnsells del ancià. Emperò lo Zurita hi descobre més—y és

aquesta una altra diferencia no entre la historia manuscrita y la impresa del Rey, sinó entre la dita historia y les memories que tingué la sort de veure l'Annalista aragonès,—puix diu que un altre jón lo referit nèt de mossèn Vila-nova (qui-s deya Ramon y éra estat companyó de infantesa de Rey), l'almirall Pére de Mont-cada y molts altres qne-n diu los noms—entre los quals hi hà catalans, aragonesos y Valencias «y altres cavallers qui desijaven lo servey del Rey,—vehent que estava sa persóna opressa, y que los de la ciutat y unió d'aquell Reyalme compelién a tots que jurassen y signassen la Unió menaçant-los que si no ho féssen, destrohirien les llurs persones y béns, protestaren en sa presencia, que en cas que élls la fermassen, seria per pahor, que éra tal que podia recaure en constants varons: y juraren en mans del Rey, que sémpe li serien fehels y obedients, y mirarien per sa honor y servey contra totes persónes del món.»

Era aquest un nucli de forces ja bastant per que En Pére obras en un cas donat axicom obrà en les corts de Çaragoça, per que possant a prova son talent y sa valor, arribas a fer palanquejar quant menys la veleydosa multitut; axí, que no haurém d'estranyar que, a poch d'estar a Valencia, y malgrat les contrarietats y perills que semblen menaçar-lo, se llanç com a atrevit campió contra les turbes avalotades, y-ls faça recordar nue la autoritat suprema del Rey mereix respecte y que no és la millor seguretat d'una causa la qui reposa en forces forasteres, cosa que no dexava d'ésser un gran pas en lo camí dels progéctes que a-poch-a-poch anava descapdellant. Espliquém lo fét.

Lo diumenge abans del de *Rams* intitulat *Dominica in passione*, méntre que-s feyen féstes en obsequi de la Reyna, se promouen unes disputes, originades d'una reprensió donada en públich als unionistes justament per un home de la metéxa servitut del Rey, per uu nomenat Bórt de Conçut: los reptats volen matar lo defensor del Rey, lo qui-s salva dins lo Palau Reyal; la multitut lo persegueix, romp les portes del Reyal, clama contra los concellers del Rey, y, ab lo

cheix la Regia estada. Llevors lo
e sa familia, surt al cap de la escala
rmes y tres o quatre més de sa rer-
xa a la porta, ón ja l'esperava son
ina casualitat! o quina previsió!)
it lo crit de *Traydors! a Nós, a Nós!*
egüen espasa en mà y cridant:
ns al un cap de la Rambla, y per
Rey altre obgécte que fer-se veure
fóu que al encontrar-se ab l'infant
contre d'En Pére ab los seus cas-
atre-cents de cavall, cridaren les
s'atansen castellans al Rey, que
tatge adquirit per En Pére, car açò
onal no s'era esmortit. y que fóra
tals forasters, devant la veu del
ta, emperò al cap y a la fi la de la

iació hi hagué en aquest pas entre
Rey e l'infant En Ferran, tant
plegats anaren fins al Reyal, se-
la Unió, los jurats y la gent arma-
ué lo rey En Pére, y més tart, al
remor de trómpes y atabals que
Téuple: eren uns quatre-cents ho-
its per un home apellat Gonçalo,
t la estada ón residía lo cap del

netéix Cronista, aquell qui mogué
t açò que atemptaren y que hagué
m artificiós monarca. La pensada
ra una escena de costums dema-
ésser de tan llunyadana centuria,
los seus protagonistes se prenien
de mostraven nos fan remembrar
ació francesa, con les turbes pu-
infortunat monarca Lluís XVI a

calar-se lo berret frigià, y passejaren-se al seu entòrdant-li les orelles ab lo conegut y popular cant *Ça ir* cosa pareguda fôu la que succehí aquella nit en lo R. Valencia: se-n hi entrà la bulliciosa turba cantant y y arribada a la presència del Rey, obligà a aquest reyna a pendre part a la folga, posant-se lo barber er dues magestats y cantant, al compas del ball una can téma era lo següent: *Malaja qui se-n irà, encara ni enca* fort atractívola la manera com esplica lo Rey en sa (aquest fét, puix darrere la cançò se limita a dir tan se aquestes paraules: «Emperò Nòs llavors no li resp expressiva brevitat de la qual regonererem la valor n con se trobarà En Pére en oportunitat de continuar cançó començada per lo barber.

En tal estat, manifesta lo Cronista que los consei dé la Unió no cessaren de tractar ab los de la ciutat nar major vigoria als seus afers axí en aquellà com e regne de Valencia, de manera que lo Rey tingué de tir en tot quant havia promès a Murvedre, entre altre la institució del Justicia y lo nomenament de gove per l'infant En Ferran, atemptant-se al metéix témps Pére anas ab la host a combatre unes forces que tenia de Castella a la frontera, de què va sabèr desempall lo Rey alegant motiu de delicadesa, y fent veure que cas, lo qui devia desexir-se d'aquest afer éra lo gove que nomenat havia, lo metéix infant En Ferran y no culpes que, penetrades per alguns unionistes, donaren irreverencies y menaces contra la persona del Rey, podent reprimir la seua ira, arribà a gitar mà al pu Déu sap çò que succehiria, com no s'hi hagués int l'infant En Ferran.

Les forces castellanes de la frontera venien ja en ocasió, per orde del rey llur, en ajuda del sobirà d' ultratjat; axí que, mal aniria a combatre-les En Pére que hom veja lo sabèr d'aquest gran polítich, bast que en situació aparentment tan estreta, aconseguia a de castellans per batre los rebetles qui, ab ajuda d

esser-ho, y que entre los concellers ínia homens qui fins a-les-hores havien nfiança, com eren fra Dalmau de Cruiseu propri viç-canciller, aquel Arnau qui tants de serveys havia fets al Rey, nents contra lo de Mollorques.

n aquests darrers fets a Valencia, los dirigits per lo molt notable Bernat de a Catalunya nous y hàbils camins per aconseguir que lo Rey se-n isqués de o estort, quant menys. Venint dihent a la Unió, tingué lo Zurita la sort de ies més espícites en aquesta part, que y ab la llum que li proporcionaren indeguts a la estremada investigació del esta vegada facilitar un aplech de no-devèm ací reproduhir per correspondre re Principat.

, tan estimables noves, podèm dir que, la Unió de Valencia que s'ordenas la lassen los seus oficials, havien tramès ats a les principals ciutats d'Aragó y atalunya, ab la idea de que-s celebras qui acordas lo dit cambi: mas lo Casguéssen ací ningun ressó tals proposició ón se trobava lo Rey a Valencia, aquell projecte consultant lo plan ab ipals ciutadans de Barcelona. La resen rumiada, reposant en un motiu legítalunya molt de temps feya que no hacon les tenia solament començades lo de suspendre-les per anar a posar en ncia, y puix los metéixs de la Unió su a lo dit regne en bon estat, ans que inen un parlament general, devien continue éra la cosa que més los convenia; y lo Rey se-n tornas al Principat, ab la

qual fí, deliberant apart, escrivguéren o requeriren lo Rey per que anas a celebrar les córts de Catalunya, y si los de la Unió lo-y empatxaven o li privaven d'exir de Valencia, llavors lo Principat faria tot son podèr per traure-l d'aquella opressió y ho aventuraria tót.

Aquesta segóna deliberació apar que-s gordà secréta, tot esperant veure si lo Rey partia o no de Valencia, y entre-tant, com a resultat de la metéxa, o com a preparatiu per si-n vingués lo cas, en secrét aximetéix, aplegà lo Cabrera, senyalant per ajustar-se la diada de la Ascensió y lò lloch de Sant-Pedor (1), alguns dels cabdals barons de Catalunya, entre los quals hi havia En Ponç vescomte de Cabrera, fill d'En Bernat, lo vescomte de Cardona, los de Illa y de Canet, En Ramon d'Anglesola, En Pére de Queralt, En Guillelm Galceran de Roca-bertí, En Bernat de Só, En Pére Galceran de Pinós, En Roger Bernat de Pallars, senyor de Mata-plana, y altres, no havènt-s'hi trobat l'infant En Pére, per la esperança que tenia de presidir lo parlament general, segóns lo Zurita—cosa que-ns vé un xich de nou atès la caràcter d'aquell príncep y a que éra estat un dels més insultats y adhuc desafiat per los de la Unió,—ni l'infant En Ramon Berenguer, per motius de delicadesa, jatsia va prometre seguir fins a la mort los de Catalunya en allò que deliberassen: y fôu lo llur acort que estiguéssen units ab les ciutats y viles, y si fós méster ana a Valencia, ordenas quiscú imposicions en sa terra per distribuir-les en la gent de guerra, de-vent aquelles aplegar-se ab la metéxa fí a Santes-Creus, tant que hi anaren los procuradors de Barcelona y de Lleyda, y los nobles Anglesola, Queralt y Pallars s'encarregaren de anar a parlar a les restants ciutats per que trametéssen aximetéix los llurs representants.

Al sabèr En Pére d'Exèrica y En Llóp de Llna, defen-

(1) *Sancti-Petri Dauri o de oro*, diuen les escriptures llatines d'aquells tèmps per traduhir del romanç vulgar lo nom de la població a la qual nos referim, y d'aquelles lo traduhiria lo Zurita per nomenar lo en castellà, al dir que l'aplech fôu a *San Pedro de Oro o de Oros*, essent ben singular que després ho copias servilment En Feliu de la Penya.

Rey, la proposició dels unionistes de
ció dels catalans, enviaren a aquests un
que-ls ajudarien ab les viles qui-ls éren
favorables, ab quatre-cents de cavall y ab deu mil de peu al
seu propi sou; y que en cas de tenir-se lo parlament, fós en
un punt fronterer dels tres reyalmes o Estats; emperò que
no s'hi consentís la composta o mudança de la casa Reyal,
séns la voluntat del Rey: al qual contestaren que quant al
primer punt s'hi tindria consell, per resoldre açò que més
convingués, prenent-se per tant alguns dies, y que en quant
al segón, Catalunya estava resolta a no consentir lo parla-
ment.

Per més que-s feyen aquests preparatius, com fóra millor
per tot-hom que no arribas lo cas de tenir que experimentar
llurs resultats, procurava al meteix témps lo Cabrera cercar
camins d'enaltir la autoritat Reyal o traure de Valencia lo
Rey, y axí ab un zel y patriotisme ja may prou ponderat,
escrivia en secret a En Pére dihent-li que en lloch d'usar
manya, artifici y cauteles indignes d'un príncep, y de con-
sentir que los vassalls volguéssen governar, sóts color y
nom de pau, contra la voluntat del senyor al qual devien
obediencia, usas d'energia y no recelas de posar sa persona
a tot perill y aventurar-la a fét de batalla, séns donar crèdit
als qui mostraven fluxetat de coratge, y a aytal fi citava vis-
tosos exemples de seus antecessors, qui sols ab l'esforç de
llur voluutat havien salvat molt grans dificultats y acomeses
famoses empreses; y per fi, si no éra poderós a usar tan en-
layrat remey, y queya en temor. que sémpré escau mala-
ment en lo cor d'un príncep, lo suplicava que se-n exís de
Valencia pública o escondidament, puix sabia que ho podia
fer, y encare, si volgués, oferia-li En Bernat que ell entraria
d'amagat en aquella ciutat, y-s comprometia a traure-l-ne
'ns perill de sa persona, ab lo ben entès que tantost ne fós
fora, s'ajustarien tots los richs-homens de Catalunya y de
ragó qui volien servir-lo, tant que ja l'esperaven a la fron-
ra per rebre-l don Blasco d'Alagó y don Joan Ximèneg
Urrea germà d'aquell.

Estracta en los seus Annals aquesta magn Zurita, y per donar una idea del concepte que meresqué a aquest gran històriador lo mou de procehir de Catalunya y del seu cabdill en aquells témps, n'hi hà prou ab recordar les paraules ab les quals lo dit annalista exalça la una y la altre, car esplica lo comportament del Cabrera «per tal que tot lo món entenga, diu, la valor gran d'aquest cavaller, y quant basquejava del seu Príncep, y per condemnar encare més la ingratitut ab éll usada, y que hom consider lo premi dals seus consells y serveys:» y parlant després de la deliberació secréta de Catalunya o dels Concellers y ciutadans de Barcelona, hi afig: Mas açó feya-s ab molt madur consell y ab gran tacte, car aquesta nació de son natural és molt reposada y de grans dilacions, y no acceleren les coses de fét fins que n'és lo hora.

Sien aquestes lletres y treballs preparatoris del Cabrera, (lo qui se-n éra anat a Segorb, des de ón no cessava de instar) açò que induhí al rey En Pére a anar-se-n de Valencia, o solament, com diu lo metéix, los consells que li donà l'ancià Vidal de Vila-nova, jatsia a concepte nostre fôu ans bé la certanitat que tenia lo Rey de que los plans d'En Llóp de Luna estaven ja en sahó, y éra llavors la ocasió propia de vèncer la Unió aragonesa, per vèncer més avant la valenciana; és lo cas que prenent un gran y motivat pretest lo rey En Pére, qual éra lo de la pésta qui assolava llavors la ciutat, car diu en sa Crònica que a mijan Juny se morien diariament a Valencia tres-centes persónes, y reunint a sa presència los de la Unió, los manifestà lo gran perill al qual l'esposaven a éll y a la Reyna, deturant-lo, y que-n protestaria si no-l dexaven anar, per ésser-li damnós si allà vivia, y perjudici als seus successors, si hi moris; de ón consentiren tots en que partis, venint axí a ésser, com és de veure moltes vegades en la Historia, la dissort de la humanitat un mijà favorable per remeyar les malastrugances qui menacen als tiran y conqueridors.

Ensémps ab la Reyna, y un petit nómbre de cavalcadors isqué donchs En Pére de Valencia, y fent la vía de Tero

1 Ferran entrava a Çaragoça, s'ens dup-
sistència a çò que atemptas lo Rey,
aquella ciutat, qui havia d'èsser en
rra o acampament general, des de òn
posar per obra los plans dels contra-
gué fer-hi gayrè temps a Terol En Pé-

re, primer per ésser-se ja estès fins a aquell punt, com tam-
bé dominava a Barcelona, la cruel pésta qui assolava Valen-
cia—s'obre la qual malaltia parlarem per menut dintre poch,
—y després, per veure que En Llóp de Luna no hi éra, y
l'entretenia assetjant Tاراونا sublevada.

Obehia s'ens dupte En Llóp a un plan de guerra ben com-
inat, car noresmenys dels tres-cents cavalls qui l'acompa-
nyaven, arribaren a cap de poch en sa ajuda quatre-cents o
is-cents més tramesos per lo rey de Castella, y tenia a Epi-
a los nobles don Blasco d'Alagó, don Tomás Cornel, y don
oan Ximènec d'Urrea, los qui sostenien eu aquell punt,
om altres a Daroça, la causa del Rey contra la Unió, de
manera que axí tenia organitzada una linia de defensa llarch-
llarch del antich reyalme, y per poch que-s distregués-
es hosts enemigues, manades per los de Çaragoça o per l'in-
ant En Ferran, podia molt ben fer-se que les escarmentas-
en, obrint-se axí lo camí per lo triumphe de la causa del
Rey.

Conexeria axò En Pére y esperà lo fét, que esdevingué
n lo curt temps de sa estada a Terol, tant que no n'isqué
ns alguns dies després, jaquint la Reyna y passant a Tara-
ona y més tart a Carinyena, per dirigir-se ja vencedor a Ça-
agoça; y fôu la realització del indicat plan, tal com anam a
eferir.

Trameté lo Rey una embaxada a Çaragoça per donar a
ntendre que hi anava mogut de benignitat, y per apaybe-
gar les diverses discordies que hi havia entre nobles, y lo
usticia Bertran de Lanuça procurava lo metéix, tant que li
eexí de concordar unes tréves, per tot lo mes de Juny, en-
re En Llóp de Luna y los richs-homens de Çaragoça:
quests, impacients, les trencaren ans de complir-se lo tér-

me, donant axí peu al altre per obrar a sa fant
féu, concentrant les forces o Epila, a ón éra m
sistencia y més avinent la rebuda de les forces
arribant de Castella.

Entretant lo Rey féu pública crida a varies
vinguéssen en ajuda séua; y per més que les ho
goça aplegaren gent y més gent per acometre
raren-se per lo Rey gran nómbr de poblacions
saren al seu servey personatges de suma impor
manifestà ja llavors palesament En Père que
prossegua En Llóp éra la seua propria, si bé fi
s'éra dissimulat, y ab açò se-n isqué de Terol a
no aturar fins a Taraçona, que tenia assetjada
Al arribar al poblet de Celades avisaren-lo que
Çaragoça eren manades per l'infant En Ferran,
a Epila, que assolaven la terra, y que cuyda
del reyalme les forces castellanes qui hi feyen
lo metéix En Llóp (ignorant per quin conducte
del Rey o per espies), lléva lo setge de Taraç
jornades doblades vers Epila, y encontrant-hi
brocà demunt, y tras una sangonosa lluyta, lo
venç, fent pendre noresmenys cuytada fuyta als
restaren, los qui arribaren retuts y envergor
goça.

En aquest encontre fôu ferit en la cara l'infan
y valgué-li que-l posaren a salvament los castella
va don Álvaro García d'Albornoz, car si no-l
aquests envers la llur terra, ben segur hagué
vada la malastruga fi que més avant li tocà, só
manía en podèr del seu germà y rey. Don Llóp
ferit d'una cama, se cuytà a fer a sabèr al Rey
triunfe que tingué lloch a un dels darrers jórn
passant tan préstament En Père a Carinyena, d'
previngué ja per dirigir-se com a vencedor a Ç
la qual li arribaren emisaris que ni tan sols va e
manà castigar-los, per ésser culpables en los fêt
axí con lo missatge fôu compost de persónes re

dignes, car a-les-hores se mostrà benigne y disposat a conservar lleys y furs, ab tót y no renunciar al exemplar castich dels qui haguéssen comès sobergueries o les haguéssen ocasionades.

Aprovà lo coratge del Rey la ciutat de Çaragoça, de manera que ben prést arribà a reduhir-se a estatut çò que aquell manifestava, en favor de la justícia y de la pau: y exint de Carinyena En Père lo díe 7 d'Agost, acompanyat de grans forces, entra a la capital del reyalme aragonès, ón posà per obra lo seu propòsit, que fòu d'alternar les gracies ab los severs castichs, disposant-se a convocar. si convingués, córts generals a Çaragoça, ab la fí d'establir ordre general, fundant una pau perdurable, ab l'assentiment de tot-hom. Se trobava, com de costum, albergat lo Rey a la Alxafería, y allà feyen cap tots los jurats per tractar ab llur sobirà del estat del reyalme, y tenia En Père los seus acorts ab son concell, en los quals s'assenyalaven, com és de creure, les persónes qui més ajudaren a salvar-lo y que abans s'éren vis-tes insultades o perseguides per la Unió, com éren lo castellà d'Amposta, En Llóp de Luna, lo tresorer del metéix Rey En Bernat d'Olzinelles, y sóbre-tót l'inclit català Bernat de Cabrera, al qual tal éra degut l'inesperat cambi potich que llavors s'observava.

Fins encomençat lo mes d'Octubre no tinguéren principi as córts demanades, y fòu-hi acordat que-s fés Fur esprés ue generalment fós servat per tot-hom; y per tant se renuncià a la coligació y confederació que s'éra féta ab lo régne de Valencia, y fóren revocats tots los privilegis, llibres y escriptures que s'éren fétes ab títol d'Unió, y trencats los se-ells de la metéxa, y segóns lo Rey escriu, dins lo metéix cal ón se celebraven les córts, s'hi cremaren dos privilegis aquella, concedits per lo rey En Alfons, y la confirmació metéixs per lo propri En Père en l'any anterior, sucint en aquesta ocasió que al volèr rompre lo Rey per sa y esquexar ab lo punyalel que solía portar penjat al coll, un dels referits privilegis, y còm, prè de la ira, se fe- en la una mà, esclamá satisfét, que un privilegi que tant

havia costat, no-s devia rompre sinó ab vessament de sanció.

No dexà de perorar, com tenia per costum, En P aquelles córts, mostrant-se favorable al seu poble, y s podia haver una part de manya y astucia, ningú no que, establiren llavors grans millöres per lo benestar ral, y d'aquell témps daten les grans atribucions qu naren al Justicia del antich reyalme com a jutge. F aquelles córts haguéren de suspendre-s y prorogar-se fésta de Sant-Martí, traslladant-les a Terol, perçò com aquesta ciutat quasi lliure del contagi, mentre que ragaça la pestilencia feya llavors gran mortalitat. Per causa y també per mostrar En Pére sa gratitut a Tetan l'havia ajudat, s'acordà aquesta prorogació de có lo dit punt, vers lo qual partí en Pére ensémps ab sa Na Lionor, qui ja-s trovava malalta, y com al arribar: succehis encare algun cas, se traslladà la córt a Exèr més que fôu remey en và per la infortunada, qui esta rida de mort, car agreujant-se al estar allà, se morí en dies (1), a les darreríes d'Octubre, de ón, donada ecles sepultura a sa muller, se-n anà lo Rey a Segorb, delil qui és, al nostre enténdre, de gran significació en aqu car al allogar-se en aquell punt volía dir ni més ni que tenia ja de sa part ja al Aragó, és a dir, lo reya havien tingut origen los alçaments unionistes, y llav posava cara-a-cara del altre reyalme qui havia imitat y-l reptava y menaçava, comptant que més o menys t desviament tindria la metéxa fi que acabava de l Aragó,

Si lo nostre objécte no fós tan especial, per ventu driem cogitar ací sóbre la reexida que generalment se nir en totes èpoques los alçaments que fan los pobles cant la libertat con lo moviment espréssa lo veritable de la patria, y la invocació no passa d'escusa per :

(1) En la historia de Poblet per Finéstres, consta que fôu la dita traslladada a aquell monestir, y que reposava en lo metéix sepulcre del rit.

ambicions o venjances personals, com axí calia que s'esdevingués irremissiblement ab la Unió, car n'hí hauria prou ab tenir davant los ulls lo procés de les corts ón se derogaren los privilegis d'aquella, per persuadir-se de que sèmpre son los metéixs homens los qui promohuen los escàndels, los qui més tart fan trahició a la llur causa, y que fins venen a parar en executors de la voluntat del vencedor o més fort, per abandonar després lo miserable poble que han fet servir de estrument y d'adjutori; y dihem açò per tal que de segur havien de trobar-se en aquell procés los metéixs cognoms qui figuren en la causa formada per En Jaume II contra los richs-homens unionistes, y los metéixs qui éren escrits en los papers que-s cremaren a les córts de Çaragoça (1). Emperò divent-nos constrènyer solament als fets, nos limitarem a seguir lo Rey en sa excursió per València, si bé suspenent sí per un moment la continuació de semblants fets, per donar noticia d'altres d'esdevinguts en los darrers témps a Catalunya, o en altres punts, emperò qui guarden relació ab ulla.

No sabèm per quina rahó política, en les questions y conseqüents venjances qui succehiren al régne de Nàpols, tras mort del rey Andréu, y a la arribada del seu germá lo rey Ongría, la Sicilia trametè una armada comanada per En eralta, la qual. après d'apoderar-se de Lipari y d'enjovar àpua, s'allogà davant Nàpols, vehent lo qual, avalotant-se poble, per temor d'ésser víctima dels catalans, demanà la ll, que otorgà la reyna Joana fermant unes trèves ab aquell mirall nostre, emperò trèves que no-s poguéren complir, y lo nou tòrn que prenguéren los afers en lo régne anjoví. Du açò en l'any anterior, y en lo corrent, a conseqüència aquella metéixs impossibilitat, s'encenguéren a la illa grans teracions que-s recruharen més per ésser mort de la pésta fant En Joan, duch d'Atenes, qui éra lo qui governava lo

(1) Pot un hom observar la igualtat de cognoms, acomparant lo procés dels d'En Jaume II ab los noms que porta l'un dels privilegis del témps d'En ns, derogat per En Père, y que-s troba en l'apèndech del volum 38 de la *Coñ de documentos inéditos del Archivo de la Corón de Aragon*, qui com lo referit procés.

reyalme per lo seu jóve nebot lo rey Lluís. La reyn Elisabet, mare d'aquest, éra enemiga d'En Joan, d'Eco d'Alagó mestre justicier, d'En Peralta y d'alt exercien gran preponderancia, y favorejant la antiga dels Palici, qui éren bandejats de la illa, y a d'altres vien comeses rebelions, crearen-se tals bàndols y di que arribà a havèr-hi alçament a Palerm, al crit de ¡los catalans! y féren matança de catalans y aragones com abans, ab la ajuda d'aquests, la havien féta de sos.

Coincidí ab aquest fét un altre de notable a Sarde deslliurança de Sàcer, assolida per En Riambau de y les hosts de la nostra terra, que hi trameté lo Rey, los Oria fóssen foragitats de la illa, la senyoria de (qui signà abans un tractat polítich y comercial ab E volgué valdre a aquells barons espulsats, y enviant u baxada, tractà de donar interpretació al dit tractat de néra que li convenia; car aparentant respectar la parcial—al qual obgécte deya que los mercaders catalar tres sotsmesos del Rey éren tractats a Gènova com a y ninguna novitat no s'éra féta contra élls y los llurs —reclamava al metéix témps lo dret que pretenia les ciutats de Sàcer y Càller: a la qual respongué lo F tal dret no eczistia y que ell tenia lo domini de tota primer per concessió de la Esglesia al rey En Jaume prés per dret de conquèsta, per ésser-se recobrada la les armes, levant-la als rebetles a la metéxa Esglesi que vingué a donar-se com a trencat lo tractat, y los restants families de rebetles ja nomenats altres colp rejats per Gènova, profitant de la trista situació de l perçò que també estava llavors Sardenya dominad pésta, y les angunies d'En Pére qui-s trobava a V subgécte per los de la Unió, —hi enviaren reforços y jaren la ciutat de Sàcer que defensaren llarch témps tres, ajudats per algunes companyies de corsos, als q compensà En Pére degudament d'ací estant, man aquests y tots quants compatricis llurs de la altra ill

tassen Sardenya, fòssen tractats d'aquí-avant com a catalans y aragonesos.

En suma, durant los desordens de la Unió, que li calgué al Rey aplanar ab la ajuda dels catalans y dels restants barons, lleyals uns y altres desenganyats dels distincts reyalmes de la Coróna, correguén gran perill los estats importants, Sardenya qui pertanyia a la metéxa, y Sicilia qui havia pertanyut y havia de pertànyer novament dintre poch a élla, corrent en abdós gran perill los catalans; en Sardenya, tenint de defensar Sàcer, y en Sicilia per conservar-se junct ab En Blasco d'Alagó a Catania, fins a tant que, desembarcat lo nostre Rey de les discordies civils d'ací, obstacle constant per les grandeses de les nacions, pögués providenciar, com va sabèr fer-ho més endavant, de manéra que lo remey imaginat per aquells mals fós tot d'una poderós y durador.

Al allogar-se En Bernat de Cabrera a Segorb, per instar d'allà estant continuament al rey En Pére, ab la fí de que jaques Valencia, o per cartes del dit noble o per altres que fóren remeses dés de Catalunya. apar qae s'informà lo Rey de que a la ciutat de Barcelona s'éra comès un gran tort per lo populatge contra los juheus de la metéxa; y aquesta éra una de tantes rahons que-s retreyen per que lo monarca se decidís, fent-li avinent la gran necessitat que hi havia de castich y escarment, y de la presencia personal del monarca per donar-hi compliment tal com éra degut. No tenim grans noves d'aquest fét, y podria molt bé fer-se que fós ponderat, sols ab la fí de moure lo Rey, car jatsia no tinga res de particular per ésser ja de la antigor lo costum de proporcionar-se tan barbres desfogaments la plebeyada d'aquells témps contra los mallaventurats juheus (segóns havèm vist en altres regnats anteriors), y estar bé prou de moda en la època a la qual nos referim—tant que a la Historia d'Espanya se citen tres fétts anàlechs en diverses ciutats de la Península, y lo etéix rey En Pére nos refereix en sa Crònica que los de la nió de Valencia anaren a-les-hores a Murvedre y barrejaren la juheria,—ab tót, crehèm que lo tort comès a Barce-

lona aquesta vegada no passaria d'ésser una repetició d'altres de comesos en varietat d'èpoques, emperò no de les proporcions que podrien-li atribuir, perquè que lo veritable avallot y gran catàstrofa d'aquesta època en los annals dels desenfrenaments populars, no és fins a la vinent centuria, segons tindrem ocasió de demostrar-ho con ne serà hora, presentant-lo ab totes les particularitats qui fòrmen lo conjunt d'aytan repugnant epissodi.

En tots los fets que venim tractant des algun temps, haurà pogut lo llegidor observar les referencies que incidentalment nos ha calgut fer a la pésta que llavors afligia la nostra Espanya. No-n romangué deslliurada Catalunya, y puix éra en la ocasió a la qual som arribats, con la nostra patria soferia tan terrible flagell, perquè y per l'objecte especial qui-ns guia al verificar lo nostre trevall, havèm reservat per en aquest punt donar les noves convinents per que un hom tinga idea d'aquella morfuga qui tantes de víctimes féu a Catalunya en los passats segles, com axí també de la índola del mal, y del camí que seguí fins a arribar a la nostra terra generalment los historiadors no li donen sinó lo nom de pestilencia o contagi, sés descreure-l; emperò veheut que molts dels personatges, entre altres don Alfons XI de Castélla y Lleó, víctimes de la pésta, diuen que moriren d'una glànola, havèm cregut ésser aquella sols una repetició, més aguda y terrible, de la que anteriorment s'éra soferta, coneguda ab lo nom de *glànola*, per ésser la glàndula un dels signes ab què-s manifestava. Ocuparen-se-n al seu temps l'historiador d'Atenes, Tucídides, y a Italia Matéu Villani, Bocaci en lo seu *Decameron*; y més tart, la hora d'una altra invasió en 1527, Maquiavel.

Descrivirem ja nosaltres lo mal, inseguint a Sprèngel, autor de la *Historia de la Medecina*, al parlar de la mort del rey don Alfons *lo liberal*, y en quant toca al punt ón nasqué aquesta malaltia y lo curs que seguí fins a arribar al nostre pahis, nos guiarem per los autors contemporanis que acabam de citar, los únics qui-ns donen veritablellum. Per ventura hauria consultat aquests autors, o d'altres que ignoram, lo

nostre Diago, con digué que la referida pésta havia tingut origen en la Scitia, des de ón corregué per la ribéra del Pòntich y per l'Helespont, embestiant la Grecia y l'Illirich o Sclavonia, entrant després a Italia y passant d'éllla a les illes y a Espanya. Donchs resulta de tan autoritzats testimonis, que ja en 1346 éra estat atacada tota la Asia, y que s'éra propagat lo mal, per unes galéres procedents de Siria, a la illa de Sicilia; emperó a la prlmeria del 1348, fôu-ne esvahida tota Italia, llevat de Milan y sos contorns, propagant-se des de Gènova per lo Piamont, la Saboya, lo Delinat y la Provença, y essent terribles los seus estralls a Florença, (per qual motiu ne deyen pésta de Florença, axicom a Grecia ne deyen pésta d'Atenes), no menys que a Gènova a Nàpols y Venecia, de ón se recompta que de 1250 patricis que contava lo senat, ne restaren de vius 308. Les desavinences entre genovesos y venecians, aquells fent guerra al emperador Cantacuzeno y aquests defensant-lo eczigien continuats viatges a Constantinoble, y pot-ser per aquest camí se traslladà lo mal a Italia aquesta volta; y les pretensions que los primers tenien a Sardenya per rapir la illa als catalans, y nostres contínues relacions, per la metéxa causa, ab los d'allà, y en la ocasió de què tractam, ab los venecians, qui cercaren la amistat del nostre Rey, sols per fer-se més temibles als llurs rivals, pogué aximetéix facilitar la propagació del mal, qui, per altra part, introduhint-se a França; menaçava des de Provença, a les metéxes portes de Catalunya.

Nosaltres havèm vist, al descriure los féts d'aquesta època, primer lo mal a Valencia, y succesivament a Terol, y, vers lo mes d'Octubre, a Çaragoça, llà ón diu lo Rey en sa Crònica que també s'hi morien diariament tres-centes persones, axicom va dir-ho abans d'aquella ciutat.

Calculant are que Catalunya estava voltada de pésta per tots indrets, a Provença, a Aragó y a Valencia, no devèm creure que-n fós menys víctima que les terres vehines, y sabem lo témps just que dominà lo mal en les dues darreres, podèm deduhir que-l soferí lo nostre territori durant la pri-

mavera y part del estiu del any de Incarnació 1348, seg axí ho conferma una interessant nova conservada en la *brica d'En Bruniquer*, curios indech d'aveniments que se lo nostre Arxiu mudicipal. Per éll se conferma la no opinió de que lo pestifre mal havia ja esvahit lo pahis alg anys abans, car diu que de pésta moriren a Barcelona, poch témps, l'any 1333, més de 10.000 persónes, y desp en arribont a la època de què tractam, apunta la curi nota de que «lo dimars díe 2 de Maig del 1348, féu-se solemne processó de pregaries ab molts sacerdots de la S parroquies y convents, y altres gents, per causa de la g mortalitat que hi havia a-les-hores a Barcelona, la qual d tot lo Juny, essent morts aquest any quatre conceller gayre-bé tots los del Concell de Cent.» Per la espressió aquesta nova, pot traure-se-n proporcionalment lo nòmbre víctimes que comptarien los altres estaments y cotporaci de Barcelona, y per ventura deduhirne que fôu tan c aquesta vegada lo contagi mortal a Catalunya com en regions de Italia de què-ns parlen los abans citats escrip Tornèm are, conforme prometèrem, al encontre del rey Pére, lo qual havèm dextat a Segorb.

Trista y complicada èra la situació de Valencia en darrers témps d'aturar lo Rey a Aragó. Burriana, qui-s n tenia sémpe ferma en defensa de la causa del Rey, axí los llochs dels principals cabdills, especialment d'En F d'Exèrica, d'En Llóp de Luna, del comte de Jamvilla y d tres, havien d'estar en continuu aguayt, puix los menaça los de la Unió de Valencia y dels restants llochs partid de la metéxa, especialment d'aquells y no éren de la re Na Lionor, madrastra d'En Pére.

Espessedat d'encontres mijançaven entre los úns y altres durant la absença del Rey, havent-se escaygut d'élls a Benaguazir, ón los de la Unió fóren batuts y ting ren de recollir-se vers Valencia, per llà a mijan mes de témbre: llavors lo Rey donà grans disposicions, augment les forces dels cabdills, fent una crida a les ciutats, arm les galétes que tenia a la dreçana de Barcelona, y convoc

, o en altres térmens, senyalant un veyya. per atacar de ferm los de Valentis de prevenir-se, y una de les llurs es a del infant En Ferran ab gent de Casquest entremig capità general de la Sola (1) en rellevament del qui ho era, mort de la pèsta, fra Dalmau de Montesa.

venir-se pogués, puix lo rey de Castélla protector de la reyna Lionor y dels re tres-cents de cavall a interceptar lo anes, posat cas que vinguéssen, y per cambrer Berenguer d'Abella d'emba- Castélla, per tractar d'un matrimoni infant don Enrich comte de Trastaragó, filla del metéiv En Père, ma- a concordar per les dificultats y eczi- arts, com ja ho sabia lo nostre Rey, éra entretenir l'altre, per que, inte- tra Valencia, no l'ajudas per via al-

Unió, o confiat de sobres o decidit en excés, va moure-s de bell-nou, y se-n anà a acometre diversos llochs: llavors lo Rey, consultant ab los séus, com de costum, si aniria primer a Burriana, de la qual vall éra tingut a defensar lo valent català Guillèm de Bellera, o si éra preferible fer la via de la capital, per ferir lo monstre de la rebelió en lo cap, acordaren axò darrer, que éra lo volèr del Rey, y en conseqüència isqué de Segorb lo día 20 de Novembre, passant a Murvedre, a ón se tratingué fins al 4 de

(1) Més d'un colp nos ha plagut consignar les casualitats que hom observa en la Historia y la que consignam al present no déxa d'ésser siugular. De mal huir és lo nom d'En Joan Sala en les revoltes intestines de la nostra pairia, perquè, noresmenys del unionista valencià, comptam au Joan Sala, cabdill dels menses qui defennsaren la mala causa d'En Joau II contra lo Principat, y un popular capitost de bandolers, Joan Sala y Serra-llonga, y més conegut per son gon cognom, y no menys per sestijoses gestes, de qué-ns ocuparèm con serà ortá.

Desembre, per aplegar les forces qui devien arribar-li de Aragó y de Catalunya, y després, en orde de guerrejar, donant la avant-guarda a En Pére d'Exèrica y a En Alfons Roger de Lluria; germà seu, anà tot dret a Valencia, passant per Puçol (propi del bisbe de Valencia En Uch de Fonollet, canceller Reyal), que barrejaren, puix hi havia grans provisions, per lo Puig (propi del de Jamvilla, que havien desocupat los de la Unió), per Mont-cada, la qual plana traversaren, per Paterna, y passant dellà lo riu envers Miglata, atengà allà En Pére lo Reyal contra la ciutat,

Estigué en aquest punt l'estol acampat per espay de deu dies, dnrant los quals passaren lo témps an escaramuces y com esperant veure en quina manera acabaria aquella agonia de la rebelió unionista, emperò al cap-devall, sèns dupte, per despacientar-se lo Rey, profitant l'abandonament d'una barrera que los altres defensaven, isqué a cavrl armat, ab tota sa cavalleria ensèmps, y va acometre-ls envers la ciutat cap a ón fugien, havent mort en l'encalc fins a mil cinch-cents homens dels de la Unió. Al metéix témps En Pére de Exèrica feya ab un escodró lo camí del arrabal de Sant-Joan; emperò lo dit cabdill y En Llóp, qui anava dret a la porta de la Exerea, rebéren orde de fer la volta y d'encaminar-se al Reyal, palau axí nomenat, qui éra fora del mur, y, apoderant-se-n, no trigaren a arborar sobre les seues més altes torres los estandarts dels cabdills, com onejà en la més alterosa y d'homenatge la bandera Reyal. Féu allà estada lo Rey, y manà atendar l'estol des lo palau fins a la Zaydia, passant hi aquella nit, en què la soldatesca no dexà de fer de les seues per les alqueries vehínes; mas l'endemà s'hi presentaren los comissionats de la ciutat, un mercader y un notari, per suplicar que fós otorgat guiatge o sal-conduyt a certes persónes al objécte de poder tractar ab lo Rey y conseguir sa gracia y mercè.

Es notable aquest pas, si hom para esment que lo metéix Rey, en sa Crònica, diu que la ciutat continuava ab los portals tancats, no gosant a exir-ne tan sols una persóna, y a la següent ratlla afig que aquests primers comissionats tenien

ja guiatge d'En Pére, y que abans hi éren entrats lo castellà d'Amposta y lo metéix tresorer del Rey, En Bernat d'Olzinelles, per informar-se d'algunes coses que convenien al monarca. Fós com fós, y mijançassen o no parlaments entre l'òs representants de la ciutat y lo Rey, és cosa certa que tantost entrà En Pére dins la ciutat, acompanyat de totes les forces militars qui ab éll éren anades, y anà dret a la Seu, per retre gracies a Déu per lo triumfe, y aximetéix, com de costum, per fer lo seu discurs al poble. donant-li a enténdre lo crim que comés havia, y la manéra misericordiosa ab què s'era comportat lo seu Rey, perdonant-lo-y, de ón no havia fét sinó inseguir les petjades dels seus predecessors.

Certà és aquessa misericordia que usà lo vencedor, car si bé tantost en la ciutat manà executar algunes sentencies, fent degollar los uns, penjant los altres y d'altres rocegar—de què s-en troben singulars minuncies en la Crònica y altres histories,—fóren les víctimes justificades de criminals, si no per la lley, per la pública opinió: emperò aytal justicia y misericordia no-s devien a En Pére, sinó als seus concellers, car en cínica complasença recomptà lo metéix Rey en son famós llibre que, ans d'entrar en la ciutat «éra nostre deliber que la dita ciutat fos abrasada, destrohida y sembrada de sal, per que jamés persóna alguna no la habitas; ab tót, alguns de nostre concell, en gran nómbre, nos ho desconsellaren, dihent-nos que per res no-u atemptassem, e elegant-nos tres rahons.» Són aquestes tres rahons molt enginyoses, ab veritable aparença de compassió y generositat, y s'espliquen molt per menut en lo mencionat llibre. Més endavant, après dels numerosos castichs que-s donaren, aléga lo Cronista una altra nova qui fa honor als seus concellers, dihent que li pregaren «que puix havia fét justicia corporal de *tantes* persónes, no cuydassem més avant donar mort a ningun altre per tal causa, perçò que per vía de remissió podíem castigar los restants qui fóssen culpables, e axí de fét-ha fahérem, exceptat en alguns absents, als quals sentenciarem durant llur absença, confiscant-los llurs béns.»

No hi hà dupte que s'éren comeses malifétes per la ple-

beyada de Valencia, y ferest sería çò que recompta lo Rey de les persecucions manades fer per los conservadors contra determinades persónes, les quals feyen venir aquells mijançant un oficial, lo qui, en lloch de conduhir-los a la sala ón suposaven que-ls esperaven los dits jutges o autoritats, feya-ls entrar a una altra cambra ón hi havia una pèrtiga ab quinze o vint sachs. y meten-los-hi dins, gitaven-los de nits al riu sèns formació de causa ni altra formalitat. Los castichs que meresquessen semblants crueltats havien d'afalagar l'instint cruel d'En Pére, y axi no és estrany, segóns ell metéix se complau en referir, que presencias les execucions y parlas ab los seus poch abans d'anar al suplici; car recompta que un culpable en aquest pas li demanà que li perdonas lo greuge y que li commutas la pena fent-lo degollar en compte de penjar, cosa que otorgà En Pére decontinent, y que a un altre, al cèlebre barber Gonçalvo—qui havia fét ballar lo Rey e la Reyna, al compas d'una cançò, y al qual En Pére en aquella ocasió no-res respongué,—digué-li, après d'havèr-li, donat la sentència aquestes paranles, per las quals s'explica son anterior laconisme o silenci: «L'altre jórñ, con venguist ballar en lo nostre Reyal, cantist aquesta cançó:

Malhaja qui se-n irà
encare ñi encare...

A la qual no volguém respondre llavors, mas are ho fahèm, dihent-vos:

E qui no-us rocegarà,
sus-are, sus-are?...

Rampells de Lluís XI semblen aquests, emperò entre totes les inhumanitats d'aquest cruel ipòcrit, ninguna no se'n troba qui-s pugua acompanyar a la que imaginà En Pére per castigar los més culpables de la Unió; car no content ab aplicar-los la pena de força o rocegament a què-ls condemnava, «axicom ho merexien, fòu-los donat a beure del metall de la campana de la Unió que havien féta, la qual stava en la sala de la casa del Concell de la ciutat, qui és prop la Seu. E com a aquesta campana los conservadors de la Unió, e

tots los altres qui éren diputats al actes d'aquella, s'ajustaven decontinent; per tant fó justa cosa que aquells qui la havien feta fer beguésen de la licor d'aquella con fon fusa.»

Ab motiu dels castichs adés referits, y per restablir la pau y repos en lo reyalme, al qual obgécte fóren les fronteres vigilades per si cuydava tornar l'infant En Ferran, estigué En Père una llarga temporada a Valencia, havent-hi celebrat córts als valencians, en les quals, lo metéix que a Çaragoça, restà perdurablement revocada la Unió.

Lo rey de Mallorques, qui no va sabèr preveure semblant reexida, n'í tirar avant en témps més oportú, tractà durant los darrers mesos de lluyta entre lo Rey y los de la Unió, de convenir-se ab lo qui millor podia valdre-li per fer lo darrer esforç: donà a enténdre, encare que tart, que-s faria cap dels de la Unió, se convingué ab la reyna Joana de Nàpols, qui li prometé fer armada en les costes de Provença, y tolerat per lo rey de França, qui, ab la esperança d'obtenir la compra definitiva de Mont-peller, li permetia que disposas poch o molt de la armada francesa, acudí; com en altra ocasió, al cap d'aquesta, Carles de Grimald, y aparellant-li lo dit almirall catorze galéres y vuyt naus d'armada y alguns altres vaxells en los quals hi anaven quatre-cents de cavall y tres mil soldats, se disposà lo desbostat rey a fer una irrupció en la illa de Mallorques, la hora que lo seu parent y vencedor precisament s'afermava ab major seguretat en lo seu setial. Allà anà, donchs, En Jaume, fent los seus plans, calculant la distribució o repartiment de la illa, y aflagant al almirall son favorejador ab un títol de comte tal com havia adés fét En Père nomenant comte de Luua En Llóp, en recompensa dels grans serveys que li havia fét contra la Unió (1); emperò lo nostre rey, qui no dormia, adhuc en mig dels seus afanys per acabar ab aquella, no perdé de vista son cunyat y gità per terra los seus plans, valent-se als dos camins de què sémpré solia servir-se, la diplomacia

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 887, foli 168. La data és de la Alferia de Çaragoça a 10 de les calendes d'Octubre del 1348.

y la força. Per de prompte, inventà una composta que li fés, axicom féu ab Castélla, de pretést per entretenir y esquivar que una potencia neutral pogués decantar-se a favor del enemich, envià a França En Tomas de Marçà per que proposas al rey Felip matrimoni entre lo fill major de Joan, duch de Normandia, primogènit d'aquell reyalme, y la infanta Na Constança, filla major del rey d'Aragó, y al metéix témps, trametia ai seu oncle, l'infant En Ramon Berenguer, lo nomenament de capità general de Catalunya en la guerra que per ventura rompés en los comptats de Rosselló y Cerdanya.

En açò, lo castellà d'Amposta aplegava forces a Çaragoça, que devia acabdillar, segóns deyen, per ajudar a Castélla contra los maures, y rebé de passada orde de suspendre la partida, esperant a veure si aquelles farien mester abans per defensió de la propria nació, y aximetéix anarense congregant les hosts de Catalunya, estant tots al aguayt, car ab llurs galéres discorria lo mallorquí per les costes de Valencia y s'arrambava a les illes, sèns resoldre-s del tót, y hom no sabia si esvahiria contra terra-ferma o contra aquelles. Tot ho tenia aparellat En Pére envers lo mes de Maig (que ja correspon al any de Incarnació 1349), y entretant se armaven certes galéres per anar a Sicilia en ajuda del infant En Frederich y dels catalans y aragonesos d'aquella illa, vecsats per los Palici: mas, sabènt, al Agost, que la intenció d'En Jaume era esvahir Mallorca, donà orde que la armada que-s feya per Sicila se-n anas a les Balears, anant-hi d'almirall lo metéix qui era estat destinat per auar allà, En Pére de Mont-cada al qual donà per conmlitons adhuc lo metéix castellà d'Amposta, En Bernat de Cabrera, En Berenguer d'Abella, En Ramon de Riu-sech y altres. Era la dita armada composta, segóns l'Annalista d'Aragó, l'únich al qual se refereix aquesta volta lo Capmany en ses *Memories*, sèndupte per no trobar altres noves, de quinze galeres y algunes naus, armades a Mallorca, Barcelona y Valencia, anant hi en les d'aquest régne de viç-almirall En Matéu Mercer, en quiscuna d'aquelles un rich-hom.

Es de meravellar certament la omisió d'aquesta darrera y decisiva campanya contra lo de Mallorques en la crònica d'En Pére, y fôu açò degut o per oblit involuntari, pensant lo Cronista replegar noves per descriure-la en un capítol apart, o a propòsit per estalviar la relació tràgica de la fi que tingué aquel malaventurat príncep de la sanch dels Berenguers, y a la qual lo conduhí un dels parents més acostats que llavors tenia, lo rey d'Aragó, cosa que, çà com llà, seria una altra prova més per acreditar que la referida crònica éra veritablement original y dictada del metéix que n porta lo nom y no de ningun savi o literat del seu temps.

Lo Zurita qui, com havèm dit, tingué ocasió de veure altres memories més esteses, al parlar d'aquest subjéct, assegura que al almirall y restants nobles qui l'acompanyaven ordenà En Pére, trametent al efecte un cavaller apellat Galceran de Tous, que féssen la vía de Mallorques, y si-s trobaven ab la armada ón anava En Jaume, li donassen batalla, resistint-la de manéra que no poguéssen pendre terra en ninguna part de la illa de Mallorca ni en lo comtat de Rosselló. car en aquella, fora de la capital, no hi havia vila alguna que li pogués fer contrast, ni altre lloch vallejat sinó Alcudia, Avisà encare ab anticipació lo Rey al governador de Mallorques En Gilabert de Centélles, per que trametés un encarregat a Menorca, lo governador de la qual, En Gilbert de Corbera, éra a-les-hores mort, fent-ho axí aquell, nomenant en lloch del mort En Umbert de Siscar, qui se-n anà a la altra illa ab cent-cinquanta ballesters, Y per fi, pot-ser que tingué lo Rey de prevenir encare En Riambau de Corbera, governador de Sardenya, qui amenant algunes forces de cavall y de peu s'éra recollit a Mallorca a la primeria de Agost, y si tal avis no hi hagué, fôu açò que esdevingué pura casualitat favorable a En Pére, o malastre qui perseguia al malaventurat rey En Jaume,

En aquesta data éren ja arribades a la illa algunes companyies d'ací, y aplegades ab les altres que s'és referit, fóren prou a contrastar al enemich, per més que no hi estigués nostra armada; y crehèm que axí fôu, per quant en l'ahurt

tantost esdevingut, no s'hi fa esment de ningun sonatges qui en aquella anaven y si solament de trobaven a la illa, çò que, per altra part, no dexa molt estrany, posat que la batalla fós estat lo dia de Zurita, car llavors tenien temps de sobres les nostres d'anar-hi, y fins de ferne la volta y tornar baldame sen volgut tres vegades (1).

Al 304 del mes d'Agost isqué lo governador d'aquelles, ensémps ab la gent de què-s parla, alencontre d'En Jaume, per havèr sabut que aquest havia desembarcat sa gent a terra, disposat a presentar batalla, y ovirant-lo certament l'endemà al exir lo sol, tirà contra éll, amenant en sa companyia vuyt-cents de cavall y vint-mil de peu, car havia aplegat tota la gent de la illa per aquesta resistència. Al veure aquest estol En Jaume, avançà també ab los seus francesos en bon orde, y per bé que estaven a tres milles de distancia los uns dels altres, ajustant-se a la fi ab dos estols en un camp que-n deyen (segons lo Zurita) de Lum-major (1), envers mig-die, rompèren aquells, ab gran impetut, que contrastaren los defensors de la illa ab igual furia; y axi embregada la batalla, perçò que d'aquella depenjava lo bé o lo mal venidor, mostrà-s indecís l'ècsit per algun temps, fins que esmayant los francesos, van veure-s préstament vençuts y desbaratats. Podien aquests estar-ho, emperò En Jaume, en ales de sa desesperació estréma, environats dels seus més fehels cavallers, entre los quals s'hi troba l'infant En Jaume fill

(1) No fa a duptar que hi hà error en aquesta relació del Zurita, puix diu que a la primeria d'Agost arribaren les forces qui anaven a Sardenya que *dende a tres días* isquéren en campanya y vehéren lo rey de Mallorques ab la gent que havia abocada a terra, que s'aparellava per donar los batalla, que durant aquesta *ardía el sol muy reziamente*; y per fi, al consignar la data del fèt, declara que *fou un domingo a veinte y cinco del mes de octubre* época en que lo sol no podia cremar tan fortment. Axí, que havèm de donar per errat aquest mes y substituir-lo per lo d'Agost. De tal forma comprenèm com a possible que la nostra armada no fós arribada a Mallorques al donar-se la batalla, o que arribas després que En Jaume éra estat ja vençut y mort.

(2) Es Lluch-major, y en la antigor Luch-major, y jatsia en lo seu escut per armes una *llum*, que en llatí també pot ésser *lux*, no crehèm que jam l'hagen nomenat ab lo nom que usa lo Zurita, llevat que sia per algun heré distà.

seu, sostingué tot lo pès de la batalla, acometent en la major préssa d'èlla, a tots indrets, menys de retre-s, y defenent-se, ab gran esforç, dels mólts qui l'acometièn, tant que, com diu molt bé lo Zurita «per fí mostrà bé ésser possehit de la dignitat de Rey, en la qual se volgué mantenir, car per élla, y dins lo seu reyalme, prengué mort, fent açò de què éra tingut, com a molt bon cavaller.» Descriu lo paç de sa mort lo metéix autor ab semblants paraules: «Mas tan carregaren sobre éll, vehent que en éll sol consistia la victoria, que ab diversos colps y ferides lo derrocaren de cavall; y ún qui-l veu que estava fora de sentits, descavalcà, y li tallà lo cap, y ab açó los séus qui-l defensavèn, fort valerosament, fóren vençuts: y cuydant poder-se escapar, recollint-se a les galères, o escondint-se per la illa, dexaren la batalla, mas no-n va estorcer ningun d'ésser mort o près.

En la memoria, de què adés férem esment (una memoria antiga d'aquesta jornada, que véu lo Zurita), s'hi refereix que lo Rey anà a raure entre los pehons, y que allà fou mort per un almogavar de Burriana, y que l'infant En Jaume filh séu fou ferit en la cara, y restà près en podèr dels capitans del Rey. En la dita memoria, si bé s'hi encareix lo coratge y empenta d'En Jaume, apar que s'hi consigna aximetéix l'esforç y valor d'En Riambau de Corbéra, afegint tantost que, après de recollit lo cadavre d'aquell, per ordinació del Rey, fou portat a la ciutat de Valencia, ón lo soterraren al chor de la Esglesia major, y que l'infant fou posat al castéll de Xàtiva, tenint càrrech de sa persóna En Pére de Vilanova, qui éra alcayt d'aquell castéll, que-n fou més tart, encare per orde del Rey, lliurat al seu cambrer Berenguer d'Abella, sots cura del qual fou traslladat a Barcelona, servint-li allà de presó lo palau menor (conegut en aquests darrers témps, y ans d'ésser destrohit, per *Palau*), del qual sembla que s'escabolli, anant a parar a Nàpols, que essent-ne reyna Na Joana lo prengué per marít.

Aquesta fí tràgica y sangonant vingué a tenir aquell tendre y amanyagat infant qui, als pochs mesos de nat, amenà des de Grecia a Perpinyà lo gelós cronista Ramon Mun-

taner, ab tan gran cura, gordant que ni la falta de llét ni l'ayre més lléu pogués perjudicar-lo en la salut: aquesta fôu la reexida d'aquella terrible lluyta ocasionada per lo testament d'En Jaume I entre la branca cabdal del seu llinatge y la segona qui imperava a Mallorques, lluyta ataçada moltes vegades, ab egoisme, per la casa de França, la amistat de la qual damnificà sobremanéra la de Mallorques, especialment en aquest darrer pas; car si digna de gran compasió és la régia víctima al morir en sa pròpia terra, satisfent la ambició d'un tirà, major la merexeria encare si per defendre sa corona, la seua honra y sa vida, no hagués emprada la ajuda de francesos, ni li hagués calgut lluytar en sa agonia ab los seus propis sotsmesos y naturals, declarats enemichs seus y militant en les files dels soldats qui complien la voluntat del rey En Pére (1).

Al parlar del fét de Mallorca, havèm sospitat que tal volta la nostra armada no arribà a la illa ans de donar-se la batalla, o que en sabènt la reexida d'aquesta, no hi anà y prengué una altra ruta; y açò ho fonamentarem en les observacions que-s desprenen d'altres dos aveniments, succehits aquest metéix any, y que devèm explicar, a sabèr, la embaxada a Castélla per En Bernat de Cabrera y la intervenció dels nostres en los afers de Sicilia. Parlarèm del primer.

Segóns que apar, a conseqüència de les propòsicions qui havien mijançat per verificar matrimoni entre una filla del Rey y l'infant de Castélla don Enrích de Trastamara, arribaren a València embaxadors del rey don Alfons per renovellar los tractes, y al metéix témps al objécte de demanar a En Pére ajuda per recobrar la vila de Gibraltar, car si bé aquesta població y altres d'Espanya les possehia Albohacèn rey de Benimarí, ab lo qual havien fermat tréves los nostres reys, éra aqnella bona conjunctura de profitar atenent que ben segur les referides tréves havien estat forçades, y en aquell

(1) Be-s fa interessant la relació que dona lo Monfar en sa Historia d s comtes d'Urgell, al referir los crims que s'atribuexen al rey En Jaume, abonant per tal causa la ingratitut dels seus vassalls, qui no volgueren servir un rey cruel e injust, ni lo seu fill, víctima innocent de les magalladès del pare.

ocasió precisament éra estat foragitat del seu tron y reyalme Albohacèn per lo seu fill Aboanèn. Per més que los embaxadors de Castélla venien instruits per aconseguir d'En Pére algunes consideracions a favor de les persónes y béns de la reyna Lionor y dels infants fills seus, qui tan contribuiren a fomentar la Unió en Valencia, no podènt-li sabèr bó may per may al qui la destrohí, vehent-se En Pére més segur en sa cadira après d'açò, no li convindria ja tant, cercar aquell llaç ab Castélla, e inventaria camins per que no-s realitzas o, en tal cas, que recaygués l'afer en gran profit seu. Per tenir témps de pensar-s'hi, declarà lo rey que respondria a aquella embaxada ab un altra, y al efecte nomenà per aquesta l'amich de sa major confiança, En Bernat de Cabrera, lo qui ab les instruccions convinents, y ajudat del seu propi talent, anà a trobar lo rey de Castélla, al metélx camp de Gibraltar, qui éra ja assetjat, . . .

Mal podia accedir don Alfons a les proposicions fètes per lo Cabrera en nom del seu rey, con al oferir aquest la mà de la infanta Na Joana al comte de Trastamara, éra ab la condició que lo rey de Castélla heretas lo dit infant a la frontera d'Aragó y Valencia, donant-li Requena y Molina, ab tot lo comtat, Cuenca, Canyete y Sobrecanyete y tots los altres llochs y castells d'aquelles fronteres fins a Soria. De poch juhiciós haguéras acreditar lo rey don Alfons si hagués accedit a tan intencionada pretenció; y per tant, dexat córrer lo plan del matrimoni, va limitarse la embaxada a confermar la bona armonía entre les cases de Castélla y Aragó, que éra açò que llavors a En Pére convenia y equivalènt a çò que n trauria ab aquell, y a tal fí oferí En Bernat la ajuda que fés mester a la guerra contra los maures, la qual anà incontinent vers Gibraltar, consistent primer en quatre galéres, ón hi anaven quatre-cents ballesters, a la orde d'aquell Ramón de V anova qui tan bells serveis hauia fets al rey En Pére llavors que-s trobava isolat a Valencia en témps de la Unió, y n s avant en altres quatre que comanà lo fill del metéix En Bernat, Are bé: concordant les dates, observam que al fer-se n tual plet y homenatge lo rey de castélla y En Cabrera en

nom d'En Pére al Rey al sóbre Gibraltar, fôu als 29 d'A y crehent, com havèm provat, que als 25 del metéix me la batalla contra lo rey de Mallorques, tenim almenys per més que isqués la armada de Catalunya, no hi a om s'era tractat, lo principal conceller del Rey En B de Cabrera.

En aquesta metéxa ocasió assegura lo Zurita que-s và també la confederacio y amistat que lo Rey tenia reyna dona Joana de Navarra, per Carles y Felip fills y en conseqüencia per una comissió d'abdós reyalmes i la afitació de les fronteres, cosa que noresmenys de co dar lo podèr del nostre rey per part de les nacions vel acredita la previsió extrema que tenia éll, o los seus c llers, car a cap de molt pochs dies del renovellame aquesta aliança, se morí la reyna dona Joana y li succehí en lo reyalme son fill Carles.

Anèm are al altre afer de què devèm ocupar-nos, y que-ns ha d'aclarir poch o molt en què vinguè a consistir la armada que- féu per anar a Mallorques. Ja donarem noticia, al seu degut témps, del conflicte que passava la illa de Sicilia, a conseqüencia del partit que favorejava la reyna Elisabet, vídua del rey En Pére, y mare del jóve rey Lluís, ab ajuda dels Palici y d'altres, contra los aragonesos y catalans qui habitaven y exercien preponderancia eu aquella regió. A tal estrém s'era arribat; que En Blasco d'Alagó, nostre justicier d'aquell reyalme gran protector y recólze dels nostres compatricis allà, tingué de tancar-se ab los principals sustentors de sa causa dins la ciutat de Catania, dés de ón, alhora que-s defenia, procurava atreure novament, com ne reexí, a favor séua molts dels pobles qui s'éren separats en la primera ímpetut: méntre que la reyna Elisabet ab tota sa família, los Palici y los nous partidaris que havien sabut gonyar-se, residien a Messina, gordant en llur podèr lo re Lluís, qui per sa menor edat y portat del devèr d'obedienci a sa mare, accedia açò que aquells sediciosos eczigien d'él venint axí a ésser no-més estrument dels plans que conce bien los metéixs qui-l tenien subjécte.

Regonegué aquest conflicte En Père, axícom la trascendencia que podia tindre per Aragó, y trobant-se en aquella sahó vídue de Na Lionor de Portugal, que's morí a Exèrica, cuydà cercar remey al mal polítich, satisfent al metèix témps lo desig que tenia de contraure un nou enllaç. La una de les filles de la reyna Elisabet de Sicilia y germana, per tant, del rey Lluís, nomenada també Lionor, com la anterior muller d'En Père, éra contraria a les mires de sa mare y dels Palici y ardent protectora dels catalans y aragonesos d'allà. Gran éra lo negoci que anava a fer lo Rey, demanant la mà d'aquella primera, primer per la successió eventual que li podia correspondre a Sicilia, successió qui passaria als fills que-n pogués tenir En Père, per lo qual camí fóra fàcil que aquella-illa tornas ajustar-se ab Aragó, y després perçò que, a escuses del matrimoni, los embaxadors d'En Père tenien ocasió de tractar ab los d'una y altra banda, y entretenint-los tots, se conseguia que no hi hagués de prompte ningun desastre, car no havia d'ésser perdurable la influencia de la reyna mare y dels Palici e Chiaramont.

Nomenà, donchs, lo Rey embaxadors per complir tan delicat encàreech son majordom Galceran d'Anglesola, senyor de Pell-puig, lo seu cambrer Llóp de Gurrea y En Matéu Mercer (qui éra lo senyalat per anar de viç-almirall a les galères valencianes de la armada de Mallorques), com a capità de les galères en què havia de venir ací la nova reyna. Anaren aquests embaxadors a Messina, y recelant o no la intenció d'En Père lo Palici, no accediren al matrimoni sèns que la infanta Na Lionor fés abans certes renunciés del dret que li pogués pertànyer en la successió del reyalme, en virtut de qual-se-vol snbstitució; emperò ¿què li se-n donava al astut nuvi la renuncia de la hereua eventual de Sicília, si, con fós convinent, sabria acreditar com aquell acte éra estat forçat y contra la voluntat de la renunciant? Axí dóna peu a creure-hc un altre acte de la metéxa Na Lionor, a la qual tenia rece osa y opressa los enemichs en podèr de la infanta Na Catalina, tia séua. qui éra abadessa del monestir de monges Monoresses d'aquella ciutat, perçò que en presencia dels em-

embaxadors, jatsíá secrétament, protestè de la opressió y que li éra féta. Diu lo Zurita que fôu açò als 13 del 11 Juny, y que lliurada la infanta als embaxadors, aque amenaren a la ciutat de Valencia, ón lo Rey va cold seues noces ab gran solemnitat y fésta, de manéra qu culant lo témps que esmerçaria en los preparatoris del ge y en aquest, hagué de verificar-se lo casori vers lo de Juliol, car abans del Agost s'aparellà la armada q via d'anar a Mallorques, e hi vehèm ja designat per mirall En Matéu Mercer, qui éra estat un dels accompan de Na Lionor.

Es una prova dels tractes que mourien allà los n embaxadors, per més que aparentassen no anar-hi si l'objécte del matrimoni, la vinguda d'un cavaller c apellat Bononat Jafer, en substitució d'un altre perso de la familia dels Lluria, al qual calgué deturar-se pe laltia a Catalunya y Aragó, que-n va recórrer les ciutats, per demanar en nom de tota la nació aragonesa y catalana qui residia a Sicilia, o dit autrement a préchs dels qui tenien de defendre-s a Catalunya «que no permetéssen, diu lo Zurita, ab tanta feresa e ignominia fóssen lliurats en podèr dels llurs enemichs, y lo govern y regiment d'aquell reyalme, que ab tanta gloria y exalçament de la Coróná d'Aragó éra estat d'aragonesos y catalans d'ençà que-n fóren trets los francesos, vingués en podèr de persónes estranyes y rebetles.» Tal fôu la préssa d'aquest comissionat, que arribà ja a Valencia per lo mes de Juny y percaçà del Rey licencia (de manéra que axí no-s podia dir que aquest aparellas directament la armada), per fer-la éll a les costes de Valencia y Catalunya, y per traure d'aquests régnés la gent de guerra de cavall y de peu qui volgués anar a la empresa de Sicilia, si bé lo Rey li dexava ses galéres ab tota la xurma, pagant per cada galéra çò que En Bernat de Cabrera estimas.

Era, donchs, de fét aquesta armada per Sicilia, emperò havia de servir per Mallorca, y après de finida la guerra que per ventura s'hi fés en aquesta illa calia passar-se-n a aque lla; y n'és bona prova lo veure que l'almirall és lo meteix

En Pére de Mont-cada, que nomenaren per la altra, y ab éll van los Corbera y lo metéix Bononat Jafer, comissionat per los catalans de Sicilia ab comanament en una part de les galéres, essent no-més de meravellar que aquest, veritable representant d'aquella, en compte d'anar a sa patria, duya la orde d'anar ab les galéres que tenia encarregades no a Sicilia sinó a Alguer de Sardenya per combatre los Oria, ço que-s faria aposta y ab major política, per que no semblas que la nostra armada anava a fer guerra als partidaris dels Palici, y axí ans bé procurar la pau entre aquests y los catalans.

Segóns refereix l'Annalista, restà concordat que aquesta armada, entant que lo rey de Mallorques fes guerra, acorregués al capità general del Rey en aquesta illa; y si no vingués, En Jafer passas ab ses galéres a Alguer, a ón aniran més tart los restants ab En Ponç de Santa-Pau, los Corbera y l'almirall de totes En Mont-cada: a conseqüencia de la qual orde, afig, aturà molt de témps en aquestes mars la nostra armada, per causa de la del rey de Mallorques, emperò s'expressar que s'hi mesclas ni hi tingués ningun encontre, y si solament que, après de vençut y mort lo rey En Jaume, ab nou galéres armades y molt bé en orde feu vela envers Sicilia, de manera que ignoram què-s farien les restants y si complí o no son comès a Alguer lo català de Sicilia, Jafer, com aytambé si la estada de les nostres naus en aquestes mars, es ja comptadora des d'ans que arribas a Mallorca la armada francesa, o fôu despres, estant solament al aguayt, y qui sap si fins estalviant l'encontre ab aquella, ja que de totes les passades En Jaume éra mort, y calia no aventurar en un combat les forces que convenia mantenir intactes per Sicilia.

Aquestes noves del Zurita' qui-ns servexen per les conjectures que fèm, nos suggerexen ab tót un gros dupte, que egonexerà lo menys versat en Historia, y es lo dir que, après de vençut y mort lo rey de Mallorques, que calculam que fôu en l'Agost, *quando el sol ardía muy reciamente*, parti la armada envers Sicilia arribant a Catania *casi al fin del mes de*

diziembre, témps de sobres per que los Palici y Chiaramont haguéssen ja destroçat los defensors d'aquesta ciutat, y més que suficient per anar una armada dés de Mallorques a Sicilia, encare admetent que la mor del rey En Jaume, com diu en un altre capítol l'Annalista, fós estada en l'Octubre, con la ardor del sol no es tan forta. Mas prescindint del dupte sóbre lo témps del fét, e indicant, en resum, çò que féu a Sicilia l'almirall, podèm dir que, en compte d'entrar ab só de guerra a Messina, procurà parlar ab lo comte Palici en presencia del rey Lluís, tractant de reduhir les coses a bona concordia, de què-s planyíen amargameut los de Catania, car deyen que, en compte d'anar-los a socórer, s'espovava ans be la nostra armada a ésser víctima d'un engany, com ne fou ben prompte, per tal com encontraren una nit galéres genoveses dins lo port provocant un combat que se-n ignora la reexida, si bé calcula lo Zurita que no-s verificà, per no tenir lo Mont-cada orde del Rey d'aventurar les séues a la batalla, car decontinent la nostra armada navegà envers la tórta del Far, y d'aquí passà a la costa de Calabria y ans de quinze dies feu vela cap a Catalunya, sèns que no sabèm en quin mes y any açò esdevingué. Çà com llà es estrany aquesta tornada, y solament podria disculpar-se per la certanitat que hi hagués de que-s bastaven ja llavors per si sols En Blasco y los seus parçoners, car dés del Agost havien atret a la causa llur molts de pobles, y s'arriscaven ja a donar batalles, entre altres una que-n gonyaren, y en la que-s distingiren sobremanéra En Rotllan d'Aragó y En Simó de Vallgornera, si be no per açò dexaren d'instar al Rey que-ls socorregués, escrivintli En Blasco que prengués éll a pit la protecció de la Sicilia, si no volia veure-la sèns triga en mans de genovesos, que amparas la persóna del Rey fins que estigués en edat de governar, y darrerament, que a aytal fí hi trametés l'infant En Pére, instancia que portaren ací lo mestre recional de la illa y los catalans Guillèm Arnau, Jaume Mejavila, Bartoméu Castelló y Pére Nadal.

Méntre que donaven compliment a tots los afers que venim referint, romangué lo Rey a Valencia, y allà passa la

diada de Nadal—qui no correspon al 1350 de Nativitat com diu lo Zurita, car hom comptava encare per Incarnació, que no-n finia l'any de 1349 fins al Març vinent,—continuant en aquella capital del regne València fins al Febrer. Ans de partir, no obstant, li ocorregué ordenar l'afer de Mont-peller divent advertir que ja en lo Maig del metéix any havia donat podèr al escrivà Francesch Fóix per que anàs a quell senyoriu y allà protestas de la venda feta per En Jaume, y amstras al senescal de Bellcayre y a les autoritats de la vila y restants oficials del rey de França, los títols y altres documents qui acreditaven lo dret d'En Pére, y per tant feyen nul l'acte fet per lo de Mallorques, tant més quan, hi havia de poch un tractat de pau entre França y Aragó (1). Après d'aquest primer pas, y con tindria més a favor seua En Pére lo rey de França, tant que en lo darrer tractat ab Castèlla fôu l'únich rey que exceptuà de guerra per sa part, tractà, donchs, de donar un altre pas més atrevit; y al efecte envià d'embaxador a aquella potencia En Pére de Fonollet, vescomte d'Illa, ab lo pretést, segons tenia per sistéma, de arranjar un matrimoni, lo de sa filla Constança, aquella que ans éra estat declarada primogènita y successora en aquestr reyalmes, y lo fill major, del duch de Normandia, primogènit del rey Felip, al qual llavors començaren a dir-li Delfí de Viena, títol que per primera vegada usaren a França los primogènits, y al qual exemple s'introduhí un costum analech en aqueixs reyalmes, axicom veurèm: emperò l'obgecte cabdal d'aquella embaxada, al nostre entendre, fôu requerir lo rey de França que manas lliurar aquells Estats venuts per lo rey de Mallorquès, posat que la venda no la pogué fer aquest en dany y perjuhí seu, ni del infant En Jaume qui estava en son podèr, y axí, que-ls restituis tantost al dit infant o al seu dor.

Atrevida e hipòcrita éra semblant proposició, que-s féu olcificant-la ab oferiments de més intima pau y aliança en e les dues cases Reyals, y axí lo resultat vingué a ésser vorable a En Pére, sens que no-s pensà més en ço del ma-

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 1062, foli 182.

trimoni, que no-s complí, car per més que lo rey de per obrar en justícia, comissionà lo Degà de Paris i posas en clar la qüestió ab los consellers d'En Pére, comissionat vingué ací y sostingué forts debats y d'ab aquells, lo resultat fôu concordar que la venda d'En Jaume de la baronía de Mont-peller y dels vescom Omelades y Carlades tingués força y vigor, romanes venut en podèr y domini del rey de França, emper obligació de pagar aquest al rey En Pére çò que restava del preu, per què En Pére devía tenir-ne per infant de Mallorques qui estava près a Barcelona.

En quant tocava al matrimoni, diu lo Zurita, que plint-se lo de Na Constança ab lo qui témps a venir h'esser rey de França, projectaren maridar-la ab lo se del duch de Normandia, cosa que tampoch no s'efe que, «ab aquesta aliança y amistat de la casa de França venía lo Rey als intents que tenien los infants don F don Joan germans séus, de prosseguir lo llur dret en a la successió, contra la infanta Na Constança, en cas lo Rey no tingués fills mascles, los quals per aquesta presa tenien certa la favor del rey de Castélla.»

Ab la fi d'activar aytals afers, deliberà lo Rey t Catalunya, y passar tot-seguit al Rosselló, per pend possessió d'aquells Estats; emperò, segons apar, no f més que de pas, per caldre-li abans tratenir-se al rey d'Aragó. Axí-l trobam a la primeria de Març a Daroca tayú, després a Çaragoça, per lo Juny a Barcelona, l'Agost de-bell-nou a la capital d'Aragó ón celebrà c les quals confirmà lo privilegi de ciutat que havia c a Terol per la ajuda que li havien féta a-les-hores de l Los darrers mesos sus-are citats; posteriors al Març fets corresponents a quiscun: pertanyen ja al nou any carnació 1350, lo darrer que mencionarem d'aquest en la present obra, per cessar l'us del metéix en aque segons que manifestarem estensament a la fi del capít

Estant lo Rey a Çaragoça tingué lloch un avenim no-n devèm ometre la relació; car ensenya que tot

polítichs fan trasmudar lo caràcter dels homens en de llurs principis, dels llurs juraments y de les des ires, per transformar-se en'entussiasstes d'una con aquesta és estat poderosa a destrohir la anti-aria que abans los inflamas. Axí ho esplica lo Zquest metéix témps estant lo Rey a Çaragoça fens féstes en les noces de don Bernardí, fill d'En

Cabrera qui s'emmulerà ab Na Margarida de del comte de Castéll-bó, qui éra neboda del comte illa de Na Constança de Luna, germana séua, qui don Artal de Luna y de Na Constança Péreç mu-illa d'En Jaume Péreç, fill del rey En Pére; y per Margarida neboda del Comte, y don Bernardí fill at de Cabrera tan gran privat del Rey, les féstes grans; y lo die de les noces, don Bernat donà lo ont-soriu y Ostal-rich y lo vescomtat de Cabrera ab la honor de Roda y Cabrerres a Osona; y des-comte d'Osona.

no-s podria imaginar que per un acte particular les noces del fill d'En Cabrera, deguéssen fer-se a una ciutat, y aquesta fós precisament Çarago-de la Unió, la qui havia desayrat En Bernat de demés catalans qui acompanyaven lo Rey, no per-llur entrada dins lo local de les córts aragoneses y sforços havia féts per que aquells fóssen separats l Reyal; y si balls se donaren, com és provable, l'aytals féstes, de segur que més d'un colp li esca-mija-rialla burleta a En Pére, con veuria ballar i més d'un unionista y anti-catalanista, transfor-iores en doblegadiç cortesa del vencedor, dels Ca-mparentats ab lo Rey y dels Fóix, incansables abans d'Aragó y de Catalunya.

e-ns manquen antecedents en les referencies que-s eniments qui no pertanyen a la nostra patria cata-rò qui van lligats ab sa historia, devèm apuntar irant aquest any se moriren lo rey don Alfons de l qual succehí son fill En Pére *lo Cruel*, lo rey Fe-

lip de França, al qual succehí Joan duch de Normandia y la reyna Joana de Navarra, a la qual succehí Carles, apellat després *I'Avol*, ab qui-s donà trasa En Pére en confermar lo tractat que poch abans signava ab aquella prinçesa.

Aprés de les córts de Çaragoça, séns dupte algun tornà lo Rey a Catalunya, car tenia en cor de celebrar-les igualment als catalans a Perpinyà lo díe de Santa Maria d'Agost; mas com no pogués estar-hi, les prorogà al primer de Setembre, des de Barcelona ab data nones del metéix mes de Agost. Aquest fét y molts altres no-s mencionen en la Crònica del Rey, observant-se un gran oblit a la fí del capitol que tracta de la Unió, al qual corresponen, per les dates que aquest comprèn, los referits fétts que s'hi ometen, méntre que se-n hi refereixen altres de posteriors. La omissió principal és gayre-bé de vuyt mesos, per tal com de Valencia estant se fa passar lo Rey a Barcelona y a Perpinyè, séns explicar ningun dels actes intermijans; y és lo primer de què-s fa esment lo naximent del infant En Joan, que és ja de les darrières del Desembre: y aximetéix se recompten com a fétts immediats, y tat volta únichs corresponents al dit any, la embaxada de Venecia y certes questions ab los genovesos, qui no esdevinguéren fins al altre any, y no a Perpinyà sinó a Girona y Barcelona, com veurèm, méntre que res uo s'hi diu de çò que are anam a explicar. Era tal aclaració indispensable fer-la en aquest punt, no solament per los que hagen llegit altres histories, essent-ne los llurs autors víctimes de tan gran confusió, los qui han comès anacronisme, com també per ésser la error comesa resultat en part d'una altra confusió, de la cronologia, que és d'observar en aquest any en lo cambi de comptes o sistemes, qüestió dificultosa que tenim especial interès en fer compendre als nostres llegidors.

Vejam, donchs, quins són los fétts omesos y qui corresponen a la temporada de la permanencia del Rey a Perpinyà, Ja des lo Juny anterior, envers lo qual mes estigué lo Rey de pas a Barcelona, havia imaginat lo camí d'anorresar políticament los Oria y demás rebetles de Sardenya, qui tenien opremuda la ciutat de Sàcer, entant que-ls combatia militar-

ment En Riambau de Cabrera ab la nostra armada, la qual no cessà de perseguir-los, encalçant los seus favoridors fins a la metéxa ribera de Gènova. En la dita ciutat de Barcelona va rebre En Pére una embaxada del Comú de Pisa, la qual de part d'aquesta senyoria y dels comtes de Donoràtich, venia perferir-se al Rey per la guerra que havia començada contra los Oria: la gelosia feya ésser traydores les ciutats o senyories de Italia, y sia exemple o concell dels metéixs qui-s perferien, lo resultat és que En Pére, mestre en sabèr organitzar trahicions, imaginà ja d'aqui-avant lo plan de atraure-s una part dels Oria de Sardenya, com ho conseguí, ataçant la discordia entre los parents d'aquell metéix cognom, per que s'exterminassen entre sí; als qui possehien lo lloch d'Alguer, los proposà que li-n'fessen venda, ab lo qual tapava la boca als genovesos qui-ls defensaven per lo sol pretést del senyoriu, y-ls perferí per altre costat nous feus, remissió dels greuges passats y adhuc emparentar-los ab los més assenyalats llinatges d'ací.

Acceptat lo tracte, véu-se a uns Oria, a costat dels Corbera y demés catalans, batallant en defensa d'En Pére contra d'altres Oria, y vehent-se aquests perduts, y conexent la jugada, cridaren en llur socórs lo Ducs y senyoria de Gènova, a la qual oferiren lo domini d'Alguer, sèns remembrar, al acceptar-la, que hi havia un tractat entre Gènova y Aragó, y que havent comprat abans aquell domini En Pére, lo disputar-lo-y éra rompre lo tractat y donar peu a una nova guerra. Alegant, donchs, son dret sobre Alguer, escrivgueren lo Ducs y la Senyoria al Rey, y aquest, ab data primer de Octubre, des de Perpinyà (o sia un mes après d'obrir-se les córts), respongué a aquella potencia, dihent que-s meravel·lava d'aytal novitat, essent lo Ducs son confederat y estant ab éll en pau, car sabia que lo rey de Aragó tenia lo mini y jurisdicció suprema de la illa, y que Branaleó d'Oria y sos germans li havien transferit nores-enys tot lo dret quel-s pertanyia a Alguer, axí que li éra molt lícit castigar los qui li fòssen rebetles y la Senyoria de Gènova ni devia fer cabal dels seus cridaments ni podia en-

tremetre-s en aquest afer, sòts pena de trencar la pau que tre sí tenien; altrement, caldria sàtisfer la seua honor fés mester: digna contestació d'un gran príncep, interjedor fehel, en aquesta part, de la dignitat y altivesa de poble.

No content En Pére ab aquestes lletres responsive, meté encare los seus porters Reyals a Gènova, per l ne formal requiriment al Ducs, lo qual manifestà qu rahó de senyoriu, puix éren vassalls seus los altres Ori pretenien semblantment tenir drets sóbre Alguer, hi tramès un governador, emperò sèns cor de contorbar la en prova d'aytal cosa que, per estalviar aquest con s'éra ja retrét lo dit governador, y no desijava sinó, acordar les diferencies què hi havia tocants al disputat que-s dexas l'assumpte en mans del Papa, al qual al potencies podrien enviar un embaxador, com axí fôu vingut de bell començament: si bé, al nostre enté aquesta aparent amorositat dels genovesos no fôu en a ocasió sinó ab cor de perllongar, per veure lo cambi qui operat a Sardenya, d'ençà que hi maniobrava la nostra mada, y per temor dels majors reforços que contra élls llurs favorejador hi podia trametre En Pére, assegurat y més en son podèr après dels treballosos triumphes que aconseguits sóbre lo mallorquí y sóbre la Unió d'Ara de Valencia.

Arribat lo díe que senyalà lo Rey per la obertura de córts, féu-se aquest acte ab tota la solemnitat degu après de totes les formalitats de costum, com éra repas habilitació dels representants de la terra qui hi concor dels llurs procuradors y substituets, se passà a la ordi dels capítols, elevats més tart alguns d'élls, y apres aprobació Reyal, a constitucions; mas ab tót y la afici tenia a perorar, no consta que fes aquesta vegada *prop* o discurs de la Corón, com al present ne dihem. No es tranyar la observació d'aytals menuderíes aquesta ve car les córts de què parlam són les primeres qui tener cés, o registre estens en lo nostre Reyal Arxiu, conti

interrupcions, la tanda de tants importants cassos consemblants, de manera que el procés o registre és un atractiu camp de treball polítich del nostre temps replegar solament per acreditar la existència de representatives en tan llunyana centuria, ab gloria per Catalunya, que fou la nostra les antigues on aquelles germinaren, produïó a d'altres més estensos que en lo nostre comentar-les honestament (1).

Als que's discutiren n'hi havia de relatius a la guerra, com era lo del subsidi o ar la guerra a Sardenya, d'administració dels veguers, atribucions de jutges ordinaris, y altres, de legislació, comprenent difet, sobre tutela y curatela, y sobre presons després de la mort del pare—declarant que prescindeix d'açò establert fins aquí per *jure romano*,—de comerç sobre la moneda blich, com era lo relatiu a la desastrosa Sant-Cugat—fèt que explicarèm en altra lloc,—de policia, sobre l'ús de portar barret. Alment sobre reforma de costums, que un dia no sabèm donar-li al capítol, ja consti projecte confirmar una pragmàtica sanció del dia 16 de Desembre del any de la Nativitat per la qual s'establía que d'aquí-avant compte y's dexas lo de Incarnació, dexant les calendes, nones e idus y substituint la localitat, del dia y del mes, aplicant-se al any prop-vinent, *ordo talis servetur super tot annus a Nativitate incipiens computetur et r, idibus atque kalendis continuando loca nume-*

nsar, al escriure aquestes ratlles, que tot imprimint-les nostre dessig. La satisfacció és major per haverse feta la que's requeria: los inteligents jurisconsults y amichs, bé de la patria per llur treball *Las Cortes de Cataluña*.

m et nomina mensium atque annum, punt molt preferosaltres y del qual anam a ocupar-nos, tot-se-

e les calendes de Desembre, comptant encare per a antich, any de Incarnació 1350, prorogà lo Rey per lo darrer die inclusiu del Janer següent, y dus d'aquesta data fins al 14 de Març, per ésser aquesta aprobació de tots los referits capítols y constitució de la conclusió; emperò advertint que aquesta tót y ésser aterior al die en què acabaria l'antich incarnació, que éra lo 25 de Març, s'esprésa ja en lo com a corresponent al nou sistema adoptat, *die 14 no a Nativitate Domini 1351*. Vejam are, donchs, quina proposar-se En Père ab aquesta notable constitució quina manera entengueren son objecte los historígrafos cronologistes.

Avèm ací reproduhir les rahons ab que tantes voltes aclarat y provat que no éra un meteix compte lo de l'Antich y de Nativitat, y que a Catalunya y demés Estats a la Confederació Catalano-Aragonesa, llevat del Regne d'Aragó ón se valien alguns colps de la Era Antich, estigué de temps antich en ús lo primer dels dos comptes demunt referits y no lo segon. Cert és que dos segles enrere se troben usats altres comptes per notaris eclesiàstics qui solien seguir en aquesta part çò que feya la gent comuna, y no menys cert que per aquests y per quants altres que vinguessen a continuar dates, s'aplicava indistinctament al-

cap no posarà en dupte que tot quant feya a les hores a Perpinyà lo Rey, era ben segur per afalagar los rossellonesos y llur principal vila, molt li convenia tenir-los feliços y contents. Per més que lo fruyt de tants favors se celebraven era per tot Catalunya, s'hi podien bé resoldre casos specials a favor de Perpinyà; y puix no consten en lo procés, havèm de volgué lo Rey solament per sí tot, lo mérit de la concessió. Aludim a cabdals favors que rebé la dita vila en l'any ón nos trobem, segons del següent paragraf, que, acompanyat de referencies a autors y documents en los *Anales de Catalunya* per Feliu: «Aquest any sollicità lo Rey En Minerva, moderada la rigor de Març, en la fundació de la Universitat de Perpinyà, confirmada ab butlles de Climent VII y Benet XIII.» Veurem aquests dos papes, al tractar del Scisma de la Esglesia.

guns colps lo nom de *any del Senyor* y adhuc *del Naximent*, sens basquejar de si l'any era d'aquest comte, que de segur no ho era, o de Incarnació, o ans bé si començava lo die 25 de Desémbre, lo primer de Janer o lo 25 de Març. No farèm memoria, per prou sabut, puix lo consignen los més celebrats cronologistes (1), que l'ús dels anys de la Nativitat no començà fins cinch o sis segles après de Jesucrist, y com açò no era efecte de disposició general, sinó d'adopció en diversos pahissos, natural és deduhir que hi hagués alguna discrepancia entre los uns y los altres, bastant a ocasionar les variants que són d'observar en temps posteriors.

Cenyint-nos are al nostre pahis, podèm dir que, après de ésser passada Catalunya per altres sistemes, emperò sóbre-tót per lo compte dels anys dels reys de França, a la diada de Sant-Joan Baptista del any 1180, a un concili tingut a Tarragona, essent-ne arquebisbe En Berenguer de Vilamuls, dexà aquell compte y prengué lo dels *anys de Crist* al qual pertanyía, a per lo que hom ja comptà lo referit any. Consigna aquest fét Mabilió, usant de la expressió *mutatio in annos Christi primum inducta est anno 1180*, y aytal expressió nos dexaria en lo metéix dupte d'abans, puix a Crist corresponen los diversos comptes cristians indicats, si no-ns descobris lo metéix savi que li han servit de guía les paraules del nostre erudit Francesch Tarafa en sa obra de *Regibus Hispanicis*, ón s'hi llig que lo nou compte adoptat en lo concili tarragoní fóu lo de Incarnació, *annus Dominae Incarnationis in chartis et instrumentis notariorum scribi preceptus est cum antea anni Francorum Regum scriberentur*.

Un depòsit immens de testimonis qui acrediten aquest ús trobarà lo encuriósit en lo nostre Reyal Arxiu, car tant en los pergamins corresponents al regnat d'En Alfons, lo primer Comte-rey, ón s'hi comprèn lo citat any del concili, y en los del seu fill Père lo *Catòlich*, com aytambé en los dels regns successius, y sóbre-tót en la tan important, ben ordenada y no interrompuda tanda de registres de cancelleria qui

(1) Baroni, ab referencia a d'altres autors més antichs.

comença en témps d'En Jaume *lo Conqueridor* y ~~du~~ la extinció de la dinastia especial dels Comtes-reys, coment hi és d'observar l'ús d'Incarnació, mudant sé any lo die 25 de Març, de manera que lo primer jó any nou és sémpré lo 26 d'aquest mes, y per tant tres mesos darrers de tot any Janer, Febrer y Març riors als altres nou qui comencen per lo Març y aca lo Desembre.

Donchs bé: lo fét o misteri de la Incarnació és de nou mesos al de la Nativitat, y valent-nos d'un e fàcil, y pot-ser nou, per donar a conèxer la combinac dós comptes, podèm dir que l'any primer de Incarnació durant los nou mesos anteriors al naximent de any o de Nativitat, y no comença a ésser primer compte fins al desè mes d'aquella, resultant axí un de tres mesos que són los de Janer, Febrer y M únichs en què coincidexen sóts un metéix nómbr l d'un y altre compte, donques séns exir del metéix e són aquests tres mesos los darrers d'any primer de l nació, alhora que són los primers del primer de la N Regonexent, donchs, com han regonegut altres cro tes antichs y moderns, que axí a Catalunya com a l altres terres, lo compte de Incarnació se prenia sém de nou mesos abans de la Nativitat, y resultant axí ment de témps sobre aquest compte, es deducció in que per reduhir lo compte més llarch, perçò que és tich y comprèn més témps, al curt, lo natural és rell aquell lo témps sobrer, ço és, llevar los nou mesos q més l'any de Incarnació, ab lo qual se transforme en Nativitat. Un any de Incarnació, reduhit per aquest ha de donar de consegüent per resultat un any de N generalment menor, axí que lo 1350 de Incarnació En Père mudà lo compte, reduhit a Nativitat, ans l d'ésser 1349, y per tant lo següent y primer que se- 1351 de Nativitat per En Père y los seus sotsmesos, ésser a tot tirar més que 1350 d'aquest compte.

No altre cosa féu *lo Cerimoniós*, al empendre la g

de les dates posades en les escriptures de públics, posant-ho ell meteix en és de veure en sa Crònica, car al parlant En Joan—lo primer fill mascle

que tingué En Pére, per lo qual aveniment renasqué l'iris de pau en aquests reyalmes, per tal com axí se tallava la ambició que podien tindre los germans del Rey, y en celebració del qual féren-se grans féstes y soláços,—diu lo pare, usant lo nou compte per primera vegada, que «la Reyna muller nostra parí un infant mascle, lo qual nasqué lo díe de Sant-Joan, a la primeria del any de la Nativitat de Nostre Senyor .M. CCCLI., per qual motiu fó posat al dit infant nom de Joan.» Les nostres observacions podrien ésser infundades si no restas demostrada la diversitat de dates per les quals comença l'un y l'altre any, y no constar lo sobrant de tres mesos any 49 de Incarnació, per exemple, lo qui, segons lo compte de Nativitat, no seria 49 fins aquest díe, y per tant, çà com llà, havent-hi una desigualtat, havia de resultar que redubint a Nativitat qual-se-vol altre compte fós comprovada per aquesta reducció la error d'En Pére: mas, lluny d'açò, lo compte que's reduheix està conforme ab lo nou sistéma adoptat, com axí ho proven les cartes d'en-horabona trameses dos mesos després, des de Sivilla, per lo rey En Pére lo Cruel y sa muller Na María al nostre En Pére, les quals porten la data de 7 y 8 de Febrer de la Era 1389 (1), que reduhida (deduhint-ne 38 anys, que allà precehien al naximent del Salvador) correspon al 1351 de Nativitat, lo meteix usat d'aquí-avant a Catalunya, y senyalat com a primer del nou compte, en virtut de la pragmática-sanció donada a Perpinyà y aprovada per les seues córts.

Al preàmbol de confirmació de la metexa s'indica que tantost s'esperimentà alguna diversitat, *et ex eadem pragmática sanctione quedam diversitas sequeretur*; y lo cronologista qui-us serveix de guia manifesta que en totes les curies y escrivánies no-s mudà lo compte les darreríes del any 1350.

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, Cartes reials, lligall 87.

havèr estat promulgada la pragmàtica o dificultats que sorgiren, *vel quia sanctio illa nulgata, vel quia non nullae forsan difficultates et suborte fuere*, afegint que a la Vicària de lona no s'adoptà lo nou compte fins a la fi a començat al 25 de Març,—y a la arquidi fins al 1355, en virtut d'una constitució en les dificultats qui sobrevingueren no hi si que devèm dir, que ns sobreprèn la correspondre lo nou any adaptat ab la Era red la aptesa dels historiadors en havèr sabut de diverses terres ón tenien diverses mesures com a coetanis o coincidents, con, d'oferir a cronològica, tal vegada los trobaríem ve dos de diferencia entre uns y altres: y p eduhir o que l'antich any de Incarnació, nomenassen, no era de tal compte, o q ho ho és tampoch de Nativitat, y si solació que gradualment han anat aplicant los ue han produhit al cap-devall lo compte e han anat adoptant aximetéix (1), y d'una il d'esplicar, les diverses nacions d'Eur modernes.

aquestes aclaracions, posat que lo nou s de la època a la qual aplegam, no cal sinçò que féren los altres historiadors y qu comú y general a totes les nacions, axí q eguirèm la nòmbra en los anys ordenac Perpinyà, sens marcar perçò lo sistema al er ésser aquesta part, a parèr nostre, de

u lo Florez que a Castella dexaren lo compte de la Era en lo dels anys per lo Naximent de Crist, a les Còrts de 1 s'introduhí la Era cristiana fins at 1420.

Refórma de Cisternians, Benedictins, Premostratenchs, Agustins y Menors. Los nomenats spirituals. Construcció del ténple dels sants Just y Pastor, y de la cripta de Santa-Eulària de Barcelona, y de la esglesia d'Almaya a Balaguer. Ques-tions entre lo podér civil y l'eclesiàstich, abusions d'un y altre y severa castichs e injusticies que-n resulten. Reprensions del Papa a En Pére, per practicar aquest costums serrahines. Males consequéncies de les abusions, com a exemples immo-rals per tots los estaments y categorías. Injusticia de certs historiadors al comen-tar o explicar los fets resultants. Assassinat del abat de Sant-Cugat del Vallès: ve-ritable esposició d'aquest crim y descobriment de les causes qui l'originaren. Con-cilis de Tarragona en 1339 y 1341: discordances entre lo podér civil y l'eclesiàstich. Sumptuosa trasllació de les reliquies de Santa-Eulària. Concessions singulares de Climent VI a la reyna d'Aragó. Fra Nicolau Aymerich; son talent, les seues obres, ses descobriments. Reducció del Jubilen a 50 anys.

PER més que és curt lo nóubre d'anys qui comprén fins ací lo regnat d'En Pére, no podèm perllongar les noves atanyents a la Historia eclesiàstica fins a la fi del metéix, tant per ésser aquest de llarga durada, com per la importan-cia d'alguns fets qui corresponen a aquest primer període.

Lo papa Benet XII, qui morí en 1342, espedí gran nóm-bre de butlles y nomenà molts visitadors, al obgécte de re-formar los Cisternians, Benedictins, Premostratenchs, Agus-tins y Menors, cosa que faria o perçò que de fét fós lo llur esperit lo de procurar lo major perfeccionament als météixs ordens o per estalviar la repetició d'un quasi scisma que ocasionaren los darrers, alguns dels quals, qui prenguéren nom de *spirituals*, no volien obehir los llurs superiors, a es-cuses de més rigorosa observancia ó més perféta espiritua-litat.

Crehèm que ún pot atribuir a les dites reformes o a derar com actes complits après del perfeccionament qu posam, algunes fundacions qui-s troben a Catalunya d los quinze primers anys transcorreguts del regnat d'En re: tals són la de la abadia del Estany y de Santa-Ma Manlleu, de canonges regulars, abdues Agustinianes hom dóna com a eczistents ja en 1339; la del convent d toxans de Sant-Jaume, nomenat també Vall-Pardis, a Te per Na Blanca de Centelles en 1344, convent que fôu prés agregat en 1415, a Mont-alegre; la dels Carmelit Manresa—qui serien ja dels reformatos en l'hàbit per l ri IV,—lo qual orde, com veurèm, s'espandeix d'aquí per tot Catalunya, atribuint-se la dita fundaciú al 1345, crehèm que aytal data correspon per ventura a la con ció del convent, o a cert miracle d'unes llums que diue esdevingué méntre estaven construint una capélla de téix, puix hi hà autors qui-l dónen ja com a fundat primeria del segle, y la del convent da Menors, dita c sus. del metéix any, a una ermita de Sant-Bernabé, qual féu donació lo doctor Père Garnet, en Tortosa, per En Guillèm de Sent-menat, ab assistencia de le ciutat.

Com a exemple de construcció, tocant a edificis religio- sos de mèrit artístich, pot retraure-s la de la actual esglesia de Sant Just y Pastor a Barcelona, tèmple d'una sola nau, y dels més elegants del orde gòtich, començat en 1345, y per la qual fàbrica enderrocaren, sèns duple algun, un altre tèm- ple antich qui datava ben segur dés dels primers tèmps de la reconquésta, Recompten diversos artistes y viatgers que l'altar major estojava en altre tèmps la principal joya del tèmple, çò-és, lo seu prou antich retaule, qui desaparegué al alçar-se les dotze pesades colones corinties ocupants are lo presbiteri. En 1339 se donà també per acahada la cripta y capélla de Sante-Eulària a la Seu de Barcelona, ab motiu de la qual féu-se la trasllació de les reliquies, de què tantos parlarèm.

Correspon a la metéxa època, y per efècte de les déxes testamentaries del malaventurat infant En Jaume, comte de

Père, la erecció de la nova e
 e quèns dóna notícia lo Mo
 éix témps la esglesia de Caste
 lo Cronista d'Urgell, que lo
 arquitectura «basta y gross
 Góts, o fét en témps dels ala
 ada d'ells aquella ciutat. Per
 a voluntat del infant, y a
 esglesia, d'art y arquitectur
 etc.»

vil, més que corrupció de cos
 ia de males passions, qui c
 , crims y escàndels imagine
 . hom pretenga gordar aque
 nens a la llur consciencia
 ar com a cristians y ben na
 ticies, donant en açò lo p
 ho regonexerà lo llegidor n
 regnaven en aquella època
 ie-s dividía la Espanya.

nblant situació no déxa d'ess
 enint eclesiàstichs en la cor
 osen als ultratges dels qui r
 tat que la força; la necessita
 rcits esperóna als reys a en
 tervenció de la Seu apostòli
 conseguir la pau o per desl
 t, predisposa devegades lo
 ujar les seues proposicions.
 is citen de la època a la qua
 rey d'Anglaterra y Climen
 vava la provisió de diversc
 d'aquell reyalme, y-ls proveh
 historia de les nacions esp
 s, ab respécte a Catalunya, r
 atractívols documents toca

s consemblants y que anam a espondre, en quant dihem.

umerosa tongada de butlles pontificies e rius recòndits ofereix abundós assumpte y per ells hom veurà que si tingué algun rey a moure planys iguals o pareguts a terra, en altres ocasions fóren víctimes de n Père certes persónes eclesiàstiques, no j qui veritablement havien comès algun ci sinó altres la culpabilitat de les quals con ent del llur devèr, per rahó del càrrech oci públich.

donar una idea de tan perillosa situació, de la horrible època que-s traversava, nos com a petita mostra, a citar tres o quatre principals, que-ns proporciona lo contést de les pontificies: Benet XII requería En as en llur jurisdicció y drets los cavallers s quals aquest havia usurpat mancant als . Seu, y per altra part li pregava que favo e Tortosa y En Arnau que havia provehit etéxa (abans bisbe d'Urgell), no obstant apítol de la dita esglesia havia féta en aillém de Sent-menat, son ardiaca; y Clia , que manas als seus soldats que no come n les terres del bisbe y capítol d'Elna y : Narbona, qui, segons costum de Catalun nsiderades com en pau y tréva, demanar ps, que restituís a aquell bisbe los béns q ; lo metéix pontífech cometía al bisbe de d'absoldre al Rey, y al seu Reformador e Mallorques y als restants qui aucsiliaren l endre y torturar los religiosos y clergue ables en la gran conspiració y conjura Rey, de la Reyna y dels seus fills, esse gues, tres portats al darrer e ignominiós s a les curies eclesiàstiques. Y per fi, espe

: lo dit pontífech, que havia harrés d'En Pére s'opremien les clesiàstiques; que a En Bernat Nunci de S. S.—lo qual haddits, obligant-los a pagar çó que lica,—après d'haver-lo En Pére tumelioses, fins l'havía menaçat ver que revocas la dita sentència presonat altres eclesiàstichs, harrés y les lletres apostòliques en fetes; que havia promulgat unas legats y causes Pies ab llurs fur secular; que havia bandejat assentit a la deposició del llur Prohi feya tot açò, tractant-se d'unassions d'En Pére, con l'anterior seus bréus, l'amonestava que no ula y cambra ni en altres obseparlas ni-s familiaritzas ab ells *secrètes*, y que deposes los vesgunes vegades al ús y moderació contrari a sa persona y dig-

os donats per los qui major interconservació de la moral pública, y los individus de la societat qui ue podèm calcular. Si los reys nostres del Senyor y conculcaven la rets y furs, si alguns d'aquells de el no duptaven en retraure als rrors sens temor de fer cara a les uts dels estrictes devèrs que-ls imica, intervenien en questions polítaren contra lo Rey a Perpinyà y arsar és que a la millor ocasió bro-

ragó, butlles 8, 18 y 21 de Benet XII, y 17,

taria per tot-arreu lo fruyt dels dits exemples donats i principals; y axicom podrien produhir escàndel de b mençament, per exemple, les eczigencies d'un Nunci alich y les sobergaries d'un tirà coronat, tantost, per menor escala, escandelitzaria una comarca o poble un qual-se-vol en ses pretensions contra un eclesiàstich, i discreció d'aquest, al volguer lluytar, per la possessió dret, ab lo qui tenia per costum apelar tots-temps en ses questions a la força.

Donam ací aquestes consideracions precisament ab gecte determinat, per çò com sulla les planes de la història catalana en lo temps ón som arribats un fét horrorós, i comptarèm, ab omissió d'altres secundaris, jatsia n'aviltats, que certes esdevindrien en la metéxa temps car n'hi ha prou d'aquell per regonèxer la transcendència dels mals exemples de què-ns planyèm: y tal preferència li donam en aquesta part de la historia eclesiàstica de Catalunya no solament per la rahó que acabam de manifestar, sinó per la pruhja que tenim en presentar aquest tota prolixitat y tots los antecedents fins are de guts.

Correspondria la relació que anam a fer, en rigor gñent capítol, per haver-ne tingut lloch la catastrofa nou y primer any de Nativitat 1351; emperò, com a qüència de les causes abans dites, y esdevinguda a l'interior en les hores del primer día del expressat any, sos p'tius y los complicats antecedents qui la motivaren sinó bé del darrer any que comprèn l'actual període quatorzè, y per tant la posam en aquest lloch.

Los nostres historiadors, fent-se ressó, segons com los uns dels altres, han donat compte del fet d'una manera si fà no fà igual en essència, però metéix adoptarèm la relació del qui aparenta haver fét més estudis sobre lo particular (1), l'annalista Feliu, lo qual, donant impropriad

(1) Les referencies marginals del Feliu són a les Constitucions de Catalunya, qui comprenen la de Perpinyà de què parlam, al Arxiu Reyal ón és dit lo procés qui porta l'original de la dita constitució, de manera que

ay al qual correspon, s'espressa en per defensar la justícia lo Sant-Abat es En Arnau Ramon Biure. Fôu cader de Biure, natural del lloch de Sant-l'hàbit de Sant-Benet; per sos exce augmentant en virtuts, penitent y millos pobres, y acèrrim defensor dels succehí que un cavaller nomenat Sal el seu únich fill, judicant-lo mort, dot, y après de la mort del pare, arribà guer de Saltélls y demanà al Abat sangué que no la podia restituir sens . Enfellonit lo Cavaller partí, ab cor o féu ab altres coparticipants, dins lo it de Nadal en les Matines, donant-li seguint-lo fins al Altar, de ón ne grat; a la qual perdent lo respecte a, a coltellades tolgueren les mans a u y Senyor crucificat: y a-les-hores r, en la qual se venerava lo *Lignum*- tornà la reliquia vers llà-ón se troba-seguir d'aquells ministres de la Ira, aren d'ociure a coltellades, al born . Sant-Cugat lo Sant-Crist, la alba, a lo Sant-Prelat, tot clapejat de sanch: ria del Sant Abat, y procehí contra atòlich.

avèm plangut de que los dits escrip- desastrós, se limiten generalment a ui són tan solament efecte moltes ve- en de cercar les causes qui les mo-

t, a un document de Sant-Cugat, que no diu a *sanctorum* del Domènech, qui no és bastant au- en aquest punt emperò no conegué l'Annalista osaltres nos amparam, podènt ab éll havèr colo- ipatxas, la veritat sobre lo pedestal que li corres-

o què conseguexen que la impressió de les escenes criuen sia més viva, car s'augmenta la innocencia íctimes alhora que la culpabilitat dels criminals, y la a qui ressalta en l'efecte és major per havèr-se ocul-altra injusticia en la causa, veritable origen de la

per exemple una rebelió tenaç de vassalls, qui arriropassar-se en estrém, cometent crims contra un se-és presentada algun colp com a exemple d'alta cri-t abatuda solament per l'esperit de justícia y per la d Rey, sens mirar la injusticia comesa per aquest al-er favor a un intrus açò que usurpava d'un altre se-desme, conforme axí ho vehérem al tractar del se-l'Urgell en la passada centuria, y ho veurèm encare-s segles, citant exemples o cassos consemblants. téix s'esdevingué en aquesta ocasió, y lo senzill lle-prés de la relació anterior, no veu sinó un brutal se-aquells temps qui sens ninguna rahó ociu a coltella-sant y pacífich abat, dins de sagrat, y en la diada ón-esia celebra una de les majors festes del Cristianis-are més, l'acció del fet li-s presenta ràpida, origina-és que de la mala inteligencia d'un pare, qui-s creya ll mort, y per élla disculpables axí la cessió dels a per lo donant com la admissió o acceptació del do-neravellant-se naturalment, lo qui llegirà, de la im-ia del hereu reaparegut, y que sens tenir lo seny de os seus drets, de invalidar legalment la condició o en virtut del qual s'era cridat un hereu estrany, o de dre-s bonament ab aquest, passa, fóll y forassenyat, la justícia per sa mà, menyspresant alhora les dues i, la humana y la divina.

és, jamés no hi haurà rahó per usar aquest malvat que de prodigar-se, ocasionaria la dissolució de tot lo eczecrat ha de romandre lo qui l'usará, per més que ícia l'haja esperonat a la desesperació, molt més si ià s'estima y córre per les seues venes sanch esclam podrà dir-se del homeyer del abat. Axi ho pro-

BOFARULL

umat tots-témps qu
vivim: emperò, re
enir aquests sagrat
ue sens defendre
a la faç del món
n, y per més que l
orporacions o estan
ens ocupa, havèm
per no concebre
tal desvergonyime
s precehir altres ca
nistoriadors, y l'afa
stigació, donant-no
d'are. Sublevant t
sò lo metéix Rey
rme indicarem a la
algà una constituc
rment los crimina
la horror que podia
i, y revela, per tai
stigar-lo d'una man
t la singularitat d'a
istoria antiga, con
ció bíblica, arriba
perdonar los culp
d'una satisfacció c
a, ja per lo triumfe
etc. En aquesta cor
pinyà a 12 'de Feb
ients curiosos con
a mort y sóbre lo r
onar ja may lo mot
, ni alló de la er
mort, essent de not
iparegués davant lo
en los historiadors
anyaren en lo cri

aquest orde: Berenguer de Saltélls, Sadell, Ramon Vinader de Barcelona, etonis (séns dupte Lledó) y un cert

art d'aquestes minucies interessants donar donchs, la constitució d'En l primordials del fét, emperò en lo no una transacció entre lo Rey y l'abat it, en la qual romanen magnificame ts tots quants antecedents hom pu res a espondre-ls al present en extract isféta la esperança que concebirem.

us-ací lo lligament dels fets als quals reix: Era En Berenguer de Saltélls fill d'En Bernat téix cognóm y de Benvinguda, y per tan natural he- successor en los béns d'aquell, qui éren molt grans, eurèm, y encare que los béns de la mare no-s de- , consta que al pendre marit, aquest millorà lo dot nuller y que d'aquesta havia d'ésser també hereu lo fill. espresar-se los motius que pogué tenir lo pare per des- r lo seu fill, —car, d'haver-n'hi, los mencionarien en la cció per millor sostenir los drets del donatari, —s'hi re- solament que En Bernat de Saltélls feu donació, lo día es calendes de Maig del 1348, de tots los seus béns, qui tien en l'alou de Saltélls ab la casa principal, y totes res que comprèn, ab totes les llurs eynes, llochs, ani- demés qui li pertanyen. y en tot quant possehia en s, terres, vinyes y possessions a Sant-Martí de Cer- la; en tot quant possehia encare per lo metéix estil : aciscle de Fexas a la vila de Sabadell, a la de Sant de Rahona y Santa-Maria de Barberà y en lo térme de a; en tots los censos y altres prestacions y en los mo restants drets que li pertanyien a Sabadell; en les pos ns que lo dit Saltélls tenia en los mencionats llochs pe pòsit de Sabadell y per molts altres senyors que no en los censos agraris y altres drets, ensémps ab lo

bitants, qui a Santa-Coloma de Gramanet tenia per lo bisbe de Barcelona, y a la vila de Sant-Cugat per la metéxa abadía y per altres senyors, y en tot lo restant que possehia alodial o feudal, en l'acte de fer la donació y encare no content ab açò, per testament signat a les nones de Març del 1347, y tancat a les calendes de Febrer del any següent 1348, havia ja nomenat y fét hereu seu universal de tots los referits béns a Sant-Cugat, al abat del monestir d'aquest nom y al seu convent, salvant o reservant-se 12.000 sous per lo seu fill, que tampoch no espréssa si éren en rahó de dot o com a aliments per éll y la seua mare, car en les reclamacions que després fa En Bérenguer no-s dóna bé per clar aytal diferencia, alhora que sobressurt, per aquella disposició, la falsedat de la crehença del pare de que son fill éra mort, inventada per los historiadors, puix de creure-l mort, no féra reserva a favor séua.

Tras lo testament d'En Bernat, trobam que lo fill reclama l'heretatge y pretén donar per nul e invàlit lo testament del pare, mas sostingut per l'abat lo dret que adquiria, se subjecta la qüestió al juhí de diferents advocats y doctors de Barcelona, que nomena, y aquests donant sentència arbitral, als idus de Maig del 1350, sentencien que l'abat se reserve l'heretatge, emperò divent satisfer dins un bréu terme la quantitat de 47.000 sous al fill del testamentari, y aquesta quantitat la assignen a En Berenguer en rahó dels béns de la mare. de qui éra hereu, per la reserva que féu lo pare a favor séua, per los aliments de la mare y del fill que no s'éren satisféts feya molt de témps, *et occasione etiam alimentorum que idem Berengarius per dictum eius patrem asserebat fuisse sibi et dicte eius matri prestare cessata pluribus annis et occasione* etcetera, y per altres drets que no espréssen, emperò que diuen los àrbitres que alegava lo referit Berenguer.

Fins ací vehèm aquest, no fórassenyat y fent-se la justia per sa mà, com deduhirà qual-se-vol de la relació dels storiadors, sinó respectant la llei, puix reclama los seus rets per la vía legal, sosté un plét, se subgécta a una senncia arbitral, y espéra lo compliment del terme que los jut-

len per que l'abat li dónga los
 enir-se, equivalents al heretam
 al qual tenia dret, emperò qu
 abat de Sant-Cugat. Ab lo con
 tencia, ab la donació de la
 del testamentari, apar que
 tota qüestió, y s'ens nou motiu
 sabé esperar tant de témps l
 curs d'un térme s'ens alçar-se c
 a, escollis la hora en què calia
 y oblidades totes les rancunies
 assassí, profanadoor sacrílech
 ajador de ses ofenses contra u
 encegat, cercà aytal deshonna,
 per s'empre ab tan vil taca so
 saltélls? ¿Pogué conduhir-lo-y
 ça en la justícia humana, la f
 resolut, qui no obra de colp-
 sobres con la darrera góta de l
 t lo verí que abans per ventu
 ns lo seu cor? ¿Pot-ser!

no podria imaginar què-s pas
 üestió per tots los tràmits de l
 del senyalament, l'abat no cur
 ni lo conveni entre les parts, e
 ni tampoch satisfà los 47.000
 ill d'En Bernat de Saltélls afe
 la espasa haguès d'esser l'úni
 es injusticies de la terra, y ac
 n entra a la casa de Déu, y l
 la sanch del sacerdot qui teni
equenter die seu termino dicte soli
guerio adiudicate in ipsa quantitate
humani generis et salutis animar
o dicte ecclesie sedentis fuerit mo
etrata etc.

ta és la veritat del fét en ses c

seguint de la transacció venuda dita, l'objecte de la qual és col·locar-se lo Rey en lloch del desheretat, ab la idea de percebre per lo Fisch los béns que al criminal haurien-li d'ésser confiscats, y com aquests béns no poden ésser representats sinó en los 47.000 sous que no pagà al seu témps l'abat, convé lo successor d'aquest en fer-los a mans d'En Père, lo qui en cambi guarda per a sí l'heretatge de Saltells, ab la facultat de derrocar fins als fonaments la casa d'aquest nom, lo qual casal circuirà de mollons y serà de propietat alodial del monestir, podent-ne fer çò que al dit abat o als seus successor los plaurà.

Algun fanàtich o poch versat en Historia podrà pendre aquesta exposició crítica per una defensa del sèmpre culpable criminal qui oblidà tots los respectes; emperó al qui tal crega li dirèm que la Historia ha d'ésser la veritat, y que al espondre-la convé oblidar totes les consideracions humanes, lamentant-se tota-hora dels mals ón-se-vulla que-s produhesquen, culpant axí los indiscrets e impassibles com los forassenyats e irosos. y tots quants no senten esperit de caritat envers los llurs semblants, tant si la víctima d'aquests defectes és un orfe desheretat qui no sap de què alimentar-se ab sa mare ensèmps, per més que abdós vegen al llur entorn lo florent patrimoni dels llurs avant-passats, com un pacífich sacerdot qui per son caràcter y velledat no pot desacostarse ab la força una turba d'assassins qui-s complau en vessar sanch, precisament dins lo lloch qui és sagrat y refugi per quants fugen de les venjances o castichs del món (1).

De llavors ençà s'estogen a la sagristia del monestir, com a recort espressin del terrible crim, los objectes dels quals parla lo Feliu, y encare en aquests témps, al travers de les vicisituds per ón són tinguts de passar los edificis religiosos, en aquest del qual parlam s'hi conserven encare los referits objectes, y s'amostren a la veneració dels fehels, con lo vien (2).

(1) La referida transacció no sabém ón fón signada, per mancar-li la darreplana en lo registre, que és lo 556, foli 52, en l'*Arxiu de la Corona d'Aragó*

(2) Tinguérem ocasió de contemplar los objectes de referencia l'any 1870

Ja manifestarem en la ressenya anterior sòts quin punt de vista deuen ésser estimats los concilis de Tarragona de aquí-avant y la rahó per la qual nos abstenim de donar tantost noticia de les constitucions corresponents als metéixs. En 1341 ne colgué ún l'arquebisbe En Arnau Cescomes, en la metéxa ciutat metropolitana, tenint com a principal obgecte, segóns apar, la reforma del Estament eclesiàstich, y després defensar-lo d'alguns grénges que deya ell havèr rebuts dels ministres del Rey, per qual motiu trameté aquest En Père de Spès, per requerir als prelats que no innovassen cosa alguna, que la autoritat Reyal esmenaria los gréuge que eczistissen. Axí ho expresa lo Feliu, emperò lo Zurita nos dóna majors noves, per les quals se justifica més y més la divergencia que hi havia en tan àvols témps entre la autoritat civil y la eclesiàstica, divergencia qui més avant ha de portar gréus desplahers a la una y a la altra.

Corroborant aquest autor çò que diu lo primer, hi afig que lo concili «principalment s'éra ajustat per los gréuges que pretenien ésser féts contra los clergues per los oficials Reyals, car, entre altres querelles, sentien per molt gréu que los llurs homens y vassalls dels llochs de la Esglesia fóssen constréts de portar los enginys y aparells y màquines de guerra en los estols:» y parlant després de çò que a dir havia als prelats En Père de Spès, manifesta ésser «que si alguns gréuges pretenien rebre del Rey e dels seus oficials, enviassen algunes persones a la seua córt que ell hi manaria provehir; y-ls advertia, de sa part, que no atemptassen novitat alguna, ni-s féssen processos o altres autes judicials a la jurisdicció Reyal, car altrement, ell ordenaria provehir de remey convinent. Y quant a açò que sentia per greujor, que los seus homens fóssen compelits a portar màquines de guerra en les hosts, aquella éra preeminencia Reyal antiga, de la

y-ns paregué que la color de la capa que allà amostren no és la que prescriu la Liturgia al día de Nadal. En la propia ocasió tinguérem lo plaher de descobrir entre les tómbes que estoja la esglesia una de gòtica, a la esquerra de la porta pertanyent a la familia de Saltells, la inscripció de la qual és com segueix: *Hi iacet dominus Raymundus de Saltellis et domina Jacma uxor ejus ac progenitoribus et parentela at liberis eorum. Quorum anima requiescat in pace. Amen*

qual ell y sos predecessors havien usada, no obstant que estava disposat a obli-los, y fer justícia, y en les altres imposicions, en què deyen ésser agreujats, manaria provehir de manera que no rebéssen greuge, cridades y obides les parts. Mas la principal causa per la qual fóu tramès, éra per demanar que concedissén algun socòrs al Rey, per adjutori a la guerra contra infehels.»

Ab aquest darrer y sol objecte hi hagué també dos anys abans un aplech o reunió de bisbes, que los cataloguistes han nomenat igualment concili, donant-ne compte lo Capmany en semblants termens: «En 1339 se tingué un altre concili ab motiu del subsidi que lo rey En Pére IV demanava a la Clerecía de Catalunya. Fóu presidit per lo cardinal de Rhodetz legat apostòlich, ab assistència del arquebisbe de Tarragona, dels bisbes de Barcelona, Lleyda, Vich, Urgell, Elna, Cuenca y de cinch abats.» La assistència del bisbe de Cuenca no sabem explicar-la, sinó calculant que's trobas per etzar a Barcelona; pot-ser com a tramès per lo rey de Castella per l'adjutori que feya mester, y del qual éra objecte, segons havèm pogut entreveure, la dita congregació episcopal.

En la part civil havèm donat compte d'un sumptuós acte públich, per la relació que tenia ab los principals personatges polítichs de la època; mas en aquesta ocasió, per ésser aquell una veritable festa eclesiàstica, devèm repetir ací la nova més engrunada, y mencionant los noms d'altres persones notables y de corporacions qui hi concorregueren: tal és la traslació de les reliquies o còs de Santa Eulària, *principal patrona de la ciutat* com ne diu lo Capmany. Dés del any 878, que aquelles eren estat traslladades per primera volta de la antiga esglesia de Santa-Maria de' la Mar, descansaven, segons apar, al altar major de la Catedral, y per més que alguns autors creuen que les gordaven a la sagristia, som de arèr que aquesta asserció provenia de veure que, per en aquesta traslació, les prenguéren los qui eren al acte d'aquest lloch, ón les depositarién momentaniament a major comotat.

La rahó d'ésser féta la traslació en 1339 fôu, segons manifesta l'autor darrerament citat—qui tingué ocasió de registrar ab detenció los nostres arxius, y veure los especials còdechs qui tracten d'aquest fét (1),—y confórme indicarem al parlar de les construccions d'edificis religiosos corresponents al període que descrivim, per estar ja enllestida en aquest any per rebre lo còs de la Santa, la cripta o capella subterrània que acabà l'any anterior lo mestre arquitecte de la esglesia En Jaume Fabra.

De la nota, donchs, a la qual aludeix lo Capmany, resulta que formaven part de tan esplendorosa comitiva 2 reys, 3 reynes, 4 fills de reys, 2 princeses, 1 cardinal, 7 bisbes y 12 abats mitrats, 9 magnats de Catalunya, y 64 entre barons y nobles. Nomenats estan a la part civil los personatges qui no éren eclesiàstichs, y ho fem are d'aquests, com a més oportú en aquest cas, seguint l'orde ab què van colocats en la nota referida: Bernat, bisbe d'Alby, cardinal prebère, Arnau arquebisbe de Tarragona, Guiu bisbe d'Elna, Othon bisbe de Cuenca, fra Ferrer bisbe de Barcelona, Ferrario o Ferrer bisbe de Lleyda, Galceran bisbe de Vich, Arnau bisbe d'Urgell, los abats de Poblet, Santes-Creus, Sant-Pau del Camp, S. Llorenç del Munt, S. Cugat del Vallès, Santa-Maria del Stany. Font-roja (2), Santa Eularia del Camp, Sant-Feliu de Girona, de Camp-rodon, Casserre, lo prior del Sant Sepulcre de Jerusalèm, los ardiaques de les esglesies catedrals de Catalunya, la clerecía de les parroquies y totes les comunitats religioses de la ciutat d'abdós secses.

L'annalista Feliu, referint-se a un instrument de traslació, recòndit en l'arxiu de la catedral, diu que fôu trét lo preciós tresor de la sagristía, divendres a hora de vésprés dels 7 dels ídus de Juliol, a còl dels reys y prelats, y posaren-lo al altar major ón lo depositaren fins al dissapte, que fôu la traslació, cantant-se en aquell primer acte vésprés, y després

(1) Testimoni original y relació donada per lo notari de la ciutat En March Mayol. *Arxiu municipal de Barcelona*, llibre I, vermell, foli 154.

(2) Lo Feliu diu Santa-Maria de Font-roch, y no sabèm quin monestir puga ésser lo de tal denominació.

ar continuà la solemnitat tota la nit, per
 cía y religiosos, y après d'aquests per los
 de la catedral, fins al die clar. L'endemà,
 rat de pontifical lo bisbe de Barcelona,
 b lo sant còs, obrint pas o anant davant
 de Barcelona Père de Tous, lo sub-veguer
 los obrers Père de Sant-Climent y Père
 ere aquests la bandera de la Santa, que
 o paborde de Setembre y canonge Gui-
 e immediatament venien los minyons de
 o banderoles, los altres ab sobre-pellicós
 paven aquí les parroquies, seguint tantost
 rs respectius priors, de la Mercè, del Car-
 tí, los frares Dominicans y Franciscans,
 -Pau, los canonges de Santa Anna, les
 es, de Vall-donzella y de Sant-Père, los
 irs dels quals són dessus nomenats los
 sbes y arquebisbes, vestits de pontifical

■■■■

questes llums, augmentaren la resplendor
 ict, vuyt-cents ciris de vuyt lliures de pès
 dos quintars, portats per homens vestits
 guía aquí lo Sant còs que portaven los
 inal, arquebisbe de Tarragona, bisbe de
 de Santa-Maria, sóta talem, que soste-
 oncellers, tancant la comitiva o processó
 a noblesa d'aquest reyalmes. Descansa-
 ría, dextant lo sant còs demunt un altar, y
 de Tarragona celabrà solemne missa; y
 sia, envers l'antich cementir o *fossar de*
 n. s'alçaren altres dos altars al primer dels
 bat de Poblet, prehicant després fra Dal-
 orde de Menors, y en l'altre lo bisbe de
 egirich lo dominicà fra Arnau de Reque-
 n. repos, tornà seguir la professó y anà
 bn romanguéren depositades les santes

reliquies al monument ón se veneren encare en aq
tèmps.

Com a noves curioses e importants d'aquella època
dèm citar un bréu per lo qual lo pontífech Climent VI
cedeix a la reyna d'Aragó, que seria Na Maria de Nav
permis per que puga fer celebrar misa ans d'exir lo s
bé recomanant que no-s faça abus d'aquesta prerogati
un indult a la metéxa que qual-se-volgués sacerdot far
seu pogués ministrar al Rey y als seus fills los sagrat
de la Esglesia, salvant lo dret de la parroquia y de qu
vol altre: abdós són del Juliol de 1345 (1).

Entre les moltes persónes eclesiàstiques qui-s distin
en virtut y lletres, és digne de menció fra Nicolau Aym
del Orde de Sant-Domènech, natural de Giróna, més ta
pellà del Pontí-ech e inquisidor general per la promo
cardinalat de fra Nicolau Rossell del metéix orde, qui
ho fóra. Fóu autor de diferents llibres sobre los Evan
Filosofía natural, Lògica y Física, sóbre jurisdicció de
quisidors entre los qui s'assenyala lo *Directorium Inq
rum* (2), sóbre potestat del papa y altres diversos afer
crigué les vides de fra Dalmau Monner y Sant Ram
Penya-fort, y aximetéix alguns tractats contra los alqi
tes, astròlechs y nigromantichs, y un molt voluminós c
la doctrina de Ramon Lull, ab lo títol de *Expurgate veti
mentum*, que endreçà a Climent VII en 1389, apart d'ui
tra obra més lleugera intitulada *Diàlech contra Lulistes*,
que aquests, segóns indica Tórres-Amat, acoseguire
Rey que eczílias En Aymerich en 1393. Al *Diccionario
critores catalanes* que publicà aquest savi prelat, podrà
l'encuriosit lo gran nombre d'obres escrites per En A
rich, y per elles compendrà que fóu un dels homens
eminentes del seu segle. Jatsia escrigué constantment fi
darrer any del metéix, lo mencionam en aquesta res.

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, butlles 35 y 36 de Climent VI.

(2) Lo llegidor tindrà ocasió de conèxer la importancia d'aquesta ob
mérit de son autor, més avant, la hora que tractarèm especialment de la
sició.

per havèr començat a figurar en lo període que-ns ocupa, car prengué l'hàbit a Giróna als 3 d'Agost del 1334, essent lo seu mestre de novençans fra Dalmau Monner, la vida del qual escrigué. Es curiosa una nova bibliogràfica que donen los seus biografs, explicant l'afany d'aquest gran comentador bíblich, a sabèr, que a les darreríes del XIVes segle recollí un codiç dels jubeus que deyen ésser escrit per Esdras, y-s conserva al convent de Dominicans de Bolonya ab lo nom de Biblia.

Per més que un fét no corresponga exclusivament a Catalunya, no deu ometres en sa historia, si ha participat dels seus eféctes la Esglesia de la nostra patria. Per tant convé declarar ací que en un dels anys del període que comprèn aquesta ressenya, lo papa Climent VI reduhí a 50 anys lo jubileu del any Sant que Bonifaci VIII havia instituit de cent en cent anys.

a la esposa del infant En Jaume, y lo Rey se-n vénja aliant-
 aglès. Bàndols a Sardenya. Batalla del Salado: quina part hi
 a los catalans. Rebaxa de censos solicitada per lo Rey al Papa.
 nfehels dels reys de França, de Mallorques y d'Aragó: prelu-
 mpiment d'aquest ab lo segón. Pèrdua de Mont-peller y de
 s y Carlades. Requeriments del mallorquí e inculpacions. Ar-
 its contra lo castellà d'Amposta, qui tantost entra en la priva-
 Rey. Astucies d'aquest. Guerra entre lo rey En Père de Sici-
 germà En Joan, se mor lo primer y-l succeheix son fill Lluís.
 rquí és declarat contumaç. en detriment seu se convenen lo
 agó y lo de França. En Jaume de Mallorques arriba a Barce-
 tables aveniments durant la seua estada. Judici sobre lo pro-
 abdós reys: procès contra lo de Mallorques.

5

CAPITOL XXXVI

(Continuació)

DÉS DEL ANY 1342 AL 1345

armada, havent dèxat d'ajudar Castella, va contra Mallorques.
 ca lo Rey ab l'estol boy acompanyat de jurisconsults, aparien-
 ombat al desembarcar a la illa, desaparició del rey mallorquí,
 d'En Père a la ciutat principal, y homenatge dels jurats y dels
 e les demés illes. Fortaleses qui-s resistiren. Festes y corona-
 i Père com a rey de Mallorques. Inseparabilitat de Mallorca
 nya: com va establir-la lo Rey. Nou homenatge dels mallor-
 la mar. Retórn de la armada a Barcelona: temors de rebelió.
 i de Roma intercedeix per lo rey de Mallorques: buria sa pre-
 Rey y va contra Rosselló y Cerdanya. Sobergueries dels al-
 s. Primera campanya del Rosselló. entrevistes contínues ab lo
 los seus comissionats, setges, tales, incendis y castichs, tor-
 a Barcelona lo Rey, sens ésser entrat a Perpinyà. Criteri so-
 mportament d'En Jaume de Mallorques. Galibances de reac-
 : los rossellonesos. Imprudències d'En Jaume, espletades per
 . Correspondència d'aquest ab lo Papa, ab lo rey de França
 venda de Mont-peller y ab En Jaume de Mallorques, fent-li
 els defalliments. Llotges de Mar, viatge del Rey y preparatius
 Benevolença dels mallorquins envers En Père: acte solemne
 sobre la no separació. Actes de hipocresia o superstició. Se-
 npanya contra los rossellonesos: honrosa defensa d'aquests.
 assentada ab lo cardinal d'Ambrun. Setges y recepció d'ho-
 s. Assentada d'En Jaume y d'En Père a la tènca d'aquest.
 del Rey a Perpinyà: actes cèlebres que verificà. Parlament a

a Mont-serrat. S'ajusta ab sa
 de Barcelona. Trasllació del
 parlament a aquesta ciutat. Farça de confessió. Reapareix En Jaume
 al Rosselló; pobre resultat de sa temptativa. Tercera campanya d'En
 Père contra Rosselló y Cerdanya. Esterioritats populars del Rey a Per-
 pinyà. Visita de personatges célebres. Projecte de la conquesta de Ca-
 naries. Plan de matar lo Rey. La pau ab Venecia. 73

CAPITOL XXXVII

DÈS DEL ANY 1345 AL 1350

Misteriós y gran armament: juhicios mirament del Rey al executar-lo
 Visita al Rey a Poblet lo princep de la Fortuna, per tractar de la con-
 quèsta de les Canaries. Farses legals per adoptar la successió femenina
 al trònus. Planys del infant En Jaume, formant-se un partit en vali-
 ment seu. Reapareix la Unió. Visita de don Joan Manuel, qui proposa
 fer guerra a Castélla. Esperança esbargida. naix un fill mascle y-s mor
 ab la mare. Nou casament tractat del Rey ab Lionor de Portugal.
 Persecució al infant En Jaume. La infanta Na Constança és jurada per
 determinats individus. La Unió s'organitza a la veu del Infant, y s'es-
 campa per Valencia: son segell especial. Irresolució d'En Père. Temp-
 tativa mal consellada d'En Jaume de Mallorques. Conferencia a Tar-
 ragona: arguments del Rey. Per què Catalunya no seguí la Unió Quarta
 campanya contra lo Rosselló: estada del Rey a Perpinyà, y planys al
 de França per sa favor al Mallorquí. Discrètes prevencions d'En Père
 per anar sotscavant la Unió: diferents nobles aragonesos li fan plet ho-
 menatge. Reunió de valencians a Vila-reyal. Resolucions de la ciutat
 de Valencia en prò de la Unió. Injusticies dels unionistes. Córts a Ca-
 ragoça: manyes y condescendencies del Rey. Comensa a figurar lo
 gran polítich Bernat de Cabrera. Lo Rey, a les córts, desafia al seu
 germà, gita mà a la espasa per defendre-s de la multitut. y acaben
 aquelles ab escàndel. Va lo Rey a Catalunya, y al ovirar lo primer
 poble, lo saluda entusiasmat. Córts a Barcelona, matrimoni del Rey,
 festes, arribada del infant En Jaume y mort d'aquest. Notables des-
 cobriments històrichs sobre la mort del Infant. Reforços a Sardenya
 contra los Ories: son batuts los arborees y los catalans, y-s mor lo go-
 ernador. Creix la Unió a Valencia: afalachs a Castélla per un y altre
 andol, y noves manyes del Rey, qui va contra los unionistes. Se des-
 nexen los d'Aragó, passant-se al Rey l'un dels principals cabdills: a
 turvedre escandelitzen los de Valencia, y acompanyen lo Rey fins a
 la ciutat. Avalots a Valencia, rauxes de valor d'En Père: una turba

ia de Catalunya

Reservats los drets de pr

CAPITOL XXXVIII

(Compte comú o actual)

Dés del any 1350 al 1364

Naximent del infant En Joan, goig del pare, propòsits d'aquest de fer-lo jurar com a primogènit y questions y competencies que-n resulten. Erecció del ducat de Giróna per lo primogènit: importancia estréma del nou títol. Plan de casoris polítics. Assentades ab l'embaxador de Venecia. Lo de Gènova se plany al Rey, y apuest li retrau totes les faltes comeses per la Senyoria, a la qual desafia. Armada de catalans y venecians contra los genovesos: terrible batalla en lo Bosfre, restant vençuts los darrers. Reflexions y noves qui proven lo triumfe dels primers. Vigilancia a les fronteres. La Santa Seu proposa la pau. Embaxades d'Alemanya y França. L'infant En Joan és jurat primogènit a Çaragoça. Concordia ab Castélla. Preparatoris d'armada. Rebelió del jutge d'Arborea. Parlament a Vila-franca. En Cabrera és nomenat capitá general de la armada contra los genovesos: grans recompenses a aquest personatge, Gran batalla y triumfe sóbre genovesos. Instancias del Emperador per la pau, no ateses pen En Pére. Decadencia de Génova, Complicacions a Sardenya y sos resultats. Peroració del Rey en una plaça de Barcelona encoratjant per anar a castigar lo jutge d'Arborea. Gran armada en la qual s'embarca lo Rey: contrarietats que aquest experimenta a Sardenya, y tornada a Catalunya. Situació anárquica de Sicília, qui pensa espletar En Pére. Assentada d'aquest ab lo Papa a Avinyó. Erecció del comtat d'Osona. Nova armada cap a Sardenya. Progéctes, esbargits, de casaments. Guerra ab Castélla. singulars antecedents sóbre la metéxa. Cartes d'En Pcre d'Aragó y d'En Pére de Castélla, Lo comte de Trastamara se fa vassall del primer, y reb feus a Catalunya: respugnancia dels pobles a ésser vassalls d'un foraster. Es nomenat lo comte capitá general d'Aragó, y ho són de Castélla los germanastres del nostre Rey. Mútues irrupcions. Viatges inútils de un legat pontifici per conseguir la pau. Tréva inútil. Diabòlica manya del Rey per atraure-s al seu servey l'infant En Ferran. Preludis per ajustar-se altre colp Sicilia ab Aragó. Qué éra a-les-hores la armada de Castélla: horroroses mortaldats en uest reyalme. Don Ferran entra a Murcia y assetja Cartagena, y lo de Trastamara a Castélla. Suposat desafiú dels dos Péres davant lo Papa. Lo de Castélla se presenta ab sa armada davant Barcelona: paper ridícol que feu. Lo d'Aragó ix ab séua al encalç del castellá. Córts a Cervera y a Aragó. Batalles, intervenció del cardinal de Bolonya per la pau, y recollida del de Trastamara a Provença. Casament del infant En Martí. Embaxada y presents del rey de Xipre. Procehir misterios d'En Pére lo Cruel y d'En Pére d'Aragó. Anada d'aquest a Perpinyá L'infant de Mallorca s'escapa de sa presó de Barcelona. Embaxada del rey de Tremecèn.

Les deputacions s'aparellen a la defensa. Corts generals a Monçomara al servey del Rey. Aliances dels dos Péres. Va retent places Castélla y avança enver Valencia. Manyes diplomàtiques del Rey mis entre lo Rey e lo de Trastamara, per que aquest se faça reyna d'Aragó; fraternal ajuda de Catalunya. Rompiment entre Trastamara. Acompanyat d'aquest, ix lo Rey de Çaragoça y lo Murvedre. Propositions del abat de Fiscampa, y magallada del E passatger. Lo rey fa matar en Ferran, y s'apodéra dels seus l moviment de reys y capdills. Imaginari compartiment de Casté d'Aragó y de Navarra. Fermances entre aquell y lo de Trastamara. Cruel per Valencia, en defensió de la qual v a l'infant En Joan volença del Trastamara ab lo Cabrera, qui d'aquí-avant se ved y menaçat de mort.

AL parlar en l'anterior capítol del estatut i sistema de comptar los anys, mencionarencia, lo naximent del infant En Joan, prim del rey En Pére, per ésser lo primer succés al c per consignar-lo, lo nou compte. Ha d'ésser, d mer aveniment que també devèm referir are m al començar l'any 1351 que-n diguéren de N. S., y que nosaltres ne dihem comú, y més ment devèm observar les immediates conseqü metéix aportà.

Lo rey En Pére, qui, impacient per atèn masculina, no obstant d'ésser encare jove, era nir la imprudent pensada de cridar com a succe filla Constança, gonyant-se axí l'odi dels seus g nant peu als richs-homens aragonesos per resuc desenganyat ja dés d'un princi del efecte que atrevida innovació en los seus reyalmes, havia tar, com axí ho manifesta en sa Crònica, una gría, al veure que la successió masculina direct dels Comtes-Reys no fóra interrompuda, y aque a pare éra més gran encare com a rey, y rey v quells qui havien començat a fer-li guerra pre havèr ell cridat fémbra a cenyir la corona.

Tan venturós aveniment éra lo darrer retoc de la pau sus-are aconseguida entre lo Rey e l

los antichs lleials y aquells qui novament havien jurat fehel-
tat a En Père, havien d'alegrar-se ab lo goig del Rey y ab
la esperança de veure assegurada en l'esdevenidor, mijan-
çant Déu, la successió directa al trònus.

Atès lo caràcter y les aficions del *Cerimoniós*, podèm cal-
cular que s'alegraria En Père no solament ab lo fet per sa
trascendencia y venturosos resultats, sinó en la pompa y
sumptuositat de què sa imaginació lo revistiria, cogitant los
mijans de consignar-ho ab gran aparat. Dos pensaments tin-
gué En Père per satisfer aquesta ilusió, lo de donar al seu
fill un gran títol y lo de fer-lo jurar com a primogènit e im-
mediat successor per los reyalmes, sens dupte recordant la
previsió que tingué son pare En Alfons, qui, per assegurar
la fehelitat, no essent encare rey, féu jurar l'infant En Père
com a primogènit del primogènit d'Aragó.

Reservant-nos parlar després del títol, nos ocuparèm, de
prompte, de la projectada jura qui és estat objecte més pre-
ferent dels historiadors aragonesos. Ressò o expressió, sens
dupte, dels qui-l precehiren és lo Zurita, lo qui pogué guiar-
se aximetéix per les Memories, per nosaltres desconegudes,
a les quals en altres punts dels seus Annals se refereix. Dó-
na compte l'annalista, axicom també ho fan los catalans, del
projecte que tenia En Père de fer jurar com a primogènit
l'infant En Joan a Perpinyà, dihent aquell que al escriure lo
Rey als richs-homens d'Aragó alegava «que éra costum al
reyalme de Mallorques y als comptats de Rosselló y Cerda-
nya, con algun infant primogènit se jurava, que los d'aquells
Estats lo juraven; y per estalviar lo treball de la Reyna y
sèu, de tornar-se-n allà per aytal causa, li fóra grat que-l ju-
ssen tantost a Perpinyà:» mèntré que los altres, dels quals
podèm pendre per ressò lo Feliu, diuen absolutament ana-
en-s'hi convocar tots los reyalmes per la jura.

A parèr nostre, tan estrany és lo primer com lo segon,
r si éra ilegal e inusitat que tots los Estats de la Confede-

ració, com no fós en còrts generals de la Corona y en un punt fronterer dels reyalmes, se congregassen al un cap dels metéixs, infundat y fora de rahó seria la que suposen que alegava lo monarca recordant la jura dels primogènits mallorquins, però que llavors lo regoneximent éra solament ab respecte al príncep qui hagués d'heretar lo reyalme de Mallorca, y los comtats de Rosselló y Cerdanya, sens que hi tinguessen res que veure los restants en aquest acte; car ja may no s'éra vist, per exemple, que catalans intervinguessen en la jura del príncep com a rey de Valencia, ni los valencians en la del qui esperava ésser comte de Barcelona, sots lo qual caràcter especial se jurava respectivament en quiscun dels reyalmes, comtats o Estats. Pot-ser a En Père li passaria per lo cap fer-ho axí, y ab axò-s renovava la qüestió de sempre, la de preferencia en l'orde ab que devia fer-se en quiscun dels referits Estats; y posat que-s donas a Aragó, car, al cap y a la fi, éra aquell Estat al qual corresponia lo títol més preeminent de tots quants ne tenien los Comtes-reys, lo de rey, y éra estat allà ferm lo costum de la jura, emperò de totes passades, ab tot y donada la preferencia, lo resultat fóra solament jurar-se en l'antich reyalme lo primogènit, no com a tal y successor en tots los Estats, sinó ab sol respecte al reyalme d'Aragó.

Com-se-vulla que d'aquesta gelosia y cerimonials molt comuns en temps, ne podrien naxer desplaers, y éra fresch lo disturbi de la Unió qui nasqué de fonts paregudes, pogué molt bé fer-se çò que diuen uns y altres comentadors del fét, de que En Père suspengué la remesa de les circulars de convocatoria, emperò ja que éra ocasió de recordar los escarments passats, d'esquivar les dissensions y gelosia qui pogués portar la desunió entre los sotsmesos, ja que Catalunya havia prevalgut en lo triumphe de la Unió, puix al cap y a la fi los consellers catalans del Rey, abans foragitats per los unionistes, estaven en tot lo llur aujol, adherint-se a sa política axí los antichs lleials com los restants richshomens qui abans n'éren partidaris, posat que En Père, per estalviar conflictes, volgué abans consellar-se ab persones de

tranyesa veure en lo 'Zurita, que, a, consultas lo Rey solament ab : advocarien a favor d'éll, com ho i igual cas; emperò, encare posat any és y adhuch imprudent, par-es dites persones donassen a En li donaren, sobre-tot si éra per mpta l'annalista que lo d'Exèri-er se fés jurar l'infant a Çarago-alment a Barcelona, ón podrien Rosselló y Cerdanya, los quals t de Catalunya. De manera que lesa y llinatge, no devía ésser de Catalunya, fins que ho fós es-, puix no-s tracta d'aquesta pre-lo nou Estat de Valencia, en s dos antichs y primitius y que ra aragonesos y catalans.

grat a aquells les pretensions de es fer baxar los Aragonesos al p, emperò menys grat hagué de en darrer lloch éren colocats, tot a qui no tenia altre titol per no-íó d'haver-ho axí volgut lo seu cimal al capítol ón parla del dit tingué per bò seguir-lo,» y si axi ariem de veure En Pére y sa fa-y complir puntualment l'acte orme al parèr dels consultors: dint lo gojós pare y cerimonios etencies, continua molt de témps es afers importants y per enaltir ins més esplèndits, y solament després, se-n va a Aragó, com a jura los Aragonesos tots sols, it açò a provar que lluny de se-ncià a sentenciar aquella ques-

referencia y de perillosos duptes, pe
itava la elecció de localitat per l'actu
urar lo primogènit per quisqun dels l
ndispensable ni ho volia de tót-en-tò
la hora que li sabé bò, al semi-costum
os habitants del pahis del qual port
ò és, per los aragonesos, no dexant
eventiu de seguretat; y dihèm sen
tots los primogènits fóren jurats cor
cas de tindre semblant eczigencia lo
entayen generalment ab lo jurament
allà ón havien d'ésser també jurats
ferma, donchs, la nostra opinió la ma
netéxa hora En Pére en donar al altre
ebre tota la importancia que requer
lo seu fill jurat o no de prompte per
si que li interessà que sia exalçat lo
d'un costum nou qui s'es introduhit
acions, y, al fer-la pública, la honor c
ensémps ab la de la terra catalana. L
adquirir per compra lo Delfinat de V
Umbert, y al agregar-lo a la Corór
patrimoni dels primogènits del seu r
, en consecuencia, de llavors ençà lo
uirit: aquesta moda s'escampà tant
es, y axicom França tenia Delfí, y Ar
Gales tingué més tart Castélla lo prí
rra lo de Viana: emperò s'adevançà e
Pére, creant lo ducat de Giròna (qu
om a mig segle després lo rey En
ènits y successors d'Aragó, y pagan
ació a aquella antiga ciutat catalana,
rimera y més notable etapa de la re
nortal en témps d'En Pére *lo Gran*, p
ia qui havia de reviure y d'ostentar-s
plendor sis centuries més tart, y sem

No éra passat encare un mes d'ençà que l'infantó En Joan havia vist la llum primera, con lo seu amant pare féu-lo ja duch de Giróna. En un document espedit a 21 de Janer del 1351 (1), manifesta En Père que «atenent que les utilitats que Déu li tramet pertanyen a la República; que convé ajustar totes les ciutats y llochs sòts un sol regiment, condecorant aquelles ab títols de dignitats y altres distincions; que fôu insigne la lleyaltat y fehelat que li mostraren a éll y als seus predecessors les ciutats de Girona, Manresa y Vich, en-sémps ab altres territoris y poblacions (que nomena), totes les ciutats deuen ésser governades per un sol cap y duch: considerant, noresmenys, que l'augment del fill és lo seu propi augment, per reputar abdues persones com formant un sol còs; y vehent, segons les lleys romanes (2), que lo primogènit, al qual mira ja com a senyor, per més que no-n percebesca l'heretatge durant la vida del pare o après de sa mort, aconseguix axí més lliure administració.

Per totes aquestes rahons, erigeix lo ducat de Girona en favor del mencionat infant En Joan, que lo-y dóna en feu honrós, lliure de tota prestació o càrrega, y per que lo conserve fins a havèr complert la edat de quinze anys, podènt-ne pendre tantost possessió lo dit infant o lo qui en sa representació designas lo monarca, reservant-se lo pare la administració y percepció dels fruyts, fins al compliment de la edat referida: emperò si fós morta la mare, y lo pare passas a segones noces, en aquest cas la administració percepció sien del fill, lo qui en arribant a la dignitat reyal, ja fós o no al complir aquella edat, o per mort del pare, deu estingir lo títol de duch de Girona, y tornar-lo tot al Estat primitiu, conforme se trobava ans de la creació del referit ducat y títol, per ésser tal donació féta al infant solament com a pri-

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 1538.

(2) Nos apar que la cita de les lleys romanes no tenia necessitat de fer-la En Père per donar força a açó que té en cor de provar; de manera que no-més deu pendre-s com a una gala d'erudició: no obstant no déxa d'ésser la cita una prova d'açó qui comença llavors desenrotllar-se, ço és, de la iutroducció del Dret romà en la legislació del pahis.

mogènit y successor seu, y no autrement, y sèns tenga que açò sia una separació de la Corona, a Rey, durant sa vida, considera com a unit lo fill succehir.»

Si ab aquestes notables paraules lo Rey erigí de Girona per lo primogènit, ab altres no menys pressa lo propòsit de que lo nou duch sobressurt los magnats del pahis per ses altes qualitats, y persona destinada a ocupar més tart la reyal càrria que aquelles fóssen ja conegudes ans d'acon. honra, de manera que la vida exterior del duch fermança y esperança per la hora que fós rey, y de les qualitats naturals, d'altres se'n poguéssen mijà del nodriment, prengué a pit En Pére a e fill, lo rey a venir d'una manera digna, al qual o na lo mou com aquella s'ha de donar y qui ha pert mestre y preceptor d'aytan preclar alumne qual se revela l'esperit y caràcter del monarca, y drèm dir lo seu talent, car se funda en què «ment los pares han d'estar solícits en la instrucció dels fills, ab major força deuen interessar-se la dels llurs fills y primogènits: y conexent lo que lo dit infant primogènit y duch de Girona—*visceribus cordis nostri dilectionis amore et benedicti dulcedine amplectimur toto corde*—tingués a la ed. preceptor y mestre, per ésser açò molt oportú ció y formació dels costums, y que aquest p apte, previst y modest, enginyós, de vida bones costums, d'erudició estesa e instruit en numerments; per que l'ensenyas a elegir lo millor en coses ab què l'intruesca, y no solament a accepta dels demés estudis, sinó a trobar altres moltes qui puguen ésser necessaries y fort utils al repobles, que tantost ha de governar: considerant més apropòsit per aquest càrrech que lo seu an lo noble Bernat de Cabrera, per son constant, esvat talent, distingida noblesa y notable lleyalt

del Rey y de sa república s'és trobas la millor solució; fundat en estre y preceptor del duch de Girà sòts la seua vigilant custodia y ar complit la edat de quinze anys, it que lo Rey designas, y preve lo Rey y contraure la reyna segon gués lo Rey per mort de la Reyna, el mestre la elecció del punt ón y per lo cas estrém de morir los (que ún hi par esment) que los no de Girona n'elegesquen dos del dans ensémps, que eligirà la muniuals estaments, de Berga, Manrepoblacions que va nombrant, los a junctá de dótze, tindrà compte ucació e instrucció del duch, fins a alar-li per son estat lo punt que ls acultat d'administrar l'educat per ns que hi tinga res a veure, en ció del ducat y a la instrucció y o tudors que li sien donats per lo ora de la tudela.»

dat aquestes paraules, tant perçò rible a tota interpretació y comen millor panegírich que hom podria à En Bernat de Cabrera, la cele n a advertir ja al tractar dels fets terior. Lo document que acabam lo metéix registre que lo qui-l pre data d'aquest, seguint al ún y al tres documents tots relatius a la u ducat, entre élls lo de la erecció a diversos actes del Duch, inclus s avant en les corts d'Aragó, cosa er en l'esdevenidor, en què repo lra referir del primogènit d'Ara-

quest caràcter y lo de successor immediat a la Co-

sufacció paternal y la fruhició del cerimoniós rey
 ur honres y avantatges de totes menes per lo seu
 treguéren En Pére ni poch ni molt d'altres aten-
 is, durant sa estada a Perpinyà. Ab tot y lo ventu-
 nent qui tancava totes les ambicions dels qui abans
 cirar a la successió dels reyalmes, l'infant En Fer-
 :ava traspasar les fronteres de Valencia ab forces
 s; y per si açò fós ab favor del nou rey de Casté-
 'Infant sol ab los séus no-ls temeria son germà,—
 n Pére, a 22 de Març, que lo pahis més esposat al
 a invasió estigués disposat a contrastar-li, y de tal
 provehí, que, segons lo Zurita, «les fronteres en
 s estigueren molt establides de gent, y los llochs y
 és importants.»

eguit renovella En Pére l'afer, demunt ja explicat,
 noni de ses filles ab prínceps de la casa de França,
 va embolt l'altre afer de la venda del Mont-peller,
 olucionar-ho comissionats del monarca francès a
 repetint-se després majors formalitats a Barcelo-
 ris, encare que s'ens resultat respécte dels matri-
 icom veurèm. Mes, entengué, al metéix temps, ve-
 casament polítich, ab la fí primer de toldre la favor
 ls pogués donar als genovesos, y encare més, pot-
 os Estats que los Anjou possehien a Provença y
 er tornassen al domini d'Aragó: y aquesta progec-
 calia que fós talment entre l'infant En Joan, nat de
 ia filla de la reyna Joana, plan que vingué a ésser
 : passatger, per ésser mortes nines les filles que
 dita senyora; de manera que la anticipada concor-
 ella y En Pére no tingué efecte.

re plan cuydá verificar aximetéix ab una fí no
 lítica, y fôu lo procurar que lo rey Carles de Na-
 ngués per muller alguna de les infantes de Sicilia,
 de la reyna d'Aragó, tant per que Navarra fós en
 fécta a aquest reyalme, que no al de Castélla, y

tal seguretat, a-les-hores, a 3 del mes d'Agost, descobrint lo seu intent, trametiren missatgers a Reyals al duch y Comú de Gènova, a treure'ls de la fè y de la pau y públichs a dir que aquesta ocasió seria con tingué lloch lo cònsul de Gènova que descriu lo Rey a la Crònica, per ésser probable que, incert de la resposta d'En Pére a Girona, seguíren a Barcelona, y allà féren estada fins la darrenera y esplicita de guerra, «en sguart de què, los missatgers de Gènova partiren llavors amenaçant e dihent. Que en Déu confiaven, e en llur bona spasa.»

El resultat immediat de la determinació d'En Pau fou un rompiment entre les nacions qui més primerament tenien lo domini de la mar, y la promptitud en a cap per la part nostra y per la de totats acredita més y més la vigilancia d'En Pau de que, estant a Perpinyà, no-s distinguiren per altres de fútils no podènt-ne excusar quant més son gust o sa fantasia, per la relació que anam a fer, tres monuments importants, y són la Crònica Reyala, l'autor que està amparat-se en les noves de persónes que s'ervingueren en los fets, l'annalista Zurita, l'aspiració de veure la relació autèntica d'En Pau, de qui parlarem bentost, y la memorabilia de Barcelona d'En Capmany, en lo qual se justifica per referencia a tots los autors italians d'aquella època, conjunct de tan autoritzats testimonis resulta la virtut de la lliga y confederació ab lo Duc de Venecia, se tractà de fer una gran armada de navis d'abdues nacions, per anar al encontre de les que estaven a Constantinoble, ón fortificaven los seus ulls del metéix emperador, sèns que pogueren forçar bastant per foragitar-los, y noresmenys es naus de guerra la entrada a la mar No-

permetre-la tampoch a les mercants si ja no pagaven annualment uns dret que (diu M. Artaud, autor d'una historia de Italia), a la actualitat pujarien a quatre milions de la nostra moneda. Témps y activitat se demanava per dur a cap la combinació referida, y sia que s'hi distingissen los venecians, sia que la promogués lo nostre vigilant monarca, és cosa certa que les forces combinades de catalans y venecians poguéren comptar ab la ajuda del emperador Joan Cantacuzeno con ne fós la ocasió, y ab tal esperança començaren en cada punt respectivament a Catalunya, a Venecia y a Constantinoble a verificar-se ab prestesa los preparatoris que, més o menys en públich, anaven fent-se.

Endevinada la intenció per los genovesos, enviaren de colp y volta una armada de deu galéres qui s'allogà davant la illa de Negropont per apoderar-se-n, y en tal estat, és a dir, con tenien los genovesos en aquelles mars, a més de les antigues forces tocants de Péra, les trameses are a Negropont y les que enviaren tantost fins al nómber de sexanta galéres en sabent la probable anada de la armada enemiga, fôu con croharen la Mediterrania les galéres catalanes. en quèsta de les llurs aliades, ab ruta vers Constantinoble. Consistí, donchs, l'armament que manà fer lo rey En Pére en trenta, y segóns altres en trenta-tres galéres (1), qui s'aparellaren als ports de Barcelona, Valencia y Mallorques, assegurant lo Capmany que per axò oferí Catalunya un nou donatiu. Lo general de tota aquella flota fôu En Ponç de Santa-Pau, fill d'una de les families més ilustres y antigues de Catalunya, lo feu payral del qual (com observa lo referit autor) portava la investidura de Carles *lo Calvo*: y al metéix témps donaren-li un concell que-l componien cinch grans pràctichs mariners barcelonins, Francesch Finestres, Ferrer

(1) La Crónica del Rey diu vint-y-una galéres, emperò la errada és manifesta, car en la metéxa al fer la suma de les nostres, de les venecianes: de les qui restaven reçagades a Valencia y de les que trameté l'emperador gréch, resulteu cinquanta-nou, mentre que si se-n comptaven 21 en lloch de 31, ne resultarien solament 49. Com los nómberes en la dita Crónica són sèmpre romans, és fácil y probable que en la pèssima edició del Carbonell, que fôu la primera que se-n féu. ometessen involuntariament una X en lo nómber XXXI.

de Manresa, Guillèm Morey, Andréu Olivella y Roderich—noms que hom llig quelcom errats o transfigurats—confiant-se lo comanament respectiu de les tres divisions de què-s componia la armada a qui éren En Bononat Des-coll de Catal, En Roderich Sant-Mar i En Roderich Sant-Mari. Anaven també ab los nostres En Tomas Grimaldi y Marioni, qui éren provehidors de la armada y éren vinguts a avisar lo Rey que la armada no tirava. No-s parla gayre per menut de la gent que anava, podèm suposar quina fóra, mas solament que hi anaven coranta ballesters.

La nostra armada del port de Barcelona puja y anà dret al port de Mahó, ón probablement totes les divisions o les naus qui s'hagués quedades, y a la primeria de Setembre féu-se a la mar. La armada de Sardènia, aturant-s'hi al port de Càller tractant de passar a Sicilia, ab orde sempre d'acometre a la armada que se-vulla que-ls trobassen, arribà a Melazzo. La armada de França, se trobà ab la armada confederada de vint y tres galéres, a les ordens de Pancafre, que plegades a-les-hores, féren des de Messina cap a la via de Negropont en quèsta de la armada que allí presentava allà un agregat de sexant galéres comandades per En Peyrin de Grimaud o Grimaldi. Després d'estar per los confederats, passà los Dardanells al Bòsfor, ón tenien los genovesos la armada. No comprenem com aquests defugiren, almenys cridant-lo més cap a Constantinoble.

Capmany dona per capità de la armada gènovesa Paganus, vist en ningún autor. Podria fer-se que ho digués algun autor, havèm pogut consultar, emperò és probable que lo Docteur no o tindria lo càrrech de capità general que de vegades s'ha donat. Lo Grimaldi de qui tractam, seria de la familia d'aquell Carles Grimaldi, príncep de Mónach, senyor de Vinçena, nador de Provença, sens dubte, perçò que, com a almirant, comandà una armada de França y fèt grans armaments en 1338 y 1346. Faça lo llegidor memoria que éra un Grimaldi francès qui conduhí a Mallorca l'infortunat rey E.

ajor socòrs dels llurs, també l'enes.

iversitat de les relacions dels his-
i exida de la nostra armada del port
ibre, y la veritable batalla no-s do-
egüent, espay sobradament llarch
les mars les nostres forcçs, y més
a l'afany de venjar-se d'una o altra
que abans d'aquesta hi hagué en-
ars entre les divisions d'una y al-
la tempestat que allà hi hagué de-
aus, començà a decaure, emperò no
armada, y que tantost, ab les de-
perimentaria, acabà de perdre la es-
n lo triúmfe.

a, avançà la armada combinada fins
al cap de Lenzas. a la costa del Epírus, molt prop de la Ce-
falonía, que després se-n diguè Santa-Maura, y llavors diuen
que vingué una gran tombarinada (que és diferent d'altra
que s'esperimentà després davant Constantinoble), per des-
lliurar-se de la qual se recolliren al port de Coron o Cotron
a la Morea, ón fóren tingudes de separar-se les nostres naus,
esperant allà la reunió de totes, y passa d'allà a una illa des-
poblada a deu milles de Contantinoble, ón s'agregaren les
nou o deu galéres que l'emperador Joan Paleòlech o son tu-
dor Joan Cantacuzeno devien-los trametre. Estaven ja en vis-
tes de Constantinoble, y arrambades a la metéxa, davant lo
barri de Pèra, que dominaven les galéres genoveses: al veu-
re-s les unes a les altres, començaren a donar senyals de vo-
lèr acometre-s, y al moure-s en ses primeres evolucions, do-
nà ací una altra tempestat, la veritable a que-s fa referencia
y que més contribuí al descalahre de les nostres galéres.

Allogades tantes naus a aquella estretor del Bosfre, los
enovesos prenguéren lo deliberer de batallar espargint-se
n agregats, y axí, per acometre-ls haguéren de fer-ne altre-
nt les nostres naus, de fòrma que, més que batalla, sería allò
conjunct de batalles parcials. A la préssa del combat, les

galères grégues (que lo Capmany diu que éren catòlics i llurs aliats, y si éra abans gran la feua de caldre-ls-hi lluytar ab un enemic més fort que els mars, y contra los elements y la natura), major hagué d'ésser d'aquí-vant, vehent que qui més interès deurien tenir en lo triufo era la nostra esperança de socòrs y abrích. Lo vent que vantatjós per los genovesos, emperò creuant per los nostres, la mar anà embravint-se y fent la nit ab sa foscor, y no podènt encertar los corrents somoguts (1), ni ovirar-se los uns dels altres, per no valdre-hi en tal andarull lo llum de fanals que adoptat havien, ahurtaren y fólls en tal desesperació, sèns adonar-se dels perills de la espatlla, car, com diu l'autor tant citat, apar que en tan embregada i confusió mositat reciproca que no la disciplina, el cap de Santa-Pau ab sa capitana y la divisió de la flota donà principi al combat (2).

La relació tramesa al Rey per aquest general, que ita véu ab sos propis ulls, les galères catalanes que eren en terra per la borrasca, y axí y tórrida y-y-tres en podèr dels nostres, essent-li obert que la major part de la gent qui les marinava eren cristians, i estants passats a coltell: los nostres sofrent de la pluja ix pas de caldre-ls-hi pendre terra, essen-

Capmany, al designar los avantatges dels genovesos, fa un exemple pràctic d'aquells corrents y costes enemigues que egudes dels catalans, que és quelcom eczagerat, per lo temps anys abans lo còrs dels catalans, que éra cruel, a la natura que tenien tan interceptada la navegació de la marina de Catalunya (ova) deliberà opresonar una flota de set galères sòls de la nostra armada: saneo: y lo metèix autor explica les batuces que tingueren els mars. Capmany, Memorias históricas de Barcelona, fa referència lo Capmany a un Joan Cantacuzeno., historiador que diu que fa lo següent panegirich del nostre famós general: *non solum ad intelligendum quid facto opus acutus, sed etiam animi virtute in acie generosus*: historiador, recollit al claustre, après d'havèr-se fèt emperador, nomena sempre ab lo seu puill Joan Paleòlech.

l'éssen una dotzena, qui donaren de trar de la gent qui hi anava tingué d'escapar a nit a Constantinoble, llevat de dues gal·les qual éra la del viç-almirall Bernat Ripoll, ant en la llur defensa, entrades abdues y finalment les restants se recolliren al oble, entre elles la Capitana'ón anava En /a rebre tantes ferides al persistir en la sèns par, que-n romangué abatut y cruxit, de Març vinen se morí en la dita ciutat, n suposa lo Capmany, guiant-se per los recita lo Rey en sa Crònica que a Cons- a En Santa-Pau honrosa sepultura, y que ící ses despulles la galéra ón anava En ícent, la qual va perdre-s a Porto-Junco demunt deu galéres de genovesos qui les y entraven a Romanía.

ta batalla a hora de completes y durà tota ls primers polls (com diu lo Rey), ço que a al primer cant dels pollets, y, ab lléus va- i discordes los historiadors, vingué a re- cians perdéren catorze galéres, los cata- novesos trétze, lo qual nómbe estaria en que espréssa la relació del Santa-Pau, e rt, que mentre gonyaven los uns al un cap 'en los de la metéxa bandéra a la altra, y prés ço que havia perdut poch abans o al

l'enemich humà éra allà la naturalesa la no hagués estat, no-s salvara ninguna de ue prou compte haguéren tingut de des- vesos vencedors, com és de veure a la Crò- ní esplica que-s recobraren onze galéres ivor y ajuda de la gent de Constantinoble or, les quals lo dit En Bononat Dez-Coll, ., En Guillèm Morey e En Francesch de n de primer s'és dit, fóren donats per con- ità de la nostra armada, amenaren savia y italunya.»

Les baxes del nostre estol les calculà lo Capmany, inseguint la metéxa guía abans citada, en més de trétze mil homens, emperò ni lo Zurita no-ls menciona, que prou les indicaria si constassen en la relació del Santa-Pau, ni lo Rey en sa Crònica, ni encare l'historiador venecià Sabelich qui volgué vincular en sa nació aquell triunfe. Ab tal incertitut, y sempre sèns fer cabal dels cronistes llagoters de Gènova qui li atribuexen la victòria, romandriem certament perplexes, no sabènt còm resoldre lo dupte de qui fôu lo vencedor en tan terrible combat, posat que cadascú s'aproprià aquest gloriós títol; emperò les més senzilles reflexions basten a inclinar ab justícia la nostra opinió, a sabèr: si fós romasa la mar per los genovesos, com alguns suposen o admeten, çò que equivaldria a señyalar-los com a vencedors, çés de creure que no profitarien la ocasió d'apoderar-se de Constantinoble, puix que fins en aquella hora s'éren tinguts de limitar al barri de Péra? y si fóren vencedors, çò és, si restaren ab major nòmbres de galères y senyorejant lo Bosfre, car sèns galères mal podien creure-s vencedors, ¿podrien ja may exir-ne les galères salvades, catalanes o venecianes, com axí ho féren regressant unes y altres als llurs respectius pahissos, sèns que almenys no s'encengués una nova batalla a la metéxa mar de Constantinoble o a la exida del fréu que hi condueix? ¿Una sola galera, com fôu la que conduhí les despulles d'En Santa-Pau, sèns tenir seguretat en lo passatge, s'haguéra aventurat, jatsia imprudentment, a tornar-se-n de tan allunyat punt, fregant sempre ab illes e illots que facilment podien servir d'aguayt al enemich? ¿Còm s'esplicaria, si no predominassen los nostres, que al estabellar-se les naus, saccejades per lo temporal y en mig de les tenébres, poguésen salvar-se los qui les marinaven entrant a Constantinoble, entant que no conseguiren aytal avantatge los qui-s trobaven en igual cas dels genovesos, y encare més que romanguésen aquells per algun témps tranquilament y atesos axí los salvats de les naus, axicom los malalts y los ferits, sèns experimentar molestia alguna de part dels qui-s creguésen vencedors?

nps y dispersió de la armada, axicom de la guida per los nostres, va sabèr-la lo Rey per estant-se a Lleyda, ón li arribà una lletra datada a Bóca de Giro, al port de Conumç—no gayres dies ans de la seua mort—y rés per conducte d'una galéra lleugera que de Venecia; y tost al punt féu armar dotze ne lo comanament al espert mariner valener, ab municions y refrescaments per anar al eçaga de la armada, qui-s trobava a Negrovors dels venecians y als no poguéren arrans ni després los genovesos,—ab l'objecte

aguéssen les naus de Gènova, ni haguéren camí d'abrigar-se en aquell port amich los orceren de la tempestat, y les propries gaires; en compte d'anar a salvar les seües germanes arríscat a perdre-s, cahent a les urpes dels, qui ni cor tingué posat que vencés, per ocasió, dexant-se caure demunt la Sardenya, colp se vegé batut, escarnit, burlat per un de forces catalanes.

d'aquestes reflexions, mencionarem una reo Capmany al Muratori en los seus *Annal. Ge- VII*, plana 1091, qui declara que jamés per victoria féren los genovesos manifestació al seu recort los amarguejà, ço que esplica tan oritat històrica ab les següents paraules: *ictores extiterint; Januae ejusque territorio orta parva. De hoc enim triumpho non vidi per annum... ejus diei palma minime colitur*. Séns comeonchs, y séns que-n emboyre la amor nacionclinar-nos, per fer-ne are judici, a la relació

ta que les galéres catalanes qui restaven a Constantinoble n onze, les quals estiguéren al Negropont a 15 d'Abril, de st séns haver-se-n perdut ninguna, llevat de la qui venia o les despulles del almirall, essent-hi romas per capità a it Dez-Coll y per viç-almirall En Ramon de Sant-Martí.

que-ns fa lo rey En Pére en sa Crònica, relació que diu que a a persones dignes de crèdit, y qui estiguéren pre- batalla, y-s fonamenta en lo regoneximent que-s qui hi moriren, per la qual hom sap que «fóu gran e de la gent que perdéren los genovesos, car hi pe- ts cabdills, e de la gent de rem hi hagué més morts nostra armada e la dels valencians ensémps, cal- que per un cabdill mort dels nostres podien comp- et ó vuyt dels genovesos, e per quiscun dels de rem nostres e los venecians, n'hi havia dels genovesos is.»

Aquest no fós estat lo resultat, poch se veurién los ge- en la necessitat d'armar a córre-cuyta les deu galé- xicom en còrs, s'encarnicaren en la sola embarca- nt-Vicent, sèns gosar atansar-se més al Negropont, a a les naus catalanes qui allà se restauraven, ni star los socors que-y amenava En Matéu Mercer: és, no fent lo nostre rey menys-preu del podèr de la

Senyoria, no hagué prèns ab la calma que pren- ns en bréu veurèm, lo verificar un plan d'estermini genovesos en la mar, car per molt que li sabia veure satisfeta la ilusió que-s formà al confederar-se necians per anar a escarmentar los bloquejadors de açò revifas més y més en son coratge lo desig de no s'adelerà En Pére en la execució de nous plans ginà emperò ab tot càlcul y maduritat, y donant en- mplement a altres afers importants, los posà per li-n paregué ésser la ocasió oportuna, sèns temer tant los constants pertorbadors del benestar de Sar- Còrcega poguéssen anar a aquestes illes y causar major conflicte per Aragó.

és lícit interpretar lo mèrit d'aquest sistema, dirèm esultat havia d'ésser a més de profitós, altament er tal que ninguna importancia no tinguéren los parcials que la marina catalana sola o ab la dels ederats aconseguís sòbre la descalabrada marina , ans seria més eficaç lo remey quant més gréu fós

donant témps a la Senyoria de Gènova de xells y de fer nous armaments, podia pre-
 l armada y ab majors fums desafiant los
 quests acceptant lo repte, aconseguíen un
 y definitiu, qui fós naximent de la decaden-
 encia marítima. Axi ho féu En Pére o lo
 émps, y podrà heure-n lo convenciment lo
 rer los actes qei en aquest entreval ocupen
 a atenció del Rey, fins que arriba lo mo-
 a oportunitat que indicam.

n Pére estigué una petita temporada a Bar-
 de la guerra ab los genovesos, tan bell
 u anat la armada vers Constantinoble, se-n
 , ón romangué fins a fi d'any, y tal com ha-
 prevenir que s'establissen y vigilassen les
 tella, per contrastar qual-se-vol perfidia que
 ifestas l'infant En Ferran contra aquests
 tornà a fer aquesta volta ab major motiu,
 ére que del nou rey que hi havia a-les-hores
 itenyés favor o ajuda lo dit infant, al qual
 a ambició o en les seues pretensions lo veu-
 nía successor mascle, directe y lledesme; per
 igonesos que ocupassen aquells límits del
 éren més propers a Castella, y als catalans
 al camp d'Urgell, per acórrer des d'allà al
 Aragó o Valencia, qui més n'hagués fre-

cavallers de Catalunya qui ab tal obgecte
 anya, apar que fóren tots los qui poblaven
 lars, inclns lo seu comte, assenyalant-se com
 es ordens d'aquest, En Pére vescomte de
 nau d'Orcau, En Guillèm de Bellera, los qui
 rech les forces d'En Arnau y d'En Bernat
 er ésser aquests morts no feya gayre, En
 Bernat Roger de Pallars, En Berenguer
 primavera del vinent any 1352 anaren acos-
 teres.

No s'hi atreví l'Infant o no pogué atrevir-s'hi per no tro-
var segurament la favor que esperava del seu parent, lo rey

Cruel, essent per ventura degut a les divisions y
qui començaren llavors a Castella, a conseqüència
ngonoses venjances que la familia del Rey, la mare
aria y lo fill executaren ab la de Na Lionor de Guz-
iga del últim rey don Alfons. Bé sabria profitar lo
n Père tal situació com aquesta, y si, dividida en
ats Castella, aconseguia que lo seu rey regonegués
t d'aliar-se ab éll, no dexaria açò d'ésser un bon cami-
rar lo fastijós infant: a aytal fi, y pot-ser ja apare-
per anar a Çaragoça, a fer jurar lo primogènit, tornà
a Barcelona, y passà després a Lleyda, ón havèm
s trobava per lo mes de Maig del nou any 1352, al
es cartes d'En Santa-Pau en les quals li feya a sa-
t del combat de Constantinoble.

nt encare a la dita ciutat per lo mes de Juny, delibe-
a Valencia, y açò fóra ab major motiu après de les
budes, car si abans cuydava anar-hi per la compos-
rojectava ab Castella, ab doble rahó li convenia are-
r-se a aquella provincia marítima, ab la fi de iniciar
nents que ab lo témps féssen mester per la nova ar-
ix que la jura del primogènit a Aragó no éra assum-
eferent, y podia fer-se més tart. Séns entrar, donchs,
ch reyalme, al qual per ventura s'hi haguéra enca-
Réy dés de Lleyda, a no ésser les noves necessitats
ren, passà d'aquesta ciutat a Morella, ón s'hi troba-
darrerries de Juny, aplegant allà diferents individus
onsell per tractar açò que més convingués seguir
la pau o a la guerra ab lo rey de Castella; y de tal
mpondria-s l'afer, ja fós per missatgers o diplomà-
i desbrossaren lo camí (no constant açò) que a cap
vehèm ja En Père dintre Aragó, tant que s tro-
bsca a mijan Agost, y convocades córts a Çaragoça
etembre, emperò séns que perçò s'oblit del principal
ar en cas de vistes entre abdos reys seria en punts
ts a la frontera del antich reyalme. Entretant que

E BOFARULL

nt-se, podia En Pére ex
brts dels aragonesos, y
preparatoris de la arm

t dels referits, o si ja a
En Pére un missatge c
la metéxa, que-s fés la
tencies italianes, enemí
en altres térmens, a in
que a Gènova li espera
n nova per acreditar
nstantinoble, car al supl
arí al vençut y feble, m
s de la instancia del F
ére del emperador d'A
anifestà lo representant
venjava la pau universal
transigint ab Gènova,
t ab gran amor y per

En Pére, axicom sabia
historia circumstanciad
senyoria havia atempta
creya que Venecia hi
hi accediria, com a fill
nova li lliuras la illa
ximetéix çò que justa
sfacció de tots los dar
en. Per més que aytals
ensió, instà novament l
ére los seus embaxado
de la Mare-de-Deu de
a, y al portador de la n

rameté Climent VI al objecte
de Cabrera per que influís en
óna d'Aragó, butlla de Climer

pongué lo Rey a Osca a mijan Agost, que los embaxadors no hi podien anar tans prést, per quant calia donar-ns compte a Venecia, emperò que hi anirien per la de Sant Miquel del metéix més de Setembre.

les darreries d'Agost, y convocades com estaven les de Çaragoça, partí En Père d'Osca, y passà a la capital d'altich reyalme, ón, de fét, lo dimecres 5 de Setembre (1), a l'església de Sant-Salvador, fôu jurat l'infant En Joan, de Giróna, com a primogènit, per los aragonesos, havent-hi també jurat llurs furs y privilegis, «segons certes lletres, lo rey son pare primer per éll y com a son *tudor* per lo Justicia,» axicom diu lo Blancas, expressió estranya i bé molt peculiar en aquest autor) que no comprenem, és fahedor que calga nomenar tudor un pare per respecte de la voluntat del fill menor, mentre que semblantament d'un pare no és d'entendre sinó com a unit al fill de curador per rahó dels béns de la mare que'n sia lo menor, mas no per jurar o per respondre d'açò jurat devenidor.

sent nat l'infant als primers dies del any 1351, y fins nos arriben al Setembre del següent, resulta que éren s prop de dos anys des de que En Père havia-s proposat jurar ab gran pompa lo seu fill tot-just nat per los restants de tots los diversos Estats dels seus dominis, però, com un veu, se contentà ab l'acostumat jurament a fer, afegint la promesa de ratificar-lo con l'infant compenys d'edat.

Complida aquesta cerimonia, lo Rey envià a Avinyó, on se havia promès, los seus embaxadors, que fóren En Bernat de Copons y lo lletrat Francesch Romà, los quals anaren d'encontrar-se a la córt pontificia ab los de Venecia, i d'aqueus per tota instrucció que no condescendissen

Lo Blancas corrige lo Zurita, dihent que no fôu lo 5, sinó lo 1.er, segons el llibre dels *Fueros*; emperò per aytal correcció devia veure aquest autògraf original d'aquell cós legislatiu, y no l'imprès, ón hi és possible alguna errata d'estampa. Lo més versemblant semblava ésser en tal cas veure a quin fét correspondia lo dimecres aquell any.

pendien aquests, y que com a condicions per a la restitució de quant tenien a l'abast en poder del Papa, fins que-s re-
 fé lo Papa acceptà la proposició ab
 verificar-la nomenà un tribunal de car-
 cedir-hi los genovesos, com éra molt
 t fôu precisament com volia En Père
 r, justificar-se de la rahó de la guer-
 , encendre nova ira en lo cor dels ge-
 sos de venjança, féssen esforços per
 n combat-naval, y cridant-los per tant
 en la paga de llur superbia y am-

bició.

Pochs jorns après de la anada dels embaxadors qui
 s'éren ajustats a Avinyó, morí lo pontífeh Climent VI, y
 dotze dies més tart, als 18 de Desembre, fôu elet per succe-
 hir-lo Inocenci VI, cosa que convé consignar ací per esqui-
 var confusions en los aveniments successius qui tinguen re-
 lació ab la Santa-Seu.

Mentre estava lo Rey a Çaragoça ab motiu de les córts
 y de la jura del primogènit, anaren avançant los preparato-
 ris de composta ab Castella, o millor dirèm que aquests se
 féren ja públichs, resumint-se tan delicat afer en mans de dos
 importants personatges d'una y altra nació, de don Joan Al-
 fons Alburquerque per Castella y d'En Bernat de Cabrera
 per Aragó, car, com diu molt bé lo Zurita «de quiscun d'a-
 quests dos cavallers penjava la suma de tot lo govern, y ells
 éren los àrbitres de la pau y de la guerra.» Vegéren-se abdos
 comissionats. après de donar-se mútues seguretats, entre
 Agreda y Tاراçona, y ab quiscun d'ells hi anà cert nòmbre
 de cavallers, qui venien a ésser com los componedors de la
 concordia establidora.

En tal estat les coses, lo rey de Castella se-n anà a Soria,
 y lo nostre En Père tirà avant en aquella direcció per estar
 prop dels tractadors, y en acabat d'ordenada y publicada per
 aquests la concordia, que fôu un dijous a 4 d'Octubre, passa-
 ren lo metéix día a Agreda, ón la ratificaren, concertant la

RIA DE CATALUNYA

abdós reys, sóts determenats capítol dels quals, prescindint d'altres se donar per pactat lo següent: Que se y s'ajudarien contra tots los prínceps tians, esceptuant-se solament per part de Castella y de Navarra; que no permetia lo rocehis per ninguna via contra l'infant de Castella, ni s'atemptaria res contra éll ni contra los seus, esceptuant emperò los casos passats, esceptuant emperò los casos de Castella, contra los quals, a qui, no obstant, éra-ls donada fatermenats punts d'aquests reyalmes; y a Na N^a Lionor y al seus fills los llochs, que éren estat segrestades ab prometes, si bé de part llur devien prometre que no cometrien d'aquí-avant res de rocehis castich; y que tocant a la governadora del regne que En Ferran pretenia infant se dreças al nostre Rey y hi anés a en sa córt, per sí o per son procurador, que no gés sospitoses qui hi intervingués fer compliment de justícia y donant als seus cartes de fermança per que anés als seus reyalmes y residir-hi, fent també allí que lo Rey nomenaria, qui éren infants, per lo metéix temps que lo Rey nomenaria als seus. Donaren-se mutualment los represelles fermances convinents, facilitant-se un y altre reyalme que calia assegurar la establerta la concordia, no dexant res de favorable al nostre Rey, car per tantitat que no-l havia de perjudicar lo que ell s'aplicas a alguna empresa immunitaria de sa madrastra Na Lionor; y en aquesta féu y a les ofertes fetes y esmentades al nostre infant En Ferran, no hi hà res a dir, car aquest lo sistema usat per En Père per

uí més nosa li fe
inentment a la p

ie estava conclos
à dret a Penyísco
stant los armamer
a cap y s'activave
s peripecies qui
sen ab major pr
osseguir l'intent
entre genovesos
tent dels dos darr
ue ja al Novémb
En Père a Vene
on Lull—que no
ort anys enrere, si
tger havia d'essen
its feyen los gen
ch de les llurs g
vinyó, atracaren
nbarcassen, y fer
ya, passaren toc
naren per la pla
a les aygues de
aleres, mas dexan
i traversaren per
ts com trobaren

larian jutge d'A
à dels seus béns;
bera, governador

illa, qui la-y donà: no volgué l'altre seguir les ordens
Riambau, de què nasqué entre abdós una pugna ta
acabà per transformar-se l'antich servidor dels catalar
tra los Oria, Malespina y demés gent de Gènova en al
crét y favoridor d'aquesta Senyoria, prenent ab ser
notiu tals ínfulas y superbia, que no content ab fer re

cions injustes al Rey; fins va somniar posar-se en so e intitular-se rey de Sardenya, lo qual burlà savian Pére, contemporitzant primer ab lo nou rebetle, mén axí donava témps a la ordinació de la gran armada via anar a les aygues d'aquelles illes bentost, y fent los metéixs que lo jutge havia agreujats, ço és, al s mà Joan d'Arborea, y En Frederich marquès de Ma lo qui estant lo Rey a Lleyda, per lo mes de Juny, i menatge a la esglesia major de la dita ciutat, per le feus que En Pére li havia concedits.

Encare vers lo metéix témps cessaren les cont guerres que s'éren sostingudes entre les dues branqu vinents de la casa d'Anjou de Nàpols, la principal y Ongria, per mediació del Papa, al qual va vendre de reyna Joana la ciutat d'Avinyó, recahent aytal comp perjuhí nostre, car lliures de tanta turbació lo reys pols, tornaren a sa antiga contenda, ço és, a donar ma als reys de Sicilia, fent-ho ab ajuda dels enemichs d' los Chiaramonti y Palici, que no s'envergonyiren en part, ab tot que éren sicilians, de servir d'estrument venjances dels Anjou, d'aquells tirans que ab tanta havia rebujat sémpr Sicilia ab la favor de catalans y nesos.

Semblants fets qui anaren agombolant-se en aq tremig, ensémps ab la causa principal, la de la guerra Gènova que indispensablement havia de porta nostrè Rey, fóren prou per que, sèns més perllon acuytas En Pére los armaments que projectat havia, d'una ab los venecians llançes encontirrent un terrible cidit repte contra los que no poguéren ésser del tót nats a Constantinoble. La activitat no-s contradiu ab duresa del consell en qual-se-voí plan, y axí En Pé vaut los preparatoris, consultà entretant ab lo degre ço que més convenia fer: a aytal fí, méntre als gran de Prades, prop de Ciurana—regió qui per ventura sa expansió agrícola ja del témps dels maures;—se cuytosament la fusta per les galéres que calia armar

celona, reunia En Pére al seu entorn, en lo dit castell de Peníscola, on se trobava encare a 4 del mes de Novembre, totes les persones més espertes en la marineria, axí de Catalunya, com de Valencia y Mallorques (1), y de la consulta que ab les metéxes tingué, n'exí com a deliberació que fóssen armades per lo vinent estiu cinquanta galéres, Adoptat semblant acort, no-s deturà En Pére per sa execució, però que, trodant-se a la ciutat de Valencia per Nadal, comptava ja segur lo servey ab què ofería-s a éll aquella metéxa capital que poch abans fou tan enemiga seua a-les-hores de la Unió. La concordia ab lo rey de Castélla comença en aquesta ocasió a donar fruyt per lo nostre Rey, car, en virtut d'ella, demanava al seu vehí, lo rey En Pére de Castélla, que prohibís als genovesos tot comerç en los seus ports, axí esquivant que los qui feyen lo córs, apresonant les naus mercants catalanes, y portant les mercaderies robades als mercats castellans, desistissen d'arrambar-se a les nostres costes.

Ab tals seguretats y disposicions, res més no li mancava a En Pére sinó donar lo darrer emperò principal pas que devia conduhir al compliment de la grandiosa empresa, cercar la aprovació del estat marítim y comercial més antich dels seus Estats, anar a explorar lo patrimoni de Catalunya y nomenar l'almirall qui degués dirigir la nombrosa armada, ab lo qual no mancaria res més sinó esperar lo vent qui inflas les veles y agusar les espases qui havien d'anoresar los soberchs genovesos, Axí ho féu En Pére: lo 15 de Febrer del nou any 1353, sortí de Valencia, y no parant fins a Vila-franca del Penadès, envers a on havia convocat ja per endavant a parlament los representants de les ciutats viles y llocs reys de Catalunya, arriba a la població designada lo día 8 de Març, y poch dies després, a la sala capitular dels frares menors, donà-s prtncipi al parlament, L'objecte de la proposició o discurs que pronuncià lo Rey éra demanar ajuda

(1) A la Crónica Reyál diu En Pbre que manà convocar y aplegar lo seu consell ab alguns prohoms de Barcelona, Mallorques y Valencia y d'altres llocs: crehent-nos per tant que-ls convocats éren ans bé d'aquelles tres ciutats principals: que no dels Estats en general als quals caqa una pertany.

en guisa que pogués sostenir la guerra. y res catalans tenir lo llur acort, donaren resposta li dihent que ells y los llurs béns, lo metéix quines, estaven al servey del Rey per aquella emprencare los impostos de Catalunya per passats ti però ab condició que degués ésser nomenat capmada lo noble Bernat de Cabrera, qui éra allà i que otorgà lo Rey tantost, acceptant aquell tanrech, après d'algunes disculpes. Passats alguns ja lo Rey a Barcelona, lo nou almirall rebí aquell; en consideració a la guerra que anava a vescomtat de Bas, per éll y los reus successors

Regressà lo Rey tot-seguit de Barcelona a activar lo despatx del armament en aquest règngà igual préssa al governador de Mallorca per illa, oferint-ne encare la capital adjutori per l'ala empresa, axí que, sols mancava que s'aplegvisions a un punt determenat per empendre d'anada. Lo Zurita, per fer la descripció de la arbatalla que tantost se donà, preferí lo tést de la Rey, «per no trobar ninguna relació més certa del fét d'aquesta jornada, deçò que lo metéix Rsa historia, ón tracta molt particularment d'açò devingué,» y nosaltres qui-ns n'havèm convençla deguda comparació, no solament anam a se que lo traslladam, prenent ja la relació dès lo ón som arribats, car lo seu contingut fóрма una

(1) Troba-s aquesta donació al registre 895, foli 196 revers *Coróná d'Aragó*. Séns aquest profit adevançat, recompta lo Zurita lo Cabrera de la empresa, dexant les galères de Catalunya a anà per terra a Valencia, y que fét allà lo compartiment de les de la presa, de les trenta-tres galères que gonyaren, gitaren-ne a tre fóren donades al capità general de Venecia, y les altres les renat ab 1447 presoners, entre los quals hi havia noranta vuyt gentaltres persones generoses. y com d'açò n'hi correspongués la marall, manà lo Rey donar al Cabrera a rahó de 1.000 florins per quiscun gentil-home y de 15 per la altra gent popular, tot lo quapondre una suma de 27.084 florins y mig, riquesa immensa en ab la que no s'és vist recompensat en los nostres ningun vencedor

E BOFARULL

r, ab totes les dates dels a
e fins a la complerta definició
revinguéren y-s complicaren

st al qual nos referim, y que
ltre treball estudiat que no
llum: «Tantost tinguérem or
(cal recordar que parla se
is al port de Mahó qui stà a
rt lo dit noble En Bernat d
-s feyen a Catalunya y Ma
t de Mahó, però que ell pe
ya a Valencia. Lo divendres
Nativitat de nostre Senyor
ar en la cambra blanca del r
s barons, cavallers, ciutadans
re concell com dels demás
, axicom al dit noble capità r
en lo viatge: e aplegats q
suplicàm-los que ab ferma e
aquella empresa, que fóssen
plissen en tal guisa, que De
rvit, com axí d'ells ho sper
raules que-ls endreçarem, inv
nehim-los, persignàm-los e-ls
ahuyrada mare nostra Dona
baró Sanct-Jordi, lo qual é
batalles del nostre casal d'A
llers lo noble En Elf de Pròs
i qui eren també dels qui a

tí lo dit capità de la platja d
'hi éra féta e aparellada, fent
Al aplegar prop lo dit port,
la, qui constava de coranta
nys armats y cinch naus arm
s de catalanes, amenant les

embarcacions cert nòmbre d'homens de caval armats e a la geneta, molts ballesters de refa molts e diversos estruments de guerra. En a ves al dit capità micer Nicolau de Pisa, qui-u de Venecia, com se trobava ab vint galeres lo castell de Càller; e ultra açò, hac aximetéix Riambau de Corbera governador de Sardenya, rat del Castell-genovès, que tenien los genovesos illa: e com donassen entenent al dit uoble capità obs partir decontinent a Alguer, car hi havia de queviures, ho verificà lo diumenge 18 d'Agost any ab la nostra armada, sortint del referit port a vela e rem, e fent via vers la illa de Sardenya lo diumenge següent 25 del propri mes arribà la armada salvament e segura e ab temps abans del dit lloch d'Alguer.

»Aquí ordenà lo dit nostre capità que llevés les embarcacions e romangué esperant lo capità laudat ab les referides vint galeres del Duc de Savoya, havíam tramès a dir que anas dret al Alguer: lo jorn, féu encare desembarcar e llexar en terra valls armats e a la geneta tocant del dit lloch dilluns següent ab tota la cavalleria e los bastiments forç que portava lo dit nostre capità, assetjà lo dit lloch, allogant-se a un trét de ballesa, e llexar assetjat axí per mar com per terra.

»Aquell metéix jorn, a primera hora de la ves lo nostre capità per los spies e guaytes que mesos terra endins, que la armada dels genovesos va en Alalmayre, qui n'és unes coranta milles, tramès al punt la dita nova a En Riambau de Corbera governador de Sardenya, qui-s trobava a una illa ab les hosts de Sàcer, ordenant-li en nom nostre que triga a éll s'ajustar, ço que complí lo dit governador tant-se en totes les referides hosts al capità lo qual que éra lo del dimars 27 del propri mes d'Agost, ble reté tantost al sus-dit governador tots los

e donant-li orde que gorda
lo dit capità de dirigir-lo, r
llint-se per tant de bell-nou en les galeres e a tota prèss,
la gent de la armada qui-s trobava en terra.

»A poch que stigué reembarcats, véu que la armada
genovesos féya la volta dal lloch d'Alguer, la qual consi
de cinquanta galeres entre grosses e sotils, e cinch e
llenys e sageties bé armades e fornides: en açò, invocar
nom de Jesucrist, de la Verge Maria Mare de Déu e del
aventurat e gloriós baró Sanct-Jordi, féu sonar la trompe
manà a tot-hom que-s prevengués e armas per donar la
talla als genovesos nostres enemichs. Anava lo dit capit
persóna, de galera en galera, ordenant la batalla, ensé
ab lo capità de Venecia, qui tal die com aquell s'agre
nostres forces ab les ja dites vint galeres; e entre altres
posicions, ordenà que la galera del dit micer Nicolau ab
standart en alt stigués a la squerra de la séua; noresme
que una galera de Catalunya anas tots-témps a sa dre
per fi, de totes nostres galeres manà formar dues squac
fent de tal fórmula que totes venien a parells, és a dir, la
de catalans e la altra de venecians, llevat de sis galeres
tre bórdes e sotils qui romanguéren detras ab les cinch
armades.

»Ordenades en tal fórmula e cuytosament les force
metéix dimars, envers mit-jörn, aenantaren los genovesos
orde de batalla contra la nostra armada, e al ésser prop
questa, quaix un trét de ballesa, gitaren àncores les gal
presentant la pópa, e llexant solament darrere deu b
ments dels sotils. Acostaren-s'hi llavors los nostres tamb
orde de batalla, encare que remant, per tenir lo vent cot
ri, e en axí començaren a combatre les unes contra les al
ab gran esforç: mas, après de dues hores que durava la
talla, tres de les nostres naus armades qui no-y havien
g t entrar per venir-los vent contrari, prenguéren-lo fav
b), e llavors a tota vela arremiren en la armada dels g
v sos, e tot d'una vanceren, desbarataren e afonaren c
les llurs galeres, ab tota la xurma e aparells.

»Durà la dita batalla fins a hora foscant, essent-ne lo resultat que la nostra armada ab les vint galeres dels veneçians triomfà valerosament de la armada dels genovesos, apresonant-los noresmenys trenta-tres galeres ab tota la xurma e aparells. L'almirall de Gènova (1), qui-s veu vençut, fugí ab disset galeres totes desballestades e en mal stat, les quals haguéren caygudes sèns dupte en podèr dels nostres, com nq fós venguda la nit.

»L'endemà, que fôu dimecres 28 del propi mes d'Agost, per lo matí, lo nostre capità ab gran alegria alçà lo camp e torna-se-n victoriosament davant lo lloch d'Alguer, ab la nostra armada, qui hi prés refrigeri e fon revistada per aquell, axicom la presa que se-n portava, après la qual cosa, se trobà que en la dita batalla eren mortes vuyt mil persónes poch més o menys de la armada dels genovesos, essent-ne la major partida gentils-homens de Gènova, e més que havien fét tres mil doscents presoners. Aximetéix fon trobat que per part de la nostra armada moriren en la dita batalla cinch homens de paratge e com unes trescentes cinquanta persónes de peu, sèns comptar-ne dos mil o més qui fóren ferits, entre los quals hi havia lo nostre capità, que ho fon d'un passador a la cara, jatsía no de perill.

»Entant que lo dessus dit capità feya aparellar les galeres e muntar los enginys per acometre lo dit lloch d'Alguer, un gentil-hom de Gènova, qui stava presoner en la galéra del dit capità, dix:—Micer, no-t cal aparellar a la batalla, pnix essent senyor de la mar, aximetéix ho seras de la terra.—E com de fét lo dijous 30 d'Agost los 'homens' del dit lloch d'Alguer isqueren a parlament e a fer tractes ab lo dit capità, e, après de moltes proposicions, lo divendres següent 31 del propi mes d'Agost, retéren-se a aquell qui-ns representava, e a-les-hores lo referit noble, en nom nostre, donà perdó general als homens e Universitat d'aquell lloch e cor-

(1) No nomena lo Rey l'almirall genovès, emperò lo Capmany, qui fa referencio a les cròniques italianes li diu Antoni Grimaldi, ço és, un altre individu d'aquella familia que apar que hi tenia vinculada la honor del almirall de la Senyoria.

fermà totes ses franqueses e costumes, convenint-se aximetéix en que los barons d'Oria, qui-s trobaven dins ab llurs mullers, fills, filles e béns mobles, poguéssen anar salva e segurament, fins a Provença, Pisa e Còrcega

»Tal die com aquell, lo dit nostre capità, desplegat lo standart, entrà-se-n a Alguer, e après de pendre-n possessió, rehebé jurament e homenatges dels habitants del lloch; e tantost l'encomenà a Eu Gispert de Castellet per que-l gordas per Nos. Aximetéix sentencià en aquell metéix die lo dessus dit capità e manà degollar en la plaça d'Alguer En Fabria Marros d'Oria, genovès, qui fon prè en la batalla e era stat tostèmps rebetle a Nos e als nostres oficials.

»Obtenguda de tót-en-tót la victoria dels genovesos e pressa possessió del Alguer, envià-ns En Bernat de Cabrera a Nos, qui en tal sehó nos trobavem a Valencia, un postèr nostre ab cartes, en les quals nos referia tot quant s'era esdevingut: e per lo metéix nos tramés una partida de bandéres que preses havia a les galéres dels enemichs, en les quals havia les armes de Gènova e de son almirall e encare d'altres. Al donar-nos lo dit porter les dites bandéres que fóren preses ab les trenta-e-una galéres, dix-nos semblants paraules:—Vet-vos lo tresor que Déu nos ha donat!—E acceptant les bandéres, après de lestes les lletres e rehebre aquelles, llohàm nostre Senyor per la mercè que-ns havia fèta: a qual intent partim encontinent del nostre Reyal ab los nobles e cavallers e tots los de nostra casa, ab lo bisbe de Valencia micer Huch de Fonollet canceller nostre e encare ab la gent de la ciutat que havia fèt cap al nostre Reyal per informar-se de la nova que, per la gracia de Déu, era-ns notificada. E ab tots aquests, a peu, anam a la Séu de la dita ciutat, per fer gracies a Déu con fóm allà, lo bisbe e lo clergues entonaren la *Salve-Regina* e altres oracions e benediccions, segóns és costum fer en la Esglesia. en acabat de tot lo qual e obit l'ofici divinal, tornàm-nos-en al nostre Reyal.

»Stava lo dit Bernat de Cabrera en Alguer gaudint la gracia que Déu otorgà-ns a Nos e a éll, puix com a oficial

e comissionat nostre havia atesa victoria del
 havia- gonyada aquella població qui-ns éra r
 com Déu, en aquest món no vol jamés donar
 sinó en aquells a qui stà reserva la gloria p
 góns és d'observar en los llibres de les crònics
 antichs fets e-s desprèn dels qui fórmen la sa
 —esdevingué, que per obra de Lucifer s'ens d
 gué a mossèn Bernat fer un manament al ju
 que-n romangué aquest fort agreujat, mas pe
 ab éll a tractar de pau, tramés-li sa muller
 la qual stava ja quaix convengut lo dit moss
 arribaren missatgers de Càller e féren-lo desis
 cordia que tenia ben prop de menar a fi. V
 anar-se-n d'Alguer la muller del Jutge, passà a la casa de
 mossèn Bernat per pendre-n comiat e recollir sa resposta,
 crehent que l'afer stava conclós; mas com aleshores li di
 gués mossèn Bernat que ço que concordat havèm uo podia
 passar avant, ss-n anà agreujada la dita senyora, s'ens que
 no-s llexà acompanyar tan sols per los missatgers de Càller
 qui s'hi oferien, e jaquí Alguer decontinent, anant-se-n a
 seu marit qui stava a Oristà.

»Aprés d'aconseguir ço que volia mossèn Bernat de Ca
 brera, llexà en Alguer com a capità e senyor en nom nostre
 lo noble En Gispert de Castellet, e partí ab ses galères e le
 trenta-tres que havien preses als genovesos, duhent-se-n lo
 presoners que fets havia e anà-se-n al castell de Càller ón a
 ribà salva e segurament. En stant aquí, tingué noves qu
 Alguer s'era rebetlat per inducció del jutge d'Arborea,
 que valgué-li havèr-ho sabut per endavant En Gispert d
 Castellet, qui-s despenjà per los murs avall e fugí a Sàcer
 autrement haguéra trobat una mort certa,

»Certes, lo jutge ab la gent de sa terra s'era rebelat con
 tra Nós e féu noresmeays rebelar los llochs qui éren dels p
 derosos de Càller e d'altres de la illa de ón, vehent En B
 nat de Cabrea que los sarts dels encontorns de Càller ti
 ven avant fins a les metéxes portes del castèll, s'armá ab
 homens de cavall e de peu que aplegar pogué, que éren

Gilabert de Centélles, En Elf de Pròxida, En Ot de Montcada vescomte de Vila-mur, En Francesch de Perellós, En Matéu Mercer e altres cavallers e persónes notables, e ab gran multitud d'homens de les galéres ab llurs armes e aparells e gran seguici de gent de cavall e de peu, se dreçà a Quart, qui stà prop del castéll mija lleuga poch més o menys, ón trobà aplegada gran res de gent de peu e de cavall, de la qual éra cap. per lo jutge, mícer Asso Italia; e com los vehés tots ja armats ab llurs armes e disposats a batre-s contra la nostra gent, aferrant lo nostre standart lo dit Bernat de Cabrera, e invocant lo nom de Déu e de Sant-Jordi, arremí ab sforç, tant, que tots fugiren d'ací d'allà, metent-se mólt en los llochs de Quart e de Sabella e restant-ne mortes mil e cinch-centes persónes entre los de cavall e de peu.

»En acabat de la batalla, vehent En Bernat de Cabrera que en la illa no s'hi stava ab seguretat per causa de la rebelió dessus dita e que Sàcer ofería perill per tres difereuts parts, ordenà que En Boronat Dez-coll nostre viç-almirall ab vuyt galéres sotils donas la volta a la illa e parlas ab En Riambau de Corbera nostse governador en la ciutat de Sàcer, cosa que-s complí de fét, per tal que lo dit nostre viç-almirall ab les vuyt galéres anà-se-n al port de Torres e en secret tramés un missatger séu al referit governador, que ben-tost vèu-se ab éll e parlaren del afer, convenint en que isquessen de les galéres certes e determenades persónes e fossen introduhides dins la ciutat, e en après tornà-se-n ab les vuyt galéres a Càller e allà s'agregà la nostra armada. Vehent après mossèn Bernat que la illa anava a perdre-s irremissiblement per causa de ls abant dita rebelió, recobrades les vuyt galéres, aparellà-s per tornar llà ón Nós stavem, ço és, als nostres reyalmes de çà la mar, ab sa armada, e no-resmenys ab tota la presa que havia féta en la batalla dels genovesos: mas la nit abans no isqués del port da Càller, féu ordenar les galéres, que éren setanta-vuyt. davant l'empallidada del port de Càller, e metre-y grans alimaries, per dar axí consolació e alegría als nostres qui llà romanien e smar e fer desplaher tot-d'una als qui ns éren rebetles; en

après, l'endemà matí, emprés son viatge, sóts aytal ruta: les galères de Valencia tornaren-se-n a Valencia, les de Mallorques, a Mallorques, e les qui éren de Catalunya tornaren en Barcelona,»

Apar per aquesta relació que lo Rey, durant los féts de Sardenya. no-s mogué de Valencia, ón anà veure-l, poch ans d'anar-se-n les galères un segretari del emperador Carles, rey de Bohemia, per demanar-li, de part del seu senyor, que procuras concertar Gènova y Venecia, o, en altres térmens, que-s suspengués la guerra qui menaçava, al qual donà per resposta En Père la metéxa que donada havia als dos darrers papes, y com les seues condicions no éren acceptables per los genovesos, equivalía sa resposta a dir que éra inútil la súplica imperial. Convé, no obstant, tenir açò present, car no dexaria d'ésser fatal per nosaltres lo desig del Emperador de que-s conciliassen aquelles dues senyories rivals italianes: y és de calcular per aquesta proposició, quin no fóra l'intent del Emperador. o pot-ser la inteligencia qui mijançaria entre éll y lo senyor de Gènova, en sabènt que al coronar-se a Roma, entre altres dels regoneximents ja abans féts, al 1347, a Trent, per ell-metéix, ne confirmà ún, y fólí otorgat, en virtut del qual declarava que lo senyoriu de Sardenya y Còrcega y lo régne de Sicilia pertányien a la Esglesia.

Ans no parlèm del retórn de la armada ab lo Cabrera y dels nous plans, que necessariament hagué de imaginar lo Rey, estimam del cas explicar ací l'efecte produhit per lo triumfe de les nostres armes sóbre los genovesos, y cercar les causes del cambis que-s començaven ja a experimentar. Lo triumfe conseguit per los catalans y venecians en aquest any de 1353, fólí, com ja indicarem, l'origen de la decadencia de Gènova; y axò ho refermam, no pas en la autoritat d'historiadors nacionals, sinó en la de italians de diverses regions, testimoni que devèm consignar a major gloria de la nostra antiga patria. Lo Ferrarià (citad per lo Capmany), en sa Polý-História, diu «que aquella desféta fólí tan damnosa als genovesos, que per fretnra de queviures, y per privar-

los-ne los catalaus y venecians, fóren tinguts de retre la ciutat de Gènova a monsenyor l'arquebisbe de Milà.»

Més explícit està an ea Crònica continuada lo Matéu Villani, però que recordant la opulència de Gènova, sos triums, son esforç, sa anomenada y la estensió del seu domini, presenta després esbalahit la nova situació ón se trobava, dihent: «..., los genovesos de resultes de la desfeta que acaben de soferir a Sardenya, batallant contra los venecians y catalans, desfetes qui-ls ha causat aperduaments que no són irremeyables, se troben en tal discordia y confusió en la llur ciutat y en una pahor axí menyspreable, tant que desanimats y envilits, axicom a fémbres porugues, han cambiat llur soberch atreviment en una baxa covardia, crehent que no poden ajudar-se per sí-metéixs., Llurs coratges se troben axí decayguts ab la derroca y les discordies' que no saben trobar millor remey per lo llur desastre que lo de sotsmetre-s a la esclavitut del poderós tirà, l'arquebisbe de Milà, al qual han acordat erigir-lo en senyor, cedint-li la ciutat de Gènova, la Savona, tota la ribera de Llevant y Ponent y les restants terres de sa pertanyença, esceptuant-ne solament les ciutats de Mònach, Menton y Roca-bruna, les quals mícer Carles Grimaldi no ha volgut lliurar-los.»

Ressó d'aquexes antigues y autoritzades veus són en los nostres témps M. Artaud, qui declara que lo cèlebre arquebisbe regnava despòticament en la lliga lombarda y part del Píamont, y lo nostre Capmany, qui nomena al metéix personatge (jatsía prenent-lo per lo seu germà Galeazo) «lo potentat més rich y poderós de Italia» senyalant l'un y l'altre autor aquella feta com a desastrosa per la senyoria de Gènova y origen de la decadencia del seu podèr y marina. Tenía lo dit arquebisbe per nom Joan Visconti, quart fil de Matéu, cognomenat *lo Gran*, y un y altre perteníen a una famosa casa qui posshía immenses riqueses al Milanesat, y a qual havia elevat ab sa favor un altre arquebisbe de Milà, n Ot Visconti en lo precehent segle. Elevat Joan a la dignitat del seu antecessor per Climent VI, no trigà en apoderar-se de la sobirania, y per més de bell començament, la

hora del seu adveniment al soli, ostentà algunes rauxes de clemencia, no trigà en manifestar son coratge de fer-se senyor de tot Italia, y d'ell recompten que-s presentava en públich ab una espasa a la mà dreta y a la esquerra una creu, dihent: «Ab la una defensaré la altre.» Vejam are quin efecte podien fer aquestes novitats en lo cor del nostre rey e de les persones qui més s'interessaven en lo renom de la nostra antiga patria catalana.

Al referir lo prós de Sardenya, Bernat de Cabrera, a En Père les menuderis del gran triumfe y los fets que tantost sobrevingueren en aquella illa, ún y altre havien de veure que conseguit havien l'abatiment dels llurs constants enemics, emperò que tras aquest avantatge s'alçaven dos poderosos mals, bastants a desvirtuar per tots-temps la consecució del objecte que havien encalçat, y poderosos a fer perdre al Aragó gran part de la supremacia que ja exercia en la mar. Era l'un d'aquests mals l'estat general de rebelió en que-s mantenia Sardenya, seguint les banderes del d'Arborea no ja los forasters allà avehinats, mas los propis Sarts, contra tot quant tenia relació ab lo nostre domini: y l'altra era la possibilitat, més o menys llunyana, de que lo nou senyor de Gènova, intrèpit com era, agombolas forces d'altres Estats seus per axecar de nou la abatuda senyoria, o procurant per tirar avant aquest plan, la conciliació entre Venecia y Gènova, romanent axí tot sol Aragó y ab gran probabilitat de no podèr salvar o defensar les seues illes. Abdues coses eren possibles y pot-ser probables, y puix convenia gonyar temps ans que la darrera part d'aquest projecte s'efectués, tant lo Rey com son heroych almirall acordaren que per conjurar tots los perills imaginassen remey gran y prompte, remey que consistia en fer nova y poderosa armada y posar-se al cap d'ella lo metéix Rey en persona, per anar contra Sardenya, y contra quants atemptassen disputar-la-y.

Previngut anà En Père des lo moment que-s determinà, y en aquell metéix any s'era ja davançat a donar ordens per que ningun dels seus vassalls gosés navegar, traficant, sens

dur les naus ormejades y establides ab gent de guerra, prohibició que equivalia a la autorització del còrs, com axí ho acrediten la presa d'una nau de mercaders genovesos que diuen que fou presa per los nostres, conduhida a Mallorca, ón s'hi donà mort als seus possessors, y la vinguda de naus genoveses contra les nostres costes y ports, entre los quals vé citada la vila de Palamós, abrandada per aquelles (1), fét que veritablement posava los nostres vaxells en la necessitat d'armar-se en còrs.

Una altra de les prevencions que prengué En Pére, fou complir ab prestesa, més d'açò que solia tenir per costum, ab lo nou papa Inocenci VI, puix aquest estava tan interessat en la pau; axí, que li trameté lo cambrer Gurrea, En Bernat de Tous y mícer Francesch Romà, per que en nom seu li retéssen obediencia y homenatge precisament per lo regne de Sardenya, y com, acceptant-lo lo papa, no podia consentir que gent estranya disputas aquell domini al qui éra feudatari lleial de la Esglesia, éra aquest un gran camí per que no-s complíssen los propòsits de la pau; car mal podia acceptar Inocenci l'homenatge dels dos senyors distincts, y menys encare del nou senyor de Gènova, l'arquebisbe de Milà, suposat que sia cert çò que recompten del dit pontífech, de que «tenia cor de reduhir en la llur libertat molts Estats que la Esglesia tenia a Italia, qui estaven usurpats per diversos tirans,» propòsit que no dexaria d'ulls lo Rey, perçò que entre altres proposicions que encarregà als seus embaxadors fou que los genovesos no havien de seguir en lo domini del arquebisbe y calia-ls retornar al rey d'Aragó tot quant li havien usurpat d'aquelles illes que aquest tenia en feu de la Esglesia.

Encare més: constant-li les relacions que li havia entre rebetles de Sardenya y lo nou senyor de Milà — que bé sap açò que prometia en secret al jutge d'Arborea,—y coneixent per tant la necessitat d'anar tan prést contra los sublevats d'aquella illa, profitant la presencia dels embaxadors de Venecia, qui segurament tornarien d'Avinyó ensémps ab

(1) Capmany, vol. I, pl. 91.

los nostres, aplegà aquests a Valencia, ab los infants sos oncles, En Pére d'Exèrica, lo vescomte de Cardona, y molts altres nobles y cavallers, y consellant-se dels metéixs sóbre la referida necessitat d'anar a Sardenya, regoneguda ja abans per éll y l'almirall Cabrera, y constant que los Sarts y Genovesos esperaven apressada y gran favor de Lombardia, acordaren unànimament portar a fi la empresa.

En conseqüència partí lo Rey de la capital del régne valencià a mijan Desémbre y traslladà-s a Barcelona, ón se trobava ja per Nadal, primer díe, segons la nova manera de comptar, del any 1354, dés de la qual ciutat ja envià, com d'avant-guarda, dotze galeres meytat úxers y meytat sotils, sóts lo comanament d'En Miquel Péreç Çapata, cavaller ansià y de gran esforç, ab cent homens de cavall, los vuytanta armats y los vint restants a la geneta, y cinch-cents balles-ters, per socórrer En Riambau de Corbera y En Artau de Pallars, qui-s veyen constrets tenint a contrastar entretant tota la furor de la nació sarda.

De prompte, com en altres ocasions consemblants, anà fent lo Rey una visita per ses principals ciutats y viles, cercant socorsos, y canviant-ho de vegades per gracies o dirigint-se solament a aquelles per mijà de lletres, féu al metéix temps crida als richs-homens y cavallers. Colocant, ja al mes de Janer, la bandera Reyal en públich, que éra lo senyal de emprendre lo Rey alguna expedició, féu-se aquest ab gran pómpa y cerimonial, havènt fét alçar a major abundor En Pére uns cadafals o empostichats a la plaça de Santa-Maria de la Mar, de Barcelona, endret a la entrada del fossar vell, y pujant a aquells, tenint congregats entórn dels metéixs molts barons, cavallers, los oficials de la casa Reyal y lo poble, vestit ab les vestidures reyal, y ab la corona al cap, sermonà En Pére als qui l'escoltaven, notificant-los la rebelió y trahició del Jutge d'Arborea, y la resolució que tenia de castigar-lo, y de passar, ab tal intent, a Sardenya per ordenar-la y fortificar-la, assegurant axí lo senyoríu que l tenia.

Gran nómbrre d'oficials treballaven ab ardor per adoba

les galeres necessaries, axicom per construir-ne altres de noves, y endemés trabuchs, enginys de guerra y tot quant éra costumats en tals cassos per una poderosa armada. Constava aquesta, segons la Crònica del Rey, de quatre-cents a quatre-cents-deu vaxells, entre naus, galeres y altres embarcacions grans y mijanes, y les galeres eren coranta-cinch entre úxeres grosses y galeres mijanes y sotils. A les nostres galeres s'hi agregaren tantost, estant ja a Sardenya, les de Venecia ab llur almirall.

Féren-se per la nostra armada mil homens d'armes y cinch-cents a la lleugera, y deu mil soldats, tots los quals éren tinguts de romandre recollits per lo mes d'Abril, atinent que, óltra aquestes forces, hi havia les companyies de cavall y de peu dels richs-homens y endemés noblesa feudal. Vinguéren-ne d'aquests gran nòmbre, axí d'Aragó com de Valencia, que nomena lo Zurita, y de Catalunya hi anaren l'almirall y capità general Bernat de Cabrera, Bernardí, vescomte de Cabrera, fill seu, Uch vescomte de Cardona, Andréu vescomte de Canet, Ot de Montcada senyor de Serós y Mequinença, Roger Bernat vescomte de Castell-bò y son pare En Pére de Fonollet, vescomte d'Illa, Pére Galceran de Pinós, Bernat de Corbera, Bernat de Cruilles, qui éra nebot del bisbe de Giróna, y molts altres barons y cavallers, y féren sacrament y homenatge de que anirien a servir en aquesta empresa lo castellà d'Amposta, Arnau Roger de Pallars y Ramon de Pallars, Artal de Foces, Guillèm de Bellera, Bernat de Cruilles, home experimentat en armes, qui venia llavors de Italia, Gilabert de Cruilles, Ponç de Fonollet, Francès o Francesch de Cervià, Galceran de Pinós, Galvany d'Anglesola, «per més que alguns (diu lo Zurita) no-s moguéren ab licencia del Rey, per ésser molt vells, y altres per orde seua, per entendre en les provisions necessaries a la guerra.»

Formaren també part del nostre estol alguns personatges estrangers, entre ells lo Capdal de Buchs (1), lo senyor

(1) Buchs és un territori de França, en les landes de Burdeu, prop de Medoc. La capital o cap, se diu Captalat, y los seus prínceps, qui éren de la casa de Fóix y Candale, s'intitulaven Capdales o Captales.

de la Esparra y lo vescomte d'Orta, los quals diu lo Rey s'aplicaven al seu servey per lo particular afecte que li tenien, y s'intitulaven tots barons del Bordelès, y noresmenys un duch alemany, oncle del rey de Polonia, quiscun d'aquets acompanyat de ses forces o companyies, y lo darrer portant al seu seguici diversos gentils-homens. D'acort estan diferents autors en que aquesta armada fou la major que ajustat hagués ningun rey d'Aragó—cosa que ns apar quelcom exagerat,—y lo renom que anava prenent la empresa fora lo motiu d'atraure los guerrers d'altres terres.

Ans de partir, per seguretat de tots los seus reyalmes, donà-s brasa lo Rey de nomenar Procurador general, durant sa absença, lo seu oncle l'infant En Pére, ab poders bastants «tant per quant toca al ram de justícia, com per fer remissions e gracies,» nomenant al metéix temps una junta o consell per que l'aucsiliassen y assistissen en Barcelona a provehir les coses necessaries a la guerra, y componien-lo lo tresorer Alzinelles, En Pére de Montcada procurador de Catalunya, En Vidal de Blanes abat de Sant-Feliu de Giróna qui després fou bisbe de Valencia, micer Guerau de Palou doctor en lleys, En Pére Sant-Climent ciutadà de Barcelona y En Jaume Des-far savi en dret. A Valencia creà aximetéix una altra junta pareguda a la de Barcelona, mas no a Aragó, y fa de bon compendre per no ésser l'antich reyalme pahis maritim.

Estant ja tot ordenat y lo Rey a punt de partir de Barcelona, apar que va rebre un missatge del jutge d'Arborea, fent-li ofertes de que aquest retriá tots los llochs y forces que havia preses, y donaria una quantitat per les missions que s'hi haguéssen fetes a la armada, en fermança de què, posaria-s en poder del infant En Pére; mas lo Rey coneixent les males intencions d'aquell qui s'oferia, respongué que la expedició ja estava massa avançada, y per tant que ja podia tornar-se-n lo missatger, car havia fét tart.

Lo punt de la embarcada del Rey havia d'ésser lo port de Roses, y axí partint de Barcelona un dels primers dies del mes de Maig (per més lo Zurita lo suposa embarcat l

die 5), del 1354, féu la vía de Girona, ón aturà alguns dies, y tantost passà al castell de Roses, ón estigué fins al 20 de Juny vinent—nova de la qual també difereix l'Annalista, per fer-lo-n exir lo 15 de Juny.—Sía quina sía la més certa d'aquestes dues noticies, lo resultat és que un jón d'aquell mes, ab contrarietat de vénts o séns élla, y més o menys tart: arribà a Mahó o al punt proper ón éren tingudes d'aplegar-se totes les divisions, y ajustada d'allà estant tota la armada, féu vela envers Sardenya, prenent la ruta cap a Alguer, ón sorgí lo dissapte die 21 de Setembre, tardança que no dexà d'ésser notable y que provaria o l'haver-se tratingut molt al port de sortida, o l'haver estat molt pesat y cal·mós lo viatge.

Allogat ja lo nostre estol a Sardenya, devèm explicar les operacions y duració de la jornada, fent-ho ab un xich de rapidesa, si bé no ometent res del fét principal, puix no són aquells aveniments lo que fan a engrunar en primer térme, atès lo nostre objecte, per molt que estiguen íntimament lligat en la historia dels catalans, y fórmén part de la mètxa.

Primer de tot devèm recordar que la reexida d'aquesta jornada fóu molt divers d'aquell que-s proposaven ben segur los qui la traçaren, ab tot que no infructifre: les nostres gal·leres no serviren per acabar ab lo podèr marítim de Gènova en embragada batalla, com desijaven los nostres, mas per foragitar aquell, que no-s volgué ja may arriscar en ningun pas, y lo nostre estol encare que poderós en terra contra les forces rebetles, haguéra fet passatgers los sens triumfes, tenint de lluytar més que no contra les armes enemigues, contra la mala fè, la trahició y la informalitat d'aquests, alhora que contra los contagions y malalties del pahis y les influencies d'alts personatges forasters interessats en separar Venecia d'Aragó y ajustar-la de bell-nou ab Gènova, si escoltant al cap-devall En Père los molts rumiats consells dels qui volien lo seu bé e lo de llur patria, no hagués condescendit a certes transaccions y eczigencies, per les quals s'aconseguia almenys gordar ab més seguretat per Aragó

aquelles disputades illes, que si-s retinguéssen a força de grans presidis y ab la contínua remesa de reforços marítims y de guerra, mijà sémpré costós a la nació qui les dominas, y axí y tot no pogué per gayre temps la nostra patria dexar d'aplicar aquest darrer remey, com serà vehedor en la esposició dels fets que anam a fer.

Tal éra l'avenç que havien conseguit los rebetles, apoderant-se de noves poblacions y llocs forts, que ans d'exir lo Rey de Barcelona tingué ja nova certa de que tan sols se conservaven al seu domini la ciutat de Sàcer y los castells d'aquesta metéxa població y de Càller, Joyosa-guarda, Ayga-freda, Vila-de-iglesies, Oria y Osolo, a ón s'éren recollits los catalans y aragonesos de la illa, trobant-se lo major nombre circuits en llurs respectius punts y ab gran perill de perdre-s.

Lo port del Comte, qui està a tres milles d'Alguer, fôu lo lloch senyalat per lo desembarch, com axí en efecte férenho primer lo Rey, la Reyna sa muller (car éra costum aquest en aquells temps), y tots los barons y cavallers lo día 22 de Juuy, y durant aquell día y lo següent totes les trópes restants, séns trobar per de prompte contrast algun.

Tirant avant, per terra, lo rey ab tota sa cavalleria, y lo Cabrera ab la armada, arribaren a un metéix témps davant la fortalesa enemiga, que assetjaren, y a força d'enginys y castells ambulants començaren a estrènyer als de dins, qui-s refiaveu de la ajuda del Jutge, y més d'aquella que devía-ls trametre per mar l'arquebisbe de Milà. Aquell no-s resolgué, y les galeres de Gènova, si bé-s presentaren en nòmbre de vint-y-cinch, al veure la armada dels Cabrera, se contentaren ab desparar alguns trets de ballesteria, y desapareguéren novament ab aquella lleugeresa en que los genovesos solien ésser mestres. Compromesa ja la honor dels assetjat, qui fóren perfidiosos confiant en aquells socorsos, hagué d durar més y més lo setge per precisió, y apretant la calc del Juliol y propagant-se un contagi pestifre al campament començaren a emmalaltir-se los nostres essent-ne una de le

lamentables víctimes lo metéix governador d'aquell régne, Riambau de Corbera.

Distreya entretant lo jutge d'Arborea lo capità de Sàcer y de Lugador, qui éra lo català Ramon de Riu-sech, emperò axí les seues gents com les qui anaven ab lo Rey, no resolent-se lo setge d'Alguer, qui durà dés de Sant-Joan de Juny als 9 de Novémbre, patien extrema necessitat, per fretura de queviures, y espréssa lo Rey en sa Crònica, que no podien metjar als malalts y que çò que més escassejava éra lo sucre, la volateria, los ous, la sal y lo ví; emperò que tantost se provehíren ja de tot lo meneèster, per havèr-ho tramès los llurs procuradors de Barcelona en la nau apel·lada d'*Alexandria*, qui éra coberta de cuyrs (1), essent-ne patró Joan Lombarda d'aquella ciutat, ab totes quantes coses poguéssen fer fretura, cosa que féren aximetéix los procuradors de Valencia, tenint noresmenys lo tresorer de la Reyna, En Berenguer de Relat, bon compte de remetre queviures y altres coses bones a metjar-se, ab lo qual, hi afig, no calgué ja res més durant lo setge.

No tenint aytal recurs los de dins y constrets per la fam, per ventura poch trigarién a retre-s, emperò les noves complicacions qui sorgiren defora, en detriment dels nostres, donaren cor als defensors d'Alguer per perllongar una bona temporada la rendició. Les complicacions consistien en sabèr En Pére que l'arquebisbe de Milà, al qual havien cuydat afalagar diplomàticament, per veure si per sa influencia desistirien los genovesos de llurs pretensions a Sardenya, lluny d'accedir a les seues pretensions, s'éra gordat près en son podèr l'embaxador que d'ací-estant li havia lo Rey tramès, qui éra aquell Ramon Llull de Barcelona, del qual sus-are parlarèm: al metéix témps un comissionat del Ducs de Venecia, Andréu Dàndalo, pregava En Pére, que trametés los seus embaxadors a Avinyó per tractar de concordia ab los

(1) No sabèm, en rigor, esclarir aquest detall, çó és, esbrinar si la nau portava un cobertor de cuyrs, o estava clavatejat dels metéixs: nos decantam a açò darrer, que, d'ésser cert, no dèxa d'oferir una nova curiosa per la historia de la marina.

genovesos, ahuit fatal d'abandonament, que ab gran habilitat tindria d'esvaneir lo Rey, com després veu-se que ho conseguí: de part del rey de Sicilia y dels catalans perseguits en aquella illa per los malvats Chitaramonti, sòts la favor dels Anjou de Nàpols, sis galeres se presentaven al port de Alguer, no per ajudar la armada catalana, mas per demanar que aquesta a élls ajudas; contra-témps que tractà de conjurar lo Rey, proposant als sicilians que admetessen com a regent, durant la menor edat del rey Lluís, lo seu oncle l'infant En Pére,—lo qual s'éra tractat per lo cardinal d'Urgell, vivint encare lo papa Climent,—y projectant lo matrimoni de sa filla Constança ab lo dit rey, no produhint axò ningun resultat: finalment, lo jutge d'Arborea, confiant en la tornada de la armada genovesa, havia conseguit enardir l'esperit dels Sarts, y aplegant dos mil de cavall y quinze mil pehons, esperava a quatre milles del nostre campament, ab propòsit d'embestir-lo.

Afegint a tot axò que éra ja al Octubre, que les malalties anaven en augment, tant que lo metéix Rey estava malalt, ab tot y tenir a la vista trenta galeres venecianes, qui no éren de ninguna utilitat, puix que los genovesos defugien arriscar-se en la mar, y tota la importancia de la guerra éra en terra, no hi hagué altre remey sinó tractar de concordia, emperò concordia difícil de dur a cap, primer car En Pére no podia a res accedir que no fós ab la condició precisa del lliurament d'Alguer, y després per tal com energullit lo jutge d'Arborea tenia tan justes y sobergues eczigencies, que repugnava acceptar-les, sòbre-tot après d'ésser anats allà los nostres ab tan gran aparat de guerra.

En aquest dupte alçaren-se dos partits al camp del Rey, los uns qui-s decantaven a transigir, y los altres qui may per may no volien passar per tan gran vergonya: emperò fent-se lley la necessitat, jatsia sémpe romanent desconfiança, vehent lo perill al qual s'esposaven estant lo Rey malal, pararen esment uns y altres a les juhicioses reflexions que féu En Bernat de Cabrera, inclinant-se a la concordia—reflexions que dóna per menut lo Zurita y que proven una v

gada més lo talent previsor d'aquell gran patrici,—y en conseqüència fermà-s la concordia y lo Rey ab tota la cavalleria entrà al Alguer lo día 9 de Novembre, o sia cinch mesos après d'havèr començat lo setge. En acabar de fer-hi estada lo Rey alguns dies, per ordenar çò que tocava a la població y defensa, disposà que aquella se compartís entre catalans y aragonesos, concedí privilegis, y després pasà a visitar Sàcer ab igual objécte y a fortificar més los castells d'Oria y Oroolo, tornant-se-n a Alguer y exint de nou per mar, acompanyat de vint galères, envers Càller, lo día 20 de Desembre. Entraren dins Càller lo Rey e la Reyna lo día 6 de Janer, corresponent ja al nou any 1355.

Estant en aquesta ciutat, puix diu lo Zurita que fôu per aquest témps Muley-Abrahin rey de Túniç y de Bogia, demanà pau al Rey per deu anys y féu-se-n tributari. oferint pagar dues mil dobles en quiscun any sôbre los drets de les duanes del seu reyalme,

Malgrat la concordia, lo jutge d'Arborea se mantingué ferm y altiu retrahent-se del Rey, y ab tót que aquest convoca a córts en Càller, no hi volgué concórrer, y apart de procehir del seu caràcter semblant actitud, o d'estar en son interès l'ostentar-la, poguéren ajudar al seu despagament dos fets que en aquella ocasió tinguéren lloch: fôu l'un l'havèr-se apoderat lo Rey de tots los béns del comte Guerau be Donoràtich, ja mort, declarat, per sentència, criminal de lesa magestat, car de fét ho éra, per ésser entrat a servir lo Rey, no més que per fer-li trahició, convingut per endavant ab lo jutge d'Arborea; y l'altra fôu la provisió fêta en les referides córts de Càller, per la qual s'obligava a tots los aragonesos y catalans qui teníen castells y viles a la illa a tenir-hi lo llur domicili axicom lo-y acostumaven tenir a Barcelona los qui n'éren ciutadans, ab la fí de que estigués sempre en orde per la defensa de la illa, ordenant-se en molt rigoroses penes contra los rebetles y diversos estatuts y lleys per la conservació d'aquell reyalme.

Ab aquexes prevencions cresqué lo desgrat del Jutge, y creure aquelles pot-ser s'excedí també un xich la indiscre-

ció del Rey en lo modo d'aplicar castichs, essent ament manifestá la desconfiança entre l'un y l'altre. d'un descalabre ocasionat a unes galères venecianes tres de genoveses prop de Romania acabaria d'imprimer, qui, ja s'ens empatx, se mogué en sò de gue públich que lo Rey trencava la pau. Per més que a lo poderós y temible rebetle talant y cremant viles i no practicaren gran contrast los nostres; y açò s misterios si no donassem compte del nou contra-té llavors apareguè, y fòu que darrera lo descalabre mencionat, lo senyor de Gènova entrà en tractes a cia, y esdevenint-se en aquell entremig l'alçament c república contra son duchs Marino Faliero, lo succ aquest y de tota sa Senyoria féren sabèr al rey En l Venecia estava resolta a fer pau ab Gènova, com a gué a fí, dexant, en conseqüència, tot sol l'antich c ab lo qual havia compartit per tant témps les seues y penes. Aquest fòu lo gran motiu d'anar contem lo Rey y los seus concellers. car per més que hi ha que altrá escaramuça, molt compromès éra mostrar llosos, con l'enemich éra favorejat del senyor de G aquest éra més poderós, vehent-se reconciliat ab per volença del Papa y del Emperador.

Situació difícil de sostenir éra la d'En Père a Sar aniria empijorant-se quant més témps se dexas tr axí, que força d'entremeses més o menys delicade tent y condescendint úns y altres, al cap-devall v regonèxer-se com a nula la primera concordia fern lo jutge, y se-n fermà una altra a Sant-Lurí lo 10 de Juliol, en virtut de la qual tornà lo Rey al jutge d que aquest tenia a Catalunya, a sabèr, Mataró y G que En Père havia venut a la familia de Castre, i

(1) En los indechs de *Egresiones de la Corona*. En l'arxiu ge Corón a d'Aragó conta de fét que en 1345 adquirí Marian jutge d'Arb télls de Marató y Gelida, y que després fòren venuts per la reyna l lip de Castre en 1354, segóns ací ho acrediten los comptes de antich cional.

en podèr del Papa, fins que per ell metéix ne resolgués lo dret, los que tenia lo d'Arborea a Sardenya, y fent-ne lo metéix dels seus Matéu d'Oria, als quals declarà lo Rey que-ls perdonava llurs errors passades, axicom ells li prometéren feheltat, que fôu més de bóca que no de cor, car no passaren gayres dies sèns descobrir-se noves espurnes del secrét foch que conservava l'esperit rebetle del qui tantes vegades havia somniat fer-se rey de Sardenya.

Semblant acte procurà assegurar-lo més lo Rey, segóns tenia per costum, esmaginant un matrimoni entre un individu de la familia d'Arborea y una filla d'un dels seus principals concellers, d'En Père d'Exèrica, y profitant los moments, no fós cas que romangués altre colp desbaratada la concordia: dexà en bon orde tots los principals castells y fortaleses, establint en aquestes y en les poblacions presidis y capitans de son grat, y s'embarcà de nou al port de Càller, lo die 26 d'Agost, de tornada al Alguer, ón hi estigué fins al 6 de Setembre, en la qual data, aplegada tota la armada al port del Comte, féu-se a la vela envers Catalunya, ab vent favorable, de manera que lo dissapte següent, a 12 del metéix mes, y a hora de posta de sol, arribà venturosament a la platja de Badalona, segóns lo Zurita, o a Barcelona, lo die 29, segóns la Crònica Reyál.

Axicom ún véu, estigué lo Rey divuyt mesos absent de aquests reyalmes, sèns havèr obtingut més que la duptosa concordia ab son enemich constant lo jutge d'Arborea, emperò no lo predomini absolut a Sardenya que esperava conseguir com a conqueridor, y perdent, en cambi, la ajuda que poguéra esperar del seu antich confederat lo venecià. No és de creure perçò qae ab la pau de Venecia y Gènova va rompre En Père ab aquella Senyería, car hom veu que continuen amichs, y molt menys, com algú ha cregut y aclarirèm bentost, que per havèr féta la pau aquells dos enemichs, ne participà, o, més clar, féu la pau ab Gènova: y tant no és axí, que continuen les ordinacions per los córsos contra los genovesos, y són aquests tinguts com a enemichs

ignals als sarrahins, trigant-se molt de temps mencent algunes relacions comercials.

Entre les baxes notables del nostre estol, i en diferents reelecions, y què corresponen a C troben En Berenguer de Monrós, mort en un con lo d'Exèrica y Cabrera isqueren a combat Arborea, y En Felip de Castre, En Ot do M Pére Galceran de Pinós, mort, segons creuen, com aytambé lo governador Riambau de Corbe

Lo caràcter actiu d'En Pére no li permeté ció per gayre temps, com haguéra pogut fer-l avinenteses de la córt, a tornar triumfant de No estigué sinó dos mesos a Barcelona lo Rey rant àquesta tongada és de creure que li calgué ocupar-se d'afers tan importants com lo que acabava d'arranjar. Dexava a Sardenya lo polítich monarca una situació en la qual no podia tenir la major confiança, emperò a costat d'aquesta situació se-n hi anava formant una altra més complicada a una illa propera, que si bé no formava part dels dominis que regia En Pére, interessava ab tót, a la Corón Aragonesa lo vigilar-la, com li convenia aximetèix a la persóna del Rey alleujar-la, posat que la muller que llavors tenia éra de la terra a la qual aludim, essent-ne la dinastia regnant víctima de les més desmesurades ambicions dels seus sotsmesos.

Ja havèm vist més amunt que éra lo rey Lluís, opremút dés la seua infantesa, lo qui regnava a Sicília. Per lo mes de Octubre d'aquest any, unes tres setmanes après d'ésser arribat a Barcelona En Pére, se morí lo jóve rey sicilià, qui no comptava sinó setze anys, y no dexant successió lledesma y si solament dos fills naturals (testimoni positiu de les vicioses aptituts en què són primerenchs los reys qui no ténen aptesa per ésser-ho), degué entrar a succehir-lo son germà més petit En Frederich, qui no tenia tretze anys y éra m laltic, per la qual rahó nomenà-s governador y lloch-tine general del regne una germana séua, la infanta Na Euf mia,

n Frederich se féssen de prompte
s, ni fôu coronat ni regonegut, in-
i senyor del regne de Sicília, y en-
e Neopatria, que éra lo títol que ja
havía d'un oncle de igual nom que
e present per l'esdevenidor la hora
guen a llurs títols los propis de la

yt d'aquella indiscreta reyna, qui
ió als catalans y aragonesos qui
olze del setial sicilià, afalagà a Pa-
manant aquests traydors ab los An-
enemichs de Sicília: tras les aco-
ordens d'aquells, havènt a compor-
ies y essent-ne governadora una
nó lleugereses, con no injusticies,
en d'ésser forçosament la gelosía y
l cap-devall les divisions y parcia-
lhir la més espantosa anarquía, car
le catalans y sicilians, sinó d'unes
· més que fóssen d'una metéxa na-

ncebut una esperança En Pére, es-
sa filla Constança ab lo rey Lluís,
per la metéxa esperança, y mogut
personals que demunt senyalarem,
n antich plan, y tractà de maridar
Frederich. Podía fer-se que açò
en la córt romana, ja que tan mar-
or al coronar-se havia fet memoria
rdenya éren de la Esglesia, y ate-
'esdevenir a aquesta illa per in-
Milà, regonegué En Pére la ne-
oa, procurant alhora, axicom sem-
baxades que trametía, enllestir dos
millor, ab lo pretést d'ún, aconse-

despatx de dos o més en profit de

donchs, lo Rey de Barcelona, a les da
 , y anà-se-n a Perpinyà, com per estar
 axí del pahis ón éra a-les-hores estable
 y d'aquella antiga capital del reyalme
 ià a Avinyó d'embaxador lo seu oncle l
 iquer, comte d'Empuries, encarregant-li
 l projectat casori, de la consideració qu
 de Sicília de part de la Esglesia, y all
 del cens que devia del temps passat per
 s quinze anys, en ajuda de les moltes
 tingut de fer per reprimir los qui volie
 domini al únich qui l'havía rebut de n

otiu d'aquest títol en què reposava la
 ocant a la dispensa del cens, féu encare
 eus planys al Pontífech, recordant-li qu
 essorers havien provist les prelacies, digr
 esiàstichs dels seus reyalmes en person
 ne resultava que la major partida de le
 esertes, y cessava la hospitalitat crist
 via eczistir, planys que solament podier
 isions de Sardenya, posat que lo mal e
 yia lo Rey no-s veu generalment ju
 yalmes.

staría la representació del embaxador
 ment de tan aspres afers, o li desplauria
 la principal atenció de la córt pontificia
 i que en procurar la pau y concordia en
 le Gènova, tant que a aytal fi fôu-li tran
 nuta d'un tractat, con, sèns donar trév
 resolgué anar ell metéix en persona

panyat, donchs, del seu cosí En Alfon.
 ant En Pére, d'En Bernat de Cabrera,
 d'Urrea, y d'En Gilabert de Centelles, p

de Perpinyà a mijan Desémbre, y s'encontrà ja a Avinyó per la fésta de Nadal, díe primer, segóns lo costum d'a-les-hores, del nou any 1356. Assistí lo Rey, la diada de la Pasca, a la missa solemne que celebrava lo Papa, y com a cerimoniós que éra, a la metéxa capella, après del acte religiós, per dexar memoria de sa visita a la córt pontificia, erigí lo comtat de Denia a favor de son cosí qui l'acompanyava, lo qual, com fa avinent lo Zurita «fó un gran príncep y lo qui tingué de la sanch Rey al major estat en aquests reyalmes, car fó comte de Ribagorça y de Denia, y fó lo primer marquès de Villena, y lo primer Conestable que hi hagué a Castella y lo primer duch de Gandía.»

Pogué pagar-se d'aquest acte cerimoniós, com a memoria de sa visita, En Pére, emperò no pogué estimar-se gayre satisfet del resultat d'aquesta, perçò que tot l'afany de la córt pontificia fóu concordar-lo ab Gènova, y per més compostes que-s combinaren, per més esmens y variacions que-s féren de part dels cardinals comissionats, éra impossible combinar les eczigencies dels dos interessats, y natural és que En Pére l'abandonas, dexant-ho a la ventura, sabènt com allà va sabèr la noticia de noves rebelions atemptades per los Oria (1). Respécte a la situació de Sicilia aconseguí, no obstant, que-s cometés l'afer a una comissió de cardinals; y en quant a la disposició del matrimoni de Constança ab Frederich, ninguna dificultat no hi hagué, com éra de preveure;

(1) Com és de veure, après d'ésser tornat de Sardenya lo Rey, lo Papa perfidiejava ab gran interès per la pau, sèns podèr aconseguir que-s conciliassen Aragó y Gènova. Nos fa meravellar, per tant, que lo Capmany, al fer-se la pau entre les dues Senyoríes italianes, tinga com a parçонера de la metéxa la nostra nació, dihent que «les paus ajustades solemnement aquell any restabliren la bona intel·ligència entre la república y la Coróna d'Aragó,» y que «Barcelona, en virtut del armistici general publicat per sa majestat per ses lletres de sal-conduyt a tots los genoyesos, franquejant-los lo seu port y contractació que per tants anys éra estada interrompuda;» en corroboració de què hi afig, «que los vèl·ls y capitans del Comú de Saona, volènt correspondre a aquest acte de bona armonía, per sa carta dreçada al Magistrat de Barcelona, prometèren y asseguraren als vehins d'aquesta ciutat y demés catalans la metéxa libertat y protecció, per que poguèssen anar també a comerciejar sauls y segurs al seu port y territori.»

En primer lloch, és de notar que en la interessant Colecció diplomàtica que publicà lo Capmany no s'hi troba lo document acreditatiu de la suposada pau ni

emperò del punt econòmic, que-s proposà entre o sia de la dispensació del cens, no res pot assegurar no parlar absolutament del seu resultat los historiadors podèm res calcular-ne tocant a éll, per no havèr-hi les butlles de Innocenci recòndites en los nos ni una tan sols qui parle d'aquest afer, ni com a si com a dispensa, rebut o comminació, ans y aprà Avinyó.

nchs, los seus embaxadors en aquell temps en llarch témps sèns resoldre res, ni s'acordaren cardinals comissionats,—a la primavera En Pére a Perpinyà, dèu de ón envia En Enjol Martí y En Berenguer Barbonet a Na Lionor, a Sicilia, per dir a En Enjolantost los seus embaxadors a la ciutat de Girona encia a la capital del Rosselló ja que En Enjolantost venia despagat dels eczipients y al final justificada la desconfiança ab què En Enjolantost li convenia enviar sèns triga no arribar los Oria; axí, que a parer nostre En Enjolantost a sa córt barcelonina, que estava a primaver de Març, per un acte notable vingué lloch, qual fôu la creació en comarca, ab una lleuga al entórn, nomenant En Enjolantost antiga Ausona), y fôu donat a En Enjolabrera, fill d'En Bernat, qui d'aquí d'Osona, dexant lo de vescomte de

l qual se refereix; y després, que la carta del Comú de Catalunya als catalans, no és efècte d'una oferta anterior a la creació de sal-conduyt aconseguit de la Municipalitat per especial del Comú de Saona qui vingué a aprovar de que no-res hi fa aquesta especial seguretat als genovesos està en la metèxa Colecció que recull les regles y ordenances, donades en lo Febrer de 1272, en què els xassaris qui devien armar-se contra genovesos y mercaderes comercials per llunyar-se de la costa durant la guerra, y altres documents anàlechs d'anys succeïents. Vegeu, *Memorias históricas de Barcelona*, vol. I, pàg. 112, 116 y 127.

ét promesa d'aytal gracia lo Rey l
rdenya, a En Bernat de Cabrera,
i de fèt quatre mesos després que
ixí ho complí, encare abans de con

lona, donchs, entengué En Pere,
lo prompte armament de la nova
a Sardenya. de la qual donà lo se
ilabert de Céntelles, agregant-li p
de Fenollet, qui anava destinat de
igodor, y En Bononat de Massane
almirall y aquest ab igual títol em
es de Mallorques. Diu-se que a
ones companyies de gent de cav
lesters; mas encare que havèm de
ncia, posat que hi havien totes l
e les illes, ab lo Rey, y altres nov
segurar quin seria lo nombre d'
l.

parlant d'aquesta espedició, diu qu
t galères, y que aytal aparellame
sidis que apromptà Catalunya y e
ie per aquesta empresa concedí to
cuts y set galères noves, axicom l
Pére en la Crònica de sa vida.»

possible, si bé ho trobam difíc
ent lo Rey convocat córts ni rec
erta cosa és que lo respectable
rcelona no justifica aquest colp la
ues referencies que fa en valiment
se-vol comprovar, són, primer a
no parla d'aquesta espedició per
ial de la guerra contra Sardenya
després al Zurita, qui ni-n men
s galères ne-n diu una paraula sób
er Catalunya, limitant-se sols a cc

que lo Rey «manà fer una bona esquadra, per combatre el mal propòsit dels genovesos, qui feyen molt gran guerra,» afegint que s'gitaren sis galères novelles dues de vint-y-nou banchs, per tal que fóssen y lleugeres per lo córs, y les altres quatre de tres banchs com éra més acostumat.»

Lo Feliu de la Penya, que son principal treball fou copiar, adevantçant-se aquesta vegada

de la referencia del Capmany, fa la metéxica cita que fa de sa metéxica referencia, i que, consisteix, a parer, d'aquest any 1356 contra 1353 (1).

sia d'aquesta possibilitat, d'oves històriques de que altra la veritat és que 'isqué l'armada a les darreríes de Maig, sena a punt de rennió y embocada a aquesta, féu-se a la vela de la manera que explicat, per tenir-nos d'ocupar ara al any en quèns trobam.

la armada contra los rebells de pinyà, y no és de meravella el capítol del Rosselló, car li per a França, per donar cels quals solia apel·lar lo polític dels seus plans, ço és, on llaços matrimonials entre ions y altres. Emperò al

del Capmany lo veure que sa cita son al principi de la guerra ab Castella, er nota, al parlar, a la plana següent, el títol VI, atribueix lo Cronista l'origen

de Barcelona, volumen I, planes 144

is progéctes, conceberen la metéxa idea als complicacions polítiques qui sobrevingué. dexar a aquell duptós e indecis, y çò que onseguir çò que pretenia. La penúltima vol Perpinyà havia ja renovellat la antiga idea la Joana ab lo comte d'Anjou, tant que a tramès d'embaxador lo seu majordom Frans, lo qui conseguí que lo senescal de Carcas-erpinyà, per tractar allà del dit matrimoni, y rança del Rey, que ja tenia a aquesta vila passas com més prompte pogués a Franca. nbla no havèr-n'hi ja prou d'aquest casa- t En Père ajustar lo seu fill primogènit l'in- alguna de les filles del rey de França, la regenta de Sicilia Na Eufemia ab lo comte ifantes Blanca y Violant ab altres magnats lment la infanta Na Elisabet, filla del difunt es y germana del infant que estava presoner lo fill del comte d'Armanyach, per veure si ya donació de çò que restava a deure lo rey compra de Mont-peller. Lo rey de Navarra a-les-hores ab aquest parent seu, y per per- a a En Père que maridas sa filla Constança, rrich de Sicilia, ab lo príncep de Gales, y ,varrenchs y l'anglès favorejant al rey d'Ara- ar la lley al rey de França; y per altra ban- aquest algun socórs de galéres (que li con- i aviat veurèm), per anar a les costes de Bre- anglesos, podènt açò donar alguna espe- sòbre la realització dels seus plans, mèntré ab tót y ésser feudatari francès, li consellava y solament perçò que éra cunyat del rey de ressava per éll. Embaxadors d'uns y altres colp a Perpinyà, per parlar ab lo Rey, en t any 1356.

ompendrà ab açò l'estat de vacilació en què En Père, y com en aquella ocasió lo rey de

França sorprengué lo de Navarra y-l fés presoner, y al motiu se rompés la guerra entre francesos y anglesos, nant-se la batalla de Poitiers, llà-ón restà vençut y prè rey de França, és per endemés dir que totes les galives y plans d'En Pére s'esvaneiren, y calgué-li abandonar aquell estrém dels seus Estats per tornar a la córt y principal centre d'aquests, óñ lo cridava un subject més trasdental que tots y per lo qual havia de prevenir-se ab té y seny, la probabilitat de guerra ab Castélla.

Dihèm que fôu trascendental aquest afer perçò que penjava sa composta d'aplicar més o menys sotileses d'armes o d'armar galères: un colp començada la guerra entre prínceps axí entoçudits, manyosos y cruels com los dos Péres, sa duració havia d'ésser de moltíssims anys tant que no-ns limitarém, com altres vegades a fer-ne ressenya general y exclusiva, sinó que esplicarém lo curs, alternant los fets qui la formen des d'are les causes més o menys remotes de les quals la dita guerra nax que-s declararen més positivament en aquest moment.

Ja en 1354, mentre que estava En Pére a Sardenya bre l'Alguer, y era governador d'aquests reyalmes lo oncle l'infant En Pére, esdevingueren motius de desconança entre aquell y En Pére de Castella, y de llavors ençà sens dificultat, podèm cercar lo naximent de la guerra are comença. Prescindint de menuderies qui no són del senyalarém com a causes principals més llunyadanes la moralitat de la córt castellana en aquella època, y la informalitat dels infants d'Aragó qui hi residien. Lo més escàndel qui s'éra perpetuat a Castella de tenir los reys concubines, a les quals no solament oferien la amor, mas encare la participació en los afers públics arribat al seu aujol en temps d'En Pére I: los germans d'aquest, especialment don Enrích de Trastamara, vehen-se perseguits tan bell punt com l'altre muntà al soli, e tant don Pére lo mal exemple del seu pare don Alfons, toçudí en aquesta ocasió en jaquir la seua muller dona Juana, retent-se de tal forma a les amors de dona Maria

esta senyora y sos germans y par lo govern.

se a aquest escàndel s'adunaren sa comuna ab los bórts y ab los in- e lo rey don Pére de Castella es- governador d'Aragó, fent-li assabèr ts infants germanastres del nostre s tot lo mal possible en llurs ter- al lo dit nostre governador, limi- r les fronteres, ab gran provissió, quell experimentat príncep les ma- ois, sóbre-tot del infant En Ferran, -se ab altres poderosos profitaria li proporcionas per fer irrupció en son constant afany, y més lo de desfeya per veure lo seu fill rey obrant axí l'infant En Pére, puix entre aquells nobles sublevats pro- en les seues pretensions, y, aquest, qui li donas major força y al en- re rey, tractà casament ab una in-

motiu de guerra entre los dos Pé- levía témbre a En Ferran y als seus la fi los qui-s declaren com a ene- són també declarats del llur rey; ella, conexent que anava a roman- ós atraure magnats a sa banda, y veu axí un camí obert per satisfer i més sórts a les traydores prome- r-se féu aquest a En Ferran diver- re Na Lionor la vila de Roa, apli- ficis de la casa Reyal, y eczigint avorejats, axí En Ferran com En en ostatge, en podèr del rey de Cas- astells d'Oriola y d'Alacant y altres e de Valencia.

Era aquest lo gran punt de la qüestió, la conse de les dues causes remotes abans indicades y lo v naximent de la guerra entre lo rey *Cruel* y lo rey del *let*: car de no havèr-hi la immoralitat d'aquells princ giptanejaven en lor llurs tractats sols ab la mira de venjances, ni s'hauria unit jamés En Père ab lo me s'alçà sus are, ajustat ab lo comte de Trastamara y ab lo d'Alburquerque, per obligar-lo a abandonar la de Padilla, ni en lo capítol d'ostatge acceptara lo primer ni oferira lo se gón la obligació de propietats y feus qui estaven en territori que no éra castellà, y si del rey d'Aragó, qui n'éra lo senyor sobirà y sens consentiment del qual no podien verificar-se les dites obligacions, de manera que lo tractat entre En Ferran y lo rey de Castella éra en aquesta part una infracció manifesta o més bé un menys-preu tant de la ley feudal com del dret internacional, donat que aquest dret o o sa equivalencia, que fóra la condició mútua d'abdos reys, eczistis en aquells segles.

Poch hagué de durar lo concert entre lo rey castellà y los infants d'Aragó: l'un d'aquests, En Joan, tractà ja de desentendre-s d'aquell compromís, y estant lo nostre rey a Sardenya, oferí-s que aniria a servir a les seues ordens ab quatre-cents o cinch-cents cavalls, y en la metéxa ocasió, procurant aplegar don Père de Castella a Toro los dits infants y los restants de la seua sanch, en sabènt que anava a fer-ne mortaldat, dispergiren-se úns y altres, aquells qui poguéren, venint-se-n deçà lo comte de Trastamara per passar a França ab altres amichr séus. Aquest fracàs podia llunyar altre colp del rey de Castella los infants d'Aragó, cessant de consegüent lo perill de que aquell los favoris per esvahir les nostres fronteres, emperò la avorrició entre los dos Péres no-s podia ja desenvolupar, y l'augmentà casualment un imprevist fét que succehí a Càdiç, estant-s'hi lo rey castellà.

Esdevingué, donchs, que havènt lo rey de França demanat ajuda al d'Aragó per la guerra ab Anglaterra (com de munt indicarem), partí de Barcelona, per fer la vía de Noi

de Perellós ab nou galeres rebant-se al passar l'Estre de Mesos, ab los quals estava apoderat d'aquelles y de que no té res de particular existent lo còrs: emperò de marina y avorrint lo dels seus enemichs d'Aragó, per la falta de cor en defensar los despoys capitost mariner per que Perellós, al qual no s'ha de considerar autor, sinó com a oficial de dependencia que li atanyia de guerra, instruit no pel rei del rey de Castella, y segons.

Perillós com a desayre, trameté un axador, ab una llarga llista de material venia ésser una mena de guerra de Castella, y per més que lo desayre, d'alguns dels referits plans, per a esmenar les irregularitats dels plans, lo resultat fôu que perillsosos los mercaders catalans de perdre los llurs béns, que malgrat que En Pére del Punyalet la guerra, la acceptas tant per la cissió, lo desafià.

Perillósament per mijà d'uno còpia reyal, datada a Sivilla, de plans y més plans *E de aquí adelante non nos veremos tornar a este fecho a pertenesce.* Tantost rebuist al En Pére ab son conde de diversitat d'opinions, pués ésser tramesos missatgers

Castella, y-s tractas d'esquivar la guerra, que no podia portar sinó desastres, al pas que altres interpretaven en les paraules transcrites la declaració d'un desafiú, com axí ho interpretava lo Rey, y per tant, afegien que fóra una gran vergonya, deshonor y afront si lo Rey no-l acceptava; per què, encarregà-s En Pére de respondre la referida lletra, ab la maestría que ell sabia fer-ho.

Interessant és la tal resposta, per la sotilesa ab què lo nostre monarca (al qual no mancaven dots de literat y jurisconsult) desfà los infundats planys y ponderacions del Castellà, del qual prèn comiat a la fí, usant expressions qui correspongueren a les usades per éll en igual punt, a sabèr: *«Por què, Rey, pues tales obras nos feytes e nos havedes feyto sabèr, que daqui adelante non vos haiamos por nuestro amigo, respondemos vos, que vos assimismo no nos hajades por amigo vuestro.»* Ab semblant resposta, bé pot dir-se que-s rompia la guerra, puix s'acceptava lo repte. La data d'aquesta resposta era de Perpinyà, *a cuatro días andados de setiembre de 1356.*

Encare abans d'aquestes cartes, espréssa lo Zurita que lo de Castélla féu armar certes galères per que féssen guerra en les costes de Valencia y de Mallorques, cosa que no podia ja dexar ningun dupte de que aquella éra provocada; y més si açò s'hi afigen diversos segrets de béus als catalans, y la novitat d'havèr fét entrada les osts castellanes per alguns punts d'Aragó y Valencia a les darreríes d'Agost, de monéra que coincidiria aquesta provocació ab la remesa de la contestació del nostre Rey, o almenys ab la rebuda de la metéxa per lo casteilà. No dexaria de prevenir-se lo nostre En Pére, del metéix moment que contestà, car vehèm les més actives disposicions per aplegar gents a les fronteres. fortificar los castells, y adhuc la metéxa ciutat de Valencia, per si arribas lo cas de que atemptassen assetjar-la, y en nomenar cabdills qui dirigissen; y los pobles qui més soferiren en la primera acomesa, com Calatayú. Daroca y Terol, no dexaren de refer-se prompte y de fer pagar als llurs enemics lo danys que ocasionat los havien, resultant d'aquesta

Digam are de passada çò que esdevingué en aquest entremig, a comptar dés la darrera estada del Rey a Perpinyà, tocant als demès afers que allà havia aparellats, y que-n esperava la reexida. No parlam ja dels projectats matrimonis entre personatges de les cases d'Aragó y de França, qui fracassaren de tót-en-tót ab los desastres que aquesta nació sofriria, mas respècte del de Constança ab Frederich de Sicilia, és d'assegurar que, a 21 de Setembre, mijançant embaxadors de Sicilia, se solemnitzà a Perpinyà lo dit matrimoni, que fôu després ratificat en aquella illa per Frederich davant los embaxadors d'ací, qui éren En Francesch de Bell-castell, conceller, y En Berenguer Carboner, segretari de la reyna Na Lionor, si bé trigà molt En Père a trametre allà sa filla Na Constança, per ésser sobrevinguts grans contra-témps a Sicilia, tant que la córt no disposava més que de la ciutat de Catania, y en la de Messina havien aclamat la dinastia dels Anjou de Nàpols, tant que, sòts aquest caràcter, havien arribat a fer-hi solemne entrada los reys Lluís y Joana.

Donam noticia d'aquest fet, no solament com a incidència, sinó com a font de futures agregacions al Aragó, perçò que, verificat y ratificat lo matrimoni de Frederich ab la infanta Constança, En Père ordenà, y probablement li tenia ja abans ordenat, a sa filla, que fés donació al seu germà En Joan, duch de Girona, de qual-se-vol dret que li atanyia, per rahó de la successió de la reyna Na Maria, mare séua, qui fôu filla del rey Felip de Navarra (1).

Un altre dels afers que activà En Père en lo referit entreal, fôu cridar al seu costat, o cercar sa favor, a prínceps y altres personatges qui ningun afecte podien tenir al rey de ; lo Rey e los prínceps de França, ah lo menys-preu Blanca de Borbó havia rebut del seu marit, desijaurament venjar-se d'En Père *lo Cruel*, y profitan

Jo Romey, parlant de les angúnies de Frederich, diu que «cedí a la reyna d'Aragó, gran porció dels seus Estats, ab la fi d'encaçar al seu marit, are tot enfeynat en les seues guerres per la metèxa E

nostre rey, va trametre-y alguns cavallers de sa patria y de les ires del llur sot, trobar en los prínceps francesos, ab fortunats, la favor que esperava, y desenguda ací d'un altre príncep espanyol, nara, qui fugitiu de Castella, havia serres franceses en les seues lluytes conanera que axí, aniria lo nostre En Père acompanyat, qui ho diria! del parent ort, d'aquest, y ab sa influencia podria e gran nòmbre de senyors castellans. s'atreví lo nostre rey a çò que ben se seus antecessors s'aventurara: proposamara que fent-se lo seu sots-mès y destella, com va fer-ho, li donaria grans aquests reyalmes, entre altres, respectarrega, Vila-grasa y Mont-blanch (1), ent feya semblants promeses al infant que venia a considerar-lo com substituents y adhuc a tota la familia de sa mare cedí al de Trastamara béns qui éren en En Joan y d'aquella senyora; y en pòsit, que encare al concedir-li diversos reyalmes, arriba a expressar que són en honor d'Alós, de Meyà, Cubells, Camaraça, de Llorenç y Santa Llivia, que l'infant talunya, y per Fraga y altres propietats Lionor possehia a Aragó, tot lo qual molt aventurat, car per més que los poguissen la veu del Rey en la guerra, no podien comportar ésser vassalls sinó que lo Rey los consolas ab la esperansa que ells faria de reyalench.

a d'Aragó, registre 1543, foli 13, revers. En lo meyllos documents relatius al Comte de Trastamara, que dels fets als quals nos referim tocants a Aragó, ans y d'ella.

Tals proposicions passaren tracte forr ja com a natural o naturalitzat en aquests de Trastamara, íntimament unit per intere atenent sa alta categoria, no podía romanc presentació en los afers de la guerra: axí, e —ón ja hi anà lo de Trastamara acompany de Pina la hora que-n feya la vía;—lo n Aragó, senyalant-li la vila de Borja, per tingués càrrech d'aquella frontera, Igual c nyalant-li distínt punt, al comte don Lo regà més avant lo régne de Valencia, ca vors anar personalment lo Rey, al seu Pére,

Diuen alguns autors que-s tingut per Rey no entras en batalla o que avanças de per molt que açò pogués ésser, més ho és nyar-se gayre per caldre-li fer cap a Daroca cats a córts los aragonesos, per veure çò hir-se tocant a la defensa del reyalme, y dre que no dexas de concórrer En Pére a per obtenir recórsos que necessitava, com pecialment de la ciutat de Çaragoça; Empo estada no dexà de profitar lo témps imaginí d'afeblir un contrari poderós, qual és lo desorde dins la seua propia casa, y axí ho se dels molts nobles castellans qui anave costat, per influencia dels quals s'alçaren Coronels ab los llurs amichs, a escuses que-ls inferia En Pére de Castélla volént a ça Coronel, per a sí, del seu marit don Alv

A les acaballes del any. anà donchs lo ón hi passà la diada de Nadal, ab l'obgect entretant, axí los catalans com los aragon cadascú per sa part, embregant més y més y les contínues y horroroses matances c don Pére lo Cruel, espantant y aventant del qui sus-are a éll se recolzaven, los compa

tats a éll, qui figuraren en aquesta en infants d'Aragó; En Ferran, lo prime ses tiranies, y En Joan, lo qui, en la g anat a oferir-se al nostre rey, prom sémpré més Castélla.

Aquests dos volubles prínceps, qu ambiciosa mare, y que ab aquesta er ab lo temps miserables víctimes d'En capitans qui, conduhint los exèrcit d' ab forces estrangeres contra llur verit per gonyar-se benvolences, apelava a lo metéix a-les-hòres que al present, dills vulgars qui, enlayrats per la mu per després convertir-se pot-ser en c qui-ls favoregen: lluny de declarar ol l'assistia, los defalliments del tirà qu la rahó per la qual prenia part en aqu als ulls dels que cridava aprop séu, u cayguda y oblidada; deya, en una cor y concell de Biar, que ell no feya la Castella, sinó per rahó de la Unió y p la volguéssen, comptant a aytal fí los vien rebuts per defensar les libertats quivar les sises, imposicions y dive que lo Rey imponia per sostenir guer genovesos y sarts; y ab son poch tale manifestació que, per una part, s'inti les Unions d'Aragó y de Valencia, y general per lo Rey d'Aragó en los se la mar, çò és, procurador del metéix tre, qui havia acabat ab la Unió y q llat de tots los seus béns.

Semblants títols y llenguatge fan lo punt d'entrada del estol que En F parlant d'Unió y recordant que éra a palment radicaven los seus béns, gorr servidors castellans, clar és de veure

l'escollit per la irrupció que verificaven. Segons tractat per la meteix rey de Castélla, ja dés lo 5 après que sabè lo dany que los capitans d'Aragó h per la part de Raquena, fòu donchs convingut en Ferran entraria per Xàtiva. son germà En Joan y d senyor de Bizcaya, (qui no trígà molt en passar-se tres) penetrarien a Aragó per les fronteres de S Rey, ab la demés gent y quatre mil de cavall, pa Cuenca y Raquena, tirarien vers Valencia. Atem primera entrada En Ferran a les darreríes de Set per més que recorregué alguns pobles de Valencia no gayre profit; ans bé les companyies de cavall d nya qui allà éren ab lo comte de Denia y En Pére ca, gonyaren la vila y castéll d'Alacant, qui esta dèr de castellans, llevant axí la principal basa en dava reposar l'Infant per les seues operacions. En sa del dit castéll dexaren tantost los nostres lo Montesa y fra Pére Arnau de Parestortes, prior de C llohant-ne lo Zurita sa estremada valor. Aximetéi de Calatayú, anà gonyant lo castéll ab la vila c aquesta mala reexida o altra rahó faria que-s me plan de irrupció forastera, perçò com fins a la fi d' la època ón som arribats, no-s moguèren los divers d'exèrcil d'abdues les parts. Seguir-los en llurs mo conversions, axicom ho ha fét ab mà mestra lo Zur nía lo càrrech d'escriure la Historia de tota la Cora sobrer en la Historia especial da Catalunya; y axí, podèm dir que alternaren los féts favorables ab los per uns y altres, començat ja l'any 1357, car si bé de Trastamara prengué per combat lo lloch de Ciri de Castélla, entrant-se-n a Aragó per Molina, s'apc combat, d'Embit a mijan Febrer.

En tal situació, no portant la guerra a grans ba la decidissen prompte, quant major éra lo nómbr axí de Castélla com d'altres nacions, qui anassen ag al nostre estol -com axí éra d'observar los aquest venint-hi, entre altres magnats, Joan fill de Lluís d

questa ocasió, continuant encara
 nes de Febrer, arribà a la dit
 ntifici, per son nom Guillèm, d
smedim, ab objécte d'establir j
 'eys Péres: va sabèr bé esplica
 lo de Castella, lluny d'escolt
 ot dret a Çaragoça, de la qual
 u aquell, de cert cavaller qui r
 dels seus habitants, qui van co
 en punició cometé tost après
 er ajusticiar, alguns dels qui s'é

omportament del Castellà po
 onès, qui fins manà fortificar la
 s-jórns encare més, reforços
 iberà exir En Père cap a Ma
 atalla al seu enemich, qui sem

Entretant lo cardinal feya v
 l altre, aparexent com si a la
 Castella, y tant va fer en bé d
 enir-la tan prés, aconseguí aln
 èr la ciutat de Tاراçona, que-s
 n any y, en conseqüencia, que
 enciada, la gent qui estava a s
 ençà a regir la tréva dés lo 14
 otiu se recollí En Père a Ça
 principals cabdills, y acudint a
 rey de Castélla, ab lo qual h
 lo cardinal qui no parava de
 a. Lo nostre rey, en sa Crònica
 dre, puix que lo dit represent
 herir-se a una pau veritable, y
 s séus. après de què, lo nostre
 de la composta, o qui sap si el
 rbar-ho, profità aquell entreva
 t algunes partides de son anti
 eres y per donar compliment a
 nt de Navarra.

Espliquen axí aquests aveniments la rahó de la munt donada, çò és, d'ésser anat lo Rey a Terol poble. És també concis lo Cronista al tractar d'aquest que suposa durà fins al vinent any, que passà a l'emperò lo Zurita posa per clar que durant lo tal temps gué lo Rey córts als aragonesos a Carinyena, que passà a Çaragoça, ón començaren a consellar-li algunes amigues que-s convingués ab lo seu germà En

nt que, per sa índola, crehèm esclusiu de és lo metéix qua calificarem abans d

guint l'orde de la Crònica, dirèm, donchs, c l'any 1358, passà lo Rey a Valencia, trasl us dies de la capital a Xàtiva, des de ón, di ant En Ferran, germà seu, que se-n anas de assas al seu servey, j'esglay-se lo lector! p sts reyalmes y les terres que ell particularm om éren, entre altres, les metéxes que lo n segrestades y donades després al de Tra s que hi penetras lo rey de Castella, con e que ho atemptas, puix que no s'avenia onable, ni bastaven les proposicions del c -lo del seu mal propòsit. ¿Qui-s podia creur a proposició del seu germà, rey y enemich, oluble En Ferran, com no facen a consider itats com a principals causes del mudement conducta? car axí fón, y no passaren gayres tornà a la capital de Valencia, precisame devía acudir, com hi acudí, lo primer qui a b exèrcits castellans en aquell regne, enar bandera de la Unió, y tot per acceptar for de procurador general d'aquests reyalmes, c

—
lo Zurita fa una ressenya circumstanciada y curiosa de tot pecte a la concordia d'En Ferran y lo Rey, de la qual se anima d'aquest afer En Bernat de Cabrera, y que fins a 57 no restaren del tot aclarides les dificultats que s'ofere tracte.

la Corona, y per servir al destructe
y de Castella, la causa del qual defe
ab aytal càrrech romangué l'infant
donant-li lo Rey per conseller lo
de la ciutat de Tortosa, féu la via
de Febrer, essent arribat a Barcelo

aurien entre aquestes dues dates, y
egne al altre qui li és fronteriç; em
aveniment que-ns recompta lo Croi
arribant a Nostra Dona Santa-Ma
a visitar la imatge, nostra molt cara
na filla qui s'apellà Lionor, e que a

»

a tornada d'En Père a Barcelona p
séns relació ab la guerra d'ací, ca
n mal estat per desconfiança dels
och abans ab lo Rey y-s reduhire
seguía ab los metéixs perills, per r
efensor allà del rey En Frederick
com fôu en aquesta ocasió con aque
unt indicarem, féu donació a la re
séua, reyna d'Aragó, d'aquell régn
y Neopatria, y del comtat de Cc
pertanyia per la successió de la re
ia, declarant en la metéxa donació (y
important) que, en cas de no tenir
o no-n volgués usar la reyna d'Araç
s fills de la dita reyna y del rey d
com si diguésssem obrir lo camí pe
ací tornas a adquirir sots lo seu d
mps d'En Père *lo Gran*.

abdues illes reclamaven la cura de
er lo darrer fét sus-are mencionat i
n a En Père en lo cas d'enviar gra
axí ab témps y positivament lo dr
a havia adquirit, impossible li fôu

ixò per havèr dut a fi lo r
imaginària encare duran
va en los primers y curts
ère *lo Cruel*, no podènt la
a no-n tingué prou de va
y genoveses, sinó que fins
yer, al gran enemich de
la; y per contrastar a tan
no li convenia al nostre E
vers Sardenya o Sicilia, s
tat de inventar grans mija
marítimes ab què Castélla
ent que, sèns tals recurso
tèmps no pogué la marin
ostra, qui éra purament na
ra, passà En Père a Barcel
n imaginant un recurs c
lo rey de Castélla, acorreg
los nostres historiadors a
rey de Benimarin, y lo Z
nocenci VI va rebre-n for
que-s llunyas de tan dete
cas la concordia que ab lo
clinas a la pau ab lo rey d
sta que no hi hà tal conce
arin que lo del Marroch, n
documents Boannen), I
mps, tenia establerta pau
, cosa que no tenia res de
havia de mantenir les re
issos, y aquest metéix tra
el renovellà En Père per
or. En la ocassió a la qual
que lo de Castélla solicit
a l'infant En Ferran—pret
de demanar ajuda contra
rey d'Aragó,—y sabidor c

ure-s lo rey del Marroch
allà, ab caràcter de pleni
, per que requeris a Abu-l
le la pau que regnava entre
ich lo rey de Castélla, ab l
portà, noresmenys, del p
ruccions, de tot lo qual féu
a a don Mafomet rey de C
ins irregular çò que féu lo
ch, per que no mancas als
que lo Papa lo censuras, co

ho merexia lo de Castélla, car aquest no solament se
de la ajuda dels infelhels per combatre a prínceps cri
sinó que intrigava per que trencassen los tractats estal

Tinguéren lloch semblants fets estant ja lo nostre
Catalunya, ón hi féu estada dés lo Març al Octubre. I
mer estigué a Barcelona, per uns quants dies; després
mesos a Giróna, de ón van signats los documents rela
la embaxada del Mercer, ab data primer de Juny, y
ment altre colp a la capital ón tornà entrar lo 12 d'Ag

Durant lo témps compres dés de la data que retor
Père de Valencia a Catalunya, succehiren a Castélla
roses matances que manà executar lo monstre corona
qui no hi valien ni los més sagrats víncles, la innocenc
bellesa, la tendra edat ni quantes causes poderoses a a

(1) Tots los documents aci referits se troben en lo nostre Arxiu 1
publicà-ls ja lo Capmany en sa *Colección Diplomática*, volumen IV, plar
següents.

(2) En aquest témps hi havia a Catalunya una qüestió entre lo vesco
Roca-berti y lo comte d'Osona d'una part y l'infant Ramon Berenguer c
Empuries de la altra, com les que hi hagué en totes èpoques y pahissos, y
tius feudals, emperò sèns que arribas aqueste volta a produhir bàndol y
mercè a la intervenció y bona voluntat del infant En Père. Mencionam lo
indicant lo Zurita que lo Rey havia convocat, per lo 25 d'Agost, a córts
quals no havèm sabut trobar noticia alguna). «suposa havèr tingut gran d
esser servit dels catalans en aquesta guerra, més encare de provehir e
cava a la pau universal y de la terra, etc.,» tan incertes son aquestes no
it que a Giróna havia convocat a parlament En Père, ab lo metéix ob
suposades córts, segons roman històricament en los Annals d'En Felu
n II, plana 257.

y commoure lo cor més empedernit. Los propri d'En Père lo Cruel, Tell y Frederich, tement m
 as, com altres hi moriren, se-n passen al
 llen d'aquí-avant contra lo tirà de Castél
 ich de Trastamara ateny també escapar-s
 se-n vé deçà, l'infant d'Aragó, En Joan g
 del nostre rey En Père (aquell qui ja
 Sardenya, y més li valguéra havèr perc
 or a mans d'aquell *degollador insadolla*
 n autor modern; gita aquell per sa propi
 ontra lo pit del malaventurat infant arago
 r una finestra y dóna-li un riu per tómba
 lesastruch, la reyna Na Lionor d'Aragó,
 dua d'En Joan són empresonades, per
 etéix víctimes de la rabia del monstre co
 its féts esplicaran bé la actitud que adóp
 n a Valencia, y donaran idea de la seg
 als nostres lo comport del Procurador g
 ja del tot descastellanitzat, tant que, a p
 r los motius que aquell tenia per obrar
 or y per necessitat contra les osts irrupto
 segur que hauria estat menys condesc
 que ab ell establí al rebre-l en servey s
 nfant En Ferran, al qual aludim, consisti
 les osts del régne de Valencia, ab les qu
 de Murcia talant, destruint y fent tot lo
 súbdits del rey de Castella, y tirant a
 l'aragoça.

diria ab aquesta empresa d'En Ferran
 egat, que lo Romey diu ésser lo cardina
 sforços del qual a la obtenció de la pa
 fructuosos que los del seu antecessor, pe
 is intents del pontífech contra lo caràct
 a testaruts humanament impossible de c
 güent és molt probable que esdevingué
 lit legat ab lo nostre En Père durant sa
 a, pot ésser durant lo temps que estigué

uns barons francesos a
s, per seguir ab més e
ab rahó, de la treva ab
nemich.

g d'En Pére y tant que,
vehèm també entrar lo
lagar sa gent a Alcar
daven Taraçona per lo
tell de Ferrelon en lo M
dret a Soria; van com
n després contra lo lloc
dre malgrat dels forts e
ben clar que estava en
erra.

In Pére, esperà que se-
nt dret a Almunia, em-
ala, a manera de passe-
o día 22 de Janer del
ué alguns dies; après, a-
er, y al lloch de Moro
16, rompent ja la fron-
nomenat Alaves, y an-
'apoderà d'aquest y de l.

ab noves osts, car li s-
ncle, l'infant En Ramon
y lloch nomenat Escob
Celi, la qual combaté pe-
profit, tant per estar ben
a escassejar los quevi-
t apoderar-nos d'aytal ll-
o haguerm aturat fins
narem-nos a Çaragoça,
ies de Març.»

la referida Crònica E-
panya, car tot just va
trobar-se ab les majors

llur rey; emperò no aparexent aquestes, véu que seria i tuosa la jornada, y axí més s'estimà esperar millor o Lo retrahiment d'En Père de Castella, qui-s trobava llavors a Sivilla, tenia sa significació, que no dexà d'endevinar nostre, essent aquesta la veritable causa d'havèr-se retirat, ni més ni menys que lo compliment d'aquella penya que suposam imaginada en les primeres vagaries de la guerra; esperava lo Castellà que lo nostre En Père se'n hagués retirat per Castella, y entant que allà s'entretingués conquerint castells y talant camps, la armada combinada de castellans, portuguesos, genovesos y mauritans (1), seguint les ordres de Valencia, ón hi faria tant de mal com pogués, se presentaria davant Barcelona o Mallorques, y s'apoderaria tal volta d'una d'aquestes dues ciutats.

Es, donchs, de comprendre que, al tenir coneximent d'aquest plan lo nostre En Père, se'n vingué a tota penya com efectivament ho féu, passant primer a Çaragoça, y després a Barcelona, après d'havèr dexades ben establides les mesures, ab l'objecte d'aparellar les embarcacions en la capital, y contrastar allà o a ón fós la armada de Castella; millor dirèm la armada qui portava lo penó de Castella.

De passada, per més que no-n valga la pena, donem compte d'una nova que-s fa séua lo Zurita, y és que en aquest témps, En Père desafià al de Castella, reptant-lo davant lo papa Inocenci, per la trahició que aquell li havia feta, a qual objecte envià a Avinyó micer Francesch Ferrer son vic-canciller, encarregant-li que fés lo répte En Enric Galceran de Pinós, qui estava a la cort Romana com a aliat per una mort que féu, lo qual elegia lo Rey (marc) d'aquesta taca) per ses altes qualitats; y lo répte féu-

(1) Assegura lo Romey, y abans d'ell diguéren-ho altres autors genovesos, que estant En Père *lo Cruel* a Sivilla arribaren 12 galeres de Castella y tres de Granada y posat que l'almirall no era espanyol y si genovès, Bocanegra—çò que revela lo gran nòbre de galeres genoveses que ell comandaria per merèixer tan alt càrrech en país estranger,—podèm, en restar d'ahir-ne quant insignificant no seria lo nòbre de veritables galeres castellanes y per consegüent l'impropi nom d'armada de Castella que solen donar els historiadors a la que tingué gosadia de menaçar Barcelona en la època de què parlem.

rà molt de temps, emperò sens cu-
ans va aplicar-se a provehir les
etent-hi los seus capitans méntre
per exir ab sa armada contra lo

esta lligenda justificada en ningun
engrunament ridícol que enclov,
i la va forjar titubeja sobre la èpo-
ue no toleraria en sa presencia nin-
ar-hi fè alguna; emperò més val
lihent, en suma, que tan famosa
al cèlebre Père Tomich, al gran
stra patria, per qual rahó nos la-
lo gran Zurita, per una distracció
ometés la relliscada de nomenar-lo
d'aquests témps, entant que és cosa
ngun y-ls va confondre miserable-
veritable Historia.

la castellana. Dés d'Algecires, ón
dies, esperant les deu galeres de
a sa armada, partí ab aquesta, em-
da lo castell de Guarda-mar, detu-
el Ebre, per veurè si podia apode-
ornà a comparèxer-li de nou lo car-
etir-li inútils instancies a favor de
la ruta de Llevant, arribà per fí a
chs dies après de la arribada del
e 8 d'Abril. Presentà-s personal-
rida ciutat lo rey de Castella ab
ns y de petites, trenta galeres y
nt açò lloch la vetlla de Quinqua-

í tocant a aquest fét, no fóra tan
om la relació que en sa Crònica fa
onsegüent adoptam ab preferencia
fet en altres ocasions paregudes.

«Manà lo dit rey sorgir tot son ostol en la dita platja la dita ciutat, en la qual platja havia deu galeres nostres armades y algunes naus, entre les quals hi havia una gran, encuyrada; e ls homens nostres, destres en la mar téren la dita nau dins les tasques, prop lo monestir dels res menors, y ordenaren les dites galeres del cantó anti ment appellat d'En Ciges, lo qual és en la ribera de la n en la fi del carrer appellat Rogomir fins al dit monestir frares menors. E fóren ordenats quatre ginys, o brígoles dues caxes, qui-s giren llà ón se vol.

«Semblantment fóren ordenats tots los lahuts marítims, e ab llurs mantellets, per contrastar al dit ostol de Castella; e encare tota la ciutat, ab tots los officis, cascuns ab llurs penons e llurs armes. E encare tots los llochs qui són a dues o tres lleugues de la ciutat venguéren ab llurs armes, axicom aquells qui-y éren tenguts per lo usatge *Princeps namque*. Noresmenys les gents qui éren en la ribera giraren les querenes vers la terra per defendre-s dels passadors qui-y venien.

«Estant axí la dita ciutat apparellada, en lo dilluns propsegüent, que fó l'endemà de Cincogesma X día de Juny, lo dit rey de Castélla manà dar batalla contra lo nostre estol ab les dites galéres e naus que-y fahéren acostar: e de hora de tercia fins a hora baxa continuaren la dita batalla, contra lo nostre estol, ab les dites galéres e naus que-y fehéren acostar. E la nostra gent se defenia valentment, axí que alguns dels nostres com dels llurs nafrats, per la gran multitud del viratons qui volaven per tót; e encare los trabuechs qui tiraven, qui sà, qui llà, axicom los éra vija-res, entant que lo dit estol de Castélla estava spahordit per lo defeniment dels dits trabuechs e dels dits mantellets, E com vehéren que als no podien fer, tirà-s tot l'ostol de Castélla fora les tasques, e allí reposaren tota la nit.

«Lo dimars aprèssegüent, aquells qui havien regiment del ostol de les dites galéres nostres tota la nit passada, estrenguéren les dites galéres e allogaren-les en uolt menys spay que no éren d'abans, ço és, del cantó del Ancorer fins al

onestir dessus dit dels fra
tot l'ostol del rey de Casté
les nostres galéres, e feré
es naus majors (çò és en l
algunes brígoles poquete
s'ajudaven de res, ans to
lo nostre ostol e en la ribe
ichs, e a manéra d'un es
quelles pedres, les quals
encare fahéren acostar, a
la dita nau nestra la m
del dit rey de Castélla,
fét, lo qual stava a la póp
la nostra nau desparà una
la dita nau de Castélla, e
m. E après de poch, ab la
trét, e ferí en l'arbre de l
n squerda e-y degastà u
vehent que ells staven aq
e per profit algun: manà
n aquell loch ón lo navili
s les naus per fer vela. E
ora de menjar: e la nit qu
la dita platja e tenguere
de Tortosa, e puix, dreça
e Castélla prés terra ab to
lit castèll de Eviça, e barre
que no-y trobà sínó del dit
esolució del nostre En Péi
armada castellana, devèm
ant, per quant se refereix
la artillería d'enginys, la
fins a la data ón nos tra
ie la nau reyal del nostres
major de Castélla. Aques
teriorment, ni adhuc tan s
guerra, com s'esdevé ab

buch que en la antigor éra un enginy de foch: prés s'és aplicat lo nom a una arma de foch: d'artilleria, per l'ús de la qual fés mester l' suposar que fós de fundició—per més que h sa que en altre témps se servirien de tron: axí les vehém mig segle més tart al setge En Ferran I, ón hi havia bombardes de m

ch, les unes eczistents en aquell es per los arraigs de Tortosa, seg: provar.

témps d'En Pére lo *Cerimoniós* hi call, o sia artilleria de foch, fór lria provar per regonèxer l'efecte ntra la nau major de Castélla; m document autèntich és vingut a i carta del rey En Joan I, fill e i Pére, datada a Çaragoça als 10 de al castellà y batlle de Palamós, a e li sia tramesa la *bombarda de cou* Pére, havia féta servir, con féu ex mpuyies (1), no podènt restar, p nt o la introducció o primer us cc la nostra terra, d'aquella invenció bi de costums militars d'aquell té 'han disfrutat los perjubís o avan ferents autors, que va malehir l'A , y que en aquests segles civilitz s al més alt grau de perfecció toc assolador, esperimentant-se, en l tar escrivint aquestes ratlles, lo avenç en aquelles metéixòs pahie ere lluytaven Atila y Meroveo. S dèm: donchs, assegurar que al efe sperada y pot-ser no coneguda pe le Barcelona, fôu deguda la cuyt stellana vers les aygues de Mallor

— *iu de la Coróna d'Aragó*, registre 1961, foli 1

aratassen com en lo port de Barcelona, anar y sobreposar-se més fàcilment ab qui-l servien.

El rey, durant aquest fèt, unes ordinares de gran previsió: fôu la una que se'n anas acompanyies de gent de cavall lo prior de la llunya, En Père Arnau de Parestortes, a les costes, en cas d'alguna irrupció dels francesos metéxes; y l'altra, que lo comte de Foix colliure totes les galères disponibles y el port de Barcelona. Aplegat que estigué a la mar, qui-s componia d'un gran nòmbre de naus, les qual hi havia com unes cinquanta naus de gent y esforçada, tant de guerra com de mercaderia, a la metéxa ciutat y per consell de diversos, entre los quals hi havia mossèn Berenguer Gilabert de Centelles, mossèn Francesc de Cardener, molts altres (son paraules del metéix autor) personalment, ab sa armada del demunt, se'n vela envers la illa de Mallorc, lo día 23

de febrer. Lo cap del rey de Castélla, fent la ruta engegat, anà seguint la costa de Ponent, a agafar gades molta gent en terra per fer ayga, y, ón s'hi embregaren fortes escaramuques, a venen aquells punts, de què n'exiren perque com és natural de presumir, va córrer a la fins al cap de Tortosa, y d'allà travessa a la illa, ón també hi gità la gent en terra a la defensa: mas com se defenssassen vigorosamente en aquell fort castéll, calgué-li posar-hi artilleria y tal fôu la fatlera, que, assentat lo Rey, mandà màquines de batre y los trabuchs per fer.

Los castellans dónen noticia de que per aquella armada de Castélla una nau venen molt riques mercaderies. No tindria res

de particular aquest fét per referir-lo en aquesta
nent lo nostre obgécte, per bé que degam ten
que no éren nacions enemigues en aquell tém
Venecia, y que no ho consentiria l'almirall
Cruel, qui éra de Génova, com una gran part é
per estar llavors en pau aquesta senyoria y l'
ne farém esment per semblar-nos que aytal na
téxa de què parla lo nostre En Pére en la seua (1)
un llabut català qui portava diferents pagues de
llorça, essent lo rey de Castélla sabidor, per lo
rineria de la dita nau, de que esperaven en aqu
ribada de les nostres galéres ab lo rey llur.

Va sabèr aquest a Mallorques la estada del
a Ibiça, y con deliberava anar al seu encontr
que havia lo *Cruel* desemparat lo setge que té
castéll d'aquesta illa; per què, rumiant lo cas l
gonexent per ventura la necessitat que tenia de
nar los seus reyalmes en tan difícils circumstan
privar-los de forces, va limitar-se ordenar que
mada anas al encalç de la fugitiva, entant que
lo restant a Barce-onà, com axí ho féu, arrib
port set dies après d'ésser desembarcat al de M
29 del metéix mes (1). En conseqüencia, parti
Cabrera, com a capità, ab quinze galéres, en qu
mada castellana, essent açò la veritat y no aq
En Pére López d'Ayala, de que la nostra arm
dora éra de coranta galéres y dues d'eiles gro
llades, car per les dates dels documents ecz
comprovar lo cuytós retórn d'En Pére a Baco

(1) Esplica, en part, la necessitat que tenia lo Rey de no
galéres al primer moment, sèns havèr rebudes les qui arribare
veure que una partida la-n tenia destinada a un altre molt dí
é la conducció de la infanta Na Constança a Sicilia, per aju
ni, tractat ja de téms, ab lo rey Frederich. En tant éra axí co
dies après de la toruada d'Eu Pére a Barselona, devien partir
galéres y dues naus, sòts manament d'En Olf de Pròxida, per
reyna de Sicilia al seu marit, y ab lo dalèr de perseguir la a
perllongà-s l'anada d'aquella ver Sicilia fins al 4 de Novembre.

guerra, començada novament per culpa del rey c acordà tenir córts als catalans a Cervera del Urge efecte partí de la capital lo día 8 d'Octubre env vila, ón de fét se celebraren les dites córts, que miadades lo día 20 de Desembre següent, après grans ofertes los tres Braços, per socórrer per ví ge. Emperò al parlar lo Cronista de ço que pass lunya, s'oblidà, y és molt de meravellar, d'un importancia que esdevingué al metéix témps t guerra.

Lo Zurita ne fa menció, y al descriure-l, ab be valgué de la relació més autoritzada en aquest p paraules del metéix enemich, com si diguéssim, c considerar-se l'autor castellà dessus nomenat, lo c l'encàrrech d'escriure les coses d'aquell temps, y dem donar a la nova con aquesta és sóbre pèrdue tres y no glories y triumphes de sa nació. Repartid ces principals d'aquests reyalmes a les fronteres, tota sement de desunió, per tal com apar que alg tich reyalme no volien donar obediencia al comt tamara, hi entraren algunes companyies de cava Agreda. dret a Olvega, que combatéren tantot foch.

Sabuda per les forces de Castella aytal entrada d'exir al encontre del Comte, y en aplegant l'un y tol a un camp apellat Araviana, a les faldes del l previnguéren ab ayre de esclatar la batalla, que día 22 de Setembre; y fôu-ne lo resultat que los restaren vençuts y desbaratats, havènt-n'hi més de entre de morts y de presoners, tots personatg apuntant-ne los noms dels més principals l'Annal nès, tot podènt-se llegir en la obra del Cronista tat més amunt; y apoderant-se l'un dels nostre d'En Ferran de Castre, que portava son bauderer.

En les propries relacions a les quals nos refe veure que entre los castellans no dexava també llurs divisions, fent açò que alguns personatges

havía convocades a Cervera, essent una metéxa di
 anar a Çaragoça, isqué lo díe 8 d'Octubre enver
 vila. Mentre que hi estigué, o sia durant les refer
 de que demunt parlarem, ja que no dés de Çarag
 altre punt més proper a Tاراونا, no dexaria d'
 començat afer, y axí, closa la dita assamblea cata
 dret a Lleyda, ón hi passà la festa de Nadal, y ent
 goça, lo díe 3 de Janer del any 1361, assistí a u
 córts d'aragonesos que també hi tenia convocad
 traslladà després a Borja), de ón ne tragué la ofe
 ves forces per entrar a la ciutat que cuydava reco
 tivamente, Gonçaleç de Luzi, féu lo lliurament de
 y a-les-hores, a 19 de Febrer, isqué lo Rey ab les
 ces endret aquesta ciutat, havent rebut, ans no
 Çaragoça, los embaxadors de Portugal qui venier
 de pau y aliança, als quals recordà lo nostre Rey
 yaltat del llur, per havèr ajudat ab les seues galei
 tellò, emperà sens rebujar la llur avantatjosa ofer
 quals va desentendre-s no-més que per conse-llar
 tractassen l'afer ab l'infant En Ferran con estigué
 lla, per ésser ell lo qui ho havia promogut, com a p
 éra del rey de Portugal. Lo díe 26 de Febrer lo rey
 entrava ab les seues ósts dins la ciutat que abai
 presa lo de Castella.

Esperimentava-s certa gelosía; tocant al sobirà
 ment de les tropes y al entrament de Castella, ent
 En Ferran y lo comte de Trastamara, de ón ne poc
 perjudicials bàndols, tant més quan abdós émuls
 a ésser reys de Castella. Mesures prudents apare
 adoptà lo nostre En Père per esquivar-les, mas al r
 cepte eren de convinença propria, puix més li int
 En Père veure rey de Castella a En Enrich de T
 qui al cap y a la fi éra tingut d'estar agrahit a A
 no a En Ferran, qui podia en lo setial fer reviu
 gréuges y ésser un nou y ferm enemich séu. Ab
 mira, féu lo Rey esperar a Çaragoça l'infant En
 cap de mil cavalls, y després tots los cabdills ple

ra entraren, per orde seu, a Cas-
setge al lloch d'Haro (que en-
ar), del qual s'apoderaren, ti-
ve, de ón se-n tornaren dret
e Castella s'atansava a Birvies
lloch nomenat Açofra, tocant
t sens dupte de donar l'endemà
acomparades d'uns y altres
li de forces manades per los
na perdéren en aquest encon-
imer; mas d'altres forces qui
nomenat lo Cabeç dels cristia-
faren dels restants en tal fòrma, que perdé lo d
més de cent-cinquanta cavalls, méntre que dels no
moriren sinó trenta, apoderant-se los vencedors de
nons del enemich.

Va recular lo rey de Castella ab los que pog-
Sant-Domènech, passant tot-segut a Logrony, y lo
abandonant los punts que sus-are ocupaven (prova-
ab tot y la victoria conseguida desconfiaven de llu-
forces), passaren per una drecera prop d'Aguilar
lo cardinol de Bolonya, per venir a raure a Tàhus
deturaren alguns dies. Recompten que ací podia d-
car-los lo rey castellà, emperò que a préchs del c-
deturà En Pére, cosa que-s fa difícil de creure, e
probable que-ls dexà anar per venre que ja sortien
tori castellà: éra de temer, no obstant, que tot allò
strategies d'una y altra part, car no volgué lo *Cruel*
la seua gent, que compartí després en diferents pi-
les fronteres, tornant-se-n éll a Sivilla, y los nos
guéren més bona disposició repartint-se igualment
ció als punts que los altres ocupaven. En situació
onseguí lo seu obgecie lo cardinal, y per tant s-
b aquest dos comissionats, Joan Alfons de Ma-
Castella y En Bernat de Cabrera per la nostra pa-
isemps començaren a tractar dels camins qui
oure a concordia los dos reys.

Tal fóra la confiança en la pau, que en acabat lo Cabrera ab l'indicat objecte, a 17 de Maig, ma fer mostra o passar revista de la seua gent, y l'er segóns consigna en sa Crònica, fóu ja publicada l'ón lo Rey convidà menjar al cardinal y tot lo seu nyament, honrant-lo de la manera que al seu cas responia; y, sèns igriga, ab la fi d'estalviar messios fóren acomiadats y trets de sou tots quants ne perçor mor de la guerra, que éra de suposar que cessar auant, essent un dels personatges qui-s retraguéren vey del Rey lo metéix comte de Trastamara, lo anà a Provença; y si donam crèdit a Vaïssset (*Histori guedoc*, volumen IV· plana 318), lo dit personatge y mà don Sanxo, en lo mes de Juliol del 1361, se tro llurs companyies d'aventurers al territori de la sen Carcassona, ón cometéren algunes malifètes. Part Maig de Calatayú En Pére, y tratenint-se uns quars Carinyena, entrà a Çaragoça lo 20 de Juny, romane mes a aquesta ciutat passant després a Barcelona trà lo 4 d'Agost, fent ja dés a-les-hores estada a fins a la fi d'any. que emprengué la anada cap a en la qual ciutat entrà lo día 5 de Janer del nou an

Sémpre havèm vist que no perdía lo témps En imaginar noves empreses o complir utils projectes: estava enfeynat en batalles, vingué-li molt bé la rença de pau per llevar destorbs y compromisos q naxent méntre que li calia estar agoytant les front dels afers que procurà espatxar, en interès propi, referit any fou casament del seu segon fill, l'infant ab Ea María, filla y hereua d'En Llóp de Luna, Segorb (mort l'any anterior) y de Na Brianda Agasut, verificat a Barcelona lo 13 de Juny del 1 ment notable per ésser la casa de Luna de les més des d'Espanya, y jatsia no casa Reyal, emp7rò em ab les de diversos prínceps, y éra per altra part d'Agout parenta del papn Climent V, segons diue

Entrat lo mes d'Agost, que fóu con regressà

1 B

e c
a
rinc
hi
ve
de
yies
lo
y e

per
ià l
ires
o Zi
retr

'esc
l no
ra l
ner
at t
fi d
re d
l tey
ab l
re c
altu
vat
teria
de
chs
rali

m, é
Mar
Lusu
rés p
cosí

Començat lo nou any 1362, y estant lo Rey e Valencia conforme abans indicarem, se trasmudà l'aspecte general dels afers públichs y no trigà hom en regonèxer que la pau ab Castélla éra estada passatgea com la primera vegada que s'atemptà. Dues causes hi hagué principalment per que donas semblant resultat: fôu la una lo mal dissimulat afany del infant En Ferran per succehir en lo setial de Castélla, y com aquest éra preferit allà al comte de Trastamara qui éra bört, cada vegada que feya alguna mortaldat *lo Cruel*. fugien del sau costat nous cavallers per anar engruxir les rengleres de aquell pretendent, o sia l'estol del rey d'Aragó, cosa que no podia comportar aquell tirà; y la altra consistia en la manéra de interpretar lo tractat de pau los dos signants, per tal que esdevenint en aquella ocasió que Mafomet *lo Llarch* de Granada fós trabocat per lo seu enemich Mafomet *lr Roig* (axí nomenat per la color del cabell), qui éra un dels tants tiranols alçats durant la velledat del altre, y passant-li a En Père de Castélla per lo cap defendre y reentronitzar lo debostat, qui ara enemich del rey d'Aragó, aquest per un costat, valènt-se d'un antich costum d'aquests reyalmes. no volgué privar que anassen lliurement companyies d'ací ab los llurs capitosts a defendre al qui millor los convingués, y per l'altre defugí d'enviar socòrs de galères al castellà com s'éren los dos reys amichs d'amichs y enemichs d'enemichs; donchs, puix a Granada hi havia dos reys, y éra *lo Roig* son amich. méntre que *lo Llarch* li éra enemich, faltava lo castellà en perseguir a aquell, divent ans ésser enemich del altre, puix ho éra d'éll. Emperò més la avorrició que-s portaven mútuament los dos rivals, y certes que la guerra duraria tant com abdós durassen, o fins a tant que l'un acabas ab l'altre. Conexent aytals dificultats En Bernat de Cabrera, y desijós de que no-s renovellassen los passats desastres, se oferí com a mijançer, a la qual fí se-n anà a Sivilla ab dues galères, y ab rahó o sèns élla, fôu de parèr que calia armar sis galeres y trametre-les a don Père de Castélla, lo qui-s conformà ab què. en compte de galères, que no éra d'açò que més freturava, li envías lo d'Aragó sis-cents cavallers,

acceptant-ho aquest aximetéix, fins a conferir-ne lo comanament al metéix Cabrera y a En Pére de Luna.

Consta en la Crònica que, estant lo Rey a València de Castélla a la dita ciutat En Bernat de Cabrera desembarcat lo día 31 de Març, y segons lo Zurita i en rebre una carta de don Pére de Castélla, ón li dno hi anas lo socórs ofert, puix que no-n freturava, vèr fét pau ab lo de Granada, o sia ab l'usurpador; pregava-li que anas altra volta En Bernat al seu contractar del matrimoni que li havia proposat del seu fant don Alfons ab la infanta Na Lionor d'Aragó, sabèr aximetéix que se-n anava a les fronteres de l contrastar a certes companyies que tenio entès que ven entrar de França ab lo comte de Trastamara.

Ningú no explica la sorpresa que deuria causar e del nostre rey aquest cambi sobtat del castellà, ni çò lo perspicaç Cabrera. y és ans bé de meravellar ve En Pére, al cap d'alguns dies de la tornada del seu i surt cuytosament de valencia, s'embarca al Puig ab na lo día 18 d'Abril, ab ruta envers Coblliure, o si trém dels seus Estats, y tocant no més que de passa nyíscola y a Barcelona, per re-er-se y amenar-se-n fills, los infants En Joan y En Martí, no para fins a seu reposat viatge, o sia al port de Coblliure, a ón barca prr entrar a Perpinyà lo día primer de Maig. Lo secrét de tan inesperat viatge éra la repetició de pésta que ab tanta freqüencia afligia les nostres c millor, la nova d'ésser desaparegut de Perpinyà, ó cercar un consol lo Rey ab sa familia, puix a València Bàrcelona havia d'estar, per força en continuu esglà.

Lo secrét cambi manifestat per lo rey de Castéll major transcendencia, per quant tocava a la vida dels os, sémpr versats ab la guerra, d'aquests reyalment aparentava al escriure a En Cabrera (la diual pot-ser va nàxer dés aquest moment) éra sumarianya y alevosia; la suposada pau no éra ab lo a-lo matar tan prompte com les osts castellanés l'

y conseguiren tornar al seu setial lo cap de renunciar als reforços promesos per lo

sinó la obtenció d'una ferma aliança os potentats, ab la ajuda dels quals ar d'Aragó. comptant-se entre élls a Navarra y de Granada, y los conde de Labrit y altres grans senyors, i fàcilment podien fer entrar aquells reforços que fepa poch lo rey En Pére f de foragitar-los de nou, si ho atengués. Estava llavors a Perpinyà; y per fi, l'ayuda de Navarra per contrastar al conde de Castella, no tenia altre obgecte que combatre ab los nous aliats, sóbre-tót aquests als punts dels quals mes li convenia descaradament declarar que obliava la guerra.

Però, no trigà a donar prova segura de Castella, car lo día 17 de Juny arribà y la nova de que aquell, ab gran consell, anava a Calatayú a posar-hi setge, no era feya dret camí a vn altre lloch, ans de atrevir-se a tant; com a preluji, havia ja gonyat lo Cruel los castells de Moros, Cetina y Alhama, y los de Calatayú.

Una altra nova fatal e inesperada arribà que romanía a Perpinyà, sóbre-tót que enia lo fét al qual se referia ab lo que En Pére tenia volença en gordar, y les companyies d'aventurers estrangers d'ells de la casa de Mallorques, per talunya. Tingué esment lo Rey de Castella, que'l tenien presoner al castell de Zamora, va de fugir, malgrat la estrema vigilancia de Zurita, qui ho troboria en les antenas, nos explica lo fét per peces m

en ajuda del sanguinari rey de Castélla, altres reys de nínsula. Deyen los correus seguits qui arribaven d' que méntre lo rey de Castélla anava a Calatayú, lo d' togal aniria a Daroca, lo de Navarra a assetjar Tarazona. Los restants aliats ab les llurs companyies entrarien p' montanyes a córrer les comarques d'Exca. Vé a de lo Rey son esglay en la sena Crònica, deduhint-se de raules que passaria un viu diàlech entre éll y son m' Cabrera, puix consigna que «aquest tot éra dir que éra vertader ni podia fer-se;» y podèm calcular de qu' néra aniria crexent l'odi del Rey contra aquella pers' que tant havia confiat, cada negada que la toçuderia gar del Cabrera se veyia esvaneida per una nova cart' comunicació d'amichs y de corporacions, y sóbre-tót al que açò li anava esdevenint trobant-se del tot despre'séns fosces aplegades, séns cabals per pagar-les y ben séns témps ni recórsos per aconseguir la una cosa y tra.

Proves de gran patriotisme donà en aquesta estr' ciutat de Çaragoça, car, séns esperar avis, se convocà los individus de la Diputació, per provehir a la def' lo Rey tot-seguit dona una metexa disposició als de cia, encarregant la llur presidencia al comte de Ribeg Denia, y als de Catalunya, cridant a aquests a Barçilo lo 10 de Juliol, en la qual data arribà éll a la ciuta esperar que parís la Reyna, com esperaven un d'aquel y tal fôu la parentorietat de la anada y la preferenc donà En Pére als afers publichs. que dos dies après partida, lo 12 de Juliol, ja-s verificà lo venturós succ' vènt infantat la Reyna ab castell, al toch de la *Ave-M* fill qui haguè nom Alfons, al qual no véu lo pare fir de Setembre que tornà per veure-l y per la enlestida d' afers importants, aprés dels quals, lo día 12 d'Octubr' tornà de nou ala capital.

La primera volta que hi anà vers lo Juliol, manà comte d'Osona que, ab gent de cavall, fés la volta de goça, ón devia trobar-hi En Pére de Luna ab altres p'

à es
. as
un.
cob
orm
res
chs,
ren
ie-l
del
osa
il ca
rs q
e S
a, z
, y
ns

so
oma
; na
ltre
émi
la c
de c
t a
e pe
gna
ues
24,
os I
, ab
, ay
Du
13
y
vey

Père, ajustant-se a éll en la propria homens de cavall y mil de peu de sa ren juncts la anada vers Çaragoça, ó d'Abril, exint a cap de poch lo Rey guns punts de la frontera, emperò te vols del 10 de Maig.

Durant aquests mesos del nou anterior, a comptar dés lo Setembre óment de Calatayú, sucehiren féts més de considerar la proposició féta p Jaume, qui gordava Calatayú per lo Bernat de Cabrera, per recobrar la que no-s féssen a aytal fi, los tractes bre de Taraçona, perçò que ell éra que, en cas d'atansar-s'hi ab lo dit o senrè, trametés a la davantera o av de Cordona, qui éra enemich person embolich que no sabèm aclarir, per tre éra traydor al seu Rey, sí designat, o si fent l'afer comú, per tapar de Cardona a la primers resistencia fensors, Lo Zurita nos dona noticia però confonent-nos més, car fins arri que diu, que lluny d'ésser còm acab postes del Maestre serien per satisf del rey de Castélla «ab lo torcedor la presó lo comte d'Osona fill séu, de pita contra En Bernat, y tot s'encar demnació.»

Aquestes darreres paraules, com sastre personal, o millor diríem d'un *Punyalet*—de la qual és víctima, co dels homens més ilustres de Catal parlar d'aquest fét, considerant-lo no calia mencionar-lo tan solament: atè la nostra historia.

Los altres féts notables als quals

A. DE BOFARULL

la guerra. Mentre lo rey de Càrraga y esperava socórs ab lo príncep novia tractes per ajustar-se ab lo rey Feç y d'Algarb, qui-s dey med, per mor de què partí En Ferra galliota armada de divuyt banava disposicions quina més impoanament d'acreditats capitans qu'ar, respectivament, los districtes uals n'hi havia de Catalunya, a le Cervelló, qui governava la n ol. lo comte d'Urgell, qui éra cap y de comunitat y població, desi ó de Magalló, En Andréu de Fe de Illa, En Aymerich de Centé talunya y de Rosselló; la ordena les forces possibles en los indicats , capitans, y la de derrocar tots los lleugues de Çaragoça, y les de no estaven en defensa. Mas com i ssen llavors suficients a pertor ey de Castélla, los calgué fer gra n de produhir efécte en la prime tjar lo castellà lo castéll de Som de prescindir tantost de molts avèr, com no s'atreví tampoch dels quals defensors, diu ab rahó rt de tot lo reyalme: emperó com y los socórsos del estranger no a ie no desconexeria lo rey de Ca ran descalabre. y més d'ençà que son principal intent éra abocar to al, car en tenint Çaragoça li fóra nt.

ant tempestat se prenguèren resolu concentrar los habitants de deter sol punt ab armes, que-s fortific

care més Çaragoça, y que romanguéssen a defendre l'infant En Ferran, lo comte d'Urgell, En Bernat de Cerdà, lo vescomte de Cardona, tots catalans, ab les llurnyies, tenints los dos primers lo càrrech de capitans, tant que s'hi pensaven a la capital, ja a la primeria redoblà sa furia lo de Castélla, y en conseqüencia en podèr seu diferents castells d'aquells que abans l'esperectats, cobrant ab açò tal alé, que alhora posà en trètor Tاراونا, Borja y Magalló, y aquesta població gué altre remey sinó sotsmetre-s, romanent presos catalans y rossellonesos qui la defensaven.

No dexava lo Rey de donar esperances als de restants per que no-s sotsmetéssen, dihent-los entreses que enviava a Catalunya al duch de Giróna per nas presta que los barons y cavallers del Principat sen ab la nova gent que anaven allistant; emperò dent-ne ja més los assetjats de Borja, retéren-se axcap de pochés dies, y, sèns que hom sabés còm, passant en podèr del rey de Castélla per segona volta na, y tras aquests punts de tanta importancia no fortaleza que no li calgués sotsmetre-s per més canvi hi fés.

Encare en mig de les estretores en què tota la trobava, no oblida lo Rey aquells recòrsos que cassos consemblants havia assajats, çò és, servir armes de la diplomacia, combinant lligues y matriurey de Navarra tal vegada éra enemich d'Aragó amor al rey de Castélla, mas per ressentiment ab En Père, per tal com s'éra a éll mostrat indifere dissensions ab França, y lo nou rey d'aquesta nacion se mostraria més disposat a transigir ab Navarra, podia tenir ningun afecte a Castélla per lo trist fets na dona Blanca: tot consistia, danchs. en ajustar ab trets vincles de sanch les cases d'Aragó y de França sentar noves confederacions entre França y Navarra yent açò, com que Portugal tornava estar de part per influencia del infant En Ferran, resultaria de

que l'ajudas ningun rey de la Península. A aytal fi, havia tramès lo nostre il·lustrat, sos embaxadors a Vila-nova de Oporto ab alguns consellers del rey de Castella, per tractar d'unes aliances entre les tres nacions, però el dit monarca sinó lo Papa, lo Rey d'Anglaterra, y de part del d'Aragó lo Rey de Castella y Portugal, y respècte al punt de l'unió entre França y Navarra, que éra la gran qüestió, fós açò remès a la deliberació dels cardinals. Y quant als matri-monis, qui éra En Francesch de Cardener, lo duch de Giróna prengué per muller del rey de França, o una filla de la casa de Borbó s'emmul·leras ab la infanta d'Aragó y de Castella y de Pére.

En Enric de Castella, que m'í de conjurar los perills que m'éntre els corsos mas no hi hagué ja tan d'alè, per ésser arribat en aquella ocasió, me fets més demunt indicarem, lo comite de Cardener me fets glavis. D'aquí-avant semblà com que Enric de Castella fets un altre aspecte; y tot-hom cobrà confiança, après que mijançà entre lo Comite de Cardener qui donà per resultat estèmpromís, ans bé familiar que no de ressch, car van escriure-ho de llurs maneres autèntiques y segells (1), en Enric de Castella al altre que l'ajudaria a guanyar la stélla, ab condició de retindre-s éll el ducat de Girona, que gonyassen, a sa voluntat.

En Enric de Castella nos faria escruxir lo descobrir la política secreta, però que ja coneixia. El no éra la afecció que mostrava Enric de Castella, com certes que aquest y lo de Castella se ab dós aspiraven a ésser reys de

a, y que éra més poderós lo partit qui a Aragó: en les darreres treves, aquest é reyalmes, entant que lo de Trastamar tot fent vida aventurera per França, y militar en les osts d'Aragó, éra inescusats dels dos rivals havien de produhir b y mal havia de obrar aquest tan bell pu a disciplina, no volènt subgectar-se los i otas quiscun cabdill ambla a sa fantasia. culèm, donchs, are que per resoldre-s no nara a servir Aragó, ab tót y la avorrici i contrarietat del gran partit defensor sser sinó ab grans seguretats que li do se comprometia aquest a ajudar lo boi rey de Castella, senyal de que no estav ltre més poderós, y no podènt dexas de istacle que aquest oferia, no restava altr o gran obstacle d'una manera o altra y ón podria obrar llavors lo rival desemb ria, sots la seua bandera, a quants defei En Ferran. ¿Fou aquesta darrera part plàtica entre lo Rey y lo Comte, per n compromis tinguéssen bon compte de n onà lo molt probable resultat que supos del bört de Castella ab En Pére *del Puny* trigarà gayre en comprobar-ho lo lligi enciment, axicom nosaltres, de quant uir lo llur intent, los reys Péres del XIV t lo nostre rey ab la ajuda y companyia de les seues osts, procurà ab gran act moviment general per presentar batal a, com poguera fer-ho ab aquelles forces de Valencia que regia lo comte de De éra anada de Catalunya, a la qual dés l, trameté orde per En Artal de Foces p lo camí, cridant aximetéix totes les sob que s'aplegassen a Çaragoça lo día 23.

BOFARU

posició En
alencia, i
de córts
ues filles
al alçame
Alfons,
ca de E
s lo refor
es malva
s tallar n
de tota m
guit de
ia (lo me
d'Abril)
onyades
, Alhamt
y per fi,
edre, qui
lurava lo
il, Liria,
ornició g

de son regnat de sa dona, dea, ting
or de la ciutat de Valenci
e 21 de Maig, atendant-se
m, unes belles colónes de j
ivilla; mas no trobà tan a
a, car lo comte de Denia y
ciutat, cobrà nou alè y es
issari del nostre rey, qui és
lo qual tingué la habilitat
atge En Père *lo Cruel*, ab l
er En Père d'Aragó arr

vol. XI de la *Colección de doc. m.*
. XLIII, hi trobarà lo curios les
Corpus Christi, composta de infortu
at esmunyonar.

l trametre lo Rey son emissari prova que conexia les cions del seu enemich, y ho conferma lo veure que de rtí de Çaragoça lo díe abans que don Pére de Castella das davant los murs de Valencia, com també prova rribaren les forces de Catalunya a Aragó, tal com s'es- en. Lo Zurita ab grata satisfacció, per ésser acorre en valença del antich reyalme los principals senyors y ers de Catalunya, consigna la generositat del Pincipat *o en la mayor necesidad que nunca antes estuvo. desde que se de los moros, porque es muy justo, hi afig, que quede memo- ellos.*

stosa germanor era aquesta, que benehiran y admira- italans de tots los segles, patriòtich esperit més verta- profitòs que no les baladronades y afronts del témps Unió, en què, per mesquines rivalitats, éren tréts los es compatricis de la sala de les córts, volien-los foragi- el concell del Rey y tenien prohibit entrar boy armats ritori d'Aragó.

osaltres regonexèm aquest mèrit com l'annalista ara- i, y com éll traslladarèm ací los noms d'aquells gene- guerrers, qui, en bé de la patria general, no regone- com a darreres llurs majors estretors, ab la noble espe- tóts-témps de no subjugar-se a la fantasia d'un tirà er, y són: l'infant En Ramon Berenguer, oncle del Rey, an d'Empuries fill séu primogènit, En Joan comte de es, En Ramon Roger comte de Pallars, En Uch, ves- e de Cardona, En Roger Bernat de Fóix vescomte de ll-bò, En Dalmau vescomte de Roca-bertí, En Pére mte de Vilamur, En Bernat de Só, vescomte d'Evol astó de Mont-cada, y En Guillèm Ramon de Mont- En Ramon de Ribelles, En Berenguer d'Abella, En iguer de Cruilles, En Arnau d'Erill, En Pére Galcera nós, En Guillèm Ramon de Cervelló, En Guillèm Ga de Roca-bertí, senyor de Cabrez, Ramon Arnal de B Ramon d'Anglesola, fill d'En Berenguer d'Anglesol iguer de Castell-nou, Sicart de Lordat, Uguet de Sant Francès de Cervià, Jaspert de Castellet, Ponç de Ca

ge que ab tants fums havia posat sobre la capital, y joh vergónyal corregué a tancar-se dins Murvedre; mas com lo nostre ho sabes al passar per Nules, se deturà ab les seues òsts en aquells camps, y d'allà estant trameté a dir per un trompeta al *Cruel* que l'esperaria per donar-li batalla, emperò aquest no-m féu cabal, y no la errà en aquesta part, car tocant-los-hi passar als altres per llocs molt estrets, fàcilment podria destrohir-los sens esposar la seua gent en camp ras.

En aquesta situació esdevingué una aventura que devèm apuntar sols per lo significat que té respecte a la desgracia que anava laborant-se contra un home ilustre. Determenà lo Rey que l'estol anas a posar-se a la font de la Losa, y com En Bernat de Cabrera trobas aquest pensament com a desencertat, puix que hi havia un pas molt estret, que no s'hi podia passar sinó de dos en dos, perillós a la entrada y més encare si-ls calia recular-ne, subjectà l'oposat, segons costum, a la resolució dels altres, per que, sòts aparença de legalitat, consell o prudencia, resultas a la fí triumfant la seua volença, y axí fôu rebujat lo parèr del Cabrera, que sostinguéren alguns pochs, emperò no burlada sa previsió; car al passar los primers vehéren-se ja escarmentats, y mercès al bon tracte del infant En Ferran y del comte de Trastamara, que-s retraguéren a temps, autrement romanen tots destrocats axicom havia pronosticat lo savi polítich y guerrer En Bernat.

Axò indica que l'àulich y gran privat del rey En Père, als consells e indicació del qual s'éra adherit tots-temps lo monarca, y per los quals de tantes angunies éra exit, ja no merexia la confiança d'aquest, y ben segur que d'aquí-avant lo miraria ab més desafecte per lo sol fét d'havèr encertat ab sa opinió contraria, perçò que res no irrita tant les ànimes mesqnines y envejoses com l'encert d'aquells que voldrien veure desacreditats. Fôu aquest fét una gota d'ayga més en lo vas que més o menys tart havia de sobreexir.

A conseqüencia de çò que esdevingué al volèr tirar vers la Losa, tot lo nostre estol ab lo Rey se decanta cap a la

tòlich (1), y residia llavors en aquell r  gne y all   estav parentat, tenint també parents a Navarra, y propos mins de concordia, va acceptar-los lo nostre rey, esta se ax   la batalla ab lo castell  .

Al tractar d'aquesta mediació En P  re en sa Ci per ventura avergonyint-se con escriv   o f  u es aquesta part, no solament senyala com a promovedo concordia l'abat, sinó a Cabrera y altres personatges nomena; emper   a   no rèsta justificat en lloch algun convé no conf  ndre la aprobació posterior dels consells dels quals ell sabia prescindir la hora que bé li venia, consell anterior o la causa del acte, que exclusivament atribuir-se al diplomàtich abat, Semblarà estrany de part que lo nostre altiu monarca f  s cabal de les paraules que li endre  ava un eclesi  stich desautoritzat, a la ocasió què la ira, que may no li fugia del cor, feya-li desija que may la guerra, emper   ja no causar   tanta estranyesa si-s recorda lo llegidor los tractes que En P  re tenia jants ab lo rey de Navarra, per llunyar-lo de la lliga castell  .

Es de sab  r, donchs, que l'inf  nt don Lluís de Navarra representant en aquesta ocasió del seu germ  n y rey, estava dintre Murvedre ab don P  re *lo Cruel*, méntre nostre rey desafiava aquest y-l cridava a batalla d  s dels o la plana de Burriana, los consells, proposicions i nances que dirigia l'infant navarrench al angox  s rey d  t  lla farien que aquest acced  s de prompte; y ab l'objecte fer present la condescendencia d'aquest y les mires de navarrench, ab lo qual no li convenia al nostre rey disgustar en aquella ocasió, an   a la t  nda d'En P  re d'Aragó de Fiscamps, les paraules del qual reposarien en lo te  g  ent, presentat tot-d'una als enfurismats lleons: «Si

(1) Lo Zurita diu que l'abat «vingu   a Cast  lla per Nunci apostòlic cardinal de Bolonya en la guerra passada, «y a   no pot ésser, com no hi ha dos Nuncis alhora en Espanya, o   n per Cast  lla y un altre per Aragó, no-s comprova, car fins ara ha donat solament lo nom del cardinal y no sinó un sol Nunci tractar ab les dues nacionalitats.

1, Navarra s'aparta del seu costat y
sémpe ab les companyies de França:
tirar avant la guerra, Navarra per
stan en peus, acometrà Aragó favo-
atori éra lo tema per l'un y l'altre
odia considerar-se don Père de Cas-
ant-lo lo navarrench ab abandonar-
Père d'Aragó ab los desplaçers qui
tellans d'En Ferran y los del comte
rs qui anaven prenent gréus propor-
ncare més la falla de compliment de
resultat final passar-se al servey del
soldats del segón, dexant en con-
stigi precisament aquell que lo rey
orir adhuc d'asseure en lo setial de

ca que l'un y l'altre cedissen de
oluntat. y al obgécte, séns duple, de
abat, qui éra un simple missatger
ant de Navarra, digué de part de
aquell aniria a veure-l, com féu, a
un cavaller de Castélla, romandrien
tge, divent passar ab igual caràcter
s nostres—que fóren los tres cava-
Ramon Alemany de Ceruelló y Be-
nor de tractar uns casaments que
òsit d'ajustar les rebetles voluntats
sir-los en lo possible. Aytals casa-
lo del rey de Castélla (conegut per
ador escandelós) ab la infanta Na-
n Père, y del infant En Alfons, nat
ab la infanta Na Elisabet, filla me-
la Padilla.

at ab què acceptaren aquestes pro-
émp que la manifestada al sentir la
omissió tramès per lo navarrench,
a açò fôu deguda la suspensió de la

batalla. y la aparença, ben poch duradora, de suspe guerra, car abdós reys nomenaren llurs comissionats tudiar y redactar la concordia que dés d'a-les-hores c tabilir.

Lo cronista castellà Lòpeç d'Ayala, y, en vista d' lo Zurita nos dónen una engrunada noticia dels capít contenia aquell lléu tractat, sóbre los quals hi hagu probació per part de molts del indivíduus qui hi in guèren, y més que desaprobació desplaier general p de quantes persónes juhicioses conexien la inutilitat d propòsits. A parèr nostre fôu aquella composta la m ballestada de quantes s'imaginaren per acabar una y ab tót que inculpen don Père de Castélla d'havèr- l puda, car no-s fiaria dels qui hi intervinguèren y me aquells que los tractants volien donar-li per sogre sè gre de sa filla, sèns culpa alguna és de retraure ta nostre En Père la desviació del compliment, per po ho rumie lo llegidor. Limitant-nos únicament nosal articles qui tracten dels dots y dels ostatges y fer que-s donaren per lo compliment de la concordia, no sinó que a la filla del nostre rey, qui havia d'ésser re Castélla, la infanta d'Aragó qui anava a ésser success Na Blanca en honors y desastres, havia de donar-li lo seu pare les ciutats de Tاراونا, Calatayú y T llurs poblacions, castells y llogars y totes les restants leses y pobles, axí al plà com a la serra, que havia g lo rey de Castélla en aquesta guerra; y en cambi la Elisabet de Castélla, qui havia d'ajustar-se ab lo mir Alfons d'Aragó, rebria del seu pare; en contemplan matrimoni, la ciutat de Segorb ab totes les viles, ca llochs que *lo Cruel* havia conquerit a Valencia, y en ostatges, lo castellà posaria com a tals la vila de M y Almenara; y l'aragonès Adamuç y Castéll-fabib. I néra que tot quant devia rebre En Père d'Aragó éri d'abans, sèns donar los amadors de la pau per nul a querit, com deurien, y quant devia entrat, com a d nova reyna, en Castélla, éra aximetéix dels dominis

tal és de considerar con los
tant-se de reconciliació y de
os dots, és d'observar tocant
com los rebuts éren tots de

r si lo nostre En Pére, ab son
ganyós y perjudicial tractat,
per més que manifestas de
via d'ésser donchs, lo que na-
enir. anular-se per sí-metéix
culpa del rompiment, lo de
e seguía fent l'altre con se
i segóns revela En Lópeç de
ragó, per conduyt d'En Ber-
o jurament que faría matar lo
En Ferran.

o podia fer-la axí en absolut lo
en aquella ocasió d'un gran
tella, com éren los castellans
erò ésser cert en part lo pro-
s per favorir al que restas;
ey de Castélla, que no-s con-
i de lluny, com observarem,
ran y lo de Trastamara, y
erpinyà féu-se notar la prefe-
seu sèquit dònaven al altre,
r-se a la seua banda tan bell
y principalment a les córts de
i sóbré si les companyies d'
pagades abans que les dels
poritzar ab tot-hom En Pére,
ts de manera, que En Ferran,
artir-ne lo Rey per anar a
r-lo, séns aventurar-se abans
ordava lo Tresorer Rey al, y
b lo de Trastamara se fossen
in, aquest y aquell, en vista

de la concordia, qui desbaratava tots los seus plans totes les seues aspiracions, prenguéren la resnar-se-n, En Ferran a França ab tots los seus segdexant açò d'ésser una espiña que-s clavava al c y del comte, y aquest, séns dir-se a ón, pot-ser tança, tot aparentant descontentament per dexar de lo rey d'Arago çò que li havia promés per escrit ab éll tramat havia probablement en secret.

¿Què podia fer en tan estreta situació lo Rey *let* per no perdre la ajuda del exèrcit castellà y taca-y-arrel lo germen de divisió y malestar que éra ble, romanent juncts ab dos rivals qui-s disputave castellana? Ben vist éra lo remey per un tirà reg època més desastrosa e immoral de quantes ne historia d'Espanya: llevar d'en mig l'obstacle, dels dos competidors, aquell que més odias y ab gués contret menys compromisos. Axí ho féu E als peus del rey d'Aragó y dels servidors del com tamara, véu-se bentost anegat en sa propria sanc nat En Ferran, fill del metéix pare qui engendrà l venjatiu y ja matador del altre germà carnal, del Jaume.

Explica aquest fét En Pére en sa Crònica ab sitat y misteri, que fins per donar-li culpa de la r no la tingués, diu que lo día 9 del mes de Juliol p seues osts de la horta de Burriana y se-n anà a l la Plana, ón hi passà alguns dies, y que estant a bre algunes acusacions secretes sóbre moltes m (séns dir quines) que contra ell tramava lo seu g fant En Ferran;» que ab tal motiu tingué un cor ab alguns poderosos (que no nomena), y que al declarà que lo dit infant fós près, ab la qual fi ma fent-lo venir a Almazora, que éra ón estava al arribà a sa posada En Ferran acompanyat del c gell, del vescomte de Cardona, de don Tello, gerr te de Trastamara y de molta altra gent, si bé a Reyat no hi entraren sinó los caps principals; y c

als per intimar d'orde del Rey al Infant, aquest los rebujà, gitant mà a la llaçana, i motiu un gran avalot y cridoria, *manà lo Rey*, que si no-s dexava aprehir, y axí ocehiren-lo tot-seguit, morint-se En Manuel, En Diego Pérez Sarmien-

gran rebombori, hi afig lo Cronista o comte d'Urgell y lo vescomte de Castella, que no-s fa menció de don Tello, el qual, qui venia ab élls, preguntaren al Infant, si-ls calia témer per les persones. Pérez respost que no, estranya seguir lo Rey, puix tot éra rebombori y en lo secret del crim, malgrat de la gran confusió lo vescomte continuà fins a ésser passada la barca, encare la fuyta fins que-s trobà dins

la qual acaba la descripció d'aquest fét lo qual entre les companyies del Infant, les del Infant d'Aragó s'alçà també un gran avalot per mort a éll, y que a-les-hores En Pérez, veu que açò podia ocasionar, tingué de proposada, per dexar veure sa persona, i mogué, reprimint-se axí les comeses metéxes la mort del infant En Manuel, y en aquelles a llurs respectives posades, y en aquell temps morí per alguns dies.

En aquesta relació altres menuderies, qui el Infant diu que lo Rey féu pendre l'Infant i resolució d'anar-se-n a França ab los seus, i ferí de menjar ab éll, que l'Infant acatà elar ninguna cosa, y que en acabat de la cambra del palau ensémps ab En Manuel, En Gombau de Tramacet, En Diego Lluís Manuel, hi entrà l'agotzir y es-

devingué tot-seguit açò que ja havèm referit, essent En reç Sarmiento lo qui li donà cor a resistir-se y defens vehent lo qual, hi acorregué lo comte de Trastamara. guns cavallers y començaren a desempostiçar lo tegell la cambra, de la qual isqué l'Infant ab la espasa *arrin* la mà, y contrastant-li lo pas un escuder del Comte, d mort l'Infant, emperò tan prést los demés cavallers, tot tellans, mataren-lo a éll, dels quals fôu lo primer qui En Pére Carrillo.

Cada poble o nació té los seus particulars costums, huc los costums barbres y desenfrenats tenen llur cai particular, mas al llegir aquest fét, tras la trahició de c dar un príncep a un altre a dinar per matar-lo tost : més que veure un crim dels que s'han comès tots-tém los territoris d'Espanya, nos apar contemplar una e propria dels despòtichs senyors de Italia y de llurs re ques, devant los seus protagonistes nomenar-se Borgi sini o Colón.

Esdevingué-li aquesta vegada al rey En Pére tal c passà per la mort d'En Jaume: los recels de allò éra es fratricidi sublevaren la opinió pública, y, per emmu véu-se en lo cas lo Rey de justificar-se, publicant una mal conjuminada de inculpacions contra son germà. No hagué prou d'aquesta declaració infundada (que l'intel podrà llegir en los Annals del Zurita) per satisfer al ment general; mas com en los crims dels reys, en a témps, se seguía la teoria de fets consumats, que més dernament s'és adoptat per los crims de les nacions, y per altra part, als castellans qui següen En Ferran no tava altre albir en aquell cas sinó seguir lo menys dolei no raure en lo pijor, y va sabèr encontinent lo com Trastamara entrar en tractes ab los principals cabd anar-los atrahent a la seua banda, la volubilitat human oblidant-se del crim y de la desastrada víctima, fora d rivalitat, y sobrepujant un sol pretendent al soli castel restablí la unió de tots los castellans sòts la senyera d Enrich, y per consegüent la disciplina de les seus osts,

Pére d'Aragó ab aquest recólze, lliure del perill de bandositats y parcialitats, hagué d'atendre-s menys que may als articles del passatger de Murvédre, ans donà, sèns triga, ordens per reforçar les fronteres, que per altra part menaçava ab més o menys dissimulació l'altre Pére, y entengué en posar-se en major seguretat per acometre tantost lo seu enemich, com prestament veurèm.

Fins los metéixs criminal, segons recompten, solen mostrar-se generosos y despresos, con lo remordiment, après d'havèr comès un crim, sobreposa-ls la rahó a la passió: mas de tan durs sentiments havia d'ésser lo nostre rey En Pére, que tan bell punt com li reexí traure d'en mig lo gran obstacle, ja pensà en los profits materials que de la mort li podien pervenir, y qui sap si aquest metéix engranall li serví de mòvil per matar lo seu germà, tot fent una favor al comte de Trastamara.

Veja-ho, donchs, lo llegidor: pochs dies après del 9 de Juliol, que és la data en la qual partí En Pére de Burriana envers Castelló, segons espréssa éll-metéix en sa Crónica, se verificà la desastrada mort del infant En Ferran, y lo die 20 del propri mes, se-n anava ja ab les seues osts lo fraticida envers la ciutat de Tortosa, per pendre possessió d'aquesta y de tot lo marquesat, que éra títol y propietat de la deplorable víctima. Ab aquesta s'estingia la branca secundaria de la familia del rey En Alfons, y la darrera ómbra dels enemichs que a Castella tenia lo primogènit d'ençà que era infant don Pére *lo Cruel* havia servit magnificament En Pére *del Punyalet*, fent matar sa madrastra, la reyna dona Lionor, y son fill l'infant don Joan, y puix ningú més, sinó impotents menors per ventura, podien reclamar l'heretatge del altre fill, del infant En Ferran, marquès de Tortosa, alegre y satisfet venia a recollir-lo En Pére, seguit del seu estol per que axí la força ajudas més a la legalitat, com de fét la encalçà, après de justificar lo vincle, atrevint-se a dir lo cronista adquirent que los tortosins «rebéren-lo com a llur senyor natural e demostraren molt gran alegria d'ésser entrats novament en la Corónà; car al témps que fonch féta la des-

sus dita donació al Infant, soferiren molt e rest agreujats, violentant-los e menaçant-los, ensémps munerà e favorí los principals per que-u trebassen aximetéix com féu En Pére ab Tortosa va fer ab A ab la vila de Fraga y ab tots los restants llochs d nya y Aragó, qui formaren lo patrimoni d'En Ferrer.

Fins a la primeria de Setembre estigué lo Rey sa, y lo día 6 d'aquest mes entrà a Çaragoça, ón fe molt pochs dies, dirigint-se d'allà a Perpinyà per Barbastre, Lleyda, Cervera del Urgell, Manresa, Camp-rodon. Fa meravellar aquest viatge, no só anar abans o de passada lo Rey a Barcelona, mas e la tardanerja de la anada, car no arribà a la capital selló fins al 23 d'Octubre, exint-ne de nou lo 30 d celona, en la qual ciutat aturà un mes just, de man io de Desembre exía vers Lleyda, y lo darrer d'aq d'aquesta ciutat cap a Monçó y Çaragoça, ón s'h altre colp lo dí 9 de Janer del 1364, havent jaqui companyia en aquest entremig l'infant En Pére, on l'infant de Navarra, qui se-n anaren a Osca, diu, pe tes propis de la guerra.

Ignorant lo motiu, no sabém esplicar-nos aque de Çaragoça a Perpinyà, y la tornada a la metéx compte de que seria per tal com no tenint ja a-les-l seller íntim del qual se refias, per anar en augment lo seu odi contra En Cabrera, qui éra estat fins no re lo seu guior y descans, volgué anar en persóna los més íntims cabdills d'aquelles fronteres sóbre l vigilancia que deurien exercir ab certs castells tantost romandre los ostatges que-s donassen en d'un tractat que s'estava arranjant ab Navarra, o prevenir-los que empatxassen lo pas a les compa comte de Trastamara, qui volguéssen retraure-s p costat del Rosselló a França, posat que sia cert q gués tal intent, y que lo comte, axicom recompt historiadors, temés que En Pére acabas ab éll tal c ab En Ferran, segons axí lo-y havia donat a ent

able, car En Pèrre se guiava en Navarra, y aquest y lo Rey comte, y los tres ab lo rey de o tractat de què tantost parlava Cabrera no éra benvolgut del senyoria que abans donava a En Ferran, temporitzador que llavors despitadament volia la pau, ja per això, lo comte d'Osona, prèls començaments del *Cruel*.

La confiança perçò que, a la època d'avarició y malignitat dels prínceps, es vegades aparenten la cosa i en cor de complir, y motiu hi ha als qui devien intervenir en la causa de Trastamara tots los castells de tèmper, y ben segur les avisos del Cabrera, no passava major seguretat, y pot-ser per això contra lo Cabrera, posat castells, com podia molt ben ésser germans metéixs del Trastamara infant En Ferran, y ho fôu després donà lo referit infant de la frontera d'Aragó, per que que Aragó y Navarra havien en guerra, essent axí que estallaven en secret per conclou-

ie adhuc a 5 de Febrer sortí En Ferran per veure-s ab lo rey de Navarra, i verificà lo día 23, passant des de la Sosa, ón hi passaren fins al 24, i a més alguns dies, en lo qual entre-lla, tinguéren de nou assentades i tant plegats per tres dies, lo 1 d'abril d'el dit mes.

Ja en l'any anterior, après de la suspensió d Murvédre, no podent l'infant de Navarra, qui éra cer per la concordia, traure gran cosa dels comis Castella, se revifà la desconfiança d'un y altre, anades y vingudes dels reys a les fronteres y di de prevenir-se per si havia algun nou rompiment, se que provenia açò d'una eczigencia que tenia l

Cruel, a sabèr de que En Père d'Aragó fés matar En Enrich de Trastamara, sèns la qual cosa, y tenia rahó, estimava inutil la concordia que anaven a fermar.

No podent ni divent, per interès propi, lo nostre En Père fer plaher en aquesta part al Castellà, fôu bastant motiu per convèncer al Navarrench de la major utilitat que li seria llunyar-se del tirà d'allà per ajustar-se ab lo d'ací, y trobant axí un veritable motiu per la lliga entre En Père de Aragó, lo rey de Navarra y lo comte de Trastamara, donaren-hi compliment, si bé en secret, y ja vers lo mes d'Agost estenguèren una concordia tan ridícula y desbaratada com la que poch abans se fantasià a Murvédre entre Aragó y Castella.

Fôu encare la basa d'aquesta concordia, com sempre, un matrimoni, lo del duch de Giróna, primogènit del rey d'Aragó, ab la infanta Na Joana de Navarra, germana del rey Carles, ab lo metéix dot que aportat havia la reyna Na Maria primera muller que fôu del rey En Père, y, en contra, aquest se mostrava generós y esplèndit oferint sumes y més sumes y prometent al infant En Lluís, al mijancer del afer, estat réndes, vassalls y fins muller en aquests reyalmes: y après de les salvetats d'estil y fórmula, se compartien abdós contrahents, lo rey de Navarra y lo d'Aragó, los territoris de Castella que davant la llur imaginació ja veyen com a reconquerits. Emperò no s'hi comptava en aquest tractat lo comte de Trastamara sinó com a fiança y garantia d'allò pactat axicom reclamava lo de Navarra que ho afermançassen comte de Ribagorça y En Bernat de Cabrera, qui s'hi opo y no tingué a la fi altre remey que accedir.

Tras aquest conveni, hi hagué la farça d'acometre l'

fant de Navarra contra Aragó, y de dexar-se veure sonar per lo comte de Ribagorça: y puix regonegués Trastamara que de tot allò no-n trauria lo partit qu proposat, pot-ser a-les-hores aparentà lo desplaier abans havèm parlat y lo gèst de passar-se a França ab l —éra vers lo Setembre, y al témps que lo Rey se-n de Çaragoça dret a Catalunya, arribant fins a Perpini ab aquesta actitud, reyal o aparent, del exèrcit caste seguía aquell qui projectava ésser témps a venir Castella, compromès En Pére, enfront del imminent qui havia d'esvahir novament *lo Cruel* les fronteres d' tractà de complaire al Comte, donant-li totes les seg com també les donà éll a En Pére, y tals serien, que de témps, estant a Binéfar, lo comte de Trastamara a fer donació a En Pére tant com de tot lo regne de l de la ciutat de Cuenca y d'altres llochs y castells de tera del regne de Castella «com a home (segons es del Zurita) qui ja tenia concebut en la seua pensa qu dia un empendre la conquèsta d'aquell reyalme y ree: Entre les fermancès que-s donaren mútuament lo R Comte en aquest tractat hi havia la de que el Rey l'infant En Alfons, fill seu, en podèr d'uns cavallers llans, y noresmenys altres fills y filles de varons cava aquestes terres, entre élls un fill y una filla del com sona, néts d'En Bernat de Cabrera, al qual tenia p mich lo de Trastamara, jurant-ho lo Rey en mans d'E de Clasquerí, arquebisbe de Tarragona, y en cambi Comte posaria en ostatge lo seu fill En Joan, en pod cavaller aragonès, y aximetéix altres fills y filles d llers, privats séus y de sa casa, y a éll tinguts per d vincles.

Si és de meravellar d'aquestes fermances que lo n devien romandre los ostatges del un y del altre é i les terres del rey d'Aragó (pot-ser per no podèr ir d'altres lo de Trastamara), en lo comtat del Ros ropers a la ratlla de França, com éren lo castell ui estava en podèr d'En Francesch Ça-garriga, per

donats per En Pére, y lo castell de Tarragona per En Francesch de Perellós, per los del qual tan prést axí dels ostatges com de l'armada de cavallers designats per abdues les parts. En Francesch indicarem, podia per ventura tindre la presència del Rey a Perpinyà.

Després de tot com lo de Castélla sospità la traïció dels catalans, ordien ab lo rey de Navarra, donat per la concordia de Murvedre, y reproduir la mateixa obra en altra ocasió: se'n va fer el seu exèrcit per lo regne de Murvedre, de llocs y castells, tàctica que apart dels maures, tant que feya veritables ostres. En Pére anava cercant sempre les ostres campals que l'altra defugia, y tras l'altra no-res avançava. Prengué, donchs, En Francesch que gordaven antichs vassalls d'En Francesch a discreció La-Mola, Callose, Montolivet, Rebolledo, Asp, Eldo y altres castells de la vall de Gandia y Oliva, y apoderar-se'n per tal terror en tot lo territori valencià que no pogué de bell-nou presentar-se davant En Francesch menaçant-la ab setge. Era açò a la fi de l'any, y duptós hagué de trobar-se l'any següent a atendre a dos objectes axí gréus com la defensa de Valencia, qui-s veyia menaçada, y la celebració del tractat ab lo navarrench, que no podia atendre's atz qui anaven sorgint.

Després de tot al primer punt, deliberà que anas a Valencia l'infant primogènit, duc de Girona, per no havèr encare complit catorze anys. En Francesch companyons l'infant En Pére, lo comte de Cardóna—essent aquesta l'última vegada que figurar militarment l'immediat successor, y que corre la veu d'ésser ja entrat en la vida Francesch l'infant En Pére, tant que aquell anava aliat per lo càrrech que li confiaven,—

A. DE BOFARULL

personatges hagués d'abs
de quatre cavallers catala
governas, y éren En Bereng
ó, fra Guillèm de Guimerà
ces comanades per lo primo
vall, y entre élls, les con
l vescomte de Cardona, y
y trametent al metéix témp
labert de Centélles y En Ol
setjats.

o hi havia pas remey possib
astamara tingués seguretat
s suficients fermances de ço
mès com si prescindís d'aqu
o podia complir-ho meny d
territoris al navarrench; qu
emblant ambició no éra mei
ich qui aspirava a ésser rey
e representar un paper sec
es lledesmes, qui ateníen n
o al del pretendent castellà:
e n'havia promès los fills ei
com a bona mare, no-s volí
s penyores de ses entrany
juhiciós Bernat de Cabrera
sa d'amor, ja per ço que po
omte d'Osona, prés a Cas
eure que lo tractat ab lo na
a disminució dels territoris
el erari, qui sap si a la pobr
menys tart a una nova guer
qual podia aliar-se ab Casté
pugnava al despatx d'aquel
ntrebancava a posta per que
puderia y patriòtich intent h
vida, si-s donava lo cas q
Trastamara, enemich d'En

na a tsansigir, y més si la transacció y mútua benevolença d'En Pére, car a-les-hores des previsor ministre, y no romandria altre al d'en mig per tirar avant, com axí s'esdevin nguéren lloch a-les-hores les vistes dels reides, a Sangüença y a Sos, envers los mesos ç; y lo resultat fôu lo fer nous tractats y de estats, que consentiren en jurar lo navarrench u ni tréva ab lo rey de Castélla, y que en cas-se ab França, no ho faria séns entrar en com Aragó, donà aquest al navarrench la ciutat viles y llogars, que dés lo primer tractat ara en podèr d'En Ramon Alemany de Cer que poguès satisfer-li les sumes que li havia donà-s aximetéix lo progecte de casament róna ab la infanta de Navarra. En ferman en penyora En Pére lo seu fill En Martí, ituir-se ab un altre germà o germana, en al trónus, y lo rey de Navarra diversos fil que hom gordaria a la vila de Tamarit, tació de fer guerra aquest rey contra lo de Caria en persóna al seu reyalme, y que bé y uria la persóna del comte de Trastamara y ans, cavallers y altra gent, podènt lo comte estatges en cas que l'altre mancas als pactes lres penyores se donaren lo rey de Navarra tractat apart, que fóren aquell, los metéixs al d'Aragó, y aquest sa filla Na Lionor, reyna de Navarra, un fill bört que tenia y alnatges, per assegurar lo jurament que féu l rey de donar-li la ciutat de Burgos, lo senyor Castélla-la-Vélla, Soria, Agreda y les polament éren estades de Navarra, axicom pre d'Aragó, segóns ja indicarem, los régnes cledo.

n tan deshonroses truhaneries tractà també egoci un altre personatge, lo comte de Rib

Trastamara, encare abans de lat morava a ésser rey de Castélla, li donalo seu reyalme y procuraria enllarguna de les més ilustres de per llà, la darrera confederació éra lo preja realitzable, consenti lo de Ribagué al bört don Enrich, qui des de de desfer-se del únich obstacle per éctes, convingut en aquesta part ab lo rey de Navarra, y per ventura ller d'aquell, la reyna Na Lionor de os hà, séns que no-n sabèm la causa, mortal d'En Bernat.

u crim, lo culpable, hipòcrit y encòen sa Crònica, séns traça tan sols la manéra més superficial e infundimudèvar, se disposava per anar al con van començar a confabular-se rra, lo comte de Trastamara y lo de onat a entèndre que tal díe com ls moris; per més que no duptaven formar-se de qui havia tramat lo Rey li manifestaren la horror que ta havia-ls-la infundida a quiscun era: que, per tant, envià un missatvingués davant, responent en açò estar gréument malalt, ço que fíres los seus agotzirs que-l féssen ve o tenint altra disculpa En Bernat y *adre mal*, s'escapà d'Almudèvar ab cavall prenent lo camí de Navarra. atxà darrera aquell los agotzirs ab er que-l seguissen fins a dur-lo prè,

ronista, mas lo discrét llegidor calcicisament havia d'ésser En Cabre s personatges, qui éren oberta y pú-

blicament enemichs seus, quina sort de terra la advertencia en lo cor de tan esperiment finalment n'hi haurà prou a comprovar la fúrica no-més acomparant les dates dels fets; atèmpar-se la presó del Cabrera, estava ja en concordia entre los reys d'Aragó y de Castella ab lo comte de Trastamara, o dit al donat orde de pendre En Cabrera, la hostes enemichs ja estaven convinguts, sens desconfiança entre ells, y con plegats vel oportú de llevar d'en mig l'unich qui podia son talent o per sa influencia en lo Concell.

Lo Zurita dona més interessants y més bre aquesta infamia, puix diu que En Bernat tractà de la concordia ab lo Navarrench, aquest li éra enemich, ja per desplaure-li aquell retrahent-se, tant que se'n anà a casa seu. Mont-soriu, des de ón escrivé al Rey que per descansar en sa velledat, si bé estava lo, si axí convingués, per entrar en batalla teres.

Lo Rey, no obstant, féu-lo intervenir, i los tractes ab lo Navarrench, y desconfiant mara, veient que los néts d'En Bernat no en ostatge, se convingué ab lo de Ribagorça, el duc d'Abella y ab En Joan Ramírec d'Aragó ab éll, fent que lo Rey l'apresonas, li donà mans del Rey de Navarra; y lo Dijous-Sant l'infortunat Cabrera, de manera que tota ació ab gran temor de que no-l matassen.

L'endemà succehí tot allò altre que dit la Crònica, emperò ab la particularitat, digue que al trametre sa disculpa En Bernat per lo millor, al donar orde lo Rey per que lo-y éra precisament en lo solemne acte d'estar a la esglesia ohint la Passió de Nostre Senyor, forma que al cumplir un costum cristià, y

is soferiments nostre Re-
as lo Sant Témple y da-
ls reys que han d'èsser a
lustre patrici, d'aquell qui
consells y que més glories

bir en lo cor d'En Pére, a
cions del Evangelista con-
siduitat dels saigs, la irrup-
is soferiments de la vícti-
per havèr fet bé als me-
exir d'Almudèvar En Ber-
e duya éra d'En Guillèm
icesch de Sant-Climent, de
atalans los qui l'acompa-
éll se-n anava per por de
es no-l volguéssen matar:
don Garci Lòpeç y altres
orde del comte de Trasta-
gitiu s'éra posat a salva-
lavarra, y que los vehins
requerí a aquests, en nom
, puix anava ab manament
iar-lo que lo-y lliurassen,
vista d'una ordinació del
infortunat Cabrera al Rey,
una sentida lletra, que co-
nas de poch serviren los
om éra la mort seua.

o culpable Cronista, limi-
aquell qui dóna una nova
és d'açò se llunyà de sa
líe 23 de Març, y que éll
na; y que al arribar aquell
ernat, gordant-lo prèls fins
vià al governador d'Ara-
uliol, en què féu-li donar

Mas lo Zurita descobre lo malvat procehir del re varra, qui ab tal intenció jaquiria cuytosament En l velant que al arribar a Olit, a 6 dies d'Abril, trame Bernat una salva-guarda ón li recordava que s'era sall seu (aludint s'ens dupte al homenatge que li féu de la primera concordia); y puix com a tal tenia obli defendre-l y amparar-lo com a cosa propria seua, e lo seu reyalme, per *la avorrició que lo rey d'Aragó li te* metia de no remetre-l ni lliurar-lo a aquest, s'ens lo seu volèr, ans lo gordaria y defendria com tot hon senyor n'era tingut ab son lleial vassall; terrible engany, propri tan solament de gents de vil niçaga, y que no haguera fet en aquest segle lo rey menys digne de portar-ne lo nom, perçò com al contentar al cavaller pot-ser per que no estigués previngut, s'aparellaven ja los assassins qui devien la vida pendre-li, los quals entraren, ans de passar una hora, dins la cambra d'En Bernat, armant-se tal revolta, que aquell n'isqué ferit, provant açò que-s defensaria, y que fracassà lo plan de mort alevosa, de manera que-ls calgué contentar-se llavors ab agafar-lo, per dur-lo al castell de Murillo, y després al de Novals, qui-s tenia per dòn Joan Ramíreç d'Arellano, ón lo gordaren fins que lo-n traguéren després per que sofris mort legal y per tràmits de justicia.

Suspengam, per are, la relació de tan trist fét, al qual tornarèm tantost per esplicar la tràgica fi d'aquell dreturer varó, l'aperduament del qual juraren uns malvats poderosos, mancomunats ab una dona coronada, tenint ans bé entranyes de hiena, que de reyna y mare; y vejam com emprenen de nou la guerra contra lo rey de Castella los tres cabdills als quals fins en aquella hora havia privat d'ajustar-se la mútua desconfiança que entre élls s'inspiraven.

COL XXXIX

any 1364 al 1387

ir envers Tortosa, on s'hi apleguen forces per
cia. Pruhija del *Cruel* en no batallar. Perill
Portogal. Iniquitats ab la vidua d'En Ferran.
mat de Cabrera, procés, injustícies y maldats
t degollat. La Reyna reclama lo cap de la vic-
ta. Temptativa de irrupció per lo fill del rey de
ers francesos a les fronteres. Moviments de
armada tot anant an socórs de Calp. Córts a
. Setge de Murvédre: nou tractat ab lo Trasta-
les companyies d'aventurers ab los llurs capi-
ló d'aquesta brivalla Magallades d'en conegut
ley, en Barcelona, a Du-Guesclin y los seus.
Castélla. Tributs d'Àfrica. Mutuals obsequis
loves sedicions a Sardenya. Anglesos en ajuda
esbostat: gran estol en favor d'ell. És destro-
príncep de Gales pretén la Bizcaya, y s'enuja
é lo d'Aragó. Noves esperances del Trastamara,
Castélla. Córts a Çaragoça. Descalabre a Sar-
Los aventurers al Urgell. Comtat de Besalú.
lo de Trastamara ss lléven mútuament cas-
pre ab Castélla. Senescal de la Coróna. Matri-
onfederació aristocrática a Catalunya, y comen-
t de les Córts. Propósit d'enviar forasters a
Mallorques. Gestions inútils per la pau. De-
era. Matrimonis dels infants Joan y Martí, y
formalitats y mala fé durant un llarch període.
quí. Mort de la reyna Na Lionor.

ent de tants d'obstacles com en-
lent, En Père del *Punyal* y lo bört
lava lo régne de Valencia, no ca-
campanya y acometre per acabar

ab lo tirà de Castélla; emperò nous obs los anteriors anaren brollant, difícils d'e Pére, com éren la carestia de numera guerra y la mala fè dels tres convinguts reviure la desconfiança a no ésser la gra rey.

Remeyà lo primer punt En Pére, ag de la Cambra Apostòlica y los fruts y réficis dels cardinals y demés persónes e taven absents dels reus reyalmes, tot fer públiques crides; mas per poch com aqu costa talment lo régne de Sardenya, car consistori del Papa quant generós s'én En Pére, y la ingratitut del favorejat—q dre les advertencies amistosss del pontí lèr usurpar tota autoritat y ocupar tots eczistents y venidors,—tractaren d'escomposar entredit en los seus reyalmes, de dél de Sardenya al jutge d'Arnporea, q dormía, encoratjat ab aquesta ambició, y tisfer-la, si los sarts conexent que la Esq sen estats més poderosos, com no dexar lo llur cabdill: y per conjurar aquella te tre camí En Pére sinò valdre-s del antic frare franciscà, l'infant En Pére, son on nyat d'En Gispert de Tregusa, se-n anà Papa, y-l convencé de que aquell acort en cassos d'estréma necessitat, com éra bava lo Rey, per defensió de la terra, q retornaria o pagaria allò usurpat, y que peu que-s perdéssen aquests reyalmes, triumfe al monstre de Castélla per qui n per sagrat que fós, témples o persónes; sehir-se per aquella hora aytal afer.

Lo segón obstacle, o sia la desconfia pals convinguts, és d'observar al present ment successius. car lo rey de Navarra,

2 BOFARULL

erentoria, perille
nall per tebre i
o pagament de
er més que li co
lirar avant ab lo
o metéix germ
veurèm, a cert
qui posà a nove
on Père *lo Cruel*,
volgué lo nos
cabdills y ans
or sèns duple, d
enemich. Empe
anava prenent
n dels convingu
cia tal com ane
stella, de la ciut
t assetjada, tots
e Catalunya, a
del seu estol, es
s lo Zurita, alg
sa que demana
e Tortosa los c
servidors y cria
que serien caste
exèrcit castellà
e fóren del dit ir
hi compatricis l

Castella feya a
egada a Cartag
ia, ab la sola id
er les nostres ga
a Olf de Pròxi
Valencia d'èss
m axí ho fóren:
órts que presidí

lona, mentre lo Rey se-n anava a la frontera, s'ac ne altres deu, qui anirien ajustar-se ab les del Pr d'Oropesa, essent capità general de totes lo Cardona, càrrech que deuría exercir solament nat cas, perçò que vehèm que acabdillava part tenia un càrrech paregut en terra.

Sia per la temor que dihèm de Tortosa,* o aquesta ciutat dret camí per anar al encontre castellà, s'hi agombolaren grans forces, per tal c lo duch de Giróna, esperant algunes companyies per passar al vehí reyalme, y arribaren-hi tant nades per lo comte d'Urgell, y lo vescomte de la gent d'Aragó y de Catalunya qui hi havien Rey. Hi estaria aximetéix lo comte de Prades ja en companyia del duch, posat que per empat rey de Castélla, disposà que algunes companyies ters se-n entrassen per lo castell d'Amposta; y arribar En Pére, senyalà a fra Guillèm de Guim romangués dins la ciutat ab ses companyies de gués a càrrech séu la guarda del castell o çuda, talesa molt important.

Axicom en altres ocasions anàlogues, manà bar los murs d'algunes fortalezes, concentrar lo de certes comarques, en llochs més segurs, envia fronteres de Castélla, nomenant capità general d comte de Ribagorça, y encarregà la guarda o diferents punts a assenyalats cavallers. Enve Març, isqué En Péra de Sesa dret a Çaragoç trameté a Alcira don Roderich Sánxeç de Calat nes capitanies de cavall, y comanà al seu cosí Jorries, fill del infant Ramon Berenguer, que, també forces, anas ajustar-se ab lo de Ribagorça, y éll camí de Montalbà, lo die 6 d'Abril, se deturà e ble, esperant a Çaragoça tota la gent qui éra r éra arribada encara a la seua partença, y les q cap d'altres comarques: passà després a Morella: passar, forts establiments en diversos punts, y, s

OFARI

uest
s séus
dies,
a al r
s les
revis
e duy
u en s
r, cer
ventu
excés
a de c
ar la

int-se
Mur
spert
que h
l qua
a Gui
aven
le Ca
la ba
-les-h
re, c
llo, p
a d'a
, qui
fent
per l
terra,
.nyes

lló, y
dés de
ual sen

força descontent de la companyia de don En séu.»

L'endemà, al traspuntar lo sol, se trobà aq nostre exèrcit al Grau de Murvedre, y tantost co los seus habitants començaren a fer grans fogu nar-ho axí entèndre al de Castélla. Se trobava aq de Valencia —provant açò que sa irrupció vers estada aparent, o que havia reulat, y que ça cc vava la batalla, com de costum,—y llevant en aq féu aenantar algunes forces per gordar lo pas pe d'atravessar los nostres.

Agombolà-s allí, donchs, gent y més gent, y tant lo nostre En Pére que aquella ocasió no po passar menys de tenir batalla, s'allogà davant l nuncià un xardorós discurs (que podrà llegir lo Crònica Reyat) endreçat de primer als castellan als naturals d'aquests reyalmes: «Ab vosaltres , ya a aquells, are que sots ací aplegats ab mi, a castellans, puix bé sabets que-us he acollits en me, dexant-vos participar de ço del meu, no tant ra com merexets e yo volguéra, mas segóns he sabets de sobres que no hi hà hu de vosaltres al de Castella, qui stà dellà, no haja mort o pare, c o parent, o deshonrades les llurs mullers, filles tolent-vos tots los vostres béns e donant-vos no tóts en general com a traydors. Perçò, donchs, vullau recordar tal díe com aquest les males obr rey de Castella vos ha feytes, fent memoria de lo yo-us he dispensades, etc.» y als restants los rec recordassen dels llurs antecessors y de quantes roses havien fétes ab los séus, donant fi a la plà blants paraules: «Recordat-vos encare de qui s bé remembre yo que-n só d'un dels millors rey cosa que, confiant en Déu, sabré amostrar-vos e D'una cosa, emperò, suplich-vos, tal és, que sia de ferir en la batalla, e que les mans dels vo calciguen llà ón sien los peus del meu, car yo n

Uns y altres proferiren y juraren que no-l desan-
y los propis comtes de Trastamara y de Denia o-
ça, per correspondre a tant d'ardiment, manifestare
que, lluny de permetre què ell se posas en perill,
rien élls per que al entrar en batalla, fós ja vençut;
pay de dues hores esperaren los nostres creguts de
desijaven batre-s, mas veient que no donaven lloc
talla, acordà lo Rey anar-se-n a Valencia, fent per
passar per un pont molt estrèt, y ací fôu on tingué
te de desconfiança d'En Père respecte dels cabdils
companyaven, per tal que tremetent-li a dir los do
qui manaven la davantera, que començas ell a pass
séus y tantost passarién élls, negà-s a fer-ho lo Rey
sistir los altres en que convenia que axí fós, los
resposta «que de punt d'honor ne sabia tanta com é
çò metéix prometia a Déu que tant com restassen p
lo pont cent homens dels qui l'acompanyaven, jam
saria éll.» Y axí fôu fêt, dirigint-se l'exèrcit a la
Valencia, y prenent la metéxa direcció la armada
manava lo Pròxida, mentre que lo rey de Castell
la altra vegada que volgué assetjar Valencia, llevà
y prenent lo camí general, corrents va tancar-se di
tél de Murvedre.

La entrada del Rey a Valencia fôu motiu de gra-
car aquells famolenchs y acorralats habitants, en
lliures dels destrèts ab què-ls menaçava lo cruel Ca-
sabien còm expressar lo llur agrahiment—oblidats
dupte, dels antichs odis del témps de la Unió,—y
besar les mans y los peus del Rey e adhuc les fal-
armadura y la galdrapa del seu cavall, tot amo-
pans d'arroç y d'altres mescladiços ab què éren ting-
mentar-se durant lo setge.

Estigué lo Rey a Valencia dés lo 28 d'Abril fir-
aig, en què tornà exir cuydant trobar-se ab lo Re-
la, car com aquest, per disfreçar la seua manya-
, hagués dit que no s'éra combatut per haver-s-
lo rey d'Aragó a tall d'almogavar, li trameté a

lo dissapte següent l'esperava davant el
complí; emperò, per més que esperá, arribá
les lleugues lluny de la vila, l'altre ting
ni fer cabal dels avisos que li endreçà
qués.

hem que fós axò cobardía del *Cruel* y s
cavallerositat—car nici haguéra estat av
fre-s, com éra molt possible,—com sa si
tatjosa que no la dels nostres en gener
mar, duya avantatge per ésser major l
que havia conseguides ajustar al Grau c
anera que no podia passar ningun ca
vers Valencia, y en terra vey-a-s privat lo
moltes forces, com éren les qui romanguér
Castelló ab lo comte d'Urgell y En Joan
it deturats encare altres set mil homen de
ers y escudats, qui anaven a Valencia a
rat lo Rey. Vehent, donchs, aquest, q
eguía aferrat en no batallar, no hi hagu
tornar-se-n de nou a aquella capital, esp
i nous acorriments marítims, com éren le
armava a les costes de Barcelona y de
rques, divent-se aplegar totes en aques
mada tenia llavors càrrech, noresmenys
escomte de Cardona com a general, y lo
llorques, En Bernat de Thous, y que
sen donant resultat algunes plàtiques
ab diversos pobles y gordadors de castel
ant les galeres nostres, receloses de la a
qui podia desbaratar-les, se recolliren al
coratjats los pobles ab les proposicions
acreditat més d'ençà que-s vey-a la ferme
n no voler batallar, fôu donat temps b
nostres ab oportunitat y profit. Axí va v
rnà exir lo Rey de Valencia, lo 17 de M
d'anar a Cullera per defensió de la armac
ultitut de combats parcials contra les fort

èr del enemich, y tot éra matar
 ició a quants feyen contrast, axí
 lla, Sexona y Ayora, tractants Al
 t y Biar de sotsmetre-s al Rey. C
 noviment, que fôu dirigir-se tot d
 os qui estaven a Burriana contra
 la gent de les galeres, per que
 stella fôs tingut entrar en batal
 e més avantatjós batallar per ma
 Murvedre, s'embarcà ab moltes
 s'ajuntà a la seua armada per alloq
 otades les unes naus ab les altres,
 pas, y no pogués escapar ni una

día llavors esdevenir no ho sabèm
 les histories qui parlen d'aquest fe
 e sinó que estava en gran perill la
 ntribuí a salvar-la una inesperada
 aquella ocasió, mudant la sort,
 erill fôu per lo rey de Castella, ca
 a y crexent la mar, les galeres
 en terra, y la principal, ón hi anà
 en avant y ocupava la metéxa bó
 tres cables y a perdre tres ànc
 na.

iatí, en què cessà la borrasca, a
 anes, estimaria prudent don Pére
 l paratge y tornar-se-n ab tota la f
 erò fa més a deduhir que pendrí
 ivèr produhit efecte los ordenam
 ,per lo nostre rey per que vingue
 forces que tenia disperses, com
 s a algun lloch, y axí pogué ab t
 gun perill protegir la exida del riu
 constava a-les-hores de disset ga
 l vescomte de Cardona.

ot alhora dos diversos parèrs, defo

Père (quí encare que religiós, intervenia a autoritat y esperiencia, durant la guerra del Rey ab tot l'estol, passant al mar a Algecires; emperò hagué de previr si creya més avantatjós no moure-s d'allí y recalgué seguir en part lo primer, per haver-hi don Père de Castélla estava greument matrigà a exir endret Terol,—y per tant, tenint tat que may de que no hi hauria batalla, delir-se-n a Valencia, ón hi entrà lo Rey als 15 de ant de passada derruir algunes fortalises y realtres, qui encare no s'éren volgudes retre, tasuà després ab bona sort, tant que a aytal fi no a díes en aquella capital. Son darrer esforç en tosa jornada fôu anar posar setge a Murvedre; ue éra inútil, per tal com estava ben defès, y lo l'enllestiment d'altres afers, llevà lo dit setaliol, y sospenent per en aquella hora ses operars, va passar a la plana de Canet, y recollint-se lo 17 del propri mes, féu la vía de Barcelona, os jórns després.

qui demanaven la presencia del Rey en aques-n principalment dós, y de mala lley, l'un qui en aquesta ocasió majors proporcions, convelldre-l de manéra que no donas peu a gréus, y l'altre, instat ben segur per la reyna d'Aranbé convenia enllestir prompte, per que tanas lo mal efécte lo poble, y axí pogués lo Rey lesembaraçadament al tornar a Aragó. Eren

les questions ab la Esglesia sobre usurpació de fruyts eclesiàs-entá En Père, y al tornar a Valencia (segóns refereig éll metéix causa de la escassetat de numerari per pagar la gent de la arde totes les joyes de les esglesies y les compartí entre los seus isfent després la llur valua y fent complerta esmena. Per altra de Castélla, per retre gracies a Déu qui l'havía lliurat de la a la esglesia de Murvedre, anant en camisa y calçotets y ab un als estréms teníen aquells dos tirans, vinclant-se la llur conse-ls convenia tenint lo nom de Déu a la boca y maquiant con-

s la qüestió que sostenia En Père ab la infortunada infant En Ferran y la mort d En Bernat de s quals anam a donar compte.

Ordarà lo llegidor que la mulier d'En Ferran éra de Portugal, y que mort l'infortunat marit, son rey En Père, se donà brasa en apoderar-se de tres béns del difunt, emparant-se en lo vñcle de

Alguns béns calia dèxar a la vídua per rahó del uelcom se mouria sòbre açò, segóns se desprèn; principal fatlera d'aquesta senyora, al veure-s nar-se-n a casa los seus pares, perçò que no pogayre hò romandre a una terra ón s'hi feyen tantes, de les quals podia ésser fàcil víctima: mas En per ventura tembria que no s'ajustassen a-les-horres ab Castélla, y veuria com a un camí per esquivar axí com en penyora una infanta portuguesa—o més que parèr nostre,—se negà rotundament a aqua y demanava aquesta senyora, féu-li dir que que romangués en lo seu reyalme ón fóra tractada filla o germana, que tindria totes les viles y castells marit tingué a Catalunya, y que-s remetrien les decisions al dictamen del infant En Père y del bisbe emperò ab condició de que juras per sí y per los senyors de Fraga, Camarassa, Alós y Meyà, que ja no farien guerra ni dany als súbdits reyalms. Llavors, per ordenança del Rey ab motiu de la guerra, tractà Naixí-s nomenava, d'anar-se-n d'amagat ab los seus servidors, emperò avisat lo Rey, manà vigilar als senyors, y lo Justicia d'Aragó conseguí sorprendre la infant dels qui la acompanyaven al poble d'Uncastillo y se los restants al régne de Navarra. De presó en traslladada la infanta fins venir a raure a Çaragorren En Père, puix no podia llavors acabar ab la infant no caure en major descrèdit, tingué ferm en fer que abans la acompanyaren en la fuyta: ab tót, s'hi feren rey de Navarra respècte dels que havia amparats en el reyalme, y exceptat del únich prèns qui ací éra ro-

mas, contra la voluntat del Rey, tribunal del Justic donà per lliure.

Apar que ls fugitius duyen guiatge del rey de N lo qui, fós o no vàlit aquest recórs, prengué-n esc plànyer-se davant lo d'Aragó, al qual no li convenia guna manéra barallar-se llavors ab aquest aliat, per n resós y egoista que-s mostras en lo compliment de tractats: per altra part, conexent los servidors de Na estorts a Navarra, que no podènt En Pére desfogar tra élls, per ventura ho pagaria la desvalguda senyor ginaren un nou camí per salvar-la y per mitigar la fi Rey, y fôu que li perferiren que si li servava lo m degut, élls influirien en lo cor del rey de Portugal pe confederas ab éll y ab lo rey de Navarra, lluyant-s amistat del rey de Castélla, y per que fós tractat ma entre lo primogènit de Portugal, l'infant En Ferran, a fanta Na Joana d'Aragó, filla d'En Pére, plan axí ber tat per aquest, y tant que, estant-se a Liria, donà ja vescomte de Cardona y a Olf de Pròxida. per que ab léres anassen vers Portugal a tractar la nova conc adhuc hi intervingué com a principal tractador Ar França, l'únich que féren presoner ab Na Maria, aqu téix al qual poch feya que En Pére manà escapçar, a ver-hi la severitat del tribunal del Justícia d'Aragó.

Es de creure, donchs, que al venlr lo Rey a Bai cuydaria assegurar lo mijà de trametre la armada re a Portugal, ja a-les-hores més superior y forta que la télla, y sóbre-tót faria per sossegar les temors de sa c y neboda, que abdues coses éra d'En Pére la infanta ria, aconortant-la ab les falagueres esperances que concebent-se,

Era la mort d'En Cabrera resolució que devia apr Rey, car si prosseguint los tràmits de justícia conse defensar-se, per ventura la opinió pública, qui s'éra f per veure la mena de personatges qui sostenien la ci tat d'En Bernat, patís un desengany, del qual ne rebr ningun dupte, la honra del Rey, y qui sap si contra

rs le bon sentit dels més lleials patricis
 .ey al dir que, resolt a inquirir tocant a
 gat alguns dels savis del seu concell y r
 ents disposicions y demés proves suficie
 mossèn Bernat de Cabrera éra merexede
 rdua de tots los seus béns, per què, en p
 volgué que perdés son cap y fóssen los

Aytals paraules portarien a deduhir que
 a y un cuytós tràmit fôu bastant a fer

Rey e lo concell los qui condemnaren lo
 'axò, s'instruí llarch procés—que n'ob

eczystencia lo qui escrigué la Crònica,—prenent inl
 claracions en distincts paratges al obgécte d'esbri
 ritat dels crims que hom li imputava: mas, com a
 resultas bastant provada, de segur que ab les de
 vía de romandre palesa la iniquitat que-s cometia
 home ilustre.

Es emperò cert que, per donar principi al d
 complint ab un procehiment de costum, manaren f
 , ció per part de la reyna qui éra romasa com a ll
 . general del Rey a Barcelona, y com los reus, qu
 Bernat y son fill lo comte d'Osona, abdós presos
 . Navarra y aquest a Castélla, fóssen acusats de crir
 Magestat, en aquest cas corresponia lo'citar-los al
 neral de Catalunya, que éra En Père Ça-costa: e
 encare més cert que lo principal, més terrible e ir
 enemich que tenia En Bernat éra la Reyna, la q
 xent lo perill que hi havia en seguir los veritable
 judicials, ja de bell començament prohibí a En I
 de Malla, procurador d'En Bernat, que prengué
 per sa defensa, denegà la demanda del metéix qu
 me als Usatges, demanava que fós defés l'acusat p
 ver mor de la qual ofería presentar cert nòmbre de
 mens y cavallers, y ordenà per fí que-s donas En I
 ncartat y fóssen segregats los seus béns.

No-n tenia prou ab tot açò aquella desentranya
 a, per venjar-se definitivament d'aquell antich p

pot-ser més d'un colp sofrenà les seues voluntari concell Reyal y en la cambra del marit, y no bas risdicció per derrocar tot-d'una l'obstacle, començ Rey, marit seu, per que vingués a donar lo colp arribant a escriure-lí, méntre aquell se trobava axicom aferma lo Zurita, que «los catalans no avant en les córts ni ajudar-lo, si no-s prenía aban que-s merexien los delictes d'En Bernat,» terrible que esvaneix lo metéix registre d'aquelles córts en lo Rey al arxiu (1), y a-les-hores fôu con s'acuy

Los càrrechs que hom feya a En Bernat en esq deposicions dels testimonis (sôbre lo qual punt pe un atractívol estudi qui aportaria materia per a memoria qui fóra veritable espill dels àvols costu lla època) se prenien de tots los fets anteriors dels necessaris, com les guerres ab Gènova y per suposar que los desastres consegüent a aquell y dels criminals, com la mort d'En Ferran y la del comte de Trastamara, per atribuir-li a éll la ic blants crims; mas a tots va respondre valerosa y ment l'infortunat, no davant un tribunal, ón les setes poguéssen servir-li de defensa, sinó a un cert d'Abella, conseller y majordom del primogènit, i dor de la furia coronada que trameté la Reyna al estant prèns encare al castell de Novals, en podèr Ramírec d'Arellano, per que l'eczaminas y re confessió.

Per malvat que fós l'Abella, pot-ser regonexe

(1) Aquestes córts s'aplegaren primer a Barcelona, després a ren tantost a Barcelona y per fi traslladaren-se a Tortosa, durai güent any. Lo registre qui les comprèn acredita la situació estre bava lo pahis, y per tant són més notables ses honroses actes, q viu testimoni dol patriotisme dels catalans, per ajudar lo llur Rey ventant a aytal fi tots los camins legals per aplegar cabals y fins p tech del banquer Berenguer Bertran. sèns imposar ninguna conc menys la suposada, per la malvada Reyna, de manéra que no hi Cabrera, y ans bé en lo repartiment de la centribució que s'impos care les terres del comte d'Osona.

investigació que En Bernat se disculpava be, y que, tribunal dreturer, per ventura arribas a palesar s. cia, de ón ne resultaria fer un mal paper aquells q forts en creure y ponderar la culpa, com se-n durí desengany los qui estaven interessats en la perdic gran home, y dóna peu a deduhir-ho axí lo veure c la metéxa Reyna envià comanar a En Berengue que s'apoderas d'En Bernat y que-l fés ociure, dih Rey lo-y ordenava. car n'era requést. En açò sen lo concell de la Reyna, per tal com trobava que u risdicció no tenia En Berenguer per una semblant no fôu tampoch obstacle a la impaciencia de la ve na, mala reyna y pijor mare, car tractant-se d'un c lesa Magestat, fàcilment li ocorregué qui podia y tribunal competent, y, més que ningú, compliria filial obediencia çò que per via de manament l sen.

Trobava-s a Çaragoça en aquella ocasió l'in gènit En Joan, component lo seu particular con gñents personatges: En Domènech Cerdà, Justicia lo metéix En Berenguer d'Abella, qui tant se p ordenaments de sa mestressa y senyora, En Don peç Sarnes, merí de Çaragoça, En Tomas de Mar me Monel, tinent de Canciller del Duch. Per aques y tribunal volgué, donques, la malvada reyna q tenciat lo reu; y en aquella ocasió seria con, arri a Barcelona, tindria lloch lo simple tràmit d'apl concell, y de dictar la sentència, segóns indicaren çament, o més certament llavors s'escriuria la m sentència que havia de complir al peu de la llet dent d'aquell tribunal de Çaragoça, qui havia de mort al més noble y sabí vassall del rey En Pé ho vé a declarar aquest meteix en sa Crónica, al vià al primogènit unes cartes, prevenint-li al me que tantost llegides donas mort a En Bernat, fe çar, y que, en conseqüencia, lo dit infant trasmeti fer a sabèr al acusat,—per lo majordom mossèn

d'Abella y lo canceller Jaume Dez-Novelles, savi e *la sentencia que éll*, çò és, lo seu pare, lo rey En Pèr tramesa dës de Barcelona. Per tal, ab previsió, fôu En Bernat del castéll de Navals, y ab gran com gent de cavall amenaren-lo a Çaragoça, ón entrà Juliol, servint-li de presó lo palau arquebisbal que habitava, óltra lo prelat, lo duch president del tril l'havía de sentenciar, posant-lo sóts cura del algot.

Dës d'aquest moment la impaciencia de la re per veure escampada la sanch del malastruch Cabr la ratlla del frenesí, y de tot-hom desconfia temen care puga aygalir-se lo seu sanguinari goig. A la f cés al qual aludim s'hi troba una munior de carte ven encare més d'açò que dihèm, car en les une que, ab tot y ésser inescusable la pena de mort, torment al reu, per que s'aclaresca la complicaci persònes qui haguéssen co-adjuvat als crims, y ab ment mana també inquirir contra En Ramon Al Cervelló, qui éra cambrer del Duch, y contra En B car, segóns lo Zurita «la Reyna desijava molt q participants en aquests delictes, ho fóssen en la altres donava préssa al seu fill, manifestant la i sentia de que si lo Rey anas a Çaragoça, encare i de perdonar-lo, y en altres, finalment, per havèr s al aplegar-se lo Concell per donar la Sentencia, s'éi tat davant lo metéix En Joan Ramireç d'Arellan del rey de Navarra, dihent que no-s procehis a ser mort que no s'hagués vist abans lo dit rey ab lo d car és de sabèr que en aquella ocasió lo Navarren ja penedit de quant havia fèt,—feya manar al pública o secrétament fés donar mort a En Bernat, séns esperar nou consell, comunicant-ho no-més qu quebisbe y ab En Tomas de Marçà.

Axí, donchs, aplegat lo Concell, séns esperar a ves ni defenses jurídiques, condemnà En Cabrer degollat a la plaça de la porta nomenada de Toled fóssen confiscats los béns, y l'infordunat d'En Berr

de tot noble sentiment éren los cors dels qui disposaren tan repugnant diligència,—y com açò seria per desconfiança del Rey o tal vegada de sa muller, los quals romangueren a Barcelona mentre que-s complí la sentència a Çaragoça,—transcriurèm, per més que sia una repugnant prova, que ha d'esborronar a tot llegidor sensible, la lletra que ún llig en les darreres planes del procés, ón diu axí: «Al nostre car Primogènit, lo Rey,—Car Primogènit: Huy vos havèm scrit fent-vos assabèr com havèm condemnat En Bernat de Cabrera a perdre lo cap: per què volèm que tantost com sia fèta la execució, nos trametets lo dit cap. Scrita de mà nostra en Barcelona, a 22 de Juliol (1).»

Al contemplar un exemple tan eloqüent dels depravats costums d'aquells segles, de la mala índola d'aquella societat qui s'estimava cristiana, no podèm menys d'alegrar-nos de viure en aquest segle, ab tót y les seues imperfeccions, fruyt ben segur dels témps passats, que-ns plau d'estudiar y conèxer; emperò no celebrar comparant, axicom certs *laudatores temporis acti*, qui no cuyden mirar lo mal camí dextat enrere, y diuen mal del que seguexen, no obstant de veure que no hi hà altres entrebanchs enfora dels que tots témps són comuns a la mísera humanitat.

La mort d'En Bernat de Cabrera podia portar fatals conseqüències per Catalunya o pot-ser més bé per lo Rey, emperò la manya d'aquest, sabènt-les preveure, adhuc li donà idea per transformar-les en benifèt propi més endavant, com tantost veurèm. Ja tenen los nostres llegidors coneximent del paper que solia representar tots-témps la casa del comte de Fóix respecte de Catalunya: éra aquest petit príncep, mig francès mig català, parent molt acostat de la comtesa d'Osona, nora d'En Bernat de Cabrera, per tal com fôu germana d'En Roger Bernat de Fóix, vescomte de Castell-bò, com, horroritzada aquesta senyora ab la mort del seu il·lustre pare polítich y tenint lo marit prèa Castella, fugis de Catalunya ab lo seu fill (qui fôu després lo primer comte de

(1) Colecció de doc. ined. del Archivo de la Corona de Aragón, volum CXIV, pl. 270.

bé prou conegut en la Historia catalana), y ses dues
ercà acolliment al costat del seu parent, les terres del
en, per sa situació, les més apropòsit per agombolar
forasteres con se tractava d'esvahir lo Principat.
laven llavors per Provença y Languedoc unes com-
s d'aventurers, l'objecte dels quals explicarèm en oca-
oportuna, y éra fácil que cridant-los en ajuda séua
óix, axicom ho procuraren elles acostant-se a Con-
en entrassen per lo Rosselló, mentre En Pére esti-
cupat en les guerres de Castélla, y com no hi mancava
aquell comtat homens qui-s recordassen del antich
mallorquí, y vivia l'hereu d'En Jaume III de Mallor-
nemich mortal del nostre rey, casat ab la reyna de
, qui sap si, ajustant-se tots aquest elements, arribaria
reccionar-se lo Rosselló, y ressonaria, com en altre
en ses comarques lo crit de ¡visca lo rey de Mallor-
o dexant de contribuir-hi per ventura ab son valiment
ya, y, per ses relacions a Castélla, lo presoner comte
a, anch que no fós sinó en venjança de la mort de son

és aytal congettura infundada, si hom para esment a
primera diligencia que féu lo de Fóix, al amparar sa
turada parenta, fón tractar de rescatar lo Comte, ofe-
rey de Castélla cinquanta mil florins—jaxí éra esti-
a dignitat personal entre aquells cristians, sèns que hi
assen, com en Africà, frares mercedaris qui regate-
lo preu del captiveril—de la qual cantitat se-n paga-
prompte deu mil, y per los restants lliuraria al reu de
a lo Comte, en ostatge, los seus tres fills y lo del ves-
d'Illa, cosa que no-s dugué a cap no sabèm per quin

lo prompte va limitar-se En Pére a contrarestar
irrupció, manant a En Arnau d'Orcau que vigilas les
es, y perçò manà aplegar les osts de Giróna y de
odon, dreçant-les allà en orde de batalla y disposant-
ntrastar qual-se-vol enemich qui atemptas fer-hi en-
emperò silenciosament y valent-se de camins diplomà-

tich aparellà la terra de manera que témps a v
enemichs se transformassen en los seus servidors
dicarem de bell començament y anam a referir.

Haurà observat lo llegidor que après de tante
entre tots los cabdills, naturals y forasters, del r
y lo meticulós del rey de Navarra, après de tan
tenses, seguretats, renovacions o modificacions d
d'ésser aquest monarca fins participant en la
contra la vida del infortunat Cabrera, ningú no-l
a les seues osts figurar per res en la guerra cont
Ignoram nosaltres lo motiu de semblant estra
crehem que podria un hom esbrinar fent un min
si tant nos convingués,—y solament nos senyala
cia d'algun desplaier posterior la protésta del se
tant, con manifestà davant lo tribunal que havia
ciar En Bernat, que son senyor estava penedit
més lo presoner, y que reclamava que ans no
mort haguéssen vist los reys de Navarra y Arag

Donant, donchs, com a eczistent lo desplaier
dint del motiu, recordarem no més sinó que F
varra havien romput molt témps hà llurs bones
en lo dupte de pendre un aliat, preferia En Pér
navarrench, que no lo francès, tant més quant m
terra gents franceses o qui guerrejaven a França
8 d'Abril d'aquest any 1364 lo rey de la dita na
nat Joan, prop de Londres, y-l succehí son fill,
Normandia, qui-s digué Carles V, al qui trameté
seus embaxadors En Père, per confermar anti
ces.

Si açò éra pura fórmula o cortesia no-res tind
ticular, emperò assegura lo Zurita que ja per lo
avinent que en aquest mes regnava encare lo Joa
o Carles sinó regent,—los dits embaxadors, qui
en Francesch de Perellós, cambrer del Rey, En
Romà, son viç-canciller, y lo castellà d'Ampost
Tolosa una assentada ab lo duch d'Anjou, germ
altres personatges, que nomena, de la que-n

tada una nova confederació, en virtut de la qual l'ench, o un altre qual-se-volgués capità en nom seu entrar ab exèrcit en lo Rosselló, y passar per Catalunya Aragó al objècte de fer guerra al rey de Navarra, de ajudar En Pére ab quatre-cents homens d'armes, y després per mor d'açò (naturalment lo metéix rey de França) li havia de moure guerra, llavors lo rey de França tingut ajudar lo d'Aragó ab cinch-cents. Si axí fón, i tura podríem atribuir a aquesta causa lo desplaçar el capitán entre lo rey de Navarra y En Pére, y la culpa duptablement d'aquest, per *jogar sémpré ab dobles da* solien dir-ne los de la Unió.

No havèm sabut nosaltres comprovar semblant que ns la dóna solament l'Annalista, qui, per altra afeg que res d'açò no tingué efecte, per haver-se ferra hores la pau entre lo Navarrench y lo nou rey francès en l'Abril vinent les grans companyies de França a acostant al Conflent, posant en gran recel los reys de Navarra, de Navarra y d'Aragó, que tampoch no ho sabí pendre, suposant en aquelles intencions d'entrar, per llavors éren aquests tres reys, encare que enemichs aliats de França.

Podrà ésser que la intenció no eczistís y no passés acostament d'ésser una casualitat, puix sabut és que les companyies, no tenint altre objècte sinó lo menjar la robaria, tan pròmpte se trobaven al un cap de França al altre, y éra llavors lo Mig-jorn lo que començaven a gir per residir-hi un altre sobirà, lo Sant-Pere, que tingué interès, axicom lo metéix rey de França, en allunyar d'aquí tan detestables elements, pagaria a millor preu sonment, o, dit, autrement, los qui desijaven vendre la seva terra trobaven axí dos bons pagadors, qui comprarien se-vol preu, com axí ho féren, la quietut de tota Catalunya francesa.

L'acostament d'aquella brivalla podia fer sospitar algun dels reys qui ací estaven en guerra, si entraria reforç del enemich respectiu: al comte de Fòix poc

nvinent profiter-se d'aquells aventurers; t davant la manya d'home la sospita de or la venturosa idea de profiter-se con ne juda, com axí ho féu. Emperò com la pau lavarra y França desbaratas en part les lars d'aquest, li calgué al nostre rey fer entès y seguir contemporitzant ab lo nasar perçò la idea que gordava oculta, y r, que, en obsequi del metéix arribà a orietéssen lo pas de tropes forasteres per o colls de les montanyes (1). L'un dels tres omena lo Zurita, En Francesch Perellós, n fer estada a França dés d'aquest témps éll seria séns dupte l'encarregat de realitère y de cercar la oportunitat que hom dea; mas, si bé les primeres instruccions coren al dit embaxador no són anteriors al el 1364 (2), per més que aquestes se repesegüent y fins al Setembre del 1366, cal , jatsía hi hagués la idea de cridar los 1ça, no-s posà en pràctica fins a un témps rribar lo qual tornarem a ocupar-nos de nt-nos entretant a seguir lo nostre rey en per les terres que li disputava lo cas-

convocades córts d'aragonesos a Çaragost, y tot-just com tingué noves d'havèr i Bernat de Cabrera, que pot-ser fós aquell itar-la, s'hi encaminà, exint de Barcelona . En aquelles se tractaren diverses ques-

oróna, d'Aragó, registre 1205, fol. 58 y 59.

oróna, d'Aragó, registre 1295, foli 111.

d'aquesta data, si bé que ignoram si fôu a Barcelona, . . d'Ampuries, fill del infant En Ramon Berenguer, per nca de Sicilia, qui éra germana de la reyna d'Aragó, di- omte En Joan, per cessió del comtat que li féren los seus ai en segones noces s'emmul·l·rà tantost ab la infanta Fem menció d'aquests casaments, per que hom veja més y més los interessos de la casa de Sicilia ab la

tions de furs del antich reyalme, que no-ns pertoca es i y noresmenys, del mou difícil com podrien pagar-se rents sous als qui servien sòts les nostres banderes, élls lo comte de Trastámara qui acreditava, per rahó gent, vuytanta mil florins, y com no hi hagués d pagar-lo, li vené lo Rey per aquesta quantitat du blacions importants de Catalunya, que fóren Igual Piera (1).

Aturà-s lo Rey a Çaragoça, per lo demut dit moti al 17 d'Octubre, que tractà d'anar a presidir les cór mençades de primer a Barcelona, que calia continuar-vors a Lleyda: mas com en aquest entremig tornas re-s lo rey de Castélla, exint a aposta d'Andalusia, d'encomanar En Pére la presidencia de les nostres cói Reyna, y prevenir-se sèns perdre témps, per veure si devall se trobaria ab lo seu enemich, que de prompte fét combatre per part del seu estol Viscedo y éll en p s'encaminava a assetjar Castell-favib, que en pochs dí retut.

Féu lo Cruel aquesta vegada ni més ni menys que tres: traspuntar de sopte, espantar ab la presa d'algun important, travessar menaçant y destrobint vers la ciu Valencia, fer-se forts tantost a un punt important y fu tota batalla ón pogués perdre sa gent o aquesta pogu li trahició; axí la campanya vingué a ésser per abduer véra copia de les anteriors, durant aquesta darrera p men fins a la fi d'any. Gonyà lo de Castella la fortalez yora, anà provehir a Murvedre perçò que pogués coi y féu semblant de volèr pendre Orihola, ab la qual fi son Reyal a Elx: Lo nostre En Pére, qui temia perdre ta població, tractà de socórrer-la, traversant terres y n res, fent ben llargues jornades, sèns descançar ni t per menjar, fins aplegar a la plana de Favarella, qui nou lleugues de Biel; y com llavors l'avisassen que lo Castella estava prop y menaçant, tant que probablen traria en batalla en un cèlebre camp apellat de la M

(1) *Arxiu de la Coròna d'Aragó*. registre 996, foli 37.

A. DE BOFARULL

là hi hagueren, se presentaren los lluyta, y per més que de fét isquere ab lo penó Rey al, esgordaren-ornaren-se esgordar, acabant com havènt complert lo nostre exèrcit e l'altre se retreya, tirà avant, a recte que éra socórrer Orihola, a la 11 de Desembre, aturant-si sis diè taren a la població gran quantitat ons que desembarcà al cap de Cervs nostres envers Valencia, grans ls anaren-les seguint de lluny, er idre, y entrà lo Rey a aquella capital. Llavors lo de Castélla passà d'en aquelles comarques anà posar agué vers Sivilla, al sabèr que los çuts per los nostres a Alcubies. A si s'equilibrassen en llurs pèrds los llurs moviments los dos rey ans tinguèren aquella pèrdua per si capitanejava lo vescomte de Car p, se trobà ab la de Castélla, y fòt a, apresonant cinch galéres, ab les e Cartagena, tenint-se per molt cer vencedora lo comte d'Osona, y q ociure tots los presoners y xurmes os qui sabien laborar remes.

e 1365 és d'observar la alternati èm indicats, si bé de bell principi n temptar ab la sagacitat acostumad per obrar més desembaraçadame na exir de Valencia lo primer de còrts dels catalans que tenia convo i lo díe 5, y en élles conseguí lo r ue ja indicarem anteriorment, segó nica: «Proposarem en les dites còrt ajuda dels nostres sotsmesos, car n

terra anava-s perdent de díe en díe, e si no-ns aja podriem pas defendre-ns: e tots los qui concorregu dites córts generals de Catalunya condolguéren-se de Nós qui som llur senyor natural e valentment ren, otorgant-nos a la fi disset comptes de moneda, dins lo térme de dos anys, ab la qual ajuda e, ans la de Nostre Senyor Déu, tenguéren assats de dine que entre la dita quantitat e la que-ns otorgaren mes d'Arago y Valencia, ne tenguérem prou a mester en aytal guerra.»

Per assolir tan profitosa fi, estigué lo Rey a Tol de d'ps mesos, fins al 20 de Febrer, durant los qual al rey de Portugal y al infant don Ferran, fill séu, llèm Conill, prior del monestir de Prehcadors de l per l'ordenaments dels afers de la infanta Na Ma del desastruch En Ferran, de què més amunt parl qual fôu donada ja llavors licencia per tornar a la al costat de son pare y sa familia; y altra aquest isquéren també de Tortosa tres comissionats o em qui éren En Francesch de Perellós, En Francesch lo castellà d'Amposta, envers França, ab lo pretés ferriar antigues paus y aliances, emperò ab lo pref gécte de que sancionas lo rey d'aquella nació lo no feya gayre ab lo duch d'Anjou, de ón ne hav altre lo resultat que la major seguretat en la reme companyies estrangeres que ací s'esperaven per fe Castélla.

Ja havém vist que Navarra y lo nou rey de E vien fermada la pau: no obstant, en aquest tract molts altres d'aquell témps, no hi havia senceritat, Anjou tenia lo propòsit de conquerir la Navarra, y Aragó, per més que accedis en ajudar-lo, no podí prompte ni descobrir-ho, fins acabada la guerra at no essent-ne poch entrebanch una guerra al metéix Navarra. Tót fóren promeses y esperances secrétes lla composta, puix lo de França esperant que lo d ajudaría a éll per la conquêta del ducat de Guie

metia metre en son podèr la Navarra; En Pére ab esperança prometia ajuda al francès en acabant la g Castélla, emperò ab condició que li valgués en aq un miler de cavalls, y lo d'Anjou prometia fer la g navarrench, esperant que En Pére la rompés, car ér fresca la pau ab França per que un dels seus prí trencas.

Semblants dificultats entretindrien llarch témps tres embaxadors prop del rey de França, y per més sabèm què-s tractaria en les conferencies y assentade assenyat tòm que donassen aquells al afer, o ans bé certat pensament que concebés lo rey de França, s certament l'afer a la ajuda de les companyies foras manèra que sèns figurar la França com a aliada de nacionalitat d'ací, çò és, sèns enviar obertament le osts, proporciona, no obstant, los remeys que lo ne desijava, facilita la vinguda de les companyies lli infestaven la França, aventatge prou gran per aquesi puix que-s descartava axí d'una infinitat de bandol patria qui desbarataven tots los plans del govern eczigencies y malvestats.

Encare lo Papa a Avinyó éra víctima del metéix y bastà que lo rey de França li indicas la necessitat tar del pahis aquells malfactors, per que-s perferis car-ho, podènt-se veure ben segura en aquesta empre d'En Pére, car un dels metéixs embaxadors, En l qui se-n éra anat a Paris, anà tantost a Avinyò, acor del infant En Pére, la importancia política del qua nyé fer-li perdre l'hàbit de franciscà que vestia. En durs del any, anà-s tractant y conclogué tan util a que a les darreríes del metéix pogué ja comptar lo En Pére ab la bribonalla pertorbadora de França; m interim que açò s'obtenia, no li convenia restar ab l plegades per estar en gran vigilancia lo rey de Cast bell punt com hagué enlestides les córts de Tortosa li llançar-se novament a la guerra, perçò com seria situació, si destornant-se aquell adjutori per qual-se-

tiu, hagués permès que entretant lo castellà avançàs e més en aquests reyalmes. Prenent tal jahent lo negre França, cessaren los recels del navarrench, qui estigué colp de part del rey d'Aragó.

La temporada qui transcorre fins a la entrada de la estrangera, comprenent tots los mesos del any al qual vèrem arribat, la ocuparen los dos Péres en complir respectivament una toçuderia de què-s figuraren que depenja reexida de la campanya. Lo d'Aragó volia llevar als llans Murvedre, puix éra l'atendament de retréta d'aquí y lo més fort impediment per passar a Valencia des d'Aragó y Catalunya: y lo de Castella tingué ferm en assetjar hola, per tenir un nou punt de importancia en cas de disputassen Murvedre, per axí podèr-se'n tornar a Sivella posar allà per obra altres pensaments que no dexaríen complicar al enemich per poch que-s retardas. Tocant a hola s'acuytà més lo de Castella, tant que durant lo mes de Maig, a poch d'havèr-se'n anat de Tortosa lo nostre rey estrenyeren lo setge, retent-se la fortalesa al 8 de Juny però la perfidia d'En Père d'Aragó fôu més constant y millors resultats, car, deturant-se set dies a Sant-Matèu dupte per traçar lo plan de campanya que-s proposava, sà tot-seguir al setge de Murvedre, que-n féu com a continuació de ses operacions, y s'ens abandonar-lo compartí les operacions de manera que des d'allà corrien a tots indrets, reconquistant un die un poble y un altre die un castèll, y tornant-se'nprés triumpants y més valerosos en vistes de Murvedre més o menys tart havia de caure. Aytal avantatge posicionava don Père de Castella al d'Aragó ab son errament ma d'estalviar batalles.

Sis mesos durà lo setge de Murvedre, mas al cap de fi retéren-se a pactes los seus defensors, entrant lo nostre rey dins la vila lo die 14 de Setembre, y aquest pacte fe éra major encare, car al conseguir-se romanien reconquistats tots los punts que abans se perdéren, des de Segorb fins al diu lo Cronista, envers Valencia. Açó que va imaginar lo Castelló a Sivilla ningun efecte no produhí: consistí a

vint galères, confiant-ne lo comanament al comte i es quals devien anar a les costes de Catalunya, di Blanes, ón éra la muller y los fills del Comte, y l' veure si aquell poble y lo de Sant-Pol de Maresm os ab altres pobles del vescomtat, inclus Hostal-ric ore fóren dels Cabrera, se declararien per lo llur s erò lo Rey tingué tal precaució, tenint noticia de féu venir moltes naus armades y amarinades de l y de Mallorques, y previnguda tota la gent de la osà atansar-se la armada castellana, y la comtesa haguéren de pendre la prudent determinació d'a r a França.

Devèm fer ací avinent un fét molt significatiu, y é nt lo setge de Murvedre féren un nou tractat lo e lo comte de Trastamara, per lo qual venien a c se tots los anteriors, y s'estipulava que Na Liono ey d'Aragó, pendria per marit don Joan, primogè te de Trastamara, tantost com abdós nuvis arriba casadora, romanent entretant la infanta en podèr tesa, qui esperava ésser reyna de Castella, fins a l ta definitiva d'aquest reyalme. Ab axò és de ve rança que tenia lo nostre rey de que-n fóra bento ella lo comte de Trastamara, y per tant la de que i també, temps a venir, reyna; y axí no cal fer ca en sa Crònica diga En Pére que accedí a aquell i per força, car bé ho desment lo tractat de Murve apítol qui tracta d'aquest afer no-l escrigué lo Cr tenia esperança, sinó la hora que li tocà fugi ch, o pot-ser més tart, con estava ab éll en guei Aquesta éra la avantatjosa situació ón havia sabut e lo nostre rey en lo Setembre del 1365: pot-ser s no tenia tanta necessitat com abans dels estrí havien de venir de França, emperò lo tracte éra int l'avantatge d'aquest adjutori al altre, bé podien axí En Pére com lo comte de Trastamara que tan

1) *Ar viu de la Corón a d'Aragó*, registre 1543, foli 70.

locarien de son soli lo rey de Castella. Per altra part, si s'obria del tracte lo nostre rey, cridant ja, com qui diu, a porta aquella soldatesca famejant de rapinya, podia fer-se entras per sí sola y per son compte, y a-les-hores Catalunya y Aragó serien les primeres víctimes del robatori, y fóra açò poch entrebanch per la guerra ab Castella, après havia durat nou anys, si no s'adavançava lo metéix Père *ruel* a atraure-s los metéixs qui éren estat cridats per a batre a éll. No hi havia, donchs, témps a perdre, y axí lo nostre rey procurà dexar ordenat lo régne de València y venir-se-n a Catalunya lo més prompte possible.

Veja-s quina fóu sa activitat: set jorns après d'havèr adrit Murvedre, lo 21 de Setembre, entrava a València, a pocs dies se trobava de nou en aquella vila, cuyt dexar-la ben ordenada, tornant-se-n de nou a València, on sortia lo 20 d'Octubre dret a Barcelona, y entrant lment en aquesta ciutat lo darrer jorn del dit mes. Al r de València, hi dexà de lloch-tinent del reyalme lo seu ent lo comte d'Urgell, y de governador En Jaume Celme, arregant al primer que, ab algunes forces de cavall y de , anas assetjar Segorb, com l'altre ho complí aconseguint lo dich lloch se retés.

En lo mes de Desembre, ja a Barcelona En Père, ofe s un obstacle als seus projectes, com ho éra lo tenir de córrer a Çaragoça, on tenia convocades córts per lo die emperò tan necessaria seria sa presència en la capital de alunya, y tant ho regonexerien los aragonesos, que contiren en que cometés podèr al infant En Joan per presiles, y adhuc en que fóssen aquelles córts, per llur fórmula manera no acostumada y jamés repetida en aquell rene, car anant-hi los metéixs braços, van protestar que s gregaven llurs individus com a particulars, puix que lo estava absent. Emperò res no hi feya per aquell ca i-se-vulla que, apart del obgecte legislatiu havia d'oc se aquella assamblea de que no mancava lo sou a la guerra en los mesos a venir, y de que al entrar la gestera (veja-s ben bé aquesta prevenció) s'estalvias tot del.

A la primeria del Desembre tingué ja En Pére novta de que les companyies s'atansaven, y ab tot y axò, tsa activitat, que se-n anà a Tolosa, qui és endret oposa per ésser-li més avinent dés de tal punt comunicar o als regnes confrontants, car sabia que per les fronter movien gent's del de Castélla, y adhuc hom feya grans plechs de forniments per passar l'Ebre, per la qual rahvià algunes osts d'Aragó qui anassen als punts menaç en acabat d'axò, ab posterioritat al 16 de Desembre En Pére a Barcelona, méntre que les companyies egeres seguien ja lo camí del Rosselló, dreçant-se a acapital.

No serà del tot sobrer donar una idea d'aquella tranyes fórces y del llur cabdill, puix per la nostra entraren y representaren llur corresponent paper gran lluyta que sostenien les dues principals nacions panya.

Tras la embregada guerra entre Anglaterra y F tots quants estaven sés vassallatge ferm o éren solda sou, ensemps ab los qui per algun antich crim no volia jovar-se de nou a la jurisdicció ordinaria, se trobaren dte, ab motiu de la pau, sés ocupació, y no podent ana a nîngun pahis foraster ón'los combatéssen en major bre, arrambaren-se naturalment al dels dos combatent més seguretat los oferis per entretenir-se en escurs meradeigs, fins a tant que-s presentas ocasió oportu pendre partit per algú.

Escolliren per l'objecte llur la terra del rey venç França, y en conseqüencia, esquivant lo vencedor te la séua tan damnós element de guerra, vegéren-se allè gats los indisciplinats sobrers d'un y altre estol, francs anglesos, amichs y enemichs, bastant sabèr, en prova que éra segón o lloch-tinent de Du-Guesclin per venir panya l'anglès Huch de Calverly o Calviley, qui fôu l acèrrim enemich d'aquell en la passada guerra. Ans r plegassen sòts un sol cap, ço és, durant la llur vida d dolerisme a França, cometeren mil irreverencies, c

dicarem, y fôu llur obgecte fer-se temibles, per que
ès que tenien en foragitar-los lo rey y lo papa, com-
in y altre la llur desaparició a fort prèu. En tal es-
raven-se a ells quants n'hi havia de fugitius d'altres
, y és induptable que en llurs emigracions los prin-
tendents o perseguits de Castella, y sôbre-tot lo
Trastamara, entraren en relacions ab los cabdills
ndes qui aterraven la marca meridional de la nació

ies que la moralitat d'aquell segle tenia una gran
necanisme, podém judicar quina seria la dels prin-
ips als quals nos referim, mentre que Du-Guesclin,
etó, o sia sotsmés del rey d'Anglaterra, havia pre-
ir França contra sa patria y son rey, la hora que
e sos anglesos no tinguéren mirament en combatre
astella qui éra aliada d'Anglaterra, y a favor de la
va també a fer armes lo príncep de Gales, y que es-
oner d'aquest, emperò solt sots paraula d'honor lo
de Audeneham va mancar-hi, y anà-se-n a servir lo
ancisat.

utors francesos qui-s són ocupats d'aquesta empre-
ncionen sinó, óltra aquests dos cabdills, dos perso-
al s'agregaren a la expedició moguts per una idea
sca, lo comte de la Marxa y lo senyor de Beaujeu,
rents de la infortunada reyna Blanca, víctima de
lo Cruel, a la qual cuydaren venjar, emperó séns
altres magnat notables del régne. Lo nostre En-
sa Crònica, cita los noms dels dos principals cabdills
nglès y lo d'un comte de Marçd (que podria ésser
de la Marxa): afegint que anava encare ab élls lo
de França, per manament del seu rey, ún a qui li
Cavaller-Vert, y molts altres cavallers prou distin-
tables, dels calificatius dels quals no cal fer-ne cabal
qui comprava sos serveys lo qui ho diu, y per fí lo
ui ho pendria d'un altre autor espanyol, se conclou
s tres primers que nomena lo Rey, afegint-hi lo ma-
Audena (Audeneham) y un altre no nomenat fins ací,

le Claravalls (*Clainaux?*), que podria ésser lo mencionat per lo Rey, dihent que los restant éren cavallers de Guiena y Picardía.

dels dos ja citats qui prenguéren part en la espedida d'una noble venjança, per més que hom vuer la noblesa dels altres, ninguna consideració xen, car si no éren malfactors o bandolers, com a diuen molts dels nostres historiadors, poca dignitat con ab élls alternaven, y un historiador francès

dels nostres dies (1), qui s'és ocupat de la guerra dels dos Péres, presenta, jatsia escapant-li pot-ser involuntariament la frasa, la retirança més ajustada de çò que seria aquella brivalla, con diu que tots los soldats d'aquell exèrcit portaven la creu en la sóbre-vesta, per donar a entendre Du-Guesclin que-ls conduhía a Xipre a batallar contra sarrahins—séns recordar-se lo dit autor que poch abans a posat en bóca del metéix cabdill una proclama ón esplica als séus que van a Espanya contra un rey aliat de sarrahins, y per sóbre-puig pagà, rich y avariciós, y que allà trobaríen lo comte de Trastamara antich companyó,—emperò que «tót l'estol conexia l'obgète de la espedició; de manéra que, malgrat les creus de les seues senyeres o banderes, ans cuydaven de fer presa que gonyar indulgencies:» y després que, al pendre comiat lo cap bretó del rey Carles V, aquest l'abraçà, esclamant que «lo servey que llavors li feya éra més gran que si per ell gonyat hagués una provincia, essent açò una gran veritat, posat que buydant les companyies la França equivalia a remetre lo reyalme al rey.»

Citam precisament aquest autor contemporani per ésser

(1) *Histoire de D. Pedre I, per Prosper Mérimée. Paris, 1847.*

Profitam aquesta ocasió per expressar la admiració que ns ha causat lo veure que aquest autor francès, en ses referencies a les diferents obres que consulta, no menciona jamés la Crònica d'En Pere IV, y si tan sols les *Cròniques* d'En Carbonell. ¿Se figuraria per ventura que lo veritable autor, lo Rey, parlava per bóca el editor!)O bé's vatriá de les referencies d'altres sens veure tan sols la obra, si ho havèm de creure, con, al mencionar les *Cròniques* d'En Carbonell, s'essa en semblant fôrma: «On sait que Carbonell a publié dans cet ouvrage les *emoires de Pierre JV, roi d'Aragon, contemporain de don Pedro de Castille,*»

un gran panegirista de Du-Guesclin, al qual nos pinta lo prototipus dels homens membruts y forçuts, podènt bé açò ésser, y al meteix témps com a exemple de *finor*, sots aparença d'una vigor brutal, tot d'una lleó y guine lo general de Machiavel, en los consells avist, sagaç, de vegades qüent, mesclant aposta la gosadia ab la prudencia. y fent-se nar son bon sentit valent-se de joglaries, etc., etc., pintura és passadora al autor de la Crònica en vers de Du-Gu poch escau bé en les planes d'una obra contemporània porta un objécte crítich.

Una lleugeresa pareguda, y aquesta no la podèm passar, va cometre encare lo dit autor crehent, com ve re-s bonament lo Zurita en lo seu témps (molt distint actual en quant toca a coneximents arqueològichs) un historiador espanyol, lo qual féu-se fort en donar-nos téndre que causà fort esbalaiment la vinguda dels sols Du-Guesclin per la mena d'armes y armadures que ven, desconegudes als espanyols, de fóрма que d'aquí se mudaren los noms a les coses, dihent-se-n per avances çò que abans se-n digué cavalls d'armes y alforri la lleugera, y axicom abans usaren perpunts, capell llances, de llavors ençà fóren coneguts los bacinets, arnesos de pèces de cames y braços, glavis, dagues y es

L'autor contemporani al qual nos referim, parlant fíment, per més que no ho semblarà aquesta vegada a l'espanyol, obrà ab tal indiscreció en aquest punt, que rint-se a tots los espanyols en general, los present poguéren ésser en témps del Góts o en altres edats remotes, car diu, respècte dels cavallers, que sols a coberts de lleugeres cotes de malla y perpunts, que ven cavalls vius y lleugers, gitant caulines tot anant lop, girant grópa con los hi convenia, sèns mirar de linia en les fileres; per què, salvant los ordens militars estaven millor armades y disciplinades, no-s veyen en ció de poder contrastar una linia de gent d'armes anglesa francesa: y tocant a la infanteria, que no-s componia s contingents facilitats per les viles y de paysants con

per lo llur senyor, s'ens altra arma defensiva que
lla, combatent ab atzagayes y fónes, no essent
temibles sinó resgordats darrere de roques o de
puix no tenien altres recórsos, acostumats a gue
ramuces, que havien apreses dels maures, y no a
fàcil de compendre que, al plà, no éren poderoso
tar la victoria a quell soldats s'ens patria, cobers
de ferre en tot lo cós, y acostumats a combatre ta
com de lluny, entant que, en mig dels combats,
ven si axí-ls convenia, y acurçaven les llances pe
les més avinentment.

Apart de no ésser cert lo cambi de noms inc
alguns són sinònims, com *alforrat*, a *la lleuger* y
tres no-s mudaren ni abans ni després, com *llanç*
d'arma, *daga* y *estoch*, y altres són paraules fra
tenen llur equivalent en totes les llengues d'Espa
dir-se que lo referit autor patí una gran distracció
calcular que ni a França ni a ninguna altra nació
lo XIV.^{en} segle exèrcits permanents, sinó vassall.
estols de vites, tots los quals vestirien com los d
cions d'Europa, car a cada època lo costum és g
circumscriuint la acusació a Aragó y Catalunya,
comenar al panegirista dels soldats de Du-Guesc
tura de la Crònica del Muntaner, d'En Jaume y d
s'ens moltes altres obres y documents que podrien
que hi veja de quant antich no és ací l'ús de la
complerta y de pèces, com precisament fôu lo n
lo qui usà més que ningun altre la infanteria assol
almogavars, quant tenien per costum aquests mi
cors d'acurçar les llances, y s'obre-tot quant coneg
de tendre tots los avenços de la guerra los nostres
sabent, com sabéren, fer grans conquèstes, dis
França constantment les possessions del Mig-jór
dels albigenchs, escarmentar-la a élla, al seu exèr
rey Felip, *l'Atreuit*, con penetrà a Catalunya, forag
cer los anjovins a Sicilia, y lluytar sempre, s'ens
tra los francesos en moltíssimes de les regions qu
Mediterrania.

A tindre açò present lo dit autor, no creguéra tan fàcilment que los guerrers del Nort, com éll los nomena, havien de dexar esbalahits los d'aquestes terres con los veurien, ni menys s'arriscaria, en una rauxa fantàstica, per esplicar la arribada de la gran companyia, a dir: «Tal com a la nit, en les solituts de la Africa, en mig dels udols dels animals selvatges qui-s disputen la presa, se sent de sópte lo ronch del lleó, cessen de colp totes les clamors y s'observa una gran quietut, qui vé a ésser l'homenatge de la terror al rey del desert; aximetéix, al anunciar-se la aprohismació de la gran companyia als Pirineus, féu-se una estranya calma a les interminables escaramuces qui desolaven la Espanya feya molt de témps.»

Lo llegidor ha pogut veure per les nostres relacions si axò és cert, si eczistí aquesta calma imaginaria y si les nostres féres retéren l'homenatge de la terror al rey del desert: açò que bé hi havia en la nostra terra y després en lo romanent d'Espanya éra solament, per part de la gent acabalada y pacífica, la temor de que ses propietats fóssen devastades y sos béns robats per aquells malfactors, qui, per primera vegada, en la historia de les guerres, se troben organitzats en fórmula d'exèrcit, ab lo valiment de tot un rey de França, l'alçament d'escomunió concedit per la Còrt pontificia, y lo recólze d'uns prínceps qui, per venjar-se d'un mal rey, apelen a tots los recursos imaginables ab tal de conseguir lo triumfe.

Era lo nostre En Père mogut per semblant idea, o, millor, éra l'autor de tan diabòlica pensada, que, si havia de procurar-li avantatges a éll y al pretendent de Castella, no les proporcionaria menors en un altre sentit al rey de França y al Papa, trahent-los dels llurs territoris aquella sement de desordens y escàndels; emperò ab tot y conèixer En Père aquests avantatges, no desconexia los perills que duria als territoris de les diverses nacionalitats espanyoles la vinguda de la companyia *blanca*, axí apelada en la nació de ón diplomàticament éren foragitats, y a esquivar-ho, axicom veurèm, dictà providències molt encertades.

crega algú sèns fonament quant dihèm res-
 alitat dels soldats de Du-Guesclin y d'açò
 traure-ls de França, devèm recordar que,
 llur cabdill prop d'Avinyó, regatejaven lo
 rositat en allunyar-se, primer ab los legats,
 i bona salutació, deyen ans de tot ¡Vinga
 ab los habitants de la vila, a la qual mena-
 li y ab una formal acomesa contra lo pont
 , vehent la qual cosa, consentí lo Papa en
 enemichs 5000 florins d'or, apromptant-ne
 ma los burgesos de la població.

portants minucies les devèm al autor francés
 im, y En Père les conferma, en part, en la
 explicar çò que éll havia promès ençare als
 paraules: «Allistades que foren les dites
 à-ls lo Sant-Pare cent milia florins d'or e
 lo rey de França, lo qual socòrs donaren
 re-Sant per foragitar del reyalme de França
 s d'Avinyó les referides companyies, puix
 ombre que pressuraven tota la terra; e Nós,
 també altres cent milia florins, ultra la ro-
 sen en los nostres reyalmes e terres, emperó
 : que no havien de combatre lloch ne forta-
 netéixs.»

del Ayala y en la moderna obra francesa
 arca lo nòmbre dels soldats qui anaven ab
 ent que passaven de dótze mil homens (curt
 uhir los efectes del lleó entre les nostres fé-
 er per una colla de saltejadors), la major
 mats, essent-ne les dues terceres parts fran-
 y lo restant anglesos o gascons, sotsmesos
 erra. Entraren les dites forces per Puig-cer-
 ita que havien de venir per Pertusa (Pos-
 e a Lleyda; per què envià En Père fra Gui-
 que les fés allà aplegar y fornir-les de les
 , ordenant alhora que anas al llur encontre
 ab sa companyia de gent d'armes, les del

e Ribagorça y altres de castellanes y aragon
ren ajustant y ab les quals devien entrar a C
r més que no ns consta la ruta que seguiren,
de si entrà alguna partida per Aragó, la ge
rces anà dret als encontorns de Barcelona, j
smenys lo veure que los principals cabdills
ciutat, segons se desprèn de la relació que fi
eyal, per explicar los obsequis que ls otorgà.
im un convit general lo primer día de Janer,
e Ninou (1) en lo nostre gran palau e en la
hent a la taula a nostra man destra En Be
, a sinestra l'infant En Ramon Berenguer, n
és lo senescal de França, après al dit mossèn
, e al cap de la taula lo cavaller Vert. Per les
s del dit palau major e encare per altres cases
en-se també moltes altres taules, ab llurs c
adafals, dignament ocupats, e servides at
en acabat anaren-se-n a les llurs posades los
vidats, ón fóren molt bé acollits. Les comp
ants qui ab ells éren venguts staven en les f
e del Llobregat, ón stiguéren vuyt dies per p
nes e tot quant los fós mester, emperò passa
io tinguérem ja repos fins que s'atancaren
que éra lo camí que devien empendre.»

qui-avant és de veure lo gran interès que mo
Père de contentar lo cabdill bretó, o la m
en traure del altre tot lo partit possible, car r
dies, segons recompta lo Zurita, que féu lo F
Bertran de Claquin de la vila de Borja, ab l
y Novolda, ab titot de comtat. y ans d'exir a
na havien-li donat lo compliment de paga c

Vinou, contracció d'*anni novu* y més probablement de *nit n*
dels costums dels alarbs qui comptaven per nits y no per c
ons havèm vist aplicar aquesta paraula al día 25 do Janer (c
vitat, qui éra, en rigor, lo primer día del any, segons lo comp

t y axò que-n diu l'autor és més probable que *Ninou* vinga
u. N. del T.

y, endemés d'aquesta paga, de sou 1 mil (1),

a d'aquestes noves lo Rey en sa Crònica que tan prompte com les dites compenat sortí éll de la ciutat, lo dié 21 de la volta de Tarragona, ón estigué alg

mor d'ésser anat a veure-l de nou lo dit mossèn unes coses de què freturava, hagué florins d'or, óltra los cent mil que jrés d'açò, anà-se-n de bell-nou ajunt i s'éra encaminada vers Aragó.

de Febrer partí de Tarragona lo Reia, y entretant los senyors forasters noves de la llur índola, apoderant-se, de Barbastre y cometent tota sordcsacions, de manera que tement-se lgué arribar al estrém de senyalar-l avien per entrar y tornar exir de la certs portells y tancant los costats certs passos y les portes de la polprés diferents guies, persones de jien y-ls conduguéssen per llochs ón ovissions, fins a tenir-los fora del reynptar que ja may, de la batalla d'la tanta gent d'armes reunida, sóbrant ne deduhim de les diverses relacions la situació de Çaragoça; car tot y per altra part defugien les nostres stélla mesclades ab les forasteres. Hlo comte de Trastamara, venint per una germana seua ab don Felip de i aquesta ocasió la vila de Tàrrega

en l'*Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 1216 n Père Jordan Durrea, adjornant lo, per que paor y altres coses a En Uch de Caverlay, les quals i García Cavasa.

feudació de Borja a Du-Guesclin consta en los re 56, y reg. *Sig. Secr. an.* 1366, 67 y 68, foli 39 (r

trenta mil florins. Era ja açó senyal de que fretu ner, com aximetéix ho prova la facultat que li d per vendre çò que li havia donat; emperò, malgr lo Rey que a Çaragoça calgué-li procurar dine y a alguns altres qui devien entrar ab les d nyies a Castélla. Fôu a-les-hores con se tirà ava iniciat a Murvedre de maridar la infata Na Lionor ab lo primogènit del futur rey de Castélla, a òn van enviar aquella senypra tantost, envers lo 5 de Març; y resolt per fi En Pére a desexir-se de tanta estreor, vençuts los obstacles qui ocasionaven lo retras, manà partir encontinent los exèrcits en aquesta fôrma: al anglès Calviley ab los séus va trametre-l primer senyalant-li la entrada per les fronteres de Borja y Magalon, òn hi havia lo Mestre de Santiago, lo qui desamparà al punt abdós castells y fugí a Castélla ab quatre-cents de cavall qui l'acompanyaven.

Com aquest resultat fôu sabut a Çaragoça, ja no hi hagué més paciència, y partint encontinent Du-Guesclin y lo de Trastamara, acuytaren lo llur camí y entraren per Alfar a Calahorra, qui sèns contrast va sotsmetre-s, tant que allà ja prengué lo comte lo títol de Rey de Castella, y anà avançant favorablement, mentre que don Pére *lo Cruel*, exint de Búrgos, escrivia a tots quants tenien castells o forces en aquests reyalmes, que-ls desamparassen y féssen cap a Toledo, que éra llà-ón ell se dirigia. Lo resultat d'aquesta empresa no podia ésser més avantatjós de çò que ho éra per lo nostre En Pére, car apart de traure-s de casa los mals osts, la ordinació del fugitiu rey de Castélla y los esforços de la nostra part féren que en molt bréu témps, en lo romanent del mes de Març, recobras lo nostre rey totes les viles y castells qui éren encare en podèr de castellans axí en Aragó com en Valencia; y fôu la més gran cosa que s'estalviaren molts mals, malgrat la ordinació que tenien aquells de que, al fugir, calassen foch als llochs que desamparassen y ho arrasassen tót.

Al darrer jórñ del dit mes tornà aximetéix en podèr d'En Pére Calatayú, seguint després Terol; y a unes córts que-s

rs a Çaragoça, donà títol de ciutat a a
 a Daroca, per tant com havia sabut
 sotsmetre-s a don Pére *lo Cruel*. A
 a adquirint en los citats reyalmes, don
 la Nova, emperò per la gracia de E
lo Cerimoniós, poch li durà aytal títol,
 l sòts lo qual possehia açò que tolt ha
 ue lo Rey allà estigué, o per ventura
 ny, esdevingué un fét, que refereix lo
 om veu, axicom abans indicarem, qu
 la força en lo casament de sa filla ab
 hir a Castella al rey qui llavors se p
 yalme, feya ans bé tots los esforços
 as aquest compromís, com per assegu
 isició dels nous Estats que lo de Tr
 sos, en paga de son valiment, tan bel
 rey.

ichs, l'Annalista, que «tantost prov
 esa Na Joana, muller del rey don En
 menar-se d'aquí-avant reyna de Caste
 -n vinguéssen (no diu de ón) a Çarago
 utat fós acompanyada al Rey marit
 ia partis, a 25 del mes de Juny, a l
 nenors, en presencia d'En Jaume, bis
 on Inyigo, bisbe de Girona, y del ve
 Ën Gonçalo Gonçales de Luzio, y d
 bornoç, jurà davant lo Santíssim Sagra
 mans lo bisbe de Girona, que de tot
 ue-s complís tot quant lo Rey marit
 Rey, de la part que senyalat havia e
 per rahó de la favor y ajuda que li d
 ' lo casori de la infanta Na Lionor, fill
 mogènit del rey don Enrich, que éra l
 clogués. Amenà la reyna de Castella
 que li havia d'ésser nora, y anaren en
 bisbe don Llóp Fernandec de Luna y
 Rey trametia ab l'arquebisbe per er

qui éren don Bernat de Thous y don Domènech López, merí de Çaragoça, e isqué la Reyna d'aquesta ciutat primeria del mes de Juliol.*

Lo que esperava possehir lo nostre En Pére, segons ho promès *lo de les mercès* (que axí començaren a dir-li a la a don Enrich), éren lo régne de Murcia y gran part Toledo, assenyalamment les ciutats de Cuenca, Molidinaceli y Soria y altres llochs, y jatsia per lo recobrer Murcia, no reconquerida del tot, calia que li ajudas En la préssa que aquest portava en lo casament y remesa filla, no éra sinó per atènyer fàcilment lo compliment d'esta promesa, y per que li fós lliurat lo comte d'Osona tava ja en podèr de don Enrich de Trastamara, donant sospita de si l'homeyer d'En Cabrera volia també enar-se en lo fill d'aquest. Inseguint aquesta metéxa poenvià al propri témps a Portugal dos embaxadors qui o Prior de Prehcadors de Barcelona, fra Guillèm Collo cavaller Alfons de Castéll-nou, duhent per obgecte e ab lo rey portuguès, qui ja ho estava ab lo rey don b, y concertar matrimoni entre la filla d'aquell rey, la a Elisabet, ab lo rey don Frederich de Sicilia, car deue la reyna d'Aragó, germana d'aquest, desijava no semblant casori s'efectuas, y bé sap lo llegidsr, per los ors féts, qui éra la muller d'En Pére, y en quina manfluya en lo seu cor. No obstant, l'obgecte d'aquesta xada no pogué tan prést verificar-se, per ésser mort en la ocasió lo rey de Portugal.

avèm dextat lo comte de Trastamara ab son estol y los rgers a Castella, los quals tornarèm a trobar com ne ocasió y tinguen relació los llurs féts ab los de la nostra ia. Entretant, o sia durant tot l'any 1366, s'ocupà En de diferents afers, oblidats alguns per efécte de la guerre fins a-les-hores havia seguida ab Castella, y altres de que devia prevenir per si aquesta guerra se renovava que podia temer ab tot y no tenir la seguretat que li diren tantost los nous aveniments qui per allà sobre ieren a la primeria del següent any, y aquests princ

onsistien en avenir-se y aliar-se ab quan éssen contrastar-li sos propòsits, a un mèn carèm per llur orde los uns y los altres. e les rëndes que comptava la Corónan los tributs que los reys o beys d'Africa y Aragò, y com no hagués estat fàcil fer-los r-los lo llur endarreriment durant la guerra nvià En Père un comissionat, qui fôu En qui no solament demanà los endarreratges ugia, Constantina y Túniç, proposant-los ne los qui corresponien a la casa de Mallorca a-les-hores la d'Aragó per havèr-la alerjuhí de les rëndes reysals mogué a En Fmissionat a Africa, lo trastórn de grans i ts de Catalunya hagué de posar lo noste er gréus aveniments que esdevinguéren es al comeuçament del any ón som arr le temps molt antich havien estès los cat r tot lo Llevant, la permanença dels qui de Flor a Grecia y Romania y en tot l' noble, com aytambé la preponderança genovesos qui pretenien dominar en aq ue l'expandiment de les llurs empreses tant que anaren estenent-se les colonies atricis per altres terres vehines a les cita asió vessaven ja de catalans, ab' llurs es regions de Siria y Egipte, y principa Damasch, lo Cayre y Alexandría. avors soldà de Babilonia, que axí éra ací quelles dues primeres regions, un Cacin haben, al qual nom acompanya en los t e títols pomposos, retumbants y alguns qui estava llavors en guerra ab Lusigna y de Xipre. La armada d'aquest, favor per la de França, anà recórrer les costes arcant la gent a Alexandría, barrejà la ciu natge en tota la comarca. Lo vestuari, a l

igualava totes les races y pobles, y tal com lo vestit al feya semblant moresch los qui-l portaven, als ulls ostres, tot aximetéix los habitants d'aquelles regions, en estat combatuts per gent de França, donaren-la en franchs, segóns havèm advertit en altres èpoques molt ors, a tots quants vestien a la faysó occidental.

A semblar-li al soldà que lo rey de Jerusalem no s'hapropassat a Alexandria si no l'haguéssen favorejat los is qui per aquelles ciutats se trobaven, y manant aprelos tóts, raguéren en captius y ab llurs béns, mercadenaus emprades los molts catalans que hi havia. Com de Xipre estava casat ab una cosina-germana del rey ère, la reyna Na Lionor, filla del infant En Père, bé conegut en aquest regnat, augmentà açò les sospites oldà sóbre si lo nostre rey prenia alguna part en aquells r conexent pot-ser que tenia males burles, jatsia reteos presoners envià un embaxador, qui arribà a Çaravers lo mes de Juliol, ab l'objecte de sabèr de cert y sca del metéix Rey ço que n'era, tan bé va En Père l, que a major satisfacció, y sèns dupte en major profit i, trameté tantost uns embaxadors al príncep egipcià, als fóren En Ombert de Fenollar, algotzir del Rey, y cspert de Camp-llónch, tinent de Tresorer, y per mijà osà-s en llibertat los catalans, tornaren-los-hi llurs béns caderies y assentaren nova amistat ab lo Soldà.

Ab aytal motiu fa lo Zurita una relació força atractívol obsequis que mútuament féren-se lo Soldà y En Père, t aquest, apart dels miraments comercials y polítichs en l'objecte de la embaxada, per la ilusió de possehir de santa Bàrbara, que deyen que estava a una de les que tenien los cristians ál Egipte, tant que a semblant / uns anys després, en 1373, hi anà un ciutadà de Barceapellat Francesch Ça-closa, ab un gran present per lo , que consistí en quatre atabals d'argent, falcons: giri y reys y trabes d'alans y llebrers, ab molts richs co corresponent-hi tantots l'egipcià tramentent a En Péreres de bàlsem, ambre, arreus de molt singular labor s y pedres de gràn preu, emperò sèns que vingués lo cè

a per certes dificultats costoses de vençre gués promès ab gran seguretat un tal Urg almirall major d'aquelles regions, difícil éren encare abans, al tenir igual pretenci y lo rey Alfons X de Castélla, per causa d'un uller d'aquest gran basarda a les tempestes de llamp donà en lo llit ón dormia; axí que lo prínceps conseguí possehir les santes relíquies de la artilleria. Emperò bé podia En Pére, puix per lo prompte havia conjurat la guerra, salvant-ne los seus sotsmesos catalans.

Les aliances contrétes per En Pére en lo temps de la guerra de Castélla, per les potencies llunyadanes éren de gran utilitat, s més indispensables per dexar-lo en la guerra. Mentre que establía tréves ab los reys de França y de Portugal, les ordenava ab altres prínceps més poderosos, com los reys de Granada y del Algarb, per més seguretat. Lo prínceps seguí definitivament fins al any següent, per no poder tant podia tenir seguretat si-s veyen venir novament en la guerra de Castélla, en aquella ocasió, si no venia lo dit cas, no podia, per causa alguna, li éra més avinent aplacar la guerra de Sardenya, que massa oblidat estava de la guerra de Castélla, a atenció del nostre rey los afers d'ací. Per aquest imprescindible oblit, lo jutge de la guerra, al seu tarannar, havent-se-li aplegat Saïmó de Castélla, i jorant-ho encare lo valiment a sa causa per la qual havia-li calgut al Rey tolerar que el prínceps fés la conquesta d'algunes viles y castells; de manera que lo vescomte de Narbona que estava a les costes de França, fàcil fóra que pogués subjugar tota la illa sots lo seu poder. Per aquest perill imminent passà lo Rey a Barcelona, i neté En Olf de Pròxida ab la armada y reforç al obgecte de gordar y defendre Catalunya. Lo prínceps sortí-ne prou ab axò, vers lo mes d'Octubre,

allà un nou reforç y més cent cavalls armats d'En Huch de Santa-pau, per que, ensillí romanien fehels, sarts o catalans, con, doant al meteix temps lo nomenament y capità general de la illa a En Pére de Castella, sèns contar los ja tramesos, sis-cavall y mil dos-cents de peu.

Entre que açò disposava En Pére, féu avisar y lo vescomte de Narbona per que cedís de permetre armaments al Jutge) y axí com als Consells del Comú de Pisa per que fés avinent als seus Consells que no mancassen a la cosa pactada: emperò per precaució, tant arrelat estava lo Jutge, que guerra contra tots los llochs qui obehien a En Pére, per la vercaça que a éll se lliuras lo castell de Pals cap de Cagliari, de manera que tal per tal que En Pére prengués una resolució més engegada, a la primera ocasió que li-s presentés de perllongar-se un xich per efecte de les lesions que per ací brollaren. com bentsos estar content de que les forces trameses s'entretant de la millor manera que pogués tributar lo díe.

Una de les complicacions fou que don Pére de Castella acudí al rey d'Anglaterra, y a demanar-li ajutori, consentint que lo seu primogènit, al qual donaven nom de príncep Negre, pel color de sa armadura, segons alguns, y per a creure si éra aquest motiu simbòlic a treure ab la companyia blanca,—acompanyat per don Pére per recobrar lo reyalme, que li pertanyia; y perçò com éra convenient que aquell príncep anés a Castella per Navarra, atraguéren-se a la cort d'aquesta nació, qui no tingué dificultat en concedir-li el que li demanaven, malgrat los seus prerogats ab lo rey d'Aragó, y de les moltes que li havien de pagar les havies d'En Enrich de Trastamara.

escapà aquesta facilitat del navarresc
percepció del nostre rey, y, s'en
mays d'esporguir-lo fent públicam
a iniciat en secret, si bé llavors sé
s lo mes d'Agost, des de Barcelon
baxadors, qui fóren En Bernat
de Castell-bò, y En Francesch
Roda, cambrer Reyal, al comte d'
enrich, per lligar-se ab éll contra ac
compliment la capitulació a Tolosa
ries del Setembre.

ctes anteriors qui s'éren atemptat
En Père comissionats al d'Anjou
iú de la lliga ab aquest, y axí, ap
un enemich petit, se previngué a
ar ab enemichs majors, ab lo desb
ncep anglès; de manéra que profit
actar que los reys de França y lo
h se confederassen contra lo d'A
t y contra lo navarrench ensémp
itra Navarra y lo ducat de Guiana
aquests progectes, emperò és cos
gut llavors algunes acomeses de
l'Aragó, y d'aragonesos en altres
u per donar-se com a rompuda
ies nacions. No obstant, aquesta
lon Enrich de Castélla, qui estava
e, posava en gran estretor y com
ligant-lo a contrastar als anglesos
sposava ab los anglesos, no tenia
als rey d'ací, sóts pena de tenir
altres contendents.

i passant ab aquests preparator
lo restant del any, y camençat j
a En Père compliment a les lligue
avia alguns mesos abans, la de P
envià a aquella nació al un dels

dors, En Alfons de Castéll-nou, que havia tramès al funt, y aquesta vegada fermà lo tractat ab lo succe rey don Ferran, a 4 de Març; y pochs dies après d' data, lo 10, essent passat En Pére de Tarragona a ab cor d'anar a Tamarit de Litera, ón tenia convocad als aragonesos, féu cap a aquella ciutat de Catalunya rità Abicèn Galip Alcapellí, embaxador de Maho Granada, per signar lo tracte, qui reposava principal que aquest no pogués valdre al rey En Pére de Cast vènt recollir-se les galères y naus del granadí en sos maresmes y en les nostres, que s'entenien ésser los d les illes y costes del rey d'Aragó, dés lo cap de Cerv Llocata. Aprés d'açò, trameté En Pére, sèns triga, missionat séu a Granada per signar un podèr de M.

Ordenada tenia sa situació lo rey En Pére, per s venia algun contra-témps a Castella, com esdevingu com estava bé ab tots los princeps, y tenia sofrenat varrench per una part ab les eczigencies del rey En per altra ab les menaces de França. Aludim al contri de Castella, y per tant és ocasió d'esplicar çò que l Enrich fins a la data ón nos trobam, d'ençà que s cercar la corón acompanyat d'En Bertran Du-G Tras la bona rebuda feta a don Enrich de Calahorra, aclamat per magnats y poble rey de Castella, y ón ve ment féu actes de tal, creant comtats, repartint gracie fòu, entre altres, la del nomenament del marquès de a favor d'En Alfons, oncle del rey d'Aragó,—tractar nar tot dret a Burgos, com a capital de Castella, en ciutat havia esperat fins al darrer moment don Pére . Desamparat aquest d'amichs y sequaces, fuig cap a per recollir los seus fills y los tresors que pogué, y, ja tota esperança, fuig a Portugal; mas com sapigués nou rey, don Ferran, s'entenía ab don Enrich, se-n vi Galicia y no-s detura fins a Bayona, qui éra llavors s al rey d'Anglaterra.

Semblant resultat de don Pére esplica lo favora obtingué don Enrich a Castella, car a Burgos fòu r

es aclamacions que a Calahorra, y després
s portes de Toledo, de Còrdova y de totes
ats, venint a dominar en poch témps lo
Castella y Lleó. En tal benanança fôu
rebre sa muller y la que estava destinad
an, al qual fa jurar com a primogènit en c
èm indicat les vacilacions del Navarrenc
prometé don Enrich que si l'ajudava en
na irrupció don Pére, li donaria Logrony
ria-li cedit, essent aquesta plaça la única c
lo nou rey de Castélla, y certes va cometi
indiscreció. No s'adormí don Pére a B
emple del seu germà o perçò que la n
as, féu de generós y començà per prometre
íncep de Gales, lo qui, acompanyat del d
y de les seues gents, formà suficient exè
r malgrat les promeses de Carles de N.
h, véu-se desembarcar per lo port de Ro
osa ost qui-s colocà davant Pamplona, r
esprés a Logrony qui obehia al desbostat.
i principals en aquestes forces, noresmeny
y del príncep anglès, lo senyor de Labril,
inyach y molts barons de Guiana, partid
el comte de Fóix, y finalment l'infant En
rreer rey de Mallorca.

èr aytal nova don Enrich, alegant a cói
cessari a combatre lo nou enemich, s'abó
ib nombrós estol, per Banyars y les planu
ança fins a Anagra, atendant-se a Nàxera,
ania acampat a Navarret. Situació éra aqu
er part d'un y altre contendent, car no-mé
a, estalviant una guerra, podien decidir pe
questió, a veure qui romandria per avan

its en orde de batalla abdós estols, s'aco
ant, per sa cavalleria, lo de don Pére, y
onera drete contrarrestà vigorosament la

qui éra confiada a don Tello (altres ve
ostre comte de Denia o Ribagorça,
fugint aquell espahordit, donà peu al
ral, que debades tractà don Enrich
tantost romangué tot son estol vençut
i, y éll metéix, ni més ni menys que un
soldats, fôu tingut de calar-se a córre
vall, y valga-li que li facilità lo séu u
ient cau sêns remey en podèr dels s

tre En Père en sa Crònica recompta ac
emunt, limitant-se a dir que don En
as nosaltres no podèm prescindir de s
mstància, tant per consignar la causa c
tre rey, com per traspuntar ací per pri
d'un personatge qui ha d'adquirir grar
iats a venir. Recompta aquest incident
s, dihent que don Enrich, acompanyat
e nomena, prenent lo camí de Soria, se
rint a fer cap a Huesca, dés de ón un
esconegudament per tot lo senyoríu, fin
ent dins França al castéll de Péra-pertu
Tolosa. Deya-s lo dit noble Père de l
ue lo famós cardinal d'Aragó, creat de
a Scisma, sóts lo nom de Benet XIII,
s-hores a la carrera eclesiàstica.

duhir d'amagat lo fugitiu rey per les
havía ajudat a conquerir la corón a d
nya al llegidor; y ací està la rahó de
ada, car darrera tots los convenis ante
i y lo *Cerimoniós*, al veure-s aquell ja
a per temor de veure-s vituperat, sia
, apar que's negà a complir çò que hav
r no volèr en res desmembrar lo reyalme
nt, que prou y massa havia fét facili
dquisició de gran nómbr de pobles
eses qui abans cayguts havien en podè

. DE BOFLARUL

vez; y com lo nostre rey éra ma conjuntura malt favorable p o molt ab lo restaurat mona ço al caygut, però temor de l ssaria d'amagat y disfregat pe

a fôu al 3 d'Abril, y per cons uè tractam ho són igualment la, abans de fer aquesta lléu re urant l'any que regnà don l ligada la narració principal que

a situació del reyalme castellà o nostre En Père seguis una p st noves solucions o complic o menys secretament ab un er una part los consells tots infant En Ferran, y per cons i, y per altra donava espera lar que li valdríen lo rey de Fr i quals no li convenia indispu uestió ab lo navarrench qui no gava dés de França don Enricl moment, y no trigà gayre a ó de Castélla: lo príncep de lo tirà castellà, fôu bentost con el, lluny de perdre aquest renom edor, horroritzant-lo les seues nda véu que no-s compliria ja Bizcaya; per què tractà d'en En Père, valènt-se d'aquell vingué ab Claquí en ajuda de d per ventura posarien a ratlla p onat, y tot estalviant la guer és per tornar-se-n a la seua te que l'havía amenat.

tunitat lo nostre En Père en

Búrgos, a veure-s ab lo Príncep Peguéra y Jaume Desfar, y ab t sorgí algun obstacle, qual éra, la tegir lo fill del rey de Mallorques un Estat en aquests reyalmes, lo bisbe de Lleyda, lo comte d'Udon y altres nobles aragonesos lo nostre En Père a la questió diplomàtichs: que la secundária, personals de don Enrich, s'obl aquella en un tractat secrét: axí compromís de favorir ab lo témp d'ésser indiferent ab don Père lo tornas, com éra probable a reco governà sinó un any, per tal cosa sava que, que si d'allà a la fésta sessió de la Bizcaya al príncep aquell térme, fés guerra contra no-s satisfeya al d'Aragó en los rera guerra, obras tot axí metéix de Gales que, en tal cas, faría costat séu, y lo metéix faría lo aliança ab lo nostre Père. A ma semblants cassos, s'imaginaren altres lo de la infanta Na Liono Príncep. Los avantatges per lo tractes éren, que, si tornava don rit per congraciar-se de nou ab predomini d'Aragó, encare regr no li romanía a aquest ninguna Granada.

En semblants tractes y esperant los mesos posteriors al Ab 1367, ón nos troham, y ja a 24 c la de la desféta de Nàxera, lo perdre lo títol de rey de Castéll nostre rey, dihent-li que lo rey

aven, que apart d'aquesta ajuda, amenarí-
ances de molt bona companyia o que li ma-
t s'obre açó que atemptas fer en aquell assa-
e prematura la carta, s'hi veu que lo de Tr-
ava ben cert de les intencions d'En Pé-
s d'açò que havia experimentat al entrar en
gonès, fugint de Castella. Efectivament,
va ab dóbles daus, segons expressió d'aquel
morejar, y prompte cresqué aytal temor,
ès lo Rey a França En Francesch de Pér-
d'observar, dihent-li per ventura aquest les-
on Enrich d'entrar per Aragó, féu-li dir pe-
del Rosselló que no s'hi atrevis, per tal
asió se trobava éll negocijant tréves ab d-
a y ab lo príncep de Gales. Emperò don Er-
instancies, y al oposar-li lo nostre rey que
metença, l'altre feya-li avinent que li havia-
it-vint viles y castells, afegint que si li e-
s, sabria defensar-se, y al venir-ne lo c-
a sabèr lo castellà complir sa volença, jatsí
ostentació hostil.

parlar d'aquesta entrada, convé donar ne-
explica lo Zurita, la relació del qual trans-
per interessar a la nostra historia, per més
na imbigüitat, car no s'hi tracta d'altre
sona, fill d'En Bernat de Cabrera, qui esta-
feya a Castella y havia servit En Pére lo
esenta com a presoner del príncep de Ga-
ell, cosa que-ns faria sospitar si lo dit co-
os seus primers triumphes don Enrich, y pe-
n captiu a Nàxera, ab tot que aquesta am-
posterior.

espréssa l'Annalista: «Estigué lo comte
ona en podèr del príncep de Gales, y lo
voltes instancies per heure-l, dihent que

a la lletra lo Zurita en le volum II dels seus Annals, folí.

presoner, y lo Príncep l'envià a En Bernardí de Cabrenséu, y fôu posat lo comte en libertat, y concertaren ab l don Enrich, per més que fôu lo principal qui perseguí pare y tenia grans valedors a Catalunya, senyaladament vescomtes de Roca-bertí y de Illa, y En Guillèm Galceran de Roca-bertí, senyor de Cabrenç, y En Pére Galceran Pinós, y los de Gurb y molts altres principals barons; Rey procehí contra élls fins a assegurar-se que no don favor al Comte; y anà En Berenguer d'Abella ab alg companyies de gent de cavall, y ab les osts de Rosser de Cerdanya, contra Castelló y contra los llochs d'En Gu de Galceran, y estigué tan obstinat en no volèr tramet cavaller per assegurar lo Rey, qui dexava perdre son I fins que estant a Sant-Feliu de Pallarols, a instancia vescomtesa mare del Comte, y dels vescomtes de Roca-tí y de Illa, y del metéix Comte y Comtesa d'Osona, que tava a França, féu açò que la Rey manava.» Hi hagu que n'hi hagués d'aquest fét, sempre conferma la seua ció la opinió que manifestarem tocant a En Pére, per ta si per una part s'indisposa ab don Enrich, per altra co diu lo desig del príncep de Gales, ab lo qui diu que neg java llavors tréves.

Vingut lo mes de Setembre, conforme indicarem, Enrich ab gran acompanyament, en lo qual s'assenyala sus-are mencionat comte d'Osona y lo cèlebre Clauin éra caygut presoner a Nàxera y estava «de bell-nou de re, mercès a sa ergullosa astucia, a la activa generositat príncep de Gales y a la honrosa gratitut del rey de ça (1)» entrà, prenent lo comú de les montanyes de Jaca la partida d'Almazan, confòrme esplica En Pére en sa nica, arribant ab prou treballs, a parèr del Zurita, a una de Ribagorça, apel·lada Arèn, lo qual nom pogué en per Aran, que per aquesta vall creuen altres que-s féu l trada.

Assegura aquest Annalista que lo qui la-y facilit

(1) *Examen histórico-crítico del reinado de don Pedro de Castil*
don Antonio Ferrer del Río.

En Père, ab lo qual va veure-s a Benavarre, qui és al Comtat, entrant després a Barbastre, y continuant la marxa, envers lo regne de Navarra, malgrat havèr lo Rey, des de Çaragoça, ón estava presidint les córts, contrastar-li y defendre-li lo pas. Res d'açó no es-
 Cronista Reyat, y tan solament que, per manament
 ribar al estrém d'Aragó envers Castella, les gents
 is «proferien gran cridoria al veure-ls, tot axí me-
 s'esdevé con hi hà algú qui passa per los nostres
 y terres contra la nostra voluntat.» Dexèm per are-
 masquejants de recobrar çò que perdèren, y cenyim-
 nostra historia, que ja tornarem a trobar-los la hora
 laçarà ab élla algun dels seus fets.

Des les córts de Çaragoça, partí lo Rey dret a Lley-
 de Setembre; y en aquesta ocasió, havènt-se ja gay-
 près de la amistat de don Père de Castella lo prin-
 ales, procurà convenir-se ab aquest lo Cerimoniós
 nentar ab més perfecció son plan polítich, que re-
 avors en sabèr a qual dels competidors de Castella
 més ajudar, si a don Père o a don Enrich, y en
 ncia, un colp la resolució ferma, fer-hi avenir lo
 ment que degués servir-se ab Navarra, França y
 potencies.

Al fi aplegaren-se diversos comissionats d'una y al-
 y encare de Navarra, a Tarba, essent la cosa més
 que hi concorregueren aximetéix representants
 e de Castella; y fôu aquella conferencia lo regateig
 idelós d'interessos, eczigint compromisos irregu-
 linant matrimonis solament per que aquells se com-
 ias, ab la desconfiança que hi havia entre los uns y
 no-s resolía res, y estant ja En Père a Barcelona,
 varies instancies y viatges dels nostres embaxa-
 rdeu, ón residía lo Príncep prengueres aquests,
 n En Francesch de Sant-Climent y En Berenguer
 ,—en los darrers mesos del any, la final resolució
 confederassen les cases d'Aragó y d'Anglaterra,

tractant ensémps de fer lliga ab Portugal y Nav
conquesta de Castella.

Méntre que-s procurava vèncer los duptes d'a
tes, que no éren pochs—tant que don Enrich er
vors la guerra per son compte, sèns la nostra aj
primera volta,—estava, si fà no fà, descansant lo
Pére; y puix a Sardenya profitava-s lo jutge d'
satisfer sa ambició, ocasió fôu aquella d'escarm
que, tractà-s de posar en ban orde una armada,
estar disposta en la platja de Barcelona per lo
vembre, donant-ne lo comanament a don Pére c
nyor d'Almonazir—que entenèm que no s'ha d
ab lo personatge del metéix nom sus-are nomenat
ta positivament, per are, de quines forces se
aquesta armada, tan solament que hi devía ame
general cinch-cents de cavall y mil cinch-cents
gent escollida, sèns altres molt bones companyie
ters, de tots los quals disposà lo Rey que se-n
davant Barcelona, y que se-n anassen recollir
Roses.

No dexaria d'aparellar-se ab maduritat aques
per tal com consta que, enfora dels nostres cav
havía aximetéix de Castella y altres nacions, y,
pública veu, acaçats per la miseria molts sardenc
següien al rebetle Jutge, no esperaven sinó que
la nostra armada per sotsmetre-s; emperò no enll
la préssa deguda, se perllongà la anada, tant qu
de Maig del següent any 1368 tingué d'enviar lo
ses, per acuytar la partença, lo comte de Ribag
nia, lo qual, après de presoner a la batalla de N
bava d'ésser canbiat, o ans bé rescatat per
suma.

Arrencà, per fi, la armada, y essent arribada
desembarcà l'estol y s'escampà ab sobres d'ind
una comarca, la qual atalayava are y sus-are lo J
abocant-se de sópte demunt los nostres, desbara
nera que-n restaren molts de morts, entre élls lo

son germà don Felip, y la major part éssa vinguéren a Barcelona, en quèsta Quirra y En Olf de Pròxida, que comit romas a Sardenya sol ab dues galanquesch d'Aversó. Gran contra-témey, y més no podènt donar-hi cap tançises totes les questions d'ací, per la ls éra més que indispensable sa prent, totes les disposicions convinents, orgullit lo Jutge, arribas a fer-se rey o com a camí remeyer, per més que fer la pensada de que la armada hi totalment lo Rey, disposat a establir sa r a tant que-s reduhis a sa obediencia renuria, que malgrat de fer veure p t Pasca del any següent tornava pla al a Barcelona, ab l'obgecte d'enllista, ab tót y havèr hom sabut que en ent principal dels nostres éra tinguda astell de Tolar, y lo Jutge havia-s a axí y tót, ni-s verificà la empresa, c la armada fins al estiu següent.

causes qui no dexaven resoldre a E d'havèr-se romput la pau altre col aterra, car, estimant per ventura aquel ocasió d'enujar-la ab eczigencies, c sen cent mil florins que li devien de la y per més que positavament no éra aquesta reclamació l'obgecte d'En P stret, éra més avinent conseguir-ne banda.

que no se-n parlà més, que traguéren s y rebetles, per l'estil de la antiga la frontera de Catalunya, y lo metéix fer-les retraure, protestant que no érn dels nostres mariners En Francesch e de Roda, rebé l'alt càrrech d'almi

França; que lo rey Carles oferí a En Père ajudar-lo contra lo jutge d'Arborea, contra don Père de Castella y encare, si convingués, contra don Enrich, posat cas que no volgués aquest comprometre la diferencia que ab éll tenia, sobre la donació de Murcia, en podèr del metéix rey de França, y a cap de poch, embaxadors d'aquest, a 20 de Novembre del 1368, percaçaren de don Enrich la formal promesa de que hi estaria.

Portada a tal estrém la seua seguretat ab França, poch li se-n donarien a En Père les companyies d'aventurers qui gosaven a calcigar lo sol catalá, y qui sap si fins les dexà aferruçar-se un xich per escarmentar-los més a mà, fent ab açò adhuc una favor a la metéxa França. Axí fôu que, vers la fi de Desembre, arribaren les dites companyies, per lo comtat de Pallars, fins a allogar-se davant les muralles de Trémp, que combateren y prengueren per força d'armes, fent gran damnatge a la comarca; emperò no calgué sinó que lo Rey passas a Cervera a combinar un moviment, d'acort ab l'infant En Joan, qui éra al Aragó, per que desapareguessen tantost, tornant-se-n a Gascunya.

Si certament éren gascons aquests estrangers, podèm creure que ninguna culpa no tenia França de la llur entrada, ans crehèm que Anglaterra de la qual depenjava Gasconya, gità aquell espantall als ulls del nostre rey per fer-lo resoldre o per deturar-lo en les seues compostes ab França. En Père, ferm en sa estudiada irresolució, ja may no rebujà los afalachs del anglès, per més que s'hagués assegurat ab França, y axí, per mijà dels seus embaxadors, tractà de fer confederació y lliga y que hi entras Navarra y Portugal, per demanar indistinctament axí a don Père de Castélla com a don Enrich allò que de quiscun d'élls éra d'esperar. Semblant tracte fôu ridícol com tots aquells en què, prescindint de drets y de rahons, no hi hà altre mòvil que l'interès y la ambició; car los qui intervenien, comptant-hi lo metéix príncep de Gales, en llurs plans ideals tallaven y-s repartien a preu-fet entre élls la nació castellana: emperò no dexaria de regonèxer la inutilitat del treball lo nostre manyós d'En Père, con

t, de que una batalla decisiva, en venç
lo prestigi que anava perdent, y acab
encoratjant-la ab lo pretext de que ana
assetjada per los altres, se'n entrà per
y atendà lo seu reyal a un lloch ape
e don Enrich donà tantost bon compt
a, cridant-lo a la brega, y tal fôu la de
tant ab reduhit nòmbe dels seus, no
ó tancar-se al castell del llogar. Segu
n'isquera lo vençut y desbost per segu
a meravellosa estratagema o per una
lo li facilitava escapada alguna d'ac
r-lo reduir-lo de fora estant;

en que, convençut per ventura d'aqu
ère, proposà a un dels seus que fésse
dill important dels altres, per supost a
i gallardó, que aquell company íntim
éra Men Rodríguez de Sanabria, qui
retó Du-Guesclin, per conducte d'un
at Oliver o Olivier, y que donada p
alvació de don Père, féu-lo-s seu de m
i traslladar-se a la tenda del caddill
fét de podèr passar aquell per entre
prova que éra consentit lo passatge p
camp més segur per acabar ab élla d
mplar, y lo bretó féu-se lo mòvil de t
al metéix témps a noves de tot quan
Axí no trigà aquest en presentar-se,
vinent aguayt, als ulls del seu germ
ich personal; a les curtes emperò altiv
s paraules ab què-s donaren a conèxe
n de cortès salutació, succehí lo més
a abrahonar-se l'un ab l'altre, y re
esta actitud per terra, daga en mà, fins
qué estès y banyat en sanch als col
tres qui estaven a la tenda.

pondria la engrunada descripció d'aqu

oria, si, axicom indicarem, no interessas aració d'una de les menudencies: és de n itat en lo mou com donaren mort a don l ors d'aquell segle—havènt-n'hi prou acor ons de la Crònica del *Cerimoniós*, del cas ala y del Català que segueix y transcriu lo és opinió general entre los qui han escr veritable crítica històrica, que en la repug s germans, don Enrich portava la pijor par va dessota, en lo qual desavantatge perira als colps del *Cruel*, si un dels qui éren di ués canbiat de posició los contendents, va dessota restas demunt, y pronunciant a que la tradició ha conservades: *no lleve ni lo meu senyor*. Un escriptor molt autoritza lo senyor Ferrer del Río, en l'*Exámen his inado de D. Pedro de Castilla*, que premià en n la Academia Espanyola, donant poca im st incident, en compte de mencionar-lo, esp e «a parèr seu, la del usurpador no fôu la ú passà lo cor del monarca... y que lo fill leg s XI es l'únich rey de Castélla mort a n salls, si no mént la Historia.»

aquesta indicació o aclaració no semblaria tra incumbencia com a historiadors de Cat en precisament en obres molt modernes, que ctura per son important títol, s'és consigna ller o soldat qui favorí don Enrich en la fr ient que éra un cavaller català, y com a nosaltres condemnar-la a ésser certa o nega cada, per aquest sol mirament havèm engr la metéxa anam are a observar y aclarir nfundada asserció.

ch francès M. Prosper Mérimée, qui pub e *D. Pedre I Roi de Castille* (Paris—1848), diu on Père estava cercant una arma per fer i cavaller aragonès, lo vescomte de Roca-b

agafant don Père per l'un peu, féu-lo tombar de costat, en guisa que don Enrich qui-l tenia abraçat vingué a trobar-se demunt.

En son estudi comparatiu de les obres qui li han servit de guia, lo modern crítich francès regoneix la superioritat del tíst de la Crònica d'Ayala y la preferencia que mereix quants vullen tractar assumptes d'aquell témps: ~~descobre~~ tost après les transformacions de sa ~~relació~~ y justifica lo ~~ni-~~gun mèrit que tenen los ~~cronistes e historiadors~~ qui, en diferents èpoques, ~~atemptaren~~ defensar don Père, com Gratia-Dei, lo comte de la Rosa y lo licenciat Josef Ledo del Pozo, y apela finalment als comentaris o interpretacions que d'unes y altres obres se són fètes en témps molt posteriors. No obstant, ni en la obra preferent del Ayala, ni en ninguna de les altres favorables o ~~contraries~~ a don Père, s'hi troba la nova del fèt d'En Roca-bertí, essen açò notable en la diversitat de opinions d'autors espanyols sòbre un subject tan contravertit, ans arriba a observar y a confessar lo referit senyor Merimée, que una de les versions de la tradició popular és que fôu Du-Guesclin lo qui ajudà don Enrich a tombar-se, tot dihent aquelles paraules de: *ni lleve ni pose rey*, etc., y que en la *Descripción del reino de Galicia* aplica l'Argot de Molina lo fèt y les paraules a un escuder de don Enrich, apellat Fernàndez Péreç d'Andrada, lo qual, en recompensa, diuen que rebé després castells y terres.

Malgrat, donchs, lo silenci de les obres nacionals y de la tradició respecte del fèt d'En Roca-bertí, lo Merimée ha preferit la opinió d'un compatrici séu, de Froissart, l'únich qui aplica lo fèt al cavaller català, cosa molt natural, puix que ni lo mestre ni lo dexeble no havien de volèr per la llur patria una honra qui deshonra, valènt més de consegüent endossar-la al vehí; y per bé que regonega lo segon que l'antich cronista francès s'erra al dir que «la mort d'En Père fôu casual» y veja que «les favors extraordinaries prodigades per don Enrich a Du-Guesclin confermen sòbre-manera la relació del Ayala,» ab tót y aquests motius de desconfiança, adópta la relació del francès ab preferencia a la dels es

penjant lo pecat a un cavaller català, qui ben segurament participà d'aquells fets: emperò no és açò de ar, con, per arrodonir la escena que descriu, hi afige propri que «los qui acompanyaven don Père re-séns contrast, y fóren humanament tractats per los cancesos.»

It encare donar força a la opinió preferida, estampa tota lo dit historiador referint que hi hà un autor català citat per Llaguno, qui diu axò metéix, lo qual a haver escodrinyat lo crítich los Annals del Zurita que allà és ón se troba mencionat per la primera [a may lo Zurita, qui caygué distretament en l'en-ollica ón vegé lo dit anònim; ni quin títol especial en sa portada, ni quin particular o biblioteca lo pos-ouix són comptades y conegudes les cròniques ca-e la Edat-mija, havèm de calcular que seria algun or ja d'època baixa, autor tan obscur que ningú no er què bé és de creure que tractant-se d'un afer ón enien francesos, acudiria a una crònica francesa qui ervia de Historia de França, y, copiant-ne lo fét, anònim català a acceptar o ans bé a propagar, ab y, un fét qui éra en descrèdit del seu pahis: empe- y a la fi, l'origen de la nova és sols la Crònica y la menció del anònim sóbre Roca-bertí feta per qui no fôu sinó comentador, o ans bé editor d'an-òniques en lo passat segle, no té ninguna importan- t que, per haver llegit lo Zurita, ilustrà ab una nota el Ayala, dihent que un anònim català atribuya lo Roca-bertí; y entant és axí, tant que tampoch es- in llibre sia lo del anònim, ón'ho haja vist ni menys sehis, com sol fer-se en casos anàlechs, con hom alegar una nova autoritzada o fidedigna.

ort d'En Père de Castella qui equivalia a la segure- star en lo setial don Enrich, féren mirar ab altres part del nostre rey, la questió de concordia ab mperò, ab tót que li convingués la pau ací per po- llicar-se a la guerra de Sardenya, portava-l a noves

ats y ambigüitats la idea del perjuhi que perunciava a ses pretensions, si no podia arribar tant cobdiciat régne de Murcia. Axí mentre ella embaxadors qui tractaven de compendre acceptava ací lo lliurament de fortaliseses y porre élles Molina, partidaris del rey mort, y qui en fer-se vassalles d'Aragó, ans de sotsmetre triumfant. Aquest, podent ja parlar en altre tlo procehir del nostre rey, pagava-l ab igüal ií abdós jogaven, com vulgarment solen dir, c rofa.

tre En Pére afalagava a Claquí, ab grans oferposà-s enfront de la empresa de Sardenya, er l'altre costat, car axí privaria de la ajuda lill a don Enrich, y al propi témps don Enrich contentava lo cabdill bretó ab diferents con que li donava precisament la ciutat princi e què En Pére s'era apoderat. En conseqüencia menaces, y si Claquí feya l'invencible, dihent cobraría lo séu a punta de llança, don Enrich i rera-çaga vanagloriant-se de que havia de sa danys que lo vescomte de Castell-hò li havia i darrera entrada per lo comtat de Pallars. I és que imminent inescusable una guerra entr y son antich privat a-les-hores rey de Castélla ordará lo llegidor que, al lloch corresponent, sepultura del pare d'En Pére, lo rey En Alf que éra estat soterrat interinament al conventors de Barcelona, y després fóren traslladats al del metéix orde de Lleyda. Per aytal solers, qui tingué lloch lo día 17 d'Abril del any ent, anà lo Rey a aquesta ciutat, y essent esde t sa entrada a la metéxa, los darrers aveniments, partí lo Rey cap a Valencia, llà-ón li crecisió, per mor d'unes córts que hi tenia com però d'allà estant, considerant lo perill al quare esposats los restants, reyalmes, donà orde

A. DE BOFARULL

l'infant En Joan aplegas tota
nya, anant-se-n ab élla a Lleyda
tificassen aquesta ciutat, Cervera
a-frànca del Penadès, Manresa
cabdals de Catalunya, com si
los enemichs, segóns espress

l'acreditava que éra imminent l'
stencia de dos personatges a C
la tenir en son podèr, podia fer p
seus tractes, car l'un y l'altre ha
but greuges y perjudicis, y podien témps a venir
vils de grans venjances. Era l'ún lo comte d'Oson
gún destorb no podia ja oferir, perçò com corria l
anant lo rey don Enrich a Tordehumos, la hora d
Toledo, éra mort en un combat lo successor d'Er
Cabrera: mas l'infant En Jaume de Mallorca, y
reyna Joana de Nàpols, qui éra caygut presone
del qui llavors havia d'ésser enemich d'En Pér
en podèr de don Enrich de Trastamara, conven
lliurat al matador del seu pare, lo qui per la segu
desaparèxer lo rebroll mallorquí, lo gèrmen de t
tensions, pot-ser condescendiria ab Enrich, y fern
her d'aquest la concordia que pretenien. Emper
reclamacions que fés En Père valènt-se del arq
Çaragoça y del castellà d'Amposta, qui éren los
xadors a Castélla, s'obstinà don Enrich en dir q
tava aquell presoner per cambiar-lo ab son germ
xo y ab lo comte de Ribagorça, y al cap-devall f
per sa muller Na Joana en saxanta mil dóbles, y
vers Navarra, anà raure als dominis del comte de
és com si diguéssem a les portes de Catalunya
qual no dexaria de fer irrupció con bé li paregué

Semblant desengany hauria d'inflamar lo co
'éré, y tras les altiveses de don Enrich y les ba
el bretó Claquí, no hi havia sinó abocar-se a la p
erò crehèm que no dexà En Père de moure la

per entrebancar si no empatxar tal compromís, no trigaren en veure complerts los efectes de les projectades poch abans entre En Père y d'altr vèu-se de sópte declarada la guerra entre lo de lo de Castella, y don Enrich se trobà en la estre trametre-hi l'axerit bretó, qui li contestava, que mava anar a les fronteres aragoneses a disputar les ciutats que li pertanyien.

Arribà en açò la ocasió de interessar-li més l a don Enrich que no a En Père, de manera que prést lo compliment del matrimoni ab la filla d'aquí posar les diferencies sobre la qüestió dels llocs. Claquí en poder d'una comissió, y conexent la tretor del Castellà, tornà a les seues eczigencies manà que li lliurassen Murcia, y adhuc menysprça que li oferia don Enrich, ab lo fútil pretést que convenia aliar-se ab ningun príncep, per por guerra, la hora que devia fer cap a Sardenya. Se ab axò hom cercava una resposta qui donas per un ultratge: efectivament, alegant lo de Castella bitadors del seu reyalme no li permetien que aquembras, y crexent per altra part les baladronas, qui, se retragué de Castella l'embaxador nòmícer Bernat Des-pont, del Concell del Rey, y querí aximetéix tots los naturals d'aquests reyaléren, venint ab açò a presentar-se çà com llà depiment.

Bentost vèu-se més declarat l'efecte d'aqu anteriors y palès lo mirament del nostre rey en comportar-se darrerament don Enrich: llevat de bril, ón arribà lo Rey a Tortosa per avistar-se als navarrenchs, qui hi anaren ab la fi que anamaturà tot lo romanent del any don Père a València, estant, per ésser punt més avinent al objecte, tres embaxadors, per lligar estreta confederació Portugal, de Navarra, de Granada, de Benimarí terra, axicom al príncep de Gales, sèns abandon

téll-genovès y los demés castélls que tenia c
d'Arborea, com de fét ne féu, aconseguint no
al començament del següent any. Prova açó q
En Père los afers llunyadans per los propinqü
tót y sa bona voluntat en aquesta part, la tem
ble rompiment a les fronteres de Castélla, al q
gué de ocupar la gent que devia haver trame
féu-li retrassur la remesa de socórs que ten
de primer colp hagué de contentar-se ab dóna
sicions per allà, ab repartir algunes mercès co
per mantenir la fehelitat, y fer nous nomenam
En Berenguer Carroç en substitució d'En Pér
en quant a la remesa de la armada y de gent
més que que la prometien are y adés, a mija
any 1370 no s'éra verificat encare, y mercès a
Brancaleó no ocasionà semblant triga nous co

Durant la temporada que acabam de citar
cupació fôu preparatoris de guerra dels nostr
per les fronteres, méntre que lo Rey solidifi
néra més eficaç la concordia projectada ab N
togonal contra Don Enrich. Ab aquella nació la
tosa vers lo mes de Febrer, ensémps ab E
degà de Tudela, qui tenia poders de la reyn
sencia del seu marit. y cap allà lo Juny, estan
na, la segellà ab Portugal en presencia del con
y altres embaxadors d'aquesta nació, obligant
lo rey don Ferran a fer guerra contra don En
de Setembre vinnt. També en aquests tractats
ginaris repartiments de Castélla, y a major l
com sémpré matrimonis, entre élls lo de la inf
ab lo dit don Ferran, que no s'hi donà compl
les esposalles y altres formalitats, cosa que
nyar, posat que tan voluble monarca estava
morat de la muller d'un vassall séu, al qual la
després reyna y muller, essent ben singular
desayre sofert per lo rey d'Aragó ab lo me
fills Lionor lo comportà després don Enrich

una filla del meteix nom que aquella y de part del don Ferran de Portugal.

Ab tót y la nova concordia, no convenint-li a En sostenir dues guerres, la de Sardenya y la de Castella ans bé d'assegurar la pau d'ací, posant axí per obra principi antich militar *si vis pacem para bellum*. Los anys desenganyys li ensenyarien aquest nou sistema, que ja mal havia-l seguit d'ençà que va sabèr manejar la es estimant-se vérament en situació de pau, segons ell ho declara en sa Crònica, tractà, obrant ans bé com que no com a rey, de gaudir un agradable y profitós familia: projectà donar muller al seu primogènit Educh de Giróna, y ab tal reexida li-n prengué de triar ller, que no podia trobar-la-y millor, per tal com afo Zurita, «que óltra que éra aquesta princesa ornada de estrema y de molts excelents virtuts, al Duch en reyalme podia-li ésser ofert tal casament, hi tan con la seua edat.» Deya-s tan recomanable senyora Joana filla de Felip IV de Valois *l'Afortunat* y de Blanca, Felip d'Evreux, rey de Navarra; axí, que venia a ésser Carles V, llavors regnant a França.

Passèm per alt les mires polítiques que en aquest podia portar En Père, respecte de les dues nacions dament nomenades, ja que ningun fruyt hagué de donar trariat per un fatal accident, y parlèm are solament d' con no sia més que com a preludi novellador de l d'aquell príncep que havia de singularitzar-se en lo tur regnat per sa xardorosa imaginació y apassionat. Los embaxadors que a aytal fi envià En Père a Frar Llop de Gurrea y En Berenguer d'Abella, s'eren d del llur comès maravellosament, car corre la veu que concertà pagar al Rey tot quant restava devent per la baronía de Mont-peller, y que éra estat servit per la de Çaragoça, ón se trobava a mijan Desembre, ab un per les féstes del matrimoni. La nuvia venia ab gran panyament envers Catalunya, y lo nuvi la esperava a al Rosselló, per coldre després les nocces, con aquest

avis de que per lo camí, tocant de Beziars, li havia só vingut una malaltia a la princesa, y a-les-hores (són para de la Crònica Reyal) «com lo dit duch marit séu éra cob de veure-la, per rahó de sa bellesa, desfreçat e amenan si un terç de cavalls, s'acuytà d'aplegar a la dita vila, ó entrà molt escondidament, fins que li reexí de veure-la; contristat lo Duch, se-n tornà après de la entrevista, no gué encara arribat a Narbona, que ella havia ja retut seua ànima a Deu.»

En diferents obres històriques trobam mencionat un qui esdevingué, en aquest any de 1370, a Catalunya, pochs han tractat d'esbrinar-ne la causa. Los nostres lldors conexen ja dés del començament les diferents categories de noblesa que hi havia al Principat, y, per més mirant prim, no hi haguéssen richs-homens proprian dits, hi havia grans senyors feudals y magnats qui exer jurisdicció sobre altres nobles inferiors, axicom aquests ventura la exercien sobre purs vassalls. A aquestes darr categories senyoriales pertanyien alguns cavallers, los nats homens de *paratge* (l'origen dels quals esplicarem j temps dels primers comtes de Barcelona, y qui equiva si fa no fa, als *hijos dalgo* de Castélla), y les persones geses, per ésser los generosos una mena de cavallers eczer reconeguda a Catalunya com a noblesa, per més que no de sanch o llinatge com les restants, formant després del braç militar en general. Com los magnats éren més tichs, y llurs drets arrencaven de remota època, en la ben segur molts dels qui llavors figuraven en les seg categories no passarien de simples vassalls, resultava s'éren perpetuats certs abusos o usos tal vegada als q los inferiors s'éren adherit volenterosament o a la força no tenir lo suficient a contrastar-ho. Dues les abusions vénen senyalades, la de opressió, valguts de la jurisdicc senyoriu, y lo d'imposar tributs sèns tenir-ne ningun ni privilegis dels reys.

Lo primer, que no ho negarèm com a ús o abus--ca prou havèm acreditat la opinió que, en general, nos me

d'aquells segles, —no crehèm que fós aquesta qüestió particular la causa de les pertorbacions següents, car si algun historiador hi hà, que cerca en aquest fét una de les fonts del terrior, la relació n'és vagarosa e infundada, tan sols los noms del opressor y del oprès, poch, ni se-n fa esment en les conferencies que s'obren, ni en los planys ni contestacions que hi fan les corts ón tractarien d'aquest afer. Les referencies de tots los actes citats induhen a admetre, donchs, com a única causa la segona abusió, o sia les impositions il·legals, si bé hom recompta que lo caballer oprès Rey y aquest li donà libertat, facilitat als almesament que aquell per confederar-se contra los altres, que la primera protèsta que aquests féren referia-s tan solament al dret de fer imposicions il·legals.

d'Urgell, lo d'Empuries, los vescomtes de Cardona, y molts altres senyors eclesiàstichs priors que exercien jurisdicció criminal y civil en los estaments inferiors citats; y en açò d'actualitat, car deurién afegir molts y molts vills als quatre primers: y la rahó o veritat de aquells quatre, és perxò que contra élls anava viment, y se-n convencerà lo llegidor con veuils convinguts o sublevats, entre los quals hi ha de tanta categoria y pot-ser riquesa com los

aquesta referencia al vescomte d'Illa. La única rahó que pot explicar aquest magnat entre los Convinguts, podria ésser la de que ón apar que la jurisdicció no éra tan ample com a Catalunya, pero no ho permetia, per havèr-la otorgada los reys de Mallorca dels reys d'Aragó, emperò aquesta rahó havia de valdre, respecte del vescomte de Castell-bò, qui éra un dels quatre. En l'indech del Regal Patrimoni consta per document que, en 1375, lo metéix rey En Père amplia la jurisdicció al ves-

No crehèm que lo Rey En Pére temés que rei en l'Estat dels seus dominis qui no havia tingut ombra d'aquesta confederació aristocràtica abolida que per atemoritzar-la organitzas una semi-unió d'a de segón estament, per tal com fóra açò introduït en la terra catalana; emperò quelcom hi ha sentiment o tolerancia Reyal qui tindria per obge ritzar los magnats més preponderants, si no éra aç jança especial contra determinades persones. Axí Monfar, fent referencia al comte d'Urgell, que més s'ocupava al servey del Rey y feya lo possible per gust y obligar-lo, «lo Rey estava pensant en quèl quietar y minvar lo seu patrimoni y Estat, perçò natural tan inquietós, que jamay no estava contentint guerres ab los forasters y contensions ab los salls, y com més conjuncts de sanch li éren, llavor menys a confiar y més a recelar-se-n.» Si axí no guéra consentit lo Rey ni presenciât Catalunya ac gregació inusitada de nobles organitzada si fà no base de la passada Unió, car s'intitllà *Convinença d de Catalunya*, nomenà quatre caps qui-s deyen reg puntant més per avant fins lo metéix nom de C usat per los unionistes; procurà atraure los pobles, cridà a les armes, lo metéix que-s féu abans a Al lencia, y mantingué-s la terra en constant alarma, diferencia sinó que la antiga Unió era enemiga de vocant hipòcritament lo seu nom; y aquesta Convi via als interessos del monarca, aparentant aquest e diferent als seus actes.

No tractam d'exir a la defensa de tal o qual emperò obliga a un hom a inclinar-se a favor dels con veu-se en élls inclinació ans que transigir a r lley, a protestar de les inculpacions a élls fêtes y per la pau tot quant bonament los hi eczigien, co sulta de tots los escrits y autors als quals nos re fórme anam a espondre, combinant les diverses n y altres.

la convinença certament a Barcelona, en residència del monarca, alegant los seus en sotsmesos del Rey y estaven sóts la yaladament en causes criminals, y que nent del Rey y del Primogènit, y-l cor i nobles: Andreu de Fenollet vescomte d'nerà, Bernat de Chous, Arnau de Cervel amon de Perelló, Guerau de Cervià, Pau Bernat d'Olzinelles, Ponç Des-catllar, Be ancesch d'Olms y Guillèm d'Olms, Bern ols, Ramon de Malany, Bernat de Vilac e Cervià, Jaume de Cornellà, Aymerich m de Palafox, Guillèm de Ça-cirera, Be , Bernat Galceran de Pinós, Berengue ncesch Sant-Climent, Ramon Ça-costa, E boxadors, Ramon d'Uluja y di-erents alt aquests los regidors elegits En Père d' Alemany d'Orriols, En Guillèm de Palafo ha jamés sonat en la historia catalana) y

1.
nparcialment eczamin la representació . ests noms restarà més confus encare sob a originaria del moviment, perçò que a re los convinguts oficials Reyals, çò és, se m éra lo tresorer Olzinelles, observarà q natges de molt poca importancia, com los a-cirera y Sanahuja, y després, que alter es als quals podia hom retraure una ibuíen als quatre contrariats, com éren ntélles, Pinós y Anglesola, qui exercien oció que aquells en llurs feus, essent en i ni uns ni altres no hi figuren los Roc da y molts altres que podriem citar y p n la categoria de magnats. En contra los s'aplegaren a Martorell, disposts més qu testar les imputacions que-ls hi feyen. iestar, donchs, a aquests los planys qui

ven per les impositcions que carregaven demunt los « en perjuhí de la preeminencia Reyál, responguéren allò, ni al Rey ni al bé comú no-s seguía perjuhí, ca feyen éra per justes causes, continuant açò que los tecessors havien fet.» A aytal resposta, los trameté son confessor, fra Père Cima, y En Francesch Çaper requerir-los y manar-los que desistissen d'aquella tensió (que ans bé éra defensa), y parlant ab élls, mé estaven acampats ab les llurs gents a les riberes Anoya, per tal que axí-s prevenien per no sabèr a çraure la menaçant actitud de la Convinença diguéren missionats Reyals «que no permetés lo Rey que s'hom moguéss ab élls nova contenció, perçò que jamás passats no la havien moguda, y no éra just que pro contra élls y llurs béns per cosa que lícitament la pu y que los serveys que li havien fets no merexien s'gallardó.» Aquesta segona contestació manifestà cl que los contrariats o inculpatos no consideraven comichs llurs los convinguts de Barcelona, sinó sola Rey, y mal podien estimar a aquells enemichs llurs causa suposta, con entre élls qui sap, y sèns qui trobarien més de quatre senyors de remensa qui ir y practicaven los mals usos, pijors y més ilegals c les impositcions de necessitat que feyen, per costum senyors jurisdiccionalos.

Vehent lo Rey que no havia conseguit atemoriss amonestació estra-oficial, cità llavors als quatre m juhí en sa presencia, après de fer declarar per los que estarien al orde de justícia y d'havèr-los fets fè dret, y jatsia tan prést insistiren los perseguits en lo llur dret, penetrant pot-ser la malvada y oculta del Rey, qui podria ocasionar-los majors danys sots test de legalitat, se traslladaren a Sant-Joan Despí (y Pí com diu lo Zurita), població més propera a lona, per tractar ab nous comissionats, qui fóren aqu gada En Jaume Desfer, canceller del Rey, y En R Vila-nova, son cambrer, y, per si la seua generositat

lla ocasió pogues estalviar-los majors conflictes, c
dref en quant a les impositcions, prometent no im
eczigir-les, y en quant pertanyia a la jurisdicció
ren que-s nombrassen persónes per declarar-ho.

Tots aquests fets començaren a la primeria de
y duraren fins al darrer mes del any, ón ajustaren
menassen àrbitres per decidir la qüestió; emperò
cidir-la seria aquietar les dissensions y no atenyí
del seu pretèst lo Rey, ponderà aquest la necessi
tan compromès nomenament (que altres vegades
ninguna formalitat, y per qüestió tan important a
nencia), de convocar a córts, que de fét convoc
ment per Tarragona y després per Mont-blanch, .
ans de finir l'any, se designaren dos àrbitres, q
vescomte de Cardona y lo vescomte d'Illa. Empe
vien de convenir-se y transigir los dos àrbitres, s
ració de les córts, al nomenar-los, no passava
aprovació d'allò metéix que ja havien acceptat lo
aplegats a Sant-Joan Despi, y açó no li sabia gra
Efectivament, manifestaren no podèr-se confirm
vescomtes, y en conseqüència arribaren les coses
major rompiment, ordenant los de la convinença
gent y aparellant-se a lluytar al menor pretèst.

Tras aquestes noves induptables, qual-se-vol
havèr-se aplegat les córts a instancia del Rey, y
sa indicada, la explicaria aquest y mostraria al p
cessitat de posar remey a tant de mal, emperò llu
discurs o proposició d'En Père (que havèm llegit en
original de les córts, y traduheix ab puntualitat E
la Penya) és una esposició general y ambigua d'a
lo Rey e lo poble, acompanyada de la més embaf
dició bíblica, car, óltra aquest ornament, se reduu
na a dir que tot rey ha de tenir dues condicions
ble n'ha de tindre una vers lo senyor, que ha de c
ésser llejal y obedient, de ón ne treu l'orador, con
7 ensenyança, la següent advertencia, a sabèr, c
uts y viles se fortifiquen, que los prelats, clergue

mens y cavallers manen fortificar 'les llurs, que dels clergues. s'armen, per podèr estar ab éll e camp en defensió de la terra la hora que convinga molts los lladres qui s'éren alçats al món, y conve lancia ab la fi de que los lladres no-ls sorprenguen

No hi haurà algú qui compregua açó que-s p Père ab tan eczòtich discurs, y si no teméssen pe vits, quasi afermariem que, estant ell a veure ve gué altre obgécte sinó endreçar la paraula a les expressar-se de faysó que ningú no compregués que interpretas cadascú favorable a sí la ambigüitat de tan inoportú llenguatge. No tindria pot-ser l'efecte que-s propo saria ab la temptativa En Père, con ja may no arribà lo rompiment de les dues bandes, tant que-ls hi mancaria lo princi pal cosa per barallar-se, çò és la espontanitat o l'odi, y axí aquietà-ls tan prést lo Rey, tot esperant tractar de la ques tió incidentalment la hora que s'aplegassen unes altres corts, com axí fôu en les del any següent que-s tinguéren a Tor tosa; mas per molt que se-n fés la prova, ja no li convenia tenir barallats y divorciats los nobles, y menys ofendre los qui poguéssen ésser-li utils, car lo principal obgécte de la dita assamblea éra decretar lo passatge a Sardenya y dema nar assistencia a Catalunya per verificar-lo, que és com si diguéssiem sollicitar al pahis que toleras impositcions del Rey, méntre era tan viu lo recort de les impositcions dels nobles. Axí l'imminent rompiment de les dues bandes se transformà, en aquestes córts, en trêves per dos anys, y fins en altres de successives, emperò sêns memoria ja de les bandositats passades, no-s decidí la exempció dels cavallers en la part criminal y la jurisdicció dels barons (1), assegura nt lo Zurita que «entretant que-s determinava, nomenaren se certes persónes en cada vegueria, qui exercissen tota ju risdicció civil y criminal en les persónes generoses qui habi tassen dins lo senyoríu de rich-home o baró.»

No dexava axçò d'ésser un pas util qui tirava a separar

(1) Veja-s les referencies marginals d'En Feliu, en los seus *Anales*, vol II, pl. 292.

ini feudal la jurisdicció y a que
 que és vingut a ésser, emperò pres
 tornant a la causa, insistirèm en all
 çament, çò és, que tan bell bullici r
 ey per les seues fins particulars, c
 esentengué o per no atenyer fàcil
 posat, o per distraure-l del seu inn
 s y perills. Axí ho crehèm, y repetir
 ble font d'aquests fets no tractare
 ors, a suplir la llur omissió, dirèm c
 havia entre lo Rey y los magnat
 tent, més o menys ocult, que-s tra
 ts posteriors e immediat al any ón
 dicció d'Urgell y d'Empuries—cor
 ctes dels metéixs, que hon llig et
 ents del Rey al Patrimoni, del Arx
 ,—car per élls bé-s veu que En Pére
 mte d'Urgell l'homenatge per via
 onal y per tot lo Comtat plegat, no
 qui-l componien, y que al d'Empuri
 lonat per null lo seu homenatge, si
ada tostémps la jurisdicció sobirana de
 tra-témps que després resulten y q
 el ressentiment ocult que indicam
 lo caràcter d'En Pére y sabènt cò
 luntarietats, no fóra tan desencami
 monarca qui no sabia viure sèns
 om estava de la guerra de Castélla
 er pagar missions antigues o posar
 , ginyaria en los seus vagars algun
 ades, per fer ab los béns dels seus
 Urgell açò que féu ab los del info
 lels germans y mare d'aquest Na
 de diferents altres, que va sabèr a
 la major sanch freda. Serèm en aç
 però ¿quí no pensa mal del qui tan l
 al cas, perdonen-nos los nostres le

d'havèr volgut fer un poquet més de çò que fèrer riadors qui-ns han precehit, la crítica del qual poguèventura refrenar temors o respèctes, que no consistia en aquest segle, en tractant-se d'esbrinar la veritat.

Es cosa notable, com a resultat, en aquests fets, la creació d'un còs especial qui començà a funcionar des d'aquella data, car a conseqüència de les trêves establertes menament de persónes en les vegueries per exercició en los cavallers, aquests prengueren per costum gregar-se per nomenar regidors y conservadors priviligis, y redactaren estatuts per mantenir-lo se'n originà la formació del Braç militar de Catalunya pendent de les Còrts, al qual més tart, en 1389, Joan concedí, en Monçò privilegi de poder-se a vent, continuat lo dit còs ab altres prerogatives qui quirit, fins a la extinció de les nostres antigues institucions en la passada centuria.

Als primers mesos del nou any 1371, segons al parlar de les còrts de Tortosa, se renovà lo projecte d'anar a Sardenya, emperò tot se limità a demanar l'alleu d'Oria, lo qual, com havèm vist, seguía la par que assentats trêves ab lo jutge fins a les darreries y després en fer tractes ab un anglès, que lo Zuri s'apellava Vàlter Benedit (nom ben poch anglès transformat lo qui-l cita), per que ab gents per la companyia Blanca, anassen a la defensa de la illa com ací, jatsia s'hi feyen sobrats sacrificis per la conquesta de Sardenya, prevalia la opinió de que més convenia anar la illa als Sarts, puix que éra un camí de menys gents, y tant que los qui hi anaven si no morien en guerra, qui éren interminables, perien a conseqüència del mal clima y de la insalubritat de la terra. Emperat estava a sa volença lo Rey, que ho dugué a efecte y als volts del mes de Novembre, celebrant còrts a Casp, va rebre al anglès Vàlter, donà-li títol de d'Arborea, y ab gent d'armes, qui éra la major part de Provença, li ordenà que hi passas fent alhora di

its nous, com lo de cap de la armada per En Olf de lo de capità general de la gent d'armes per lo comirra, lo qual éra anat abans a Avinyó per concertar aliats y ordenar los llurs sous, y lo de governador le Lugodor per En Gilabert de Cruilles.

un dels nostres autors no parla de la partença de expedició ni de sa reexida, ni encare tan sols de sos nents marítims, provant açò que no deu constar . relacions ni encare en documents, car lo Zurita diu à tal com abans d'indicar, lo Capmany no fa esment xedició entre les navals d'aquesta Corón, y sol En la Penya, qui havia fét realitat de la congettura, lo del Zurita, hi afig que los personatges sus-are inassistits d'algunes companyies bastaren a defensar ts y places qui obehien al Rey.» Se fa emperò dur de n aquest fét que ans no s'efectuas la veritable espe- Rey hi envia En Berenguer Ripolls, ab sis galères s, per defendre la illa, lo qual prengué algunes naus es de les apellades pantils, carregades de blat, ab rça del Duch de Gènova, y desembarcaren a Caglia- er més que tinguessen los d'allà necessitat de pro- éra aventurat trametre solament sis galères, que fà- podien ésser apresonades o destroïdes, y que per t feyen falla a la armada, ab la qual podien anar, es- na mica més, mètre que los propis genovesos po- lo meteix a açò que los nostres galères éran anades, dexar-se pendre lo blat éra ab connivença de la t y del seu ducs.

quest témps refereix l'Annalista aragonès que l'in- Mallorca, estant a Avinyó (precisament allà me- 'anglès anava a ordenar y a cercar les companyies ger qui-l devien acompanyar a Sardena), asoldajà companyies de gent de la Provença y del Delfinat, ar ab elles a esvahir lo comtat del Rosselló, y que provehí de Capità general d'aquelles fronteres, al e d'Illa y de Canet. Per més que lo territori de la a Pontificia (que axí-n deyen més avant d'Avinyó)

del temps de Du-Guseliro ençà semblava ésser sèmpre lo camp escollit per la organització d'aventurers, ja manifestarem quant nos parexía estrany que allà s'arreglassen alhora les companyies qui-s llogaven per estalviar-nos la remesa de soldats catalans a Sardenya y les qui havien de venir contra Catalunya ab l'infant mallorquí; emperò lo Monfar esclareix lo nostre dupte, y los fets ho confermen tantost, dihent, al parlar dels regusts que dexà la convinença dels cavallers, les següents paraules: «Poch li sabia bó al Rey que los magnats féssen tanta contradicció, y ho atribuya a menys capte llur, y volgué donar-los-ho enténdre a quiscun en sa casa. Perçò, a 9 de Juny del 1371, los requerí, des de Valencia, que-l vinguéssen ajudar y servir, segóns la obligació de llurs feus, car l'infant, fill del rey de Mallorques, ab gent d'armes venia a esvahir los comtats del Rosselló y Cerdanya; y açó feya, per distraure'ls les gents, y no perçò que esperassen tal esvahiment, cosa que sentiren molt, car coneguéren que lo Rey volia donar-los-hi feyna y desassossegant-los per cosa que ni hi éra ni lo Rey tal creya, ans bé aquesta vinguda del infant de Mallorques no fôu fins al any 1374.» Lo Feliu, qui solia guiar-se en los seus Annals per los del primer autor citat, y que dóna proves de no connèxer gayre lo segón, hi afig, com sèmpre, un granet de sal a la salsa, y esplicant lo fet, a poca diferencia, com lo Zurita, fins arriba a dir que lo Rey cridà los catalans per defensar-lo, cosa que, si fôu, no consta en lloch algun que sapiam, y podria molt ben fer-se que la crida del Rey no passas de la feta particularment als magnats, ab los miraments que explica lo Cronista d'Urgell, gran conexedor dels documents recondits en l'Arxiu Reyal, per haver conegut a son càrrech aquest establiment.

Durant aquest any fôu con més treballaren per aconseguir veritable pau entre les nacions, y dihèm veritable, per tal com los esforços no fóren aparents com fins are, ni fets per interessats en paus parcials. la fi de les quals solia ésser sempre la guerra, sinó perçò que l'iniciador d'aquesta nova situació obrava ab lo major desinterès y aspirava al asso-

la pau general, Fôu aquest recomanable v
 ori XI, qui ascendí al pontificat per lo Ja
 , per ésser mort a les darreríes del anterior
 començament procurà ab gran esforç, si bé
 e-s proposà, rehabilitar la pau entre França
 la trasllació, que verificà de la Seu Ponti
 i hà dupte que tenia per objécte estalviar
 a més funésta, lo scisma, que sa previsió
 puix lo Pontífech no residía en son verita
 n tants los eclesiàstichs qui-l desijaven v
 aximetéix com atengué Gregori a aques
 arà tantost esment en los demés anàlechs,
 per la convergencia dels seus eféctes, ne co
 ens de tota la Cristianitat; y aquests afer
 able questió entre los reys d'Aragó y d
 luyta bé prou perllongada entre les cases
 Jàpols.

l punt com fôu conéguda aquesta elevada
 iostre rey En Pére, qui veyá la tenacitat
 no concedir-li çò que pretenia, estimà més
 'afer en mans del Pontífech, per enténdre q
 tantatjós per éll, y en conseqüència, tan pr
 ici mogué plàtica de concordia, envià sos
 fóren lo bisbe de Lleyda y En Ramon Al
 , governador de Valencia, los qui, ensér
 dors de Castélla y lo Cardinal bisbe de Con
 vib, concordaren de posar totes llurs difer
 el Papa y del Colegi de Cardinals. Lo resu
 icordia, que ja-l veurèm més avant, no podí
 s l'egoisme tenaç de les parts contractant
 ant un major vincle, un matrimoni, per ex
 mútues compensacions, renunciassen aq
 axi donchs, jatsia arribà a esténdre-s lo co
 rdinal lo portà a Alcanyic (ón se trobava l
 nes córts, que allà tenia aplegades) per só
 e 4 de Janer del següent any 1372, y despr
 el embaxador de Castélla, se tornà a ratific

rer; don Enrich no cessà de negocijar per que lo con-
verificas sèns intervenció del Papa, y éra açó bastant
nar-se lo nostre Rey en lo contrari, al qual obgecte
ious embaxadors a la Curia Romana, qui fóren En
sch Romà, son viç-canciller, y En Bernat Olives, ar-
e Lleyda. Axí romangué l'afer per aquell colp; mas,
ue no-s podia donar per resolt, bé podia dir-se que es-
caminat a la pau, y que s'hi arribaria con al cap-de-
adoptas lo mijà conciliatori, qui satisfés les ambicions
y del altre contundent, sóbre-tót ab la influencia del
1 varó qui ocupava a-les-hores la cadira de Sant-

quant aquest féu per donar fí a les lluytes entre Si-
Nàpols, fòu, en part, un antich remey que no estava
ignitat dels sicilians acceptar, per ésser, també en
mey proposat ab egoisme per la casa de Nàpols, per
ar les contínues pèrdues que-ls ocasionava la con-
de la illa, en tenint de lluytar ab Aragó qui sèmpre
ordava. Ab la favor del Papa, en aquella hora, y es-
talans los principals qui exercien càrrechs públichs a
naturalment ab més avinentesa van transigir en les
ats antigues, y puix la situació de la illa éra dolent
ir molts barons territoris usurpats, semblava lo millor
tot-d'una, privant a aquests de la favor que-ls donava
per apurar més y més la dinastia regnant a Sicília, y
éra de conseguir sèns establir aliança entre les cases
ts en abdós pahissos.

u dós los mals qui ocasionaven la estenuació de Si-
guerra ab Nàpols y l'entredit qui pesava sobre la
per no regonèxer lo sobirà senyoriu de la Esglesia.
a intenció del Pontífech, la influencia del rey En Pére
oratge del seu gendre lo rey Frederich y dels demés
catalans y aragoneros de la illa, y allò que, interpi-
i mires del Rey, farien los nostres embaxadors
, conduhirien al cap-devall al assoliment de la pau
ren ab un tractat que, 'sèns ésser del tót favorab'
es d'uns y altres, conciliava, de grat o per fo

l'únich camí que restava, si bé En Pére se reservava dir-ho, lo dret de interpretar les clausules del tractat plagués, çò és, tota-hora que d'élles ne pervingués en la successió de la dinastia siciliana y més encare talana d'Aragó, qui n'éra progenitora y podia eventu succehir allí en l'esdevenidor.

En les proposicions per la capitulació la casa de éra eczigent, y res no variava del camí ofert antiga la única generositat notadora en aquella composta part del Sant-Pare, qui perdonava als reys de Sicília endarreriatges del cens que devien a la Esglesia, y nava establir-se d'aquí-avant, tot modificant los art sentit més favorable a aquells. Fôu, donchs, en suma tingut del tractat, ab les modificacions del Papa, que regonexia per senyor sobirà la Esglesia, a la qual d'aquí-avant de cens quinze mil florins anuals, que c li ésser donats per conduyt de la reyna Joana de Nàp tant, hom regonexia aximetéix lo 'senyoriu d'aquest conservant-ne los monarques lo títol de reys de Sic tant que los de la dinastia de Frederich s'apellarien reys de Tinacria, emperò no en tenint la illa per la Joana qui podria heretar a falta de successió directa, ma y masclina de Frederich (tal éra la pretensió de l sinó conservant-la mentre hi hagués successió, ma femenina, de manéra que no solament s'admetien l bres, mas encare hom designava com a successora de rich sa filla Na Maria; y aquest éra lo nou costat témps a venir, havia d'entrar lo rey En Pére a r aquells dominis, conforme veurèm bentost, compres vors lo lector la utilitat de les menuderíes que sus-ar rem sóbre un afer que pot semblar secundari en la de Catalunya. Se confirmà aquest tractat per lo pap i a Avinyó en lo mes d'Agost del 1372, y a major o millor diríem per complaure quelcom a la casa , en premi d'havèr condescendit a les modificac i a En Frederich (vídue de la filla d'En Pére, la stança) ab una senyora de la casa dels Bauci, par

la de Nàpols, qui-s creya ab algun dret al imperi tantinoble, d'envià lo bisbe de Salern de nunc a Sicília; y romanent aquesta lliure de temors en pretensions y suggestions de Nàpols tan pres feheltat tots los barons qui d'ella s'eren desviats, çà com llà En Frederich y son govern lo podé perden. Quant més se conservas en aquesta situació batut reyalme, millor fóra després per la casa arribava lo cas eventual de tenir-ls d'heretar al seu témps.

Seguía lo Rey entretant a Alcanyis, a on guérem, ab motiu de les córts, y estant allà a En Bernardí de Cabrera, nét del famós En Berenguer comte d'Osona, solificant lo retórn dels béns confiscats, per ésser estat, a parer seus, injusts los aytal fi s'eren formats. Provenia semblant concert fet entre los parents y acostats del refugiat, com éren la vescomtesa Na Timbor, avia del comte Margarida de Fóix, sa mare, En Ponç de Cabrera, En Ramon de Pinós, En Bernat y En Berenguer Galceran qui éren més o menys propinqués, Atengué En Ramon pliques y rahons del rebroll dels Cabreres, tan infortunat, y ja fós per propi convenciment, ja per de barons dreturiers—puix hi intervinguérem per lo moment de la pretensió lo bisbe de Lleyda En Berenguer de Relat, tresorer de la Reyna,—ordenant restitució, qui comprenia lo castell de Montsacat d'Hostal-rich, lo vescomtat de Cabrera, ab la part de Cabreres a Osona, ensémps ab totes les viles que En Bernat havia donats al seu fill, lo comte en contemplació del matrimoni, y endemés lo castel ab los castells, valls y parroquies de Torelló, Vilabertrona, Sabadell y Osor y quant incircuya Osona, fins a lleuga al volt de la ciutat de Vich, y los castells de Cardener y de Bas, ab lo vescomtat de Bas, reservant

axí, posat que ja lo die 6 de Març del 1372, a comtal de Lattor o Lautrec (*civitatem Lactorensis*), representant al duc de Giróna, com a apoc de Gurrea, se celebraren ja les esposalles y seg dotal dels dels cent-cinquanta mil franchs d'or Matha (1), Sabut és que ab motiu dels espressa y també ho consigna lo Zurita, se celebraren grans féstes, y açò demostra-ns que lo matrimoni fôu verament tal y no concert, car bé fóra estrament hom festejas lo casament del segon fill, e propri en lo del primogènit e immediat successor.

Crehèm, donchs, que los festeigs féts a Barres de Juny fóren motivats per los casoris del Reyals, Joan y Martí, y pot-ser per un altre de la infanta Na Joana (la metéxa que son pare projectat maridar ab Eduart d'Anglaterra) ab te d'Empuries, perçò com consta que-s verificà any 1372, y si no fôu matrimoni en aquesta ocasió, podíja esser per ventura lo concert que Zurita ab referencia a En Joan. No cal refiar-se del Rey, qui en l'apèndiç del darrer capítol sèns gordar la menor ordenació, tant que dóna vingut a un metéix temps lo primer casament no arribà a verificar-se, lo de Na Joana ab lo puries, la mort de Constança reyna de Sicília, dels barons sicilians al témps de la successió de Maria en aquell reyalme, emperó la mencionan per la nova que ofereix al dir que lo dit comt éra ja vidue, y que sa primera muller Na Blanca de Sicília, fôu soterrada a les Mínimes (Menoret lona).

Durant los romanents mesos del any ón son tot l'immediat la situació d'En Père fôu estreta no podíja un hom portar a fi la solució de la guerra ab Castélla sèns arribar al remey abans indicat.

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 1806, foll 3, 2

com en altres consemblants, la mala influen-
polítichs practicats per manéra torçada d
; especialment per los dos Péres, seguía p
esultats, car per tot arreu traspuhava la ma
os reys impulsats més per un mesquí egoís
sig de fer bé al seu poble, trencava-s desca
lla, y tot se transformava en instruments c
parar compte al mal exemple, qui podia to
metéix qui se-n valía.

na lleugera ressenya d'aquesta temporada,
especial de la nostra historia, bastará a do
l nostres llegidors la situació a què-ns re
ié En Pére de Barcelona en aquest témps,
calguéli passar força angunies per les nove
ts li arribaven avisant-li nous perills: ab tót
b los genovesos, va habèr que aquest apar
la de coranta galères per passar, en lo mes
a Sardenya en valiment del Jutge d'Arbor
y més gent per estalviar un conflicte, it
es companyies forasteres qui rodaven per lo
n acostant-se a les fronteres del Rosselló
que no podia dexar de posar-lo en sobressa
convencés del poch podèr d'En Jaume de
en tal sahó havia d'ésser mogut per
eps ab lo qual estava malament En Pére. I
aytal sospita, tantost com arribà a ses orell
erta pau definitiva entre lo rey de Portoga
e Castélla, de manéra que aquest, més desl
per tal rahó, y més poderós, podia obligar
al nostre rey a passar per los tractes que él
de veure-s embolt en dues guerres, la una
y la altra contra los capitanejats per lo Mall
o li mancava activitat a En Pére. y tot lo se
p al un y al altre estrem trametent govern
les fronteres, y jatsía ab rahó les enviava a
lla—car ben prompte hom va sabèr que li
t ab Portugal éra ja no solament ab la fi de

dues: sinó de guerra contra Anglaterra, A
 ,—amagà la ansietat que açò li infundis; cri
 ut les companyies de cavall y de peu de Cat
 astar, deya, les de gent estranya qui passav
 s la nostra terra, y manant-los-hi que s'a
 la vers lo primer de Setembre, com axí ho
 nt allà mostra o revista vuyt-centes llan
 rrer aquestes forces per llà lo Novembre a
 osselló y de Cerdanya, y com aytal arreple
 astar los forasters, y don Enrich no tenia
 ompre una guerra, estant penjants los tracte
 renció de la Santa Seu, no podènt lo dit
 veritablement per obra lo seu plan, valèn
 com fôu fer internar en la composta lu du
 ra precisament llavors lo príncep de qui m
 ére.

n mig de son palanquejament se trobà, don
 y ab la proposició del duch d'Anjou, qui éra
 ón hi trameté per tornar resposta En Bern
 stia aquella en què-s donaria a En Père
 lolina. y en compensació de Murcia los
 havia donats a Du-Guesclin, o una qua
 t; don Père acceptà en part la oferta, per
 renunciar a la part de Murcia que no-s poc
 o quantitat alguna, a parèr sèu, com per a
 a restas lo d'Anjou ressentit, y-s desacost.
 cent lo Rey la disposició del altre profità la
 valènt-se de bons amichs y ab la intervenci
 y legats, fôu convingut que los metéixs rey
 lurs representants, qui éren En Joan comte
 art nostra, y don Joan Ramíreç d'Arellano
 essen la composta. Vinguéren, donchs, aqu
 onats a Barcelona, y sobressehint de pron
 de fét, se concertaren per lo mes de Desèr
 gués tréva fins a la fésta de Pentecostés vin
 r, encare que res no-s concertas després, no
 un avantatge per En Père y per Catalunya

os sous dels forasters que devia acab
si enfastijats per la tardança s'atrevien
: possible que restassen destroçats sèn
nar la mà lo rey de Castélla.

tubre oferí-s una avinentesa favorable a
orisar a don Enrich per lo metéix e
fer-ho favorejant al mallorquí, y fôu at
Alencastre (qui havia presa una filla de
r muller) entran a mà armada en Cast
oróna a la qual tenia dret sa muller, en
nom séu y en lo del rey Eduart a Ba
estreta aliança a En Pére, y prometent-l
ie lo rey don Enrich no li volgué don
fer servey lo mallorquí entrant per lo F
ia valdre-s del anglès, ajudant-lo en q
rò fôu tan fi de nas lo nostre rey que,
la perferta (tant que envià d'embaxa
En Guillèm Alemany, En Pére d'Arag
s), se mantingué sempre ambiguu, t
gur, ab que don Enrich cregués en la p
nça entre Aragó y Anglaterra.

d'aquestes negociacions lo Zurita, diu
astre nomenà, per representar-lo en los
ab lo representant d'En Pére, En Vâlte
uell cap de gascons y bretons tramesos
nya, del qual axicom de la expedició qu
arlarem ja ab certa desconfiança per éss
n tals incertituts. se mantenía també in
ra, per més que tractaren d'aliar-la ab
ncertà matrimoni entre son primogènit
nrich; axí que, per part de ningun dels
ia havèr-hi confiauça en lo navarrenç
ció, al nostre concépte, depenjava del
duptosos fêts qui a-les-hores traspuntav
situació ón se trobava lo nostre rey dura
començar lo següent anaren-se comp
sentides havia, alhora que tocà visible

de sa previsió. Jatsia trigat més d'anyos, rompent la pau, esvahiren però los caps que hi havia tramesos als partidaris de Brancallé d'Or. En Enric faça menció dels forasters de Benicarló, quan menys per mantenir la illa no guéssien trametre-ls majors socórsos. En Enric, blant temor, hi hagué almenys prou por: la temor d'un altre mal més propi als estrangers acabdillats per lo Mallorquí. A la primeria de 1374, y com lo pa no contractar-los, poch profit haguéren de donar. En Péré va combatre-ls de dues parts a les fronteres, y ocultament per via de la mar seguí al cap-devall posar en pau Aragó, per tant, la favor que aquest reys donaren.

En Enric estatge l'infant de Mallorques a veu per tot arreu que portava moltes d'armes, anant en companyia una gran gent. Elisabet, qui-s maridà ab lo marquès de Navarra ab quin obgécte y sóts quin caràcter (omitiva aquesta senyora). un germà de Enric (pot-ser l'Olivier de qui parlen los historiadors) capità general de tot l'estol un tal moltos altres capitans gascons y molts catalans, posat que alguns d'ells manifestaren al infant En Joan, fill del rey de Castella el nostre rey. Tenia En Péré els seus diners a dupte per dispondre d'allà estant fora de Aragó, com axí fôu, una altra invasió de Aragó envia a les fronteres de Roqueta de capità general d'aquest exercit d'ulceran de Pinós, colcant a Perpinyà de Catalunya, per ventura les metexes a Lleyda al 1.er de Setembre anteriors, certes companyies de gent

ertanyien a la Convinença de cavallers de Cerdanya, i si parlaréu no fa gayre, essent també aquestes pinyà, tan bell punt com los invasors apareguen al territori. A Cerdanya comanava algunes coses el senyor de Pinós, germà del governador de Girona, d'altres al Rosselló lo vescomte d'Illa, y d'altres al Gironès lo vescomte de Roca-berti, que havien estat a degut temps a Giróna, com axí ho demostraven les respectives forces lo comte de Pallars y En Ramon.

Lo Rey aturà-s a Barcelona, y ab éll romangueren gent d'armes, que n'éren capitans los comtes d'Urgel y Prades, lo vescomte de Cardona, En Bernat Galcerà y En Ramon d'Anglesola, essent de notar que d'aquests n'hi hà dos d'aquells magnats axí contrariats abans per los cavallers de la Convinença y per lo qual prova o que s'éra restablerta la confiança d'aquell o que li convenia a En Pére no tenir-los per aquella hora.

L'infant de Mallorques passà de Narbona a Perpinyà, ajustant-se ací ab lo gros del estol qui l'esperava, fer la entrada, que, per quant apar, havia d'ésser per lo port de Paniçars, a Catalunya. Crehèm que fôu per lo que d'En Pére dexar que s'internassen per lo Rosselló tal fôrma, al passar tantost per aquell post, fàcilment acometre-ls per ab dos costats, o sia per una cap y altra de aquell perillós congost, llà-ón tanta de gent franceja. Felip l'*Atreuit* en temps de Pére lo Gran. Conexent que anava a córrer l'infant mallorquí en camí tan lluny, s'aventurà a passar-lo, y fôra açò bona avinentesa per ab éll y los seus sequaces, a no sobrevenir de prou nova d'un aveniment paregut al que estaven presenciant. Altres estréms d'aquests reyalmes, o sia de nova corja orjada per don Enrich, per estrenyer més y més.

Mentre que l'infant mallorquí estava duptós en Perpinyà y los nostres esperaven la millor ocasió d'apar-lo, lo bôrt, del Bearn (al qual lo rey Enrich havia i

HISTORIA DE CATALUNYA

, ensémps, ab un capità bretó apella
ies companyies de gent-d'armes, qui
çaga que la acabdillada per lo mallor
adiça y aventurera, entraven endret d
territori, y publicant en altes veus
per lo dit infant, la qual de fét conti
ibera de Borja, ón se trobaven envers

semblant nova lo Rey, atengué sens
rat, o pot-ser per éll previst, cas, fét
s habitants del antich reyalme, y de
a Çaragoça, sortiren ben prompte con
fensa d'aquell, apart de tres-centes
a la pesona del monarca, en adjuto
companyons del Olivier Claquí ni los c
haguéren de conseguir gloria ni p
per tal que en aquella metéxa ocasió,
uraven lo braç qui-ls favoria, axicom
 obstant y los aparells de guerra y le
stréms d'Aragó y Catalunya, arriba
as a Barcelona dos personatges, qui s
ir-se castellans, lo bisbe de Salamanca
'Arellano, los qui anaven a la córt de
e concordar los reys don Felip y En P
uest venien abdós conciliadors (y açò
 estava aparellant l'afer), y «per donar
urita, lo Rey nomenà de sa part algu
qui fóren l'arquebisbe de Çaragoça, l
Ramon Alemany de Cervelló, En Dalí
on de Cervera degà d'Urgell, per q
cordia ab les persónes que nomenas le
concloure allò del matrimoni de la inf
Rey, ab l'infant don Joan, fill del r

uests preparatoris qui havien de con
angers qui anaven ab Rechon avança
onès, y fins provaren d'escalar casté

vènt-n'hi qui diuen, segóns referencia del Zurita, que a ab élls l'*Adelantat* Pére Manrich, lo qual éra tingut aple ab l'infant de Mallorques, y que aquestes forces se d vers Navarra, car l'Infant havia d'entrar per lo comtat gell, y esperaven-lo ab gran dalèr e isquèren-lo rebre. I fòrma, semblaria la direcció que seguïen les dues inv un moviment combinat entre los cabdills d'abdues, que de fét féu lo mallorquí la volta d'aquella banda; e al nostre concèpte, si combinació hi hagué fôu solam que suposarien fahedora los dos cabdills, fundats en discrèta esperança que tindrien d'avançar l'un al tra Aragó fins al Urgell, y l'altre l'infant, al travers de C nya, per lo primer camí projectat fins a Lleyda. La és que, deturat l'Infant ab ses forces davant lo Coll i niçars, y vehent que lo major nucli de les contraries oc l'Empordà, va tèmer lo perill d'aquell difícil pas, pui lo-y podien tancar les qui avançarien d'aquell territor qui per la espatlla podien fer cap del Rosselló, y no t camí, més s'estimà fer una gran volta. inclinant-se v punt qui éra menys gordat; y qui, per altra part, l'ac més al Aragó, llà-ón pot-ser podria trobar vencedoi forces qui éren exides de Castèlla: lo seu camí, donc per la part alta, tirant més cap al nort, y entrant per cerdà, féu la via de la Seu d'Urgell, seguint per la del Segre, méntre que los de Rechon, encomençat ja any, baxarent corrent la ribéra del Gàllech.

No li mancaren noves d'aquesta conversió, equival una primera reculada, a En Pére, y trasllant-se tan Lleyda (confermat açò lo bon ull que tingué romanent celona a la expectativa), donà orde al infant primogè Joan que, en exint de Çaragoça—com axí ho féu, tot d hi de lloch-tinent En Blasco d'Algó, ab un convinent e persónes notables per atèndre a quant sobreving anas encontinent al costat séu, y diuen que l'Infant complí, anant-se-n ab gran préssa de la ciutat, p -se ab lo Rey pare séu en la batalla. Bé és de -te que espèrimentarien los cabdills enemichs y só

l'infant Mallorquí, con se trobaren primer ab l'heretger general de la terra, s'ens comunicació l'un ab l'altre; ment ab la nova de que per aquell costat se preia el dretol Reyat, comanat per lo metéix En Pére Mogènit, s'ens restar-los més recórs als invasors, gairejant per munts y camins incerts, y com fó terrible per lo gran escut y esterilitat que hom contribuïren aquests flagells més y més al llur famolenchs y morts de fret, és de suposar que acceptar una batalla, ans bé-s desbandaren en diferecçia, reculant los uns envers Castélla, emperò la noblesa sobre-tót estrangers, atravessant la Navarra per pabis de ón éren exits; y axí porta a creure-ho tant que infant ab alguns del séus a les fronteres de Almaria, en la qual ciutat morí tantost, mentre que la contessa de Monferrat y lo capità Malertit ab alguns de llurs gents van a raure a Gascunya, llà-ón, gura lo Romey, cedí aquella senyora sos drets de jou, per que esvahís lo reyalme d'Aragó a tota la terra.

La mort del infant Mallorquí a Soria es iusticia fou soterrat al monestir de Sant-Francesch de la ciutat, solament diferencien los autors entre sí en causa de sa mort, que Moreri atribueix a melancolia de les dissorts que patí y de la poca importançia que nava sa muller Joana de Nàpols, prohibint-li de Rey; que l'Ayala suposa resultat d'una simpatia que En Pére en sa Crònica assegura ésser estat causa d'un brevatge que li donaren (*encontinent m' que li fou dada*), asserció que-s fa séua tanmateix. No sabem a què atindre-ns, donques, en aquest cas, però quant al demés, ab molta de rahó observà el autor citats que éra una grossa errada la de la

(1) Confús, infundat y fins ridícol està l'autor que acabar el compte d'aquesta frustrada invasió ab les següents paraules: «*ces el Mallorquin en el Rosellón, cogiendo desprevenidos a los franceses, los rechazan no obstante en varios lances parciales y tan solo logra cargar con abundante presa.*»

yal com s'hi referesca que entrà l'Infant per la Seu gell' que arribà fins davant Barcelona, y que tornà e s'ens ni menys deturar-se per la vall d'Aran, morint t del brevatge referit, relació que, a parer nostre, se con ab posterioritat als fets en lo desordenat apèndiç de la nica, confonent aquesta entrada, ab alguna temptativa rior, per algú qui estava mal informat del engrunament la invasió, si bé tots-témps punderant en quant toca a gar davant Giróna, car a havèr pogut tant avançar pretendent, algunes batalles fóren estat lliurades abar vent-hi, com hi havia, tantes forces escampades al Em y a Giróna.

Emperò prescindint d'aquestes aclaracion necessar fét històrich que ací importa consignar és la mort de sonatge ab la mala reexida de sa empresa, y açò bé l xam provat. Adués malastrugances, que ho fóren per l rer varó del llinatge Reyat Mallorquí qui podia dona témps en l'esdevenidor a la casa d'Aragó, possessora dominis d'aquella, fóren patents avantatges per lo Rey, tant per la seguretat de no repetir-se may més cions en demanda d'aquells antichs drets gayre-bé xa com per la composta més avinent ab la casa de Nàpo sat que en élla dexaparexía per sèmpre lo recort del de la reyna Joana, lo qui, si bé no gayre volgut de s ller, podia ab tot forjar intrigues y entrebanchs en a córt, per no favorir a reys sicilians y catalans, com a d dent d'En Père *lo Gran*, del primer rey d'Aragó qui als reys de Mallorques a fer-s feudataris de la casa p y primitiva. Lo Cronista castellà Ayala recompta que cavallers de la casa del Rey fóren inculpats d'haver favor y passatge al infant de Mallorques; y entre altre reptat don Joan Ramíreç d'Arellano, que adés nomen reptà-l en presencia del Rey a Barcelona En France erellós, vescomte de Roda, y éll salvà sa honor acco i desafiú, al qual no donaren lloch.

Taula

CAPITOL XXXVIII

(Comle comú o actual)

DÈS DEL ANY 1350 AL 1364

ment del infant En Joan, goig del pare. propòsits d'aquest de fer ar com a primogènit y questions y competències que n resulte ecció del ducat de Giróna per lo primogènit: importancia estrèr nou títol. Plan de casoris polítichs. Assentades ab l'embaxador neclia. Lo de Gènova se plany al Rey, y aquest li retrau totes l tes comeses per la Senyoria, a la qual desafia. Armada de catalans irectans contra los genovesos: terrible batalla en lo Bosfre, resta çuts los darrers. Reflexions y noves qui proven lo triumphe dels p ra. Vigilancia a les fronteres. La Santa Seu proposa la pau. Embax s d'Alemanya y França. L'infant En Joan és jnrat primogènit a Ç oça. Concordia ab Castélla. Preparatoris d'armada. Rebelió del j d'Arborea. Parlament a Vila-franca. En Cabrera és nomenat capi eral de la armada contra los genovesos: grans recompenses a aque onatge. Gran batalla y triumphe sobre genovesos. Instancies d iperador per la pau, no atesa per En Père. Decadencia de Gènov mplicacions a Sardenya y sos resultats. Peroració del Rey en u ça de Barcelona encoratjant per anar a castigar lo jutge d'Arbore an armada en la qual s'embarca lo Rey: contrarietats que aque erimenta a Sardenya, y tornada a Catalunya. Situació anàrqui Sicília, qui pensa esplotar En Père. Assentada d'aquest ab lo Pa ivinyó. Erecció del comtat d'Osona! Nova armada cap a Sardeny xgèctes, esbargits, de casaments. Guerra ab Castélla, singulars an lents sobre la metéxa. Cartes d'En Père d'Aragó y d'En Père

nte de Trastamara se fa vassall del primer, y r
 epugnanci adels pobles a ésser vassalls d'un fora
 nte capità general d'Aragó, y ho són de Castèlla lo
 stre Rey. Mútues irrupcions. Viatges inútils d'
 onseguir la pau. Treva inútil. Diobòlica manya c
 il seu servey l'infant En Ferran. Preludis per aj
 ia ab Aragó. Què éra a-les-hores la armada de C
 rtaldats en aquest reyalme. Don Ferran entra a
 tagena, y lo de Trastamara a Castèlla. Suposat
 davant lo Papa. Lo de Castèlla se presenta ab
 Barcelona paper ridícol que fèu. Lo d'Aragó
 del castellà. Córts a Cervera y a Aragó. Batalle
 final de Bolonya per la pau, y recollida del de
 ça, Casament dei infant Eu Martí. Embaxada y p
 re. Procehir misteríós d'En Père *lo Cruel* y d'E
 a d'aquest a Perpinyà. L'infant de Mallorques s
 Barcelona. Embaxada del rey de Tremecèn, Le
 llen a la defensa. Córts generals a Monçó. T
 servey del Rey. Aliances dels dos Pères. Va rete
 lo de Castèlla y avança envers Valencia. Manye
 ey d'Aragó Compromis entre lo Rey e lo de Tr
 adest se faça rey de Castèlla. Angunia d'Aragó: f
 unya. Rompiment entre En Ferran y lo de Tras
 'aquest, ix lo Rey de Çaragoça y *lo Cruel* se
 positions del abat de Fiscamps, y magallada d
 passatger. Lo Rey fa matar en Ferran, y s'apode
 alestar y moviments de reys y capdilla. Imagina
 Castèlla ontre los reys d'Aragó y de Navarra. Fer
 lo de Trastamara. Correríes del *Cruel* per Valer
 qual va l'infant En Joan ab exèrcit. Malavolei
 lo Cabrera, qui d'aquí-avant se veu vilment per
 ort.

CAPITOL XXXIX

DÈS DEL ANY 1364 AL 1387

1
 blant d'avençar envers Tortosa, ón s'hi apleguen
 lo. Lo Rey énta a Valencia. Pruhija del *Cruel*
 de la armada catalana, és tramesa a Portogsl. In
 En Ferran. Fatlera de la reyna en perdre a Be
 s, injustícies y maldats contra aquest home ilus
 La Reyna reclama lo cap de la víctima. Segre
 rera. Temptativa de irrupció per lo fill del rey
 panyíes d'aventurers franceaos a les fronteres.

ments de trópes s'ens resultat. Sofer la nostra armada tot anant er
còrs de Calp. Còrts a Tortosa: çò que lo Rey y manifestà. Setg
Murvedre? nou tractat ab lo Trastamara. Còrts a Çaragoça. Ent
de les companyies d'aventurers ab los llurs capitosts Du-Guesc
Calviley: descripció d'aquesta brivalla. Magallades d'un conegut
torrador francès. Obsequis del Rey en Barcelona, a Du-Glesclín
s'ens. Aquests y lo Trastamara entren a Castélla. Tributs d'Aí
Mutuals obsequis d'En Père y lo soldà de Babilonia. Noves sedic
a Sardenya. Anglesos en ajuda de Castélla. Aliances. Lo *Cruel* és
bostat: gran estol en favor d'ell. Es destroçat lo de Trastamara a
xera. Lo príncep de Gales pretén la Bizcaya, y s'enuja contra lo C
partit que-n tregué lo d'Aragó. Noves esperances del Trastama
son retórn. Lo fill d'En Cabrera a Castélla. Còrts a Caragoça. Des
bre a Sardenya. Bones relacions ab França. Los aventurers al Ur
Comtat de Besalú. Mort del *Cruel*. En Père d'Aragó y lo de T
tamara se lleven mútuament castélls y places. Diplomacies: per ron
ab Castélla. Senescal de la Corón. Matrimoni frustrat del Infant
Joan. Confederació aristocràtica a Catalunya, y començament del
militar, independent de les Còrts. Propòsit d'enviar forasters a
denya. Temptatives del infant de Mallorques. Gestions inútils pe
pau. Devolució de béns al nét d'En Cabrera. Matrimonis dels inf
Joan y Martí, y fèstes a Barcelona. Complicacions, informalitats y
fé durant un llarch període: Descalabre y mort del infant Mallor
Mort de la reyna Na Lionor. . . ,

